

Türkiye'de sermayenin yapısı: 1

Türkiye'de sermayenin yapısının bilimsel bir yöntemle çözümlenmesi, kanımızca sosyalist hareketin en can alıcı sorunlarından biri. Bu yapının doğru kavranması, Türkiye sosyalist hareketine musallat olan bir dizi sapmaya, yanlış eğilime son verecektir. Bu yüzden konu sosyalistler arasında bütün boyutlarıyla tartışılmalıdır. İLKE'nin bu sayısında bir başlangıç olarak, daha önce yayınlanan bazı araştırmalardan ve günümüzün verilerinden derlenmiş bir inceleme sunuyoruz. Önümüzdeki sayılarda bu konuda incelemeler, araştırmalar yayımlanmaya devam edecektir.

Finans Kapital

A : BANKALAR

GENEL OLARAK FİNANS KAPİTAL

Lenin, «Emperyalizmi anlamak için bankalara bakmalı» der. Tekelci kapitalizmin aynası bankadır. Bu sözün doğruluğu bankaların iç yüzüne bakılmadıkça, asla gerektiği gibi kavranamaz. «Kapitalizmin En Yüksek Aşaması; Emperyalizm» adlı eserde şöyle deniyor: «Bankaların başlıca ve orjinal görevi, ödemelerin yapılmasında aracı olarak hizmet etmektir. Bunu yapmakla durgun sermayeyi

faal sermaye haline, yani kâr getiren sermayeye dönüştürürler. Her çeşit para gelirlerini toplarlar ve bunları kapitalist sınıfın emrine verirler... Bankacılık gelişip az sayıda kuruluşlar halinde yoğunlaşınca, bankalar mütevazı araçlar olmaktan çıkıp, belli bir ülkenin ve bir çok ülkedeki kapitalistlerin ve küçük iş adamlarının bütün para sermayesinin tamamını ve üretim araçlarının ve hem madde kaynak-

larının büyük kısmını emirlerini kontrol altında duran dev tekeller haline gelirler. Çok sayıda mütevazı aracın bir avuç tekelci haline dönüşümü, kapitalizmin emperyalizm haline gelme temel süreçlerinden birini gösterir... Birkaç kapitalistin cari hesaplarını tutmakla, bir banka sırf teknik ve sadece yardımcı bir işlem yapmaktadır. Bununla birlikte, bu işlem çok büyük ölçülere vardığı zaman, görüyoruz ki, biravuç tekelci bütün kapitalist toplumu, sınıai ve ticari bütün işlemlerini kendi iradelerine tabi kılınaktadırlar; çünkü çeşitli ilişkileri, cari hesapları ve başka işlemleri yoluyla, önce çeşitli kapitalistlerin mali durumlarını tam ve doğru olarak öğrenmek, sonra da kredileri daraltarak veya genişleterek, kolaylaştırarak veya zorlaştırarak onlara hâkim olmak, onları etkilemek ve nihayet onların kaderini, tamamen tayin etmek, gelirlerini belirlemek, onları sermayeden yoksun bırakmak, ya da sermayelerini hızla ve çok büyük ölçülerde arttırmalarına izin vermek imkânını elde ederler... Herhalde bütün kapitalist ülkelerde, bankalarla ilgili kanunlar arasındaki farklar ne olursa olsun, bankalar sermaye yoğunlaşması sürecini ve tekellerin kuruluşunu büyük ölçüde yoğunlaştırır ve hızlandırır... Aynı zamanda bankalar ile en büyük sanayi ve ticaret girişimleri arasında, söz gelişi, şahsi bir birlik, hisseler edinme ve sanayi ve ticaret girişimlerinin DENETİM KURULLARI'na (veya YÖNETİM KURULLARI'na) banka müdürlerinin atanması veya bankaların denetim veya yönetim kurullarına sanayi ve ticaret girişimleri müdürlerinin atanması yoluyla bir birleşip kaynaşma kurulur... Bankalarla sanayi arasındaki şahsi birliği, herikisi ile hükümet arasındaki şahsi birlik tamamlar... İşte böylece 20. Yüzyıl, eski kapitalizmden yenisine, genel olarak sermaye egemenliğinden mali sermaye (finans kapital) egemenliğine dönüş noktasını gösterir... (1)

Lenin'in sayısal örneklerle de ortaya koyduğu gibi, yukarıda açıklanan süreç, bütün ileri kapitalist ülkeler için geçerli ve doğrudur. Diğer bir deyişle, kapitalist ülkede, birkaç dev banka diğer

bankaların büyük kısmını kontrol altına almış ve tekelci sanayi kapitalistleriyle bağlar kurulmuştur. Böylece büyük banka, sanayi, ticaret ve emläğe ve toprağa bağlı sermayelerin kaynaşmasından, daha önceki sermaye biçimlerinden nitel anlamda farklı yeni ve nihai bir sermaye kategorisi, finans kapital ortaya çıkmıştır. Böylece, ekonomik ve politik egemenlik de bütünüyle «sermayedar» sınıfından, «finans oligarşisi» zümresinin eline geçmiştir. «Üretimin yoğunlaşması, bundan tekel-lerin doğuşu, bankaların sanayi ile birleşip kaynaşması veya birbirlerinin içine girmesi, mali sermayenin (finans kapitalin) doğuşunun tarihi ve bu terimin muhtevası işte budur.» (2)

Böylece kapitalizmin en son aşamasında, yani can çekişen, geberen kapitalizm döneminde, ortaya bir finans oligarşisi çıkar. Genel anlamda teknolojik ve beşeri gelişimi engelleyen, üretim güçlerinin büyümesini yavaşlatan, hatta durduran bu «mürteci» zümre, giderek burjuva demokrasisinin temel ilkelerini de inkâr ederek, kendini doğuran sınıfla da zıtlaşır. Kısacası «Emperyalizm devrinde, bütün büyük kapitalistlerin sarmaş dolaşyla arasından su sızmaz bir 'sıkı kapitalistler cemaati' doğar ki, buna 'Finans Oligarşisi' denir. Her şeyin üstünde duran finans oligarşisi (mali azınlığın kumandası) denilince, bilhassa iki karakter göze çarpar: 1 — Sınıf içinde doğan yeni zümre. 2 — Sınıfın teşkilâtlı terörü demek olan devletin yeni karakteristiği... Bu ikisi birbirinden çıkar. 1 — Sınıf içinde: «Plutokrasi» (Plutos — zenginlik, Kratos - iktidar'dan) zenginlerin iktidarı vardır. Kapitalizm serbest rekabetçi iken, başlıca iki sınıf, üstün sınıfın iktidarını elinde tutardı: 1 — Kapitalistler. 2 — Büyük arazi sahipleri. Serbest rekabet konağında, bu iki sınıfın menfaatleri arasında olduğu gibi, her iki sınıfın içinde de ayrıca zümre menfaatleri bulunurdu. Onun için kapitalizmin bu ilk devrinde üstün sınıflar, zümreleri veya zenginlik dereceleri ne olursa olsun tek mil birer sınıf olarak iktidarı ellerinde tutarlardı. Yani hâkimiyet üstün sınıfın bütünü nün elinde idi.

Monopolcu kapitalizm konağında işler

değışir. Üstün sınıfların içinde en kodaman varlıklılar (arazi sahiplerinin, bankerlerin, endüstrici ve tüccarların en zenginleri) finans kapitale mahsus bir Plutos (zenginlik) halinde içli dışlı sarmışlar. Bu zenginlik monopolcuları, sınıf hâkimiyet ve iktidarını ellerine almakta gecikmezler. O zaman artık ufak veya orta toprak sahiplerinin, küçük sanayici, tüccar vesairenin 'ıyrapta mahalli' kalmaz. Eski istismarçı sınıfların bütün sınıfça hakimiyetleri yerine, finans Plutokrasisi (zenginlik iktidarı) her şeye vaz-i-yet eder...

Bu izahlardan sonra finans kapitalin tarifini ve karakteristiğini yapalım.

Hilferding, finans kapital hakkında: 'Bankaların sahip oldukları ve endüstricilerin faaliyete geçirdikleri kapitaldir.' der. Lenin, monopolu doğuran BÜYÜK KAPİTAL TEMERKÜZÜNÜN bu tarife konulmadığını söyler. Doğrusu da budur. Onun için Lenin'e göre, emperyalizmin ta kendisi olan finans kapitalde şu karakteristikler ayırdedilir:

Büyük Kapitallerin Sentezidir: Finans kapital Hilferding'in zannettiği gibi bankalarla endüstriciler arasında basit bir iş bölümü anlaşması değildir. Serbest rekabetçi kapitalist sınıfı, birbirlerini karşılıklı ve devamlı surette tutan muhtelif kapitalist zümrelerin bir SİSTEMİ, demektir. Monopolcu kapitalizmde ise, bu zümrelerin kodamanları (yani ister banker, ister endüstrici) bütün büyük kapitalistler bir sistem değil, bir SENTEZ halindedirler. Serbest rekabetçi kapitalist sınıfının sistemi, kimya ilmindeki HALİTAYA benzetilirse, finans kapital oligarşisi bir TERKİP'tir denilebilir. Yani birleşen kapitaler zümre hususiyetlerini (munhasıran banka veya endüstri, yahut ticaret kapitali oluşlarını) muhafaza etmezler. Bilâkis gerek kredi, gerek istihsal, biricik bir KEYFİYET (nitelik) istihalesine (dönüşümüne) uğrar. Endüstri veya banka kapitaleri BAMBASKA bir finans kapital haline gelmiş bulunurlar. KAPİTAL TA ÖZÜNDEN DEĞİŞMİŞTİR.

Finans kapital sade banka kapitali değildir. Hilferding'in: 'Finans kapital bankalarından ve endüstriciler onu sadece işletirler.' zannetmesi saçmadır. Finans

kapital içinde bankacı mafevk (üstte, üstün), endüstrici madun (altta, aşağıda) değildir. Her zümre kapitalinin kodaman mümessilleri biricik finans kapitalin ağırları kesilmişlerdir. Meselâ, çelik kralı Morgan aynı zamanda banka kralıdır da, Krupp, Ford ve bizdeki Nemlizada, Abdurrahman Naci, Metr Bilyoti (günümüzde örneğin, Koç, Sabancı)* gibi kapitalistlerin her tezgâhta bezleri bulunur. Yalnız bu ağaların hepsi de artık gerçek istihlâle doğrudan doğruya alâkadar olmak lüzumunu hissetmeyebilirler. Onların göz önünde bulundurdıkları, her yıl avuçlarına girecek olan rant (irad) tır. Alt tarafı kapitallerin ister bankada, ister endüstride, ister ticarete işlesin onlara vız gelir. Rantı ise bankalar toplayıp dağıttıklarından, sırf bankacılar mafevk gibi görülmektedir. Hakikatte ise emperyalizm çağındaki BÜTÜN BÜYÜK KAPİTALLERİN biricik sentezi olan finans kapital, vardır. Finans kapital içinde büyük bankerler, endüstriciler ve büyük tüccarlar gibi büyük arazi sahipleri de bulunur. Finans kapital yalnız ekonomiyi değil, kültürü (ilim, fen, ahlakı) politikayı (intihabatı, devleti) de inhisarı altına alır. Yani o bir alemdir. Ekonomiden, süperstrüktüre kadar bütün sosyal sahalar onundur.» (3)

Demek ki kapitalizm bir dünya sistemi halinde gelişir ve serbest rekabetçi kapitalizmin yerini, kaçınılmaz bir şekilde tekeli kapitalizm alırken, ortaya o zamana kadar mevcut olmayan yepyeni ve nihai bir sermaye kategorisi, yani finans kapital kendini oluşturan sermaye bileşenlerinden nitel anlamda farklı bir sermaye idi ve bu sermaye biçiminin belirgin bir şekilde ortaya çıkmasıyla, kapitalist toplumlarda bir zümre, yani finans oligarşisi toplumun ekonomisine de, politikasına da, kültürüne de egemen hale geliyordu. Bu kaçınılmaz gelişim tüm gelişmiş kapitalist ülkeler, yani A.B.D., İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Kanada vb. için bütünüyle geçerliydi. Fakat, dünya kapitalist düzeninin diğer kesimini oluşturan Asya, Afrika, Latin Amerika'nın ve Orta Doğu'nun geri ülkeleri için durum neydi? Bu ülkelerde de finans kapitalin varlığından söz edilebilir miydi?

AZGELİŞMİŞ ÜLKELERDE FINANS KAPİTAL

«Kapitalist Avrupa ülkeleri, başta İngiltere olmak üzere, sömürgeci, (kolonyalist) gelenekliydi. Dolayısıyla emperyalizmi şimdiki pekçok 'az gelişmiş' ülkelere nasıl girdiğini araştırmaya gerek yok. Sömürgeci Avrupa devletlerinde kapitalist sistemin yerleşmesi ve burjuvazinin kapitalist üretimi (genişletilmiş yenden üretimi) geliştirmesiyle teknolojik gelişime ve ulaşım imkânlarının yaygınlaşmasına, silâhların modernleşmesine de bağlı olarak sömürgecilik yayılmış, sömürgeleler çoğalmıştı.

Kapitalizmin tekelcileşip, emperyalistleşmesiyle birlikte bu kez emperyalist burjuvazi sömürgelere hâkim oldu. Daha çok yayıldı. Demek ki, emperyalizmin giriş biçimlerinden birisi ve önemlisi olarak kolonyalizmin (sömürgeciliğin) emperyalizme dönüşmesini görüyoruz.

Bu giriş biçiminin bir özelliği vardır. Emperyalizm aşamasından önce, yani kapitalist işletmeler arasında Avrupa'da rekabetçilik kıyasıya sürerken, rekabetçi kapitalizm döneminde bile bu rekabet aynı şekilde sömürgelere yansımıyordu. Şöyle ki; kapitalist ülkelerin ve farklı ülkelere ait kapitalist şirketlerin sömürgeler üstünde rekabet çatışmaları olmakla birlikte, her kapitalist ülke, sömürgelerde, milli bir politika izliyor ve çoğunlukla o kapitalist ülkenin rekabet eden işletmelerinden — o sektörde — en güçlü olanı bir sömürgece acenta açıyordu. Böylece Avrupa'da kıyasıya rekabet eden kapitalistlerin daha güçlü ve teknikçe, üretimce, sermayece daha ileri olanları, sömürgelere uzanarak güçlenme yolu buluyorlardı. Böylece bir kapitalist ülkenin herhangi bir dahındaki firmaların en güçlüsü, daha da çok güçlenme olanağı buluyordu.» (4) Demek ki, Avrupa'da firmalar arasında rekabetin mevcut olduğu bir dönemde bile, tekeli bir yapı «sömürgelere» yansiyabiliyordu. Sömürgeler, dünya kapitalist düzeninin sömürü ağına yakalandıktan sonra kendi özgün toplumsal gelişimleri çarpıtılarak bağımlılaştırılmış ülkelerdi. Böylece bu türden ülkeler, daha, serbest rekabetçi kapitalizm evresini yaşamadan te

kelcilikle karşı karşıya kalıyorlardı. Kapitalizm, emperyalizm aşamasında, sermaye ihracı, «istikraz»lar vb. yöntemlerle Avrupa finans kapitalinin etkilerine daha da açılan az gelişmiş ülkelere, artık «dinamik» ve «kapitalizm öncesi kalıntıları tasfiye edebilecek kararlılık ve güçte bir kapitalizmin yeşermesi olanak dışıydı. Böylece kapitalizmin emperyalizm aşamasında, finans kapital, sadece gelişmiş kapitalist ülkelere değil, bir bütün oluşturan dünya kapitalist düzeninin diğer kesimine, yani geri ülkelere de damgasını vuruyordu.

Elbette ki, az gelişmiş bir ülke ile metropol yada metropoller arasındaki bağımlılık ilişkisi bu ilişkinin niteliği ve derecesi, sözkonusu toplumun dünya kapitalist düzeninin sömürü ağına yakalanmadan önceki üretim güçlerinin gelişim düzeyine bağlıdır. Emperyalizm tek başına bir dış olgu değildir ve toplumların iç dinamikleri gözönünde tutulmadan yapılan değerlendirme ve genellemeler yanlış kalmağa mahkumdur. Bununla beraber, dünya kapitalist düzeninin bir bütün oluşturduğunu ve bu bütünün bir bölümünde iç ve dış sömürüyle gelişmiş ABD, Almanya, Fransa, İngiltere vb. gibi ülkelerin, diğer kesiminde ise Asya, Afrika, Latin Amerika ve Orta Doğu'nun gelişmemiş ülkelerinin bulunduğunu açıkça görmek zorundayız. Diğer bir deyişle, bağımsız bir «üçüncü dünya» mevcut değildir. Bu gerçeklik görülmeyişi ve gelişmiş kapitalist ülkelerle geri ülkeler arasındaki diyalektik ilişki ve çelişkiler bütünüyle gözönünde tutulmadığı taktirde, finans kapital de tamamen gelişmiş ülkelere özgü bir sermaye kategorisiymiş gibi nitelenebilir; ve az gelişmiş bir ülkenin her kurumuna, her kesimine damgasını vuran sermayeyi finans kapital olarak niteleyebilmek için, onun mutlaka sermaye ihracı eden bir kapital olması gerektiği ileri sürülebilir. Tüm müyle mekanik olan bu görüş iki temel gerçeği gözden kaçırır ve kaçırır:

1 — Dünya kapitalist düzeni bir bütündür ve bütün içindeki metropollerin, mihrakların adları ve konumları ne olursa ol

sun, bu düzene damgasını vuran sermaye, finans kapital olarak nitelenen sermayedir. Gelişmiş ülkelerden, az gelişmiş ülkelere yönelen sermaye de, nitel anlamda finans kapital olarak tanımlanan sermayedir.

2 — Tarihsel gelişimleri, iç dinamikleri, üretici güçlerin gelişim düzeyi ne olursa olsun, geri bırakılmış ülkelerde, dünya finans kapitali, bağımsız, dinamik, yaratıcı, «tasfiye edici» bir kapitalizmin, yani serbest rekabetçi kapitalizmin yansıması olanaklarını tümüyle ortadan kaldırmış, bu toplumları, diğer bir deyişle, «uydu»ları, «metropol»lere bağımlı kılmıştır. Dolayısıyla bu gibi toplumlarda, emperyalizmin belirlemesiyle gelişebilecek sermayenin de daha başından tekelci olması kaçınılmazdır. Nitekim, geri ülkelere bakıldığında, örneğin hem bankacılıkta hem de sanayide birkaç kuruluşun egemen durumda oldukları derhal göze çarpmaktadır. Bu gerçeklik sadece Türkiye için değil, Hindistan, Pakistan, Endonezya, Yunanistan, Latin Amerika ülkeleri için de doğrudur.

Bu temel gerçeklerin ışığı altında, finans kapitale, geri ülkeler açısından, sadece bir dış olgu gözüyle bakılamaz. Bir yandan dünya kapitalist düzeninin bir bütün oluşturduğuna, diğer yandan az gelişmiş ülkelere kapitalizmin hangi niteliklerle

girdiğine ve son olarak bu ülkelerde hem sanayide, hem bankacılıkta, hem de ticaret ve hatta tarımsal üretime hangi parababalarının hâkim olduklarına bakmak ve bu parababalarının bir yandan tarih sahnesine nasıl çıktıkları yada çıkartıldıklarıyla, hangi yabancı parababalarıyla can çiger kuzu sarması olduklarını açıkça görmek gerekir. Mesele, mekanik ve kısır bir şekilde, sadece sermaye ihracı açısından konulamaz. Çünkü, yerli ve yabancı finans kapitali arasındaki ortaklık, organik ve diyalektik bir ortaklıktır. Az gelişmiş toplumun ekonomi politikasına bir avuç parababasının, yani finans kapitalistin egemen olması, ilişkilere ve ortaklığa «ras-yonel» bir temel hazırlar, ekonomik «anarşiyi» önler. Bu bakımdan geri ülkelerin gelişme süreçlerinin belirli bir aşamasında, yerli sermayenin bir kesimi, kaçınılmaz bir şekilde finans kapital niteliği kazanır. Gelişmiş ülkelerdeki finans kapitalle kıyaslandığında çok güdük ve çapsüz da olsa toplumun her kesimi üzerinde egemenliğini sürdürür,

Bu noktada, az gelişmiş ülkelerdeki güdük ve güçsüz finans — kapital'i, sermaye ihrac etmiyor diye finans — kapital olarak kabul etmemek bir kolu kesik bir ahtapota, ahtapot dememeye benzer. Bunun böyle olduğunu ilerdeki bölümlerde göreceğiz.

ULUSLARARASI FİNANS KAPİTALİN TÜRKİYE'YE GİRİŞİ

Bir kere nedir Türkiye? Kendi bağımsız iç gelişimi, kendi iç dinamiği ile kapitalizme ulaşmış bir toplum mu, yoksa dünya emperyalist düzeninin sömürülen ülkeler kesiminde yer alan bir az gelişmiş ülke mi? Türkiye, kapitalizmin dinamik dönemini, yani serbest rekabetçi kapitalizm evresini yaşayabilmiş midir? Yoksa Türkiye'de kapitalist ilişkiler, dışa bağımlı ve çarpık bir şekilde mi gerçekleştirilmiştir?

Bu soruların cevapları, pek çok araştırmada verildi, veriliyor ve verilecek. Ama, artık hiç kimsenin tereddüt etmediği bir şekilde açıkça biliyoruz ki, iç dinamiğinin niteliği ne olursa olsun, Türkiye, da-

ha doğrusu Osmanlı Toplumu, gelişiminin belirli bir aşamasında dünya kapitalist düzeninin sömürü ağına yakalanarak serbest rekabetçi kapitalizm evresi yaşanılmadan, tekelci kapitalizmin en yoz, en asalak, en mürteci özellik ve nitelikleriyle karşı karşıya kalmıştır. Kısacası şöyle olmuştur emperyalizmin Türkiye'ye girişi:

«Emperyalizmin Osmanlı İmparatorluğu kısıpaca almakta olduğu 19. Yüzyılın ikinci yarısında, emperyalist güçlere bağlı, çoğu musevi ve rum azınlıklardan oluşan Galata sarraflarına ve Osmanlı tacirlerine 'levantenler' adı veriliyordu. Levantenler diğer sömürge ve yarı sömürge ülkelerdeki 'komprador'ların Osmanlı devletinin

deki karşılığıydı. Levantenlerin aracılığıyla Batılı şirketlerin aletleri Galata'da birbirli ardına kuruluyordu.

Dış borçlanmalar, Düyun-u Umumiye vb. arkasından Osmanlı Bankası kuruldu. Emperyalist güçler Türkiye'de Anadolu - Bağdat Demiryollarından İstanbul elektrik şirketi, Tramvay — Tünel şebekesine, sigara, kibrit tekeline kadar çeşitli yatırımlara giriştiler. Böylece kapitalizm emperyalizm kanalıyla ve komprador levanten azınlığın aracılığıyla, şirketler şeklinde ve tekelci biçimde Osmanlı İmparatorluğuna girdi.

Bu tekelci giriş şüphesiz ki, bütün sosyal yapıyı çarpıttığı gibi rekabetçi kapitalizmin üretici güçleri geliştirici, pre-kapitalist ilişkileri tasfiye edici gelişmesini daha baştan engelledi.» (5)

Cumhuriyet sonrasında ise, bilindiği gibi, levantenlerin ya da «komprador burjuvazinin gelişmesini engelleyen ve «devletçilikle palazlandırılan yerli burjuvazinin bir kesimi giderek yerli finans kapital niteliği kazanıyordu. Yerli finans kapitalin oluşum ve gelişiminde en önemli rol, başta, 1924 yılında kurulan Türkiye İş Bankası A.Ş. ne düştü. Bu bankanın gelişimi, Türkiye finans kapitalinin gelişimini yansıtır.

Az gelişmiş ülkelerde finans kapitalin emperyalist ülkeler finans kapitalinden farkı

Bu açıdan bakıldığında, geri bir ülke olarak, Türkiye'nin gelişmiş kapitalist ülkelerden farkı nerededir? Diğer bir deyişle, Türkiye finans kapitalinin, veya yerli finans kapitalin oluşumu ile gelişmiş ülkelerdeki finans kapitalin oluşumu ara-

sında ne gibi farklar mevcuttur? Bu farklıkları, kısaca şu şekilde sıralamamız mümkün:

1 — Türkiye'de finans kapital, toplumun kendi iç dinamiğinin belirlemesiyle değil, uluslararası, daha doğrusu Avrupa finans kapitalinin zorlamasıyla tarih sahnesine çıkarılmıştır.

2 — Gelişmiş kapitalist ülkelerde, finans kapital, tekelleşmiş sanayi sermayesi ile, büyük banka, ticaret ve toprağa bağlı sermayelerin kaynaşmasından oluşur. Sermayenin bir kesiminin böylesine bir nitelik değişimine uğrayabilmesi için, birbirinden ayrı olarak, bir yerde sanayide diğer yerde bankacılıkta tekelleşme sürecinin at başı ve paralel bir şekilde yürütülmesi gerekirken; Türkiye'de önce büyük bankalar kurulmuş (örneğin Türkiye İş Bankası) ve sonra bankalar vasıtasıyla yapılan sanayi yatırımlar ve sağlanan krediler, sanayide tekelleşmeyi teşvik etmiştir. Hem bankacılıkta hem de sanayi üretiminde, devlet eliyle tekelcilik süreci, doğrulanmış ve daha işin başında uygulanmış ve Türkiye kapitalizminin serbest rekabetçi dönemini, doğru dürüst tanımadan, kapitalizmin tekelci aşamasıyla karşı karşıya bulmuştur kendisini. Bu bakımdan, yerli burjuvazinin bir kesiminin palazlanarak finans oligarşisi niteliği kazanmasında temel görev devlet teşvik ve gücüyle kurulan bankalara ve özellikle Türkiye İş Bankası'na düşmüştür.

3 — Geri ülkelerde finans kapital, bir dış oluşumun ürünü olduğundan, yani emperyalizm tarafından doğurulduğundan, kendisi, emperyalist ve sermaye ihracatçısı, değildir. Hem güçsüzdür ve pazarlarda rekabet imkânına sahip değildir. Hem de ancak kendi yağıyla kavrulacak güdük lüktedir.

TÜRKİYE FİNANS KAPİTALİNİN OLUŞUMUNDA BANKALARIN ROLÜ

Genel hatlarıyla belirttiğimiz bu gerçeklerin ışığında, Türkiye finans kapitalinin en güçlü temsilcilerini incelemeye başlayabiliriz.

1 — TÜRKİYE İŞ BANKASI

Yukarıda da kısaca değindiğimiz gibi, Avrupa finans kapitalinin Osmanlı Toplu-

munda işlerlik kazanmasında, en önemli görev Osmanlı Bankası'na düşerken, Milli Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, yerli burjuvazinin «en yetenekli ve en girişkin» kesiminin finans kapitalist boyutlarına ulaştırılması için, 1924 yılında «devletin desteği ve «iradesi» ile Türkiye İş Ban-

kası kuruldu. «Gökten zenbille iner» gibi, birdenbire Türkiye ekonomi ve politika sahnesine fırlayan bu «dinamik ve genç» kuruluş, çok kısa bir zaman içerisinde gelişti ve güçlendi. «1924 te iki şubecigi bu hunan banka 1928 de 'memleketin belli başlı iş ve ticaret muhitlerine yardım elini uzatarak 15 şube sahibi olur. (dört yılda 7 misli genişler), 1934 te şube sayısı 51 e varır, (10 yılda 25 misli genişleme).

Bu genişleme ve temerküz ne sayede olur? Bağlanmalar, yani kredi açmak veya hisse senedi (aksiyon) satın almak suretiyle, sermayeye iştirakler veya iltihaklar yoluyla. Almanyada Deutsche Bank (Diskonto ile birleşmezden önce) 2 ilâ 3 milyarlık sermayesine yaslanarak 87 bankaya bağlanmıştı. 5 milyon liralık İş Bankası, yalnız dünyanın 14 büyük şehrinde 'ecnebi muhabir' adıyla tam 21 bankaya bağlıdır. Türkiye içerisinde ise, içli dışlı bulunduğu dört büyük devlet bankasından maada, başbuğluk etmediği küçük banka hemen yok dense yeridir.

Netice, büyük banka kapitalinin ve üstünlüğünün süratle artmasıdır. 1913 — 1914 Almanya'sında 9 büyük banka bütün banka mevduatının yarısını, banka kapitalinin de %38 ini elinde tutuyor. 1908 ile 1914 tarihleri arasında Diskonto Bankası'nın kapitali 200 Milyon Marktan 240 milyona, Deutsche Bank'ınki 170 milyondan 300 milyona çıkıyor. (6 yılda kapital %25 ilâ %76 arasında artıyor). TÜRKİYE İŞ BANKASI, 1924 yılında 'dörtte biri ödenmiş I milyon lira sermaye, yani HAKİKATE 250 bin lira ile işe başladığı halde, kapitali 1926 da 2 milyona ve itibarı Milli ile füz yon yapınca (kaynaşınca) aynı yılda 4 milyona, 1930 da ise 'karşılığı tamamen ödenmiş 5 milyona çıkar. Yani 6 yıldaki artış: itibari kapitali bakımından % 500, gerçek (ödenmiş) kapitali bakımından % 2000 dir. 6 yılda 5 ilâ 20 misli artış. Alman bankalarından 30 kerre fazla çabuk birikiş demektir. 1913 - 1914 Almanya'sında 9 büyük banka bütün banka kapitalinin %38 ini ve mevduatın yarısını mı elinde tutuyordu? 1929 Türkiye'sinde 39 yerli milli banka kapitalinin %82 sine yalnız 4 banka sahipti ve 37 milli bankanın mevduat yekunu (toplamı) 126 milyon kü

sur lira iken, 2 büyük bankanınki (İş — Ziraat) 99 milyondur, yani değil, 2 banka, tekmiil milli banka mevduatının (yarısını değil) % 76 sını (dörtte üçüncü) elinde tutuyordu...

Görülüyorki Türkiye İş Bankası, göz açıp kapayıncaya kadar, serpilmiş, büyümüş, ve cin olmadan adam çarpmaya başlamıştır bile. Peki bu banka «faaliyetlerini» sadece, mevduatın toplanıp ticari anlamda kredi olarak verilmesine mi hasretmiştir? Yani, ticari anlamda aracılığın ötesine geçememiş midir? Bunun da cevabı verilmiş: «Meselâ 9 büyük Berlin Bankası, müdür ve memurları vasıtasıyla 751 müessesede kendilerini temsil ettirirler. Türkiye'de daha 1929 da hemen bütün büyük endüstri şirketleri 2 si 'ecnebi milli' ve 4 ü küçük olmak üzere 8 'yerli - milli' ki, topyekün 10 bankanın elinde temerküz eder: Türkiye Milli ile Selânik Bankaları 11, İŞ BANKASI 10, 3 devlet bankası 20 sanayi şirketine hâkimdir. (Hakkikatte Devlet Bankalarıyla alâkadâr 20 müesseseden 3 ü İŞ BANKASI'nın, 3 ü Sanayi Maadin Bankası'nın, öteki 3 ü de gene başka bankalarla müşterek olduğuna göre, Devlet Bankaları yalnız 11 müessese hâkimdirlir). Geri kalan 4 küçük bankadan ise Türkiye İmar Bankası İŞ BANKASI'na tabi, İstanbul Esnaf ile İktisat Bankaları Selânik Bankası'na bağlıdır. Hülâsa 6 banka, endüstri şirketlerinin %65 ini büfîl elinde tutuyor, yahut bilvasıta o şirketlerde, 'iyi saate olsunlar hakkında denildiği gibi 'karışık' bulunuyor.»

Yıl 1929, yani Türkiye İş Bankası kurulalı henüz 5 yıl olmuş. Banka'nın sanayi üzerindeki etkinliğinin ne ölçüde geliştiğini rakamlar açıkça ortaya koyuyor. Bu banka, Türkiye ekonomisinin ve politikasının belirleyici güçlerinden biri olma ve yerli sermayenin bir kesimini finans kapital boyutlarına ulaştırma yolundaki «gayretleri»nde gerçekten de «başarılı» görülmektedir. İş Bankası'nın o günkü gücünü, daha ayrıntılı bir şekilde görelim: «İhtimal Hristiyan dininde TESLİS (üçüz tanrı) bulunduğu için oralarda banka sayısı birden fazla oluyor. Türkiye'nin 'Vahdaniyetçiliği' bankacılığımızda dahi gözükür:

İş Bankası... Türkiye'de 1929 da mevcut 39 yerli — milli banka 4 büyüğü tekmiil banka kapitalinin %78 ini elinde tutar. Lâkin bu 4 bankanın RUHU İş Bankası' sadece küçük mülkleri ve dağınık kıymetleri ögüterek kapitalleştirmeğe yarıyan birer değirmenden başka bir şey değildir. Sonra, kapitalin Ruhu kâr değil midir? 1929 yılı Türkiye'sinde 102 milyon liralık tekmiil bankalar kapitalinin ettiği kâr, 5,8 milyon liradır. Bu kârın 2,4 milyonu 37 milyon kapitallî 4 büyük bankanın (İŞ - ZİRAAT - EMLAK - SANAYİ) elindedir. Yani kapitalce 1/3 olan bankalar kârın 1/2 sini alırlar. Lâkin asıl enteresan olan, bu 4 büyük banka kârından İş Bankası'na düşen paydır. İş Bankası'nın kapitali bankalar kapitalinin %13 ü (7 ilâ 8 de biri) olduğu halde, aldığı kârı 1,7 milyon lira, yani % 70 dir.

Mevduat ta böyle. 1933 Başvekâlet istatistiklerine bakılırsa: '38 milli bankanın tevdiat yekunu olan 144,6 milyon liranın 142 milyonu 7 bankadadır. Mütebaki 2,9 milyon lira, adetleri 31 e balığ olan diğer küçük müesseselerimizdendir. (Cumhuriyet: 26-8-1933). Bu 7 banka içinde, kapitalce 1/11 (%99) nisbetinde olan İş Bankası, 142 milyon mevduatın 50 milyonunu, yani 1/3 ünden fazlasını (%34 ünü) sinesinde saklar. 'Yukarıki rakamlar tevdiat itibarıyla İş Bankası'nın ne mühim bir kudret ifade ettiğini belîğ bir surette gösteriyor'. (Cumhuriyet 26-6-1933) (altını biz çizdik. H.K.) (Keza)

Bu kâr ve menfaat bakımından üstün lük havadan gelmez: İş Bankası'nın tekmiil Türkiye ekonomisi üzerindeki 'Kudret'inden ileri gelir. O 'Kudret'i anlamak için, İş Bankası'nın ecnebi kapitallerle kaynaşarak — inhisarcılara temel olan — bütün memleket ilk madde (ham madde) enerji (kömür ve maden) kaynaklarına nasıl el atmış bulunduğunu göz önüne getirmek yeter. Fakat tabii 'İŞ' bu kadarla kalmaz. Şeker istihsalı tamamıyla; dokumacılık, kerestecilik, sigortacılık, kükürt, telsiz telefon, kibrit inhisarı, nihayet standize ihracat (İş Limited) ile 'Hamburg ve İskenderiye gibi mühim mahreç iskelelerimiz' (Mısır Limited), İş kömür port ve ilh... sahaları DOĞRUDAN DOĞ

RUYA İş Bankası kartalının kanat gerdiği işlerdir. 'Şimendüferler İnşası' (Hükûmete ilk demiryolu kredisini o açar), 'Şehir imarı (İzmir'e 2 milyon), ambalaj işi (Beşiktaş'ta), deniz nakliye ve kurtarma işleri (Deniz İş) gene onun... Yeniden (Devlet kapitaliyle elele) ampul, cam, sömük, kâğıt, manifatura ve yünlü kumaş tesisatına hazırlık. Şekerin akrabasıdır diye, kahve için İktisat Vekaletinden 3 sene imtiyaz (25.1933 gazeteleri) 1933 denberi Türkiye İş Bankası artık TUTUN İŞİNDE DE FAAL BİR rol oynamaya karar vermiştir' (Cumhuriyet 19.1.1933) (6). Günümüzden 40 yıl önce yapılan bu araştırma, daha o dönemde Türkiye İş Bankası'nın Türkiye ekonomisinde nasıl egemen bir güç haline geldiğini, tüm kanıtlarıyla belgeliyor. Daha önce de değindiğimiz gibi, İş Bankası'nın büyümesi, güçlenmesi, temelde yerli burjuvazinin bir kesiminin finans oligarşisi haline gelerek zümre egemenliği kurma yolunda adımlar atmasıyla eşdeğerliydi. Nitekim günümüzde olduğu gibi, o devirde de, politikacıların, emekli askerlerin bir kısmı banka idare meclislerinde yeralıyor ve böylece devlet ve banka arasındaki kaynaşmanın zincir ve sembolleri olarak maaşlarını alıyorlardı. Şöyleki: «1929 senesinde, 25 milli kapitallî sanayi ve maden şirketi vardı. Bunların idarelerinde 20 kadar mebus alâkadardı. Mevcut 38 Milli Bankada 31 tane mebus bulunuyordu. Yani, HEMEN HEMEN HER YERLİ MİLLÎ ŞİRKETİN MİLLET MECLİSİNDE BİR MEMBUSU VAR. Lâkin Devletle finans kapitalin kaynaşma derecesi yalnız 'kamutayın sayın üyelerini'nin sayısından belli olmaz. Her şirkette bulunan bir çok eski temyiz azalarını, büyük askeriye (Gülmüşde Tağmaç'ı, Tütün'ü, Süer'i, Karakoç'u hatırlayalım)* ve mülkiye erkânını da hesaba katmalıdır. Sonra bütün büyük endüstriye 7 banka hâkimdir demistik. Bunlardan 3ü Devlet Bankasıdır. Fakat yalnız bir tanesinde (1520 müesseseyi güden İş Bankası'nda) tam 13 mebus vardır. Yani İş Bankası'nın idare meclisi bir Millet Meclisi minyatürü idi. Nihayet işte, şaheser: İş Bankası'nın sabık umum müdürü Celâl, 5 yıldan beri ekonomi b-

kani BAYAR sıfatıyla, Türkiye ekonomisi politik müdürü olmuştur.» (7)

Böylece Cumhuriyet döneminin başlan- gıcında, İzmir İktisat Kongresi kararlarına uygun olarak yerli sermayeyi merkezleş- tirmek, yoğunlaştırmak, tekelleştirmek ve finans kapital boyutlarına ulaştırmak, sa- nayi sektörlerinde tekelleri girişimlerde bu- lunmak üzere, Türkiye İş Bankası gibi, «özel», fakat gerçekte sırtı devlete dayalı bankalar kurulur ve geliştirilirken, yine aynı özel sektöre, kredi, ucuz hammadde ve kaynak sağlamak üzere, tümüyle dev- lete ait olan ve yine «banka» adı verilen yeni kuruluşlar ortaya çıkmıştır. 1927 yı- lında Türkiye Emlak Kredi Bankası, 1930 yılında Türkiye Merkez Bankası, 1933 yı- lında Sümerbank ve İller Bankası, 1925 yılında Etibank ve 1938 yılında ise Türki- ye Halk Bankası kurulmuştur. Sümer- bank, Etibank, İller Bankası gibi kuruluş- lara, o zamanlar mevduat kabul etmedik- leri ve yatırım kurumları oldukları halde devlet eliyle «banka» adının verilmesi de, bir yerde egemen olan zihniyeti yansıtması açısından ilginçtir.

Böylece tefeci — bezirgân kaynaklı bir sermaye o dönemlerde bu sermayeyi elinde bulunduran yerli burjuvazinin bü- tün tarihsel güdüklüğüne ve çapsizliğine, rağmen, «devlet fideliği»nden beslenen bir kesimiyle finans kapital haline getirilme- ye çalışılıyordu. Kısmi ve sözde bir ba- ğımsızlık içerisinde, düşe kalka İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiği zaman, Türkiye'de yerli sermayenin bir bölümü artık, kendini rahatça ve «gururla» finans kapitalist diye adlandırabilir, uluslararası finans kapitalle daha sağlam ilişkiler ku- rabilir. Nitekim o sırada, savaşın en güçlü galibi A.B.D. Emperyalizmi de, ay- nı dünya piyasasında, Avrupalı'lardan boş kalan yerli «fedakârlıklar»la doldurmağa gönüllü bulunuyordu. Yine bilindiği gibi, «ABD Emperyalizmi savaş sonrasın- da hemen soğuk savaş denilen bir anti- sosyalizm yaygarası icad etmiş, arkasın- dan da Marshal Planı'nı Avrupa'ya ve Tür- kiye ve Yunanistan'a dayatmıştır. ABD Emperyalizmi bu askeri hazırlıklarının yanı sıra Truman Doktrini diye yeni bir tatbikle Yunanistan ve Türkiye üzerinde

etkili yeni egemenlik adımları atmıştır.

Ve bu süre için yerli sermaye, müm- kün olduğu kadar tekelleri izleyerek ve karma ekonomi, devletçilik denilen dev- let kapitalizminin her türlü nimetinden faydalanarak palazlanmıştır. 1946 ve özel- likle 1950 sonrasında ise, yerli tekelleri ser- mayenin emperyalizmle bütünleşmesi hız- lanmış, yeni açılan ticaret ve liberal eko- nomi imkânlarından yararlanan yerli bü- yük sermaye özellikle 1960 sonrasında bi- riktirebildiği kadar sermayeyi, yabancı sermaye ile birlikte sanayiye yatırmıştır. (8)...

1960 sonrasında ise «sermaye yoğun- laşması ve merkezileşmesi güçlenmiştir, ağır sanayiden uzak kalmakla birlikte yerli tekelleri sermaye (o iş devlete düşer- di), bazı basit sanayi yatırımlarına giriş- miştir. Yabancı sermaye ile montajcılık bi- çiminde bağlar ve birkaç büyükçe yatırı- ma girerken, kendi başına birtakım basit tüketim malları imalatına da geçebilmiş- tir.» (8)

Bütün bu oluşumlarda, uluslararası fi- nans kapitalin ortağı «dev» bankalar haya- ti roller oynamışlar ve bir yandan sağla- dıkları krediler diğer yandan doğrudan doğruya gerçekleştirdikleri iştiraklerle, sa- nayi sektörünün çarpık gelişimde en et- kin güç olarak belirginleşmişlerdir. Bu «dev» kuruluşların en «dev»i kendisini söy- le tanıtıyor: «Cumhuriyet dönemi Türk Ekonomisinde sanayinin ve ticaretin geliş- mesi ve yerleşmesinde Türkiye İş Banka- sı'nın büyük katkıları olmuştur. Bakırdan demir ve çeliğe, çimentodan cama, kömür den petrole, lastikten motora, şekerden margarine, pamukludan yünüye, sodadan tarımsal gübreye kadar nice sanayi kolla- rı, 100 ün üstündeki büyük işletmeleri ile İŞ BANKASI'nın ÖNDERLİĞİNDE KU- RULMUŞTUR.» (9)

Görüldüğü gibi, Türkiye'de pek çok sanayi dalının İş Bankası'nın önderliğinde kurulduğu ve bu sektörlerin İş Bankası tarafından geliştirilip kontrol edildiği a- çıkça ortaya konuluyor. Gerçekten de Tür- kiye İş Bankası gücü ve etkinliği ile «ö- vünmeyi hak etmiş» bir dev «milli» kuru- luştur. Çünkü daha önce de belirttiğimiz

gibi bu bankanın 1924 yılında, sadece 2 şubesi ve 37 personeli bulunmaktaydı. Ay- nı yıl sonundaki toplam mevduat ise 2 mil- yon 469 bin TL, toplam plâsman 1 mil- yon TL ve bilanço toplamı ise 3 milyon 623 bin TL idi. Oysa 1973 yılı sonunda banka 578 şubeye, 12 482 personele sahip bulunuyordu. Toplam mevduat 18 milyar 407 milyon TL. na, ticari ve sanai plâs- manlar 12 milyar 478 milyon TL. na, mali plâsmanlar 5 milyar 102 milyon TL. na, iştirakler cüzdanı 878 milyon TL. na ve toplam bilanço ise 22 milyar 422 milyon TL. na yükselmişti. Diğer bir deyişle, 1973 yılı sonunda, Türkiye İş Bankası'nın to- lam mevduatı, aynı yıl içindeki toplam Gayri Safi Milli Hasıla'nın % 11,7 si, büt-

çe değerinin %32,3 üne eşit bir boyuta varmıştı. Aynı şekilde bankanın plasman- ları GSMH'nın %11,2 si ve bütçe değeri- nin % 30,8 i büyüklüğündeydi. (Bu son değerleri sadece mukayese yapabilmek a- macıyla veriyoruz, yoksa banka mevdua- tının GSMH'nın ya da bütçenin organik bir parçası olduğunu ileri sürüyor değiliz. Ki bu bile ileri sürülebilir.)

Türkiye İş Bankası'nın gücünü daha iyi bir şekilde ortaya koyabilmek için, bu banka ile birlikte Türkiye'nin diğer iki «dev» bankasını, yani Yapı ve Kredi Bankası ile Akbank'ı da ele alıp, bu üç bankanın günümüzdeki gücünü, diğer 24 ticari banka ile kıyaslayalım:

(TABLO I)

Türkiye'de ticaret bankaları içinde Türkiye İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası ve Akbank'ın durumu

(31 Aralık 1972 tarihi itibarıyla)

Bankanın Adı	Tahvil ve Hisse Senetleri Cüzda- nı İçindeki Payı	İştirak- lerdeki Payı	Toplam Mevdu- attaki Payı	Toplam Kârdaki Payı
	%	%	%	%
Türkiye İş Bank.	68.8	48.3	36.6	29.3
Yapı ve Kredi Bank.	12.8	13.6	20.3	23.4
Akbank	7.8	14.7	15.7	20.7
Üç Banka Toplamı	89.4	76.6	72.6	73.4
Diğer 24 Banka	10.6	23.4	27.4	26.6

(Kaynak: Türkiye'deki Ticaret Bankaları'nın Birarada Bilâncoları: İş Bankası Bül- teni, 1973/1)

Görüldüğü ki, 1972 yılı sonunda, 27 ticari banka içerisinde Türkiye İş Bankası to- lam mevduatın %36,6 sına, toplam iştirak- lerin % 48,8 ine, toplam kârın ise %29,3 üne sahip. Üç banka birarada alındıkları takdirde, ne kadar büyük bir güç oluşturu- dukları ve diğer bankaları ve bankacılığı sürükledikleri de açıkça ortada. Burada Yapı ve Kredi Bankası ile, Akbank'ın pa- lazlanan yerli burjuvazinin İkinci Dünya

Savaşı sonrası finans kapital örgütleri ol- duguna da ayrıca değinelim.

Türkiye İş Bankası'nın iştirakleri 1973 yılı sonunda 878 milyon TL. na ulaşmış- tı. Elbetteki bu değere birdenbire varılmış değildir. Bankanın gelişimini, tüm tarihi içerisinde değil de, 1960 lardan bu yana incelediğimizde dahi, bu gelişimin niteliği ve yönü açıkça ortaya çıkmaktadır.

TABLO II

Türkiye İş Bankası'nın mevduat ve Plâsmanlarında gelişmeler
(1964 — 1973)

Yıllar	Toplam Mevduat (Milyon TL)	Tasarruf Mevduatı (Milyon TL)	Plâsmanlar (Milyon TL)
1964	3265	2288	2655
1966	5016	3609	4446
1968	6725	4861	5739
1970	8915	6406	7859
1972	15866	10471	10182
1973	18407	12941	17579
Artış	% 463.8	% 465.6	% 562.1

(Kaynaklar: Türkiye İş Bankası Yıllık Raporları, 1965 — 1973)

Tablo II, 1964—1973 yılları arasındaki 10 yıllık sürede Türkiye İş Bankası'nın toplam mevduatının % 463.8 lik bir artışla 3265 milyon TL'den (3 milyar 265 milyon TL. dan) 18 milyar 407 milyon TL. na yükseldiğini gösteriyor. Aynı şekilde bankanın plâsmanları da %562.1 lik bir artışla 2 milyar 655 milyon TL. dan 17 milyar 579 milyon TL. na yükselmiştir. Öte yandan aynı dönemde toplam mevduatın %70. i ci varındaki bir kesimini, tasarruf mevduatları oluşturmuş ve tasarruf mevduatları

ise 2 milyar 288 milyon TL. dan 12 milyar 941 milyon TL. na sıçramıştır. Tasarruf mevduatındaki artış %465.6 dır. Görülüyor gibi bankanın sahip olduğu, diyelim ki kullandığı, kaynakların boyutları korunmuş bir şekilde büyümüştür.

Türkiye İş Bankası'nın etki gücünü daha iyi vurgulayabilmek amacıyla, bankanın iştiraklerindeki gelişmelere göz atılması yararlı olacaktır. Nitekim aşağıdaki Tablo bu amaçla hazırlanmıştır.

TABLO III

Türkiye İş Bankası'nın iştiraklerindeki gelişmeler
(1965 — 1973)

Yıllar	İştirakler (Milyon TL)	İştirakler Kârı (Milyon TL)	Kâr Oranı
1965	300.4	27.9	% 10.2
1966	329.3	31.2	9.8
1968	375.8	40.6	11.3
1970	484.2	43.4	9.0
1972	610.8	55.4	14.0
1973	877.7	75.4	14.7
Artış	% 292.6	% 270.0	

(Kaynaklar: Türkiye İş Bankası Yıllık Raporları, 1965 — 1973)

Yukarıdaki Tablo, Türkiye İş Bankası'nın iştiraklerinin 1965-1973 döneminde %292.6 luk bir artışla 300.4 milyon TL. dan 877.7 milyon TL. na yükseldiğini ortaya koyuyor. Burada önemli olan, bu artışın büyüklüğü kadar yönü ve niteliğidir de. Bu bakımdan

dan iştirakleri sınıflayıp, bankanın iştirak kalemlerinden hangilerinin güçlendiğini, hangilerinin zayıfladığını ortaya koymak gerekecektir. Nitekim aşağıda verilen tablo da bu yönelim ortaya konulmaktadır.

TABLO IV

Türkiye İş Bankası'nın iştiraklerinin dağılımı
(1965 — 1973. % olarak)

İştirak Dahil	1965	1966	1968	1971	1972	1973
Bankalar	13.90	13.12	12.59	10.66	12.10	9.94
Sigorta Şirketleri	2.34	2.13	1.87	1.39	1.21	0.84
Sanayi Şirketleri	76.20	77.61	78.86	82.48	81.67	85.43
Diğer İştirakler	7.56	7.14	6.68	5.47	5.02	3.79

(Kaynaklar: Türkiye İş Bankası Yıllık Raporları, 1965—1973)

Tablo IV, 1965—1973 yılları arasında Türkiye İş Bankası'nın iştirakleri içinde, bütün diğer kalemlerin payları azalırken, sanayi şirketlerine yapılan iştirakler payının sürekli olarak arttığını ortaya koymaktadır. Nitekim 1965 yılında %76.20 olan bu değer, 1973 yılı sonunda %85.43 e yükselmiştir. Diğer bir deyişle, Ortak Pazar'la bütünleşme süreci uygulamaya sokulurken, Türkiye finans kapitalinin en güçlü örgütünün sanayi kesimleri üzerindeki işlem ve etkinliği de güçlenmektedir.

Sadece sanayi yatırımları, sektörel anlamda analize tabi tutulduğu takdirde, 1965 yılında payı %31.68 olan Şişe ve Cam Sanayiinin payı 1973 yılında %27.85 e, yine 1965 yılında payı %8.65 olan Çimento Sanayiinin payının 1973 yılında %3.10 a, Mensucat Sanayiinin payının %16.27 den %7.75 e düştüğünü; buna karşılık 1965 yılında mevcut bulunmayan Metallurji Sanayiindeki payın 1973 yılında %12.79 değerine çıktığını görüyoruz. Aynı şekilde, 1965 yılında mevcut olmayan Kimya Sanayiinin payı ise 1973 yılında %12.49 değerindedir. Buna karşılık Madeni İmalât ve Motor Sanayiinin payı %5.49 dan %9.35 e yükselmiştir. Öteyandan Şeker ve Gıda Maddeleri Sanayiinin payı %23.46 dan %15.08 e düşmüştür. Görülüyor ki, sanayi yatırımlarının yöneliminde farklılıklar ortaya çıkmakta ve daha önceleri mevcut olmayan sanayi dallarında yeni yatırımlar oluşturulmaktadır. Bununla beraber 1965 yılında olduğu gibi, 1973 yılında da sanayi kolları arasındaki yatırımlarda, birinci sırayı Şişe ve Cam Sanayii ve ikinci sırayı da Şeker ve Gıda Maddeleri Sanayii

işgal ediyordu. Türkiye İş Bankası'nın daha başlangıç yıllarında monopol altına aldığı bu iki sanayi kolunun, bankanın yatırımları içerisinde halâ «mümtaz» bir yer işgal etmeleri, bankanın işe nereden başladığının somut göstergeleri olarak göze çarpmaktadır.

Kısacası, dışa bağımlı, yabancı finans kapital kontrolündeki bir gelişmeye paralel olarak, Türkiye finans kapitalinin en güçlü temsilcisinin sanayi kollarındaki yatırımlarında da önemli değişiklikler ortaya çıkmaktadır ve çıkacaktır.

Şimdiye kadar verilen değerlerle Türkiye İş Bankası'nın gücü ve etkinliği konusunda genel bir yaklaşımda bulunulmaktadır. Oysa, bu banka pek çok sanayi dalını olduğu gibi, bir çok ticari bankayla sınırlı yatırım ve kredi bankalarını, sigorta şirketlerini, ticari şirketleri de kontrolü altında tutmakta ve her yıl kuruluş halinde pek çok şirkete iştirak ettiği gibi, yenilerini de kurmaktadır.

Denebilir ki Türkiye İş Bankası'nın gücü ve etkinliği onun iştiraklerinin dökümü incelendiğinde çok daha açık olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye İş Bankası'nın iştiraklerindeki payı ve iştirak ettiği kuruluşların çok çeşitliliği ve Türkiye ekonomisinin «kilit» sektörlerinde yer alışları bankanın gücünü ve özellikle etkinliğini çok büyük boyutlara ulaştırmaktadır.

Bu bakımdan, Türkiye İş Bankası'nın bütün iştiraklerinin bir dökümünü vermek çok yararlı olacaktır. Tablo V, bu amaçla hazırlanmıştır.

TABLO V

Türkiye İş Bankası'nın İştirakleri

1973 Yıl Sonu İtibarıyla

Bankanın, Sermayesine % 10 Oranından Fazla İştiraki Bulunan Şirketler

1 — SİNAİ ŞİRKETLER

Gıda Sanayii

Şeker :

Adapazarı Şeker Fab. T.A.Ş.	% 20.0
Amasya Şeker Fab. A.Ş.	14.0
Kütahya Şeker Fab. A.Ş.	25.0
Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.	33.3

Yağ :

Unilever — İş Tic. ve San. Türk Ltd. Şti.	20.0
---	------

İçki :

Türk Tuborg Bira ve Malt San. A.Ş.	10.0
------------------------------------	------

Maden Sanayii

Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.	16.9
----------------------------------	------

Taş - Toprak Sanayii

Çimento :	
Izmir Çimento Fab. A.Ş.	14.3
Konya Çimento Sanayii	31.8

Cam :

Cam Elyaf Sanayii A.Ş.	6.7
Çayıroca Cam Sanayii A.Ş.	29.9
Paşabahçe Cam Sanayii A.Ş.	29.8
Teknik Cam Sanayii A.Ş.	29.6
Topkapı Şişe Sanayii A.Ş.	31.0
Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.	87.5

Tekstil Sanayii

Dokuma :

Balıkesir Pamuklu Dokuma San. T.A.Ş.	34.6
İpekiş Mensucat T.A.Ş.	98.3

Sentetik İplik :

Aksa Akrilik Kimya Sanayii A.Ş.	10.0
Polylen Sentetik İplik Sanayii A.Ş.	12.0

Lâstik Sanayii

Türk Pirelli Lâstikleri A.Ş.	25.8
------------------------------	------

Kimya Sanayii

Akdeniz Gübre Sanayii A.Ş.	10.0
Koruma Tarım Ollaçları T.A.Ş.	21.6
Levers Brothers (Türkiye) San. ve Tic. Ltd. Şti.	20.0

Plâstik Sanayii

Keban Holding ve Ort. Plâstik San. A.Ş.	20.0
---	------

Metal İmalât :

Çelik Halat ve Tel Sanayii A.Ş.	14.6
Izmir Metallur. Fabrikası T.A.Ş.	15.9
Madeni İnşaat İşleri T.A.Ş.	48.8
Omtaş tomativ Transmisyon Ak. San.	16.7
Presiz Metal İmalât Sanayii A.Ş.	20.0
Tezsan Takım Tezgâhları San. ve Tic. A.Ş.	41.5

Otomotiv :

Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş.	15.1
------------------------------------	------

Elektrik Motoru :

Türk General Elektrik Endüstri A.Ş.	12.0
Wat Elektromek. Cih. ve Mot. San. A.Ş.	30.0

Elektrik :

General Elektrik T.A.O.	25.0
-------------------------	------

2 — BANKALAR

Ticaret :

Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş.	67.3
-------------------------------	------

Yatırım :

Sinai Yatırım ve Kredi Bankası A.O.	64.2
Türkiye Sinai Kalkınma Bankası A.Ş.	24.6

3 — SİGORTA ŞİRKETLERİ

Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi	45.5
Ankara Anonim Türk Sigorta Şirketi	19.8
Destek Reasürans T.A.Ş.	100.0
Milli Reasürans T.A.Ş.	100.0

4 — SAİR TİCARİ ŞİRKETLER

Hizmet İşleri Ltd. Şti.	20.0
Kültür Yayınları — İş T. Ltd. Şti.	99.3
National Mukayyit Kasa A.Ş.	29.0
Tofaş Oto Ticaret A.Ş.	10.0
Umumi Mağazalar T.A.Ş.	20.0

5 — KURULUŞ HALİNDEKİ ŞİRKETLER

Altınyunus Çeşme Turistik Tesisleri A.Ş.	10.0
Ceytaş Ceyhan Tekstil Sanayii A.Ş.	15.0
Edirne Turizm ve End. A.Ş.	75.0
Ege Gübre Sanayii A.Ş.	10.0
Güney Cam Fabrikaları A.Ş.	40.0
Kayısı Kurutma ve Pulp Fabrikası A.Ş.	45.5
Soda Sanayii A.Ş.	40.0
Söğüt Seramik Sanayii A.Ş.	100.0
Taksim Otelcilik A.Ş.	10.0
Trakya İplik Sanayii A.Ş.	15.0
Türk Alman Turizm A.Ş.	13.7
Türkiye Maden Bankası A.Ş.	33.3

(Kaynak : Türkiye İş Bankası. Yıllık Rapor 1973)

Tablo V, Türkiye İş Bankası diye adlandırılan «İmparatorluğun» ekonomik gücü hakkında açık bir fikir vermektedir. Bu bankanın iştirak etmediği sanayi dalı yok gibidir. «Kalkınma mı olacak, bir sanayi dalına yatırım mı yapılacak, onu da biz yaparız. Yani, İş Bankası yapar» diye övünebilecek gerçek bir güce sahiptir bu finans kapital kuruluşu. Tablo V, bu bankanın sadece sanayi dallarındaki değişik işletmeleri değil, büyük sigorta şirketleriyle yatırım bankalarını da kontrol ettiğini ortaya koyuyor. Daha sonra, ayrıntılı bir şekilde açıklayacağımız gibi, «yatırımcı bankalar» diye adlandırılan ve yabancı finans kapitalin dürtüsü ve teşvikiyle kurulan Sınai Yatırım ve Kredi Bankası ile Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın ekonomik birer güç halinde belirginleşmelerinde de baş rolü Türkiye İş Bankası oynamıştır. Nitekim İş Bankası Sınai Yatırım ve Kredi Bankası'nın sermayesinin %64.2 sine, Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası'nın sermayesinin ise % 24.6 sına sahiptir.

Burada şu hususa da değinelim ki: Bindiği gibi, bir kuruluşu, kontrol edebilmek için bu kuruluşun sermayesinin çoğunluğuna sahip olmak hiç te şart değildir. Küçük ama etkin bir katılış o kuruluşun politikasında belirleyici rol oynamaya yeterli olabilir. Öte yandan, İş Bankası'nın belirli bir kuruluş üzerindeki gücü ve etkinliği, sadece sermayesi içindeki payı ile orantılı değildir. İş Bankası'nın sahip olduğu geniş kredi kaynakları, diğer işletmeler üzerindeki egemenliği, çok önemli dış ve iç ilişkileri, onu, sahip olduğu sermaye payından çok daha güçlü ve etkin bir duruma getirir. Bu bakımdan, bankanın egemenliği, sadece belirli bir işletmenin sermayesindeki payıyla ölçülemez. İş Bankası, ilişkiler bütünüyle ele alınmalıdır. O zaman bu kuruluşun gücü daha iyi anlaşılır.

Öte yandan İş Bankası İdare Meclisi Üyeleri'nin adlarına kısa bir dönem için bile olsa bakmak, bu bankanın politika ile ne dereceye kadar içli dışlı olduğunu hemen ortaya koyar. 1966 yılında İdare Meclisi Reis Vekilinin Turan Güneş olduğunu

ve bu idare meclisinde Prof. Fahir Armaoğlu, Ahmet Muhip Dranas, Cahit Zamanlı gibi isimler bulunduğunu görüyoruz. Şirketin eski genel müdürlerinden Ferid Basmacı, daha sonra Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ile Sınai Yatırım ve Kredi Bankası İdare Meclisi Reisliğine getirilmiştir. Diğer bir deyişle, İş Bankası bir okuldur. Gelişen diğer finans kapital kuruluşlarına (ki o kuruluşlar bir yerde İş Bankası'na göbek bağı ile bağlıdır) yönetici yetiştiren bir okul. 1972 yılında bankanın İdare Meclisi Reisliğine İsmail Rüştü Aksal'ın getirildiğini, Prof. Armaoğlu'nun yerinde kaldığını, yıl içinde İdare Meclisi üyeliğinden ayrılarak Dünya Bankası'na kapılanan, Erim'in «beyin» takımından Atilla Karaosmanoğlu'nun yerine yine Cahit Kayra'nın üyeliğe onurlandırıldığını görüyoruz. Turan Güneş hâlâ İdare Meclisi Reis Vekilidir. 1973 yılında yeni bir değişiklik çıkıyor ortaya. Turan Güneş, Dışişleri Bakanlığı'na transfer olurken İdare Meclisi Başkanlığına İbrahim Öktem getiriliyor. 1973 yılında 11 kişilik idare meclisi ve umum müdürü (umum müdür Selahattin Karahan aynı zamanda idare meclisi üyesidir), yine idare meclisi kararıyla 1. milyon 272 bin TL. prim dağıtıldığı (Kârdan) gözönünde, tutulduğu da bu bankanın nasıl bir finans kapital arpalığı olduğu açıkça ortaya çıkar. Elbette ki İş Bankası idare meclisi üyeliği ile «onurlandırılan» bir «mümtaz» kişinin, «imtiyazları» sadece maaş ve primlerden ibaret kalmaz. Ama bu sorun başka bir çalışmanın konusu.

İş Bankası'nın «encamı» kısaca böyle. Şimdi diğer iki «dev» finans kapital kuruluşuna değinelim.

2 — YAPI VE KREDİ BANKASI A.Ş

Türkiye finans kapitali, devletçilik fîdeliğinde ihtimamla büyütülüp, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna yaklaştığında, güçlenen ve daha da «özelleşmek, isteyen yerli finans kapital biraz «devletçilik» ve «bürokrasi» kokan; ağır, hareketsiz ve çok «tedbirli» C.H.P. den büyük ölçüde etkilenen ve de karşılığında etkileyen İş Bankası'nın yanında yeni ve «dinamik» finans

kapital kuruluşlarına ihtiyaç duyduğunu gördü. Almanya'nın yenileceği artık ortadaydı. Yeni dostlar, yeni müttefikler, dolayısıyla yeni «olanaklar» çıkacaktı Türkiye finans kapitaline. Artık kozayı delip dışarı çıkmanın, kanatlarını «özgürce» genişletmenin zamanı gelmişti. Tek partili dönem tarihe karışacak, Türkiye'ye çok partili «demokrasi» gelecek yada getirilecekti. Demokrasinin bir ölçüde ithal malı oluşu da gözönünde tutulacak olursa, eski bezirgânlarımız, yeni parsadan, yeni çapuldan daha büyük pay kapabilmek için, dünya koşullarına «uygun» hareket etmek zorunluğu ile karşı karşıya kalıyorlardı. Böylece 1944 tarihinde, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. kuruldu. Hürriyet Gazetesi'nin 9 Eylül 1973 tarihli sayısında verilen «Yapı ve Kredi Bankası. 29. Yıl» adlı ilâvede, banka, kendisini şöyle tanıtıyor ve tanımlıyor: «Cumhuriyetin 21. yılında, o güneşin ışığından, Türk vatanının toprağından ve kaynaklarında feyz alarak kurulan milli müesseseler içinde, Yapı ve Kredi Bankası'nın özel bir yeri vardır. Yapı ve Kredi Bankası'nın kuruluşu (İstanbul — 9 Eylül 1944), MİLLÎ BANKACILIK TARİHİNDE BİR DÖNEM NOKTASI, BİR AŞAMA TEŞKİL EDER.

MEMLEKETİMİZDE TAM ANLAMIMYLA ÖZEL TEŞEBBÜS BANKACILIĞI BÜTÜN GEREKLERİ VE UYGULAMALARIYLA — MEVDUAT BANKACILIĞI YAPI VE KREDİ BANKASI'NIN KURULUŞU İLE BAŞLAMIS VE GELİŞMİŞTİR...

Banka kuruluşunun 7. yılında, mevduat bakımından TC. Ziraat Bankasını ve Türkiye İş Bankası'nı takiben, bütün bankalar arasında üçüncü sıraya yükselmiş ve bu mevki bugüne kadar korumuştur...

Yapı ve Kredi Bankası'nın 11'i YABANCI SERMAYE VE TEKNİKİ İLE İŞBİRLİĞİ HALİNDE, ekseriyeti sımai olmak üzere 35 iştiraki mevcuttur.»

Banka kuruluşunun 7. yılında mevduat bakımından Türkiye'de üçüncü sıraya ele geçiyor ve bu sırayı bir daha da kaybetmiyor. Ayrıca 11 i yabancı sermaye ile olan 35 sınai kuruluşta da iştiraki var. O zaman ne oluyor bu sermayenin niteliği? Tek başına banka sermayesi mi bu? Yoksa serbest rekabetçi dönemden gelen, tekelleşmiş bir sanayi kapitali mi? Ne o ne de öteki. Banka açıkça söylüyor zaten. «Benim sermayem, yabancı finans kapitalinde katıldığı, yerli sanayi ve banka sermayelerinin kaynaşmasından oluşan bir fi ile karşı karşıyayız. O zaman, ne sanayi sermayesinin temelinde de büyük toprak ve ticaret sermayeleri yatıyor. Demek ki daha önceki sermaye biçimlerinden nitel anlamda farklı bir sermaye biçimiydi karşı karşıyayız. O bilim ve zaman, neden gerçeği gözlerden saklamağa çalışarak, bu sermayeye teorideki gerçek adından farklı adlar takmaya çalışalım. Düpedüz ve açıkça finans kapital bu.

Bankanın 1944 yılında I şubesi, 44 personeli ve 2 milyon TL. lık bir öz sermayesi var. Bakalım 20 yıl içinde nereden nereye gelinmiş?

TABLO VI

Yapı ve Kredi Bankası'nın Şube - Personel ve Öz Sermayesindeki Gelişmeler

Yıllar	Şube Sayısı	Personel Sayısı	Öz Sermaye
1944	1	44	2 Milyon TL.
1954	64	1306	15 » »
1963	138	2617	40 » »
1973	420	9100	225 » »

(Kaynak: Yapı ve Kredi Bankası 29. yıl. Hürriyet Gazetesi 9. Eylül. 1973)

Görülüyor ki, personel sayısı 20 yıl içinde 44 ten 9100 e ve öze sermaye ise 2 milyon TL. dan 225 milyona sıçramış. 1944 yılında 1 olan şube sayısı ise 420 ye yükselmiş. Sadece öz sermaye 113 kat artmış. Böyle büyüyor Türkiye'de finans kapital işte. Çünkü büyütenler var.

Bu bankanın özellikle son yıllardaki gelişimini izlemek bile, yeterli derecede aydınlatıcı olmaktadır. Bankanın 1968-1973 döneminde iştirakler, toplam krediler ve toplam mevduatındaki artışları incelediğimizde Tablo VII'deki değerleri elde ediyoruz:

TABLO VII

Yapı ve Kredi Bankası'nın İştirakler, Toplam Krediler ve Toplam Mevduatındaki Gelişmeler

Yıllar	İştirakler (Milyon TL)	Toplam Krediler (Milyon TL)	Toplam Mevduat (Milyon TL)	Kredi./Mevduat
1968	66.7	1957.2	2879.7	% 67.9
1969	92.4	2567.2	3604.3	71.2
1970	124.9	2948.3	4420.8	66.7
1971	145.7	4093.9	6104.2	67.1
1972	167.7	5762.9	8777.6	65.7
1973	208.2	7440.9	10543.1	70.6
Artış	% 212.1	% 280.2	% 266.1	

(Kaynaklar: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yıllık Faaliyet Raporları. 1971.1972-1973)

Ne söylüyor yukarıdaki tablo? Bankanın iştiraklerinin 6 yıl içinde %212.1, verdiği toplam kredilerin %280.2 ve toplam mevduatının ise %266.1 arttığını. Öte yandan 1968-1973 döneminde Yapı ve Kredi Bankası'nın toplam kredileri toplam mevduatın yaklaşık olarak %70 i kadar olmuş-

tur.

Yapı ve Kredi Bankası'nın «Yapı»sını daha iyi bir şekilde ortaya koyabilmek için, aynı dönemde bankaya verilen kredilerin, sektörler arasındaki dağılımının hangi yönde gelişmekte olduğunu inceleyebiliriz: (Tablo VIII)

TABLO VIII

Yapı ve Kredi Bankası'nın Kredilerinin Sektörler İtibariyle Dağılımı

Yıllar	Sanayi	İhracat	İthalat	İç Ticaret	Muhtelif	25.000 TL. dan aşağı olanlar
1968	% 29.87	% 11.53	% 15.88	% 25.93	% 11.76	% 5.03
1969	30.22	12.72	13.95	28.30	8.94	6.77
1970	38.88	14.86	9.97	21.22	9.97	5.60
1971	40.58	16.14	8.10	19.43	8.97	6.78
1972	43.20	14.83	6.19	18.44	7.62	9.72
1973	48.14	14.36	6.19	15.55	6.82	8.10

(Kaynaklar: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yıllık Faaliyet Raporları 1971.1972-1973)

Demek ki, bankanın vermiş olduğu krediler içerisinde sanayi sektörüne ayrılan kredilerin payı %29.87 den %48.14 e yüksel-

miş, buna karşılık ithalat kredilerinin payı % 15.88 den %6.19 a, iç ticaret kredilerinin payı ise % 25.93 ten % 15.55 e, düş-

müş. İhracat kredilerinin payında da bir artış var, % 11.53 ten % 14.36 ya yükselmiş bu pay. Bu rakamlar, bankanın, dış ve iç dinamiğin belirlemesiyle, belirli bir yönelim içerisinde olduğunu gösteriyor. 1960 lardan sonra, Türkiye'de dışa bağımlı, daha çok tüketime dönük, montajcı bir «kalkınma» ve «sanayileşme» başlamamış

mıydı? İşte bu oluşum ve gelişimde yerini alıyordu Yapı ve Kredi Bankası da. Ve aynı yöndeki gelişimin daha da güçleneceği ortadaydı.

Öteyandan sadece sanayi sektörüne ayrılan kredilerin, sanayi dalları itibariyle dökümü yapıldığında ise TABLO IX u elde ediyoruz:

TABLO IX

Yapı ve Kredi Bankası'nın Sanayi Sektörüne Tahsis Ettiği Kredilerin Sanayi Dalları İtibariyle Dağılımı

(1973)

Sanayi Dalı	Kredilerdeki Payı
Metal ve Mamulleri Sanayii	% 26.73
Tekstil ve Örne Sanayii	32.10
Gıda Maddeleri Sanayii	10.77
Kimya Sanayii	9.22
Cam ve Toprak Mamulleri San.	4.18
Matbaa ve Kâğıt Sanayii	6.18
Diğer Sanayi Dalları	10.82

100.00

(Kaynak: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yıllık Faaliyet Raporu. 1973)

Görülüyorki bankanın sanayi sektörüne ayırdığı kredilerin en büyük bölümünü tekstil ve örme sanayii almaktadır. Elbet, teki bir raslantı değildir bu. Türkiye'nin Ortak Pazar'la «bütünleşmesi» hızlandıkça ve hızlandıkça, Avrupa finans kapitalinin Türkiye'ye bıraktığı başlıca «sanayi» dalı olan tekstil sanayiinde yatırımlar, krediler, iştirakler de doğal olarak artacaktır ve artmaktadır. Burada geçerken bir kere daha değinelim ki, yabancı finans kapital «Türkiye'nin sanayileşmesini istemiyor» deyimi tek başına anlamsız ve

hatta yanıltıcı. Yabancı finans kapital, kendi güdüm ve kontrolundaki, geri teknolojileri içeren, ülkenin insan ve tabiat kaynaklarının en rasyonel ve verimli bir şekilde kullanılmasına dayanmayan bir «sanayileşme»yi kışkırtıyor ve kışkırtacak. İşte tekstil bu nitelikteki sanayi dallarından birisi.

Yapı ve Kredi Bankası'nın «dev» bir finans kapital kuruluşu olduğu bankanın iştiraklerinin dökümünden de çok iyi anlaşılıyor:

TABLO X

Yapı ve Kredi Bankası'nın İştirakleri

(1973 Yılı İçin)

Bankanın Kuruluş Sermayesine İştirak payı	Bankanın Kuruluş Sermayesine İştirak payı
%	%

Otomobil ve Motorlu

Araçlar Yan Sanayii

— Oyak Renault to. Fab. A.Ş.

12.96

— Robert Bosch Türk Motorlu

Araç Yan Sanayii A.Ş.

24.99

24.99

— Uniroyal Endüstri T.A.Ş.	0,03	Sanayi ve Maden Finansmanı ve Yatırımı İle Uraş Şirketler	
Gıda Sanayii		— Endüstri Holding A.Ş.	99,56
— Turyağ Türkiye Yağ ve Mam. A.Ş.	41,45	— Türkiye Sınai Kalkınma Bank. A.Ş.	2,01
— Vigi Vize Gıda Sanayii ve Ticaret A.Ş.	25,—	— Türkiye Maden Bankası A.Ş.	12,50
Matbaacılık Sanayii		— Sınai ve Mali Teşebbüsler A.Ş.	1,33
— Binbirdirek Matbaacılık Sanayii A.Ş.	96,70	Banka ve Sigorta	
— Tifdruk Matbaacılık Sanayii A.Ş.	30,—	— T.C. Merkez Bankası A.Ş.	0,30
Cam Sanayii		— Türkiye İş Bankası A.Ş.	0,28
— Anadolu Cam Sanayii A.Ş.	10,—	— Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	0,01
Eternit Sanayii		— Türkiye İmar Bankası T.A.Ş.	10,—
— Eternit Sanayii A.Ş.	29,71	— Pamukbank T.A.Ş.	0,12
Turizm Sanayii		— Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası A.Ş.	34,61
— Akdeniz Turistik Tesisler A.Ş.	15,—	— Türkiye Vakıflar Bankası A.O.	0,11
Kimya Sanayii		— Halk Sigorta T.A.Ş.	75,—
— Agro Merck Zirai Mücadele İlaç Fab. Ltd. Şti.	50,—	Sair İştirakler	
Tekstil Sanayii		— Gıma Gıda ve İhtiyaç Mad. A.Ş.	0,52
— Kartaltepe Mensucat Fab. T.A.Ş.	10,—	— Tasfiye Halinde Uludağ Verem Sanatoryumu T.A.Ş.	4,75
Enerji ve Bayındırlık		— Tasfiye Halinde Ayakkabı ve Deri Sanayii A.Ş.	1,—
— Bayındırlık İşleri A.Ş.	91,—		

(Kaynak: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yıllık Faaliyet raporu 1973)

Tablo X, tıpkı İş Bankası'nda olduğu gibi, Yapı ve Kredi Bankası'nın da pek çok sanayi dalındaki kuruluşlarla birlikte bankalarla sigorta şirketlerinin bir bölümünü kontrol ettiğini ortaya koyuyor. Yine görüldüğü gibi, eski adı Selânik Bankası olan Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası A.Ş. nin sermayesinin %34,61 i Yapı ve Kredi Bankası'na aittir. Aynı şekilde Halk Sigorta T.A.Ş. de bankanın payı %75 i bulmaktadır. Diğer yandan, yine belirli sanayi dallarında yatırım yapmak ve öde-

necek mükerrer vergilerden kurtulmak amacıyla kurulan Endüstri Holding A.Ş. nin sermayesinde, Yapı ve Kredi Bankası %99,56 lık bir payla temsil edilmektedir ki, pratikte bu, Endüstri Holding'in tümüyle Yapı ve Kredi Bankası'nın olduğu anlamına gelir. Bu bakımdan Endüstri Holding'in iştirakleri, gerçekte, Yapı ve Kredi Bankası'nın iştiraklerinden başka bir şey değildir. Bu iştirakler de Tablo XI'de özetlenmiştir.

TABLO XI

Yapı ve Kredi Bankası'nın, Sermayesinin % 99,56'sına Sahip Olduğu Endüstri Holding A.Ş.'nin İştirakleri

Bankanın
Kuruluşun
Sermayesine
İştirak payı
%

Bankanın
Kuruluşun
Sermayesine
İştirak payı
%

Otomobil ve Motorlu
Araçlar Yan Sanayii

Tekstil Sanayii
— Kartaltepe Mensucat

Matbaacılık Sanayii

— Binbirdirek Matbaacılık Sanayii A.Ş.	1,—
— Tifdruk Matbaacılık Sanayii A.Ş.	69,07
— Eternit Sanayi A.Ş.	22,—
Gübre Sanayii	
— Bandırma Gübre Fabrikaları A.Ş.	4,16
Bakır Sanayii	
— Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.	2,25
Boya Sanayii	
— Dyo ve Sadolin Sentetik Seltülozik Boya ve Vernik	

Kaynak: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yıllık Faaliyet raporu 1973

Yapı ve Kredi Bankası'nın iştirakleri ile Endüstri Holding'in iştirakleri birarada da alındıklarında, bankanın gücü daha açık ve belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Örneğin Eternit Sanayi A.Ş.'de bankanın sermaye payı % 29,71, Holding'in payı ise %22 dir. Birlikte bu pay %51,71 e yükselmektedir. Aynı şekilde Kartaltepe Mensucat Fabrikası A.Ş. de bu ortak pay % 20,66 yı bulmaktadır. Tifdruk Matbaacılık Sanayii A.Ş. de ise bu pay %99,07 gibi, çok büyük bir değer olarak ortaya çıkmaktadır. Demek ki hangi noktadan bakılırsa bakılınsı Yapı ve Kredi Bankası açık ve seçik bir şekilde bir finans kapital kuruluşudur.

3 — AKBANK T.A.Ş.

Şimdi, son yılların en «hızlı», en «parlak» finans kapital kuruluşu «AK. BANK»ı incelemeye başlayabiliriz.

Daha önce de değindiğimiz gibi, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Türkiye finans kapitali, «kabına sığmıyor» «yeni ufuklar» arıyordu. İşte bu «sübjektif» ortam içerisinde, günün birinde «Kayseri Bölgesinden gelen bir kaç «MÜTEŞEBBİS» «Adana'lı Çiftçiler»le «İŞBİRLİĞİ» yaparak Akbank'ı kurdular. Akbank'ın kendi «tarihçesi»nde bu «birleşme» şöyle anlatılır: «İkinci Dünya Savaşı sonrasının Türkiye'sinde ekonomiyi ticari

Fabrikaları A.Ş.	7,50
Demir - Çelik Sanayii	
— Ereğli Demir ve Çelik Fab. ları A.Ş.	0,97
Porselen Sanayii	
— İstanbul Porselen Sanayii A.Ş.	0,17
Enerji	
— Çukurova Elektrik A.Ş.	0,05
— Türkiye Petrolleri A.O.	0,20
Sanayi Finansmanı	
— Yatırımlar Holding A.Ş.	19,59
Gıda Sanayii	
— Turyağ Türkiye Yağ ve Mam. A.Ş.	0,04
Kaynak: Yapı ve Kredi Bankası, Yıllık Faaliyet Raporu 1973	

ve sınai alanda aktif bir şekilde etkileyecek ve ona bütün bölgelerde katkıda bulunabilecek yeterli mali kurumlar hemen bulunmamakta idi. Bu dönemde Cumhuriyetten sonra kamu sermayesi ve ya teşebbüsü ile özel kanunlar ve özel amaçlarla (yani finans kapitalist yetiştirmek amacıyla) kurulmuş bulunan Türkiye Emlâk Kredi Bankası (1927), T.C. Merkez Bankası (1930), Sümerbank (1933), İller Bankası (1933), Etibank (1935) ve Türkiye Halk Bankası (1938) dışında, Türkiye İş Bankası (1924) karma sermaye ve devlet teşebbüsü ile ve Türkiye ticaret ve sanayiine dinamizm getirmek (açıkçası finans kapital tahakkümünü gerçekleştirmek) için kurulmuş olan tek önemli banka idi. Bu yıllarda özel teşebbüsün kurduğu Yapı ve Kredi Bankası (1944) ile Türkiye Garanti Bankası (1946) da bulunmakta ise de, bu bankaların daha çok yeni ve henüz örgütlenmelerinin başında bulunmaları nedeniyle varlıklarının etkisi görülmemektedir. (Ama elbette ki gözaçıp kapayınca kadar görülecekti).

Oysa bu dönemde büyüme eğiliminde ve zorunluğunda bulunan Türkiye Ekonomisi, çeşitli bölgelerde yeni olanakların (yani yeni sömürü alanlarının) ve yeni fonların ihtiyacı içinde idi. Bu dönemde sanayi ve tarımsal alanda gelişme eğil.

minde görülen en önemli bölgelerden biri de Adana Bölgesi idi. Asıl ekonomik niteliği *tarımsal* olan bu bölgede (yani tarım kapitalizmi egemendi demek istiyor), Kayseri Bölgesi'nden gelen birkaç müteşebbisin Adanalı çiftçilerle (toprak kapitalistleri ile) işbirliği yapması ile bu yıllarda sanayileşme hareketi başlamış ve Adana'nın pamuk üretimi ve ticareti bu işbirliği sayesinde çok kısa bir zamanda geniş bir büyüme göstermiştir.

Bu Adanalı ve Kayserili iş adamları (hakçası kapitalistler), güçlerini (yani sermayelerini ve ilişkilerini) birleştirmek ve yeni tesisler kurmak suretiyle bölgenin tekstil üretiminin, memleket ihtiyacının önemli bir kısmını karşılayabilecek düzeye ulaşmasını sağlamışlardır (yani teknelci bir güç oluşturmışlardır).

İşte bu **SANAYİLEŞME HAREKETİNİN MALİ BİR KURUMA DAYANMASINA KISA BİR SÜRE SONRA İHTİYAÇ DUYAN AYNI MÜTEŞEBBİSLER** (en başta Ömer Sabancı, Bekir ve Ahmet Sapmaz, Nuri Has, Behice Naci Yazgan, Mustafa Özgür ve İbrahim Tekin aileleri) ileri görüşlü bir atılım yaparak 1948 yılında toplanan 83 kişilik bir «KURUCU MECLİS» le Akbank'ı kurmağa karar vermişlerdir.

İdare ve iş merkezi ile birlikte tek şube olarak, Akbank böylece 30 Ocak 1948 tarihinde Adana'da hizmete açılmıştır... Bölgesel bir kredi kurumu olarak faaliyetine başlayan Akbank, 1954 yılında Umum Müdürlüğün İstanbul'a taşınması ile gelişiminin ilk aşamasını sağlamış (yani yerli-yabancı finans kapitalle daha sağlam ve organik bağlar kurmak, bütünleşmek için Türkiye finans kapitalinin beşiği ve merkezi İstanbul'a taşınmış ve böylece rüştünü ispatlamış) ve bu yıl sonunda şube örgütünü 30'a, 1961 yılı sonunda da 60'a yükselterek bölge dışına yayılmağa başlamıştır. (Finans kapitalin bir ahtopot gibi kollarını dışarı salması)...

Böylece küçük, bölgesel bir mali kurum olarak piyasaya atılım yapmış olan Akbank (sahte bir tevazu gösteriyor, «küçüktük, çalıştık, büyüdük» «siz de çalışın,

zenginleşir ve büyürsünüz», «hak taala her şeye kaadirdir» demek istiyor) gerek sermaye, gerek mevduat, ve plâsman ve kârlılık yönlerinden Türkiye'nin en büyük üç özel bankasından biri olma başarısını göstermiştir. Cumhuriyet döneminde kurulmuş diğer büyük kredi kurumları gibi Akbank da bir Ticaret Bankası niteliği içinde gelişmekle beraber, **SINAI YATIRIMLARA VE İŞLETMELERE DE GİTTİKÇE ARTAN BİR ÖNEM VERMİŞ VE TÜRKİYE SANAYİNİN GELİŞMESİNDE KÜÇÜMSENMEYECEK BİR PA.YA SAHİP OLMUŞTUR.** 29 Nisan 1974 tarihli Tercüman Gazetesi'nin ilâvesine bakalım. Tercüman'ın ne hikmetse Akbank'a «hediyesi». Bu ilâvenin başlığı şöyle: «**ÜLKEMİZİN KALKINMASINDA AKBANK VE HACI ÖMER SABANCI HOLDİNG.**»

«**MALİ VE SINAI ÇALIŞMALARIYLA BİRBİRİNİ TAMAMLAYAN İKİ BÜYÜK KURULUŞ: AKBANK - HACI ÖMER SABANCI HOLDİNG.**»

Daha sonra şöyle devam olunuyor: «Bu iki büyük kuruluş ülkemizin refah seviyesini yükseltmekte, artan nüfusumuz ve yetişen teknik elemanlara iş sahası yaratmakta (ekmeğinizi biz veriyoruz, ona göre ha, demek istiyor) kalifiye işçi yetiştirmekte başta gelen faktör olan sinai kalkınmamızda birinci sırada yer almış ve önder olmuşlardır. **AKBANK ve HACI ÖMER SABANCI HOLDİNG DAYANIŞMASI**, halkımızın güven ve desteğiyle **SAYILARI 60'ı GEÇEN DEV SINAI, TİCARİ, ZİRAİ**, sosyal ve kültürel müesseseler yaratmıştır. Neydi finans kapitalin tanımı? Banka, sanayi, ticaret ve tarımdaki en kodaman sermayelerin bir araya gelip kaynaşmaları ve nitel anlamda farklı yeni bir sermaye biçiminin ortaya çıkması değil mi? Akbank da kendini tanıtırken aynı şeyi söylüyor.

Ve devam ediliyor aynı ilâvede: «**HACI ÖMER SABANCI HOLDİNG VE AKBANK BUGÜN AYRILMAZ BİR BÜTÜN TEŞKİL EDEN İKİ DEV KURULUŞTUR.**» Finans kapitali, kendi Allahı söyletiyor. Biz dışardan gözlüyor ve kay-

dediyoruz. Yorum yapmak bile gerekli değil. İşte böylece İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni bir finans kapital «devi» şekilleniyor Türkiye'de.

Akbank'ın 83 kurucusunun niteliklerine bakmak bile bu bankanın hangi sermaye biçimlerinin kaynaşmasından oluştuğu konusunda yeteri derecede fikir verebiliyor. 83 Kurucu içerisinde 21 «tüccar» daha doğrusu büyük bezirgân, 7 «çiftçi», daha doğrusu «toprak kapitalisti» ve 12 «fabrikatör», söz yerindeyse

«kapitalist» var. Bu kurucuların, 83 kurucuya oranları ise sırasıyla şöyle, % 25,6, % 8,5 ve % 14,6. Elbette ki kendisini doktor, eczacı, diştabibi, gazeteci, muharrir şeklinde tanımlamış olan kurucular da gerçekte büyük toprak ve emlak sahiplerinden başka bir şey değil. Böylece klasik finans kapital tanımına uygun bir «birleşim» ve «birleşme» ile karşı karşıyayız. Şimdi bankanın kuruluşundan bu yana geçirdiği «gelişimi» izleyelim:

TABLO XII
Akbank'ın Sermaye, Tasarruf Mevduatı, Toplam Mevduat ve Plâsmanlarında Ortaya Çıkan Gelişmeler

(Milyon TL.)

Yıllar	Sermaye	Tasarruf Mevduatı	Toplam Mevduat	Toplam Mevduat	Plâsmanlar	Tasarruf Plâsman
1948	5.7	0.9	2.1	% 42.9	4.5	% 20.0
1952	5.7	23.7	36.6	64.8	50.6	46.8
1956	15.0	94.1	125.2	75.2	113.6	82.8
1960	30.0	148.2	210.0	70.6	175.1	84.6
1962	30.0	185.3	259.7	71.4	249.6	74.2
1964	30.0	321.5	498.0	64.6	446.0	72.1
1966	50.0	731.3	1083.2	67.5	983.6	74.3
1968	50.0	1270.0	1784.1	71.2	1617.6	78.5
1970	50.0	2073.3	3066.9	67.6	2681.8	77.3
1971	150.0	2772.7	4261.0	65.1	3798.7	73.0
1972	150.0	3855.5	6837.6	56.4	6095.4	63.3
1973	150.0	5224.0	8028.0	65.1	7861.0	66.5

(Kaynak: 25. Yıl Akbank)

Görüldüğü gibi, «gayet mütevazı» kaynaklarla «işe» başlayan Akbank'ın sermayesi, 25 yıl içerisinde 5.7 milyon TL. dan 150 milyon TL. na, tasarruf mevduatı 0.9 milyon TL. dan 5 milyar 224 milyon TL. na, toplam mevduat ise 2.1 milyondan 8 milyar 28 milyon TL. na yükselmiştir. Aynı şekilde plâsmanlar, 4.5 mil-

yon TL. dan 7 milyar 861 milyon TL. na çıkmıştır. Öte yandan tasarruf: plâsman oranı %65-70 civarında kalmıştır. Yine aynı yıllar içerisinde bankanın şube sayısı 2 den 374 e ve personel sayısı ise 31 den 6187 ye yükselmiştir. Bankanın işlettiği rakitlerdeki gelişmeler ise Tablo XIII. te özetlenmiştir:

TABLO XIII
Akbank'ın İştiraklerindeki Gelişmeler
(Bin TL.)

Yıllar	İştirakler	İştirakler Karları	Kâr Oranı
1948	—	—	—
1952	175.0	7.5	% 4.3
1956	893.8	32.8	3.7
1960	2320.0	206.0	8.9

1962	8662.1	222.8	2.6
1964	12549.9	214.6	1.7
1966	25929.4	1987.0	7.7
1968	80487.2	3022.7	3.8
1970	129714.3	5914.4	4.6
1971	145329.0	9463.8	6.5
1972	187622.5	18184.9	9.7
1973	315071.6	29919.7	9.5

(Kaynak: 25. Yıl Akbank)

Bankanın iştiraklerinin 175 bin TL. dan 315 milyon TL. na yükseldiğini ve yine bu iştiraklerden elde edilen kârların ise 7 bin 500 TL. dan 29 milyon 919 bin TL. na çıktığını görüyoruz. Çok hızlı bir artıştır bu.

Bu sayısal açıklamalardan sonra, bankanın iştiraklerini ayrıntılı bir şekilde görelim: «Akbank kuruluşunu izleyen yıllarda, ticari ve mali plâsmanlar yanında, çeşitli alanlarda önemli teşebbüslere girişmiş veya iştirak etmiş ve özellikle banka, sigorta, sanayi ve enerji konularına ilgi duymuştur. (Ne hikmetse). Akbank ilk kez 1950 yılında Türkiye Sınai Kalkınma A.Ş. ne iştirak etmiş ve bunu Çukurova Elektrik A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., Akova Ticaret T.A.Ş. ve Çukurova Çimento Sanayii T.A.Ş. izlemiştir. 1960 yılında ise Akbank, faaliyetini tamamlıyacağı bir teşebbüs olan Aksigorta A.Ş. ni kurmuş ve ayrıca 1961 yılında Toroslar Ticaret T.A.Ş. ni devir almıştır. (Küçüklerin büyükler tarafından yutulması)

İştirakler konusunda gösterilen bu ilk faaliyetler daha çok bir iştirakler portföyü kurmak amacı ile olmuştur. Akbank'ın emin ve verimli gelir kaynakları sağlamak ve aynı zamanda ülkemizin sanayi yönünden kalkınmasına katkıda bulunmak amacının bir politika olarak benimsenmesi, ise ancak 1963 yılından sonra başlamıştır. (Birden uyanıveriyor bankamız, neden acaba? Ortak Pazarla ilişkilerimizin gelişmesinin ne derece rolü vardır der siniz?) Bu politikanın uygulanmasından sonra Akbank ülkemizin sanayileşme faaliyetlerinde aktif bir rol almış ve bir çok sanayi şirketinin kuruluşuna müteşebbis olarak katılmıştır.»

(Kaynak: 25. Yıl Akbank)

4 — TÜRKİYE SİNAİ KALKINMA BANKASI

«1949 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası heyetinin vardığı sonuç, Türkiye'de bir sermaye birikiminin başlamış olduğu (işçilerle köylülerin en gaddar bir biçimde devlet kapitalizmi tarafından sömürülmesi ve kaynaklarının «özel» teşebbüsümüze aktarılmaları sonucunda) ancak **GEREK-Lİ ORTAMIN HENÜZ YARATILMAMIŞ OLMASI NEDENİ İLE** (yani yabancı — yerli finans kapital ortaklığının güçlenmesi, gelişmesi için gerekli ortam) biriken sermayenin gayrimenkul ve altın gibi sahalarına yatırıldığı, fakat **ALINACAK TED-BİRLERLE** özel teşebbüsün geniş ölçüde sanayi yatırımlarına kaydırılabileceği idi. Bu tedbirler arasında özel sektörün yapacağı yatırımlar için lüzumlu **İÇ ve DIŞ FİNANSMANDA** bulunacak ve teknik yardım yapacak bir kalkınma bankasının kurulması tavsiye edilmişti. (Yerli finans kapital için yabancı finans kapitalin tavsiyesi Allah emri gibidir). Bu müessese özel teşebbüs tarafından yönetilecek hükümet tarafından da teşvik görecektir ve desteklenecektir. (Devletsiz yapamayız).

Hükümetimizin (inayeti) ve Milletler arası İmar ve Kalkın Bankası'nın desteği ile 2.6.1950 tarihinde **TÜRKİYE SİNAİ KALKINMA BANKASI** bir anonim şirket olarak kuruldu. Kuruluş sermayesi olan 12.5 milyonun, yaklaşık olarak %75 i özel ticaret bankalarınca, % 15 i ticaret ve sanayi odalarınca ve geri kalan % 10 u ise özel sinai kurumlar ve kişilerce karşılandı...

TSKB kuruluşundan plânlı dönemin başlamasına kadar tüketim malları sana-

yılın finansmanında önemli rol oynamış. 1963-1969 döneminde ise ithal ikamesi amacı ile, ağırlık, ağırlık mallar sanayinin kurulması ve sermaye piyasasının geliştirilmesi faaliyetlerine kaydırılmıştır. 1970 yılından bu yana ihracata dönük sanayinin geliştirilmesi ve sinai yatırımların memleket sathına yayılması amaçları ön plâna geçmiş, bu dönemde TSKB İzmir'de Ege Bölgesi, Adana'da Çukurova Bölgesi ve Elâzığ'da Güneydoğu Anadolu Bölgesi Şubelerini kurmuş ve geri kalmış yöreler için özel projeler geliştirmeye başlamıştır.

Banka 1972 sonuna kadar 1003 firmaya 3 milyar 67 milyon TL. kredi vermiş ve 54 sinai müessesenin sermayesine 266 milyon TL. ile iştirak etmiştir. Gelişmiş ülkelerde (yani emperyalizmin metropollerinde) sinai işletmeler uzun süreli fon ihtiyaçlarını — öz varlık veya borç olsun — sermaye piyasalarından sağlarlar. Sanayileşmeye yeni başlayan ülkelerde ise (daha doğrusu emperyalist dünya düzeninin yolları olan geri bıraktırlmış ülkelerde) sermaye piyasaları gelişmemiş olduğundan (çünkü bu ülkelerin tarihinde en asalak ve gerici bir tefeci — bezirgân sermaye egemenliği yatar) sinai işletmelerin tahvil veya hisse senedi satmak suretiyle kaynak temini olanakları çok kısıtlıdır. (Çünkü 7000 yıllık tefeci - bezirgân toplum herkesi kuşkulu, ikircikli, köylü kurbanı yapmıştır)

Kalkınma bankaları, gelişmekte olan ülkelerin (bu deyiimi kimlerin kullandığına ve hangi amaçla kullandığına bir kere daha tanık olalım) **finansman sistemindeki bu boşluğu doldurmak amacı ile kurulan müesseselerdir**. (Yani sanayi ve bankacılıkta serbest rekabetten tekelciliğe gidiş, sonra bu tekelci sermayelerin kaynaşması değil, işin başında «banka» adındaki finans kapital kuruluşları ile duruma el koy mak var)... TSKB da bu amaçla kurulmuş ve 23 yıllık geçmişinde Türk özel i. malât sanayiine uzun vadeli kaynak ve teknik yardım sağlayarak ülkemizin sanayileşmesinde önemli rol oynamıştır.

Cumhuriyetimizin Ellinci yılında ülkemizin sanayileşme sürecine baktığımız zaman, bu dönemin ilk yarısında itici gücün kamu sektöründeki (devlet kapitalizminin den) geldiği, ikinci yarısında ise özel te-

şebbüsün kamu sektöründe yanında (gene de başını alıp gitmiyor, tam bağımsızlık istemiyor) sanayileşmemizde gittikçe artan önemde bir rol oynadığı görülmekte dir...

TSKB finansman sistemindeki bu gelişmelere öncelik etmiş bir kuruluştur. Sermaye piyasasının sinai gelişmedeki rolünü bağlanğıçta taktir eden TSKB kurucuları, bu kurumu sermaye piyasasını geliştirmekle görevlendirmişlerdir. TSKB, bir taraftan ortak olduğu şirketlerin hisse senetlerini satmak suretiyle halkı bu şirketlere ortak ederek bir hisse senedi piyasasının yaratılmasına öncülük etmiş, diğer taraftan, sinai işletmelerin tahvil satışlarını garanti etmek suretiyle bir tahvil piyasasının gelişmesini sağlamıştır.

TSKB önümüzdeki yıllarda sermaye hızlandırarak halk tasarruflarının sanayi kesimine yönelmesinde daha büyük bir rol oynayacak ve sinai işletmeleri, 23 yıllık faaliyet hayatında yaptığı gibi, uzun vadeli kredi ve teknik yardımları ile destekleme devam edecektir. (Gazanız mübarek olsun)» (Kaynak: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası. Türk Sanayiinin Hizmetin de 23 Yıl.)

İşte böyle tanıtıyor kendisini sevgili Türkiye Sınai Kalkınma Bankası. Şimdi daha ayrıntılı bir şekilde bu bankanın kurucularını ve işlemlerini inceleyelim: Bankanın Esas Mukavelesi'nin I. Maddesinde Kurucular şöyle sıralanıyor Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın Kurucuları—

A — Bankalar

- 1 — Türkiye İş Bankası
- 2 — Osmanlı Bankası
- 3 — Yapı ve Kredi Bankası
- 4 — Türkiye Garanti Bankası
- 5 — Selânik Bankası
- 6 — Türk Ticaret Bankası
- 7 — Akbank
- 8 — Banka Komerciyale İtalyana
- 9 — Banko Di Roma
- 10 — Holantse Bank Üni. N.V.
- 11 — Tutum Bankası
- 12 — Türkiye İmar Bankası
- 13 — Türkiye Kredi Bankası

B — Borsa ve Odalar

- 1 — İstanbul Ticaret Borsası
- 2 — İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası

C — Sınai Kuruluşlar

- 1 — Çukurova Sanayi İşletmeleri T.A.Ş.
- 2 — İzmir Pamuk Mensucat T.A.Ş.
- 3 — Mensucat Santral T.A.Ş.

D — Parababaları

- 1 — Macit Duruiz
- 2 — Cabir Selek
- 3 — Hazım Atif Kuyucak
- 4 — Nuri Dağdelen
- 5 — Suphi Argon
- 6 — Hakkı Avunduk
- 7 — Vehbi Koç

Bu kuruluş ve kişiler arasındaki organik bağlar da gözönünde tutulacak olursa, TSKB da çeşitli finans kapital kesimlerinin içiçe oldukları hemen belirginleşir. Öte yandan Selânik Bankası, Banka Komerçiyale İtalyana, Banko Di Roma, Holantse Bank Üni. N.V. gibi yabancı finans kapital kuruluşlarının da «çorbada tuzları»nın bulunuşu dikkati çekmektedir.

Mukavelenin 2. Maddesi'nde bankanın kuruluş amaçları sıralanır:

A — Türkiye'de yeni hususi sanayiinin kurulmasına ve mevcut bulunan hususi sanayiinin tevsiine ve modernleşmesine yardım etmek ve bunları hızlandırmak,
B — Ecnebi ve yerli hususi sermayenin Türkiye'de kurulan sanayi iştiraklerine yardım etmek ve bu hususları teşci ve teşvik etmek,

C — Türk sanayiline müteallik esham ve tahvilâatın Hususi Mülkiyete intikaline ve hususi mülkiyette bulunmasına gayret etmek,

D — Yukarıda A. ve B. fıkralarında yazılı maksatlara ulaşmak gayretiyle:

a — Açık kredi, rehin, ipotek mukabilinde orta ve uzun vadeli ikrazatta bulunmak,

b — Her türlü hususi sınai Teşebbüslere iştirak etmek,

c — Bazı istisnai hallerde, Bankanın kaynakları ile yeni sınai teşebbüsler kurmak,

Banka, amaçlarını ne kadar duru bir şekilde ortaya koyuyor. Analiz yapma ve doğru sonuç çıkarmada finans kapitalin arkasında kalırsak «davranışını sürdürür. sek kim kazançlı çıkar bundan? TSKB'nın Esas Mukavelesi'nde sözkonusu edilen sermayesi 193 milyon 375 bin TL. dir ve ilk idare meclisi azalıklarına (yine ne hikmetse) Macit Duruiz, Cabir Selek, Hazım Atif Kuyucak, Nur Dağdelen, Suphi Argon, Hakkı Avund ve Sayın VEHBİ KOÇ seçilmişlerdir. 23 yıl sonra bankanın idare meclisine Türkiye İş Bankası A.Ş. eski genel müdürü ve idare meclisi üyesi ve Sınai Yatırım ve Kredi Bankası idare meclisi reisi ve ilh. Ferid Basmacı «riyaset» etmektedir. Bu bankamızın «müm-taz» «zevat»lardan oluşan idare meclisinin, belki de en «müm-taz» üyeleri, bankacılıkta yüksek ihtisas sahibi Sayın Meh-düh Tağmaç ve Nazmî Karakoç hazretleridir.

Şimdi, diğerlerinde olduğu gibi, bu bankamızın da geçirmiş olduğu «gelişim» sürecini izleyelim: (Tablo XV)

TABLO XV

TSKB Tarafından Mukaveleye Bağlanan Krediler ve Yıl Sonu İtibariyle Toplam Alacaklar (Milyon TL)

Yıllar	Mukaveleye Bağlanan Krediler	Yıl Sonu İtibariyle Toplam Alacaklar
1952	39	28
1956	111	28
1960	181	53
1962	261	107
1964	360	161
1966	604	234
1968	963	247
1970	1672	324
1971	1842	333
1972	2084	601
1973	2927	983

Yukarıdaki Tablo, bankanın mukaveleye bağlı kredilerinin 23 yıllık bir süre içerisinde 75 katına ve toplam alacakların ise 38 katına çıktığını gösteriyor.

Banka kendi faaliyetleri ile övünürken şöyle diyor: «1972 yılında üretilen 8.5 milyon ton çimentonun 4 milyon tonunu özel teşebbüs üretmiştir. Bu miktar için de TSKB'nın ortak olduğu veya kredi verdiği kuruluşların üretim payı %90 veya 3.6 milyon tondur... Bugün sürekli vakum sistemi ile salça üreten 7 firmanın yıllık çift konsantre salça üretim kapasitesi 36.000 tondur. TSKB bu tesislerden beşini finanse etmiştir. Bunların toplam üretimdeki payı %80 yahut yaklaşık olarak 29.000 ton / yıldır...

Banka kuruluşundan bu yana, menkul kıymetler piyasasının temelini teşkil edecek modern sınai şirketlerin kuruluşunu teşvik etmiş ve desteklemiştir. Genellikle, mevcut firmanın sermaye şirketi haline getirilmesi veya yeni teşebbüsün sermaye şirketi olarak kurulması müteşebbislerle telkin edilmiş ve edilmektedir.» (Kaynak: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası. Türk Sanayiinin Hizmetinde 23 Yıl.)

Banka Türkiye kapitalizminin yapısal ve BÖLGESEL tekelciliğine uygun bir şekilde, kredilerinin büyük bir kısmını Marmara Bölgesi'ne tahsis etmektedir. 1972 yılında TSKB'ca verilen kredilerin %52 si Marmara Bölgesine, %18 i Ege, %23 ü Çukurova ve % 7 ise diğer bölgelere ayrılmıştı. Banka bu gerçeği saklamamakta, hatta Türkiye sanayiindeki konsantrasyon olgusunu açıkça dile getirmektedir: «Özel sektör sanayii ilk aşamada ithalatı ikame şeklinde başladığından, tesisler ticaretin yoğunlaşmış olduğu büyük merkezlerde kurulmuştur. Bu tutum sonraki yıllarda da geniş ölçüde devam etmiştir. Dolayısıyla sanayiiimiz birçok ülkelerde olduğu gibi gittikçe hızlanan bir KONSATRASYON PROBLEMİ ile karşı karşıyadır. Yoğunlaşmanın belirli bölgelerde artması, gelişmiş bölgelerdeki potansiyelin realize edilmesini önlemektedir. (Kaynak: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası. Türk Sanayiinin Hizmetinde 23 Yıl.)

Banka'nın kaynakları üzerinde durul-

duğunda ise, yabancı - yerli finans kapital ortaklığı en duru şekliyle ortaya çıkmaktadır: «TSKB ticaret bankalarından farklı olarak mevduat kabul etmediğinden, kaynakları, sermaye ve ihtiyatları ile İÇ VE DIŞ MÜESSESELERDEN temin etmiş olduğu uzun vadeli TL. ve döviz fonlarından meydana gelmektedir.

Gelişen ekonominin gerektirdiği yatırım taleplerini karşılayabilmek için Bankamız kuruluş sermayesini TL. 12.5 milyondan 1972 sonuna kadar TL. 193.4 milyona yükseltmiş, aynı dönem sonunda kanuni ve fevkalâde ihtiyatlarıyla birlikte öz varlığı TL. 322.8 milyona ulaşmıştır.

Bankamız öz varlığına ek olarak ilk TL. kaynağını 1951 yılında çıkarmış olduğu TL. 12.5 milyon tutarında tahvilâtla elde etmiştir. Bunu 1954 yılında çıkarılan TL. 12.5 milyon tutarında ki bir ikinci tertip tahvilât izlemiştir. Sonraki yıllarda Hükümetimizce idaresi TSKB'ye bırakılan fonlardan yararlanmış ve 1966 yılında TL. 368.1 milyon tutarındaki bu fonlar Hükümetimizle varılan anlaşma sonucu uzun vadeli olarak ve Sermaye Benzeri Kredi şeklinde Bankamıza ikraz edilmiştir. 1967 ve sonraki yıllarda da birkaç seferde olmak üzere Hükümetimizden TL. 192.2 milyon tutarında TL. kredi temin edilmiştir.

Bankamız ilk döviz kredisini 1951 yılında. MİLLETLERARASI İMAR VE KALKINMA BANKASI'ndan almıştır. Bu kuruluş ile İLİŞKİSİ YILLAR BOYU DEVAM ETMİŞ ve 1972 sonuna kadar Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası ile buna bağlı kuruluşlardan temin edilen krediler toplamı 168 milyon dolara ulaşmıştır.

Ayrıca 1958 - 1972 döneminde ABD Milletlerarası Kalkınma Teşkilatı'ndan üç defada toplam olarak 22.5 milyon dolar kredi sağlamış ve AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU İLE İLİŞKİLERİMİZİN GELİŞMESİNDE SONRA YATIRIM BANKASI kaynaklarından Bankamızın da yararlanması için Hükümetimiz ve Avrupa Yatırım Bankası yetkilileri ile yapılan temaslara sonucu bu kuruluşun da 1966 da ve daha sonraki yıllarda toplam olarak 44.9

hesap birimi (47.9 milyon dolar) alınmıştır.

Hükümetimiz ile Federal Almanya Cumhuriyeti Hükümeti arasında, imzalanan mali yardım anlaşmaları gereğince Kreditanstalt für Wiederaufbau'dan 1969 yılında başlamak üzere toplam olarak DM 70 milyon kredi elde edilmiştir.

Dış müesseselerden elde edilen döviz kredilerine ek olarak çeşitli yıllarda Hükümetimiz TSKB'ye özel sektör yatırımlarında kullanmak üzere ithâl kotalarından tahsis yetkisi tanınmıştır.... Bankamız 1971 yılından itibaren **SERBEST MALİ PIYASALARDAN DÖVİZ KREDİSİ ELDE ETME** amacıyla faaliyete geçmiş ve **ÇEŞİTLİ KREDİ TEKLİFLERİ ALMIŞTIR.** (Hayret edilecek bir şey yok bunda, yabancı finans kapital Türkiye'nin nasıl bir arpalık olduğunu, çok iyi bilir eskiden beri) Bankamızca olumlu bulunan teklif-

lerden 10 milyon dolarlık bir kredinin alınması Hükümetimizce de kabul edilmiştir. Bu şekilde Bankamız, 1972 sonunda **DIŞ SERBEST MALİ PIYASADAN KAYNAK TEMİN ETMİŞ BULUNMAKTADIR. AMACIMIZ İLERKİ YILLARDA BU FAALİYETLERİ ARTTIRMAKTIR.**

Demek ki neymiş? Türkiye Sınai Kalkınma Bankası bir yerli - yabancı finans kapital kuruluşuymuş. Kimlerle göbek bağı varmış: 1 — Yerli Bankalarla, 2 — Yabancı Bankalarla, 3 — Dış Finans Kapital Kurumlarıyla, 4 — Yerli Finans Kapital Kontrolündeki Borsa ve Ticaret ve Sanayi Odalarıyla, 5 — Yerli Parababaları (Finans Kapitalistleri) ile 6 — Devlet Babayla, 7 — Dış Serbest Mali Piyasa ile.

Gerçek bu kadar duru ve bu kadar açık. TSKB'nın kaynaklarının tablo halindeki dökümünü ise şöyle: (Tablo XVI)

TABLO XVI

TSKB'nin 1972 Yılı Sonu İtibariyle Toplam Kaynakları

(Milyon TL.)

Kaynaklar	Miktar	Oran
Sermaye	193	% 5.7
İhtiyatlar	130	3.9
TL Krediler	482	14.3
Kredianstalt für Wiederaufbau Kredileri	318	9.4
Avrupa Yatırım Bankası Kredileri	581	17.2
AID Kredileri	93	2.8
Dünya Bankası Kredileri	1577	46.7
Toplam	3374	100.0

(Kaynak: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası. Türk Sanayinin Hizmetinde 23 Yıl.)

TSKB ne biçim bir banka? Dışa mı bağlı içe mi? Kim kontrol ediyor onu? Mesele, ye mekanik bir şekilde bakarsak, bu bankada somutlaşan yabancı - yerli finans kapital ortaklığını gözden geçiririz.

Aynı bankanın 1962 yılından bu yana iştiraklerini incelediğimizde iştirakde-

rin 11 yıllık bir sürede % 423.7 lik bir artışla 30 milyon TL. dan 156.8 milyon TL. na çıktığını görürüz ki, bu mevduat kabul etmeyen bir banka için «kayda değer» bir «başarı»dır. Şimdi de, daha önce yaptığımız gibi bu iştiraklerin dökümünü verelim:

TABLO XVII

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın Yeni İştirakleri

(31.12.1973 Tarih İtibariyle)

Rabak Elektrolitik Bakır ve Mamülleri A.Ş.	10.52	Aksa Akrilik Kimya San. A.Ş.	10.00
Anadolu Çimentoları T.A.Ş.	24.53	Eaton Yale and Towne	
Türk Demir Döküm Fab. A.Ş.	16.91	Otomotiv Sanayii A.Ş.	14.80
Bayraklı Boya ve Vernik Sanayii A.Ş.	16.67	Nasaş, Alüminyum Sanayii ve Ticaret A.Ş.	10.00
Santral Dikiz Sanayii A.Ş.	4.11	Kartonsan, Karton Sanayii ve Ticaret A.Ş.	14.29
Koruma Tarım İlaçları A.Ş.	25.00	Cam Elyaf Sanayii A.Ş.	10.00
Yatırımlar Holding A.Ş.	19.97	Türkiye Maden Bankası A.Ş.	12.50
Gorbon Işıl Seramik A.Ş.	16.33	Kurşun Sanayii A.Ş.	34.72
Plastifay Kimya End. A.Ş.	15.22	Ege Biracılık ve Malt Sanayii A.Ş.	10.00
Makina Takım Endüstrisi A.Ş.	8.10	Parsan, Makine Parçaları Sanayii A.Ş.	18.57
Türk Ytong Sanayii A.Ş.	25.00	Altaş, El Aletleri Dövme Çelik Sanayii ve Ticaret A.Ş.	25.00
Pimaş, Plastik İnşaat Mal. A.Ş.	4.66	Toz Metal Ticaret ve Sanayii A.Ş.	15.00
Çelik Halat ve Tel San. A.Ş.	25.00	Kilsan Kil Sanayii ve Ticaret A.Ş.	10.00
Kaleflex Yer Döşemeleri Sanayii A.Ş.	20.00	Göksan Göynük Kalker ve Yapı Sanayii A.Ş.	25.00
İleri Kimya Sanayii A.Ş.	12.50	Asil Çelik Sanayii ve Ticaret A.Ş.	13.00
Tamsan, Tomruk ve Ağaç Mamülleri A.Ş.	21.43		
Sasa, Sun'i ve Sentetik Elyaf Sanayii A.Ş.	10.60		
Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.	5.16		

(Kaynak: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası 24. Hesap Yılı. 1973)

Böylece Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın hemen her sanayi dalındaki iştirakini görürüz. Öte yandan banka yeni iştiraklerde bulunmakta, faaliyet alanla-

rını genişletirken eski faaliyet dallarında yoğunlaşmağa çalışmaktadır. Tablo XVIII bu gerçeğe ışık tutmaktadır.

Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının İştirakleri

A) Yeni İştirakler

Şirketin Adı	İstigâl Konusu	Sermayesi	Ban- kanın İşti. râk. Taah. hüdü	Ban- kanın Ser- maye Payı
Altaş El Aletleri Dövme Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş. Tuzla	Her çeşit dövme çelik, ve demir olmayan madenlerden makine atölye aletleri ve parçaları imâlî	30.000.000	7.500.000	%25,0
Toz Metal Ticaret ve Sanayii A.Ş. Çerkezköy	Toz metalden sinter parça imâlî	10.000.000	1.500.000	%15,0
Kilsan Kil Sanayii ve Ticaret A.Ş. Kemerburgaz	Blok tuğla imâlî	40.000.000	4.000.000	%10,0
Göksan Göynük Kalker ve Yapı Sanayii A.Ş. Göynük	Mermer üretimi	20.000.000	5.000.000	%20,0
Asil Çelik Sanayii ve Ticaret A.Ş. Orhangazi	Her türlü kütle çeligi, kaliteli çelik ve asal çeliklerin mamûl ve yarı mamûl olarak üretimi.	40.000.000	5.200.000	%13,0

B) Kullanılan Rüçhan Hakları

	Eski Sermayesi	Yeni Sermayesi	Evvelki iştirak bakiyesi	1973 yılında kullanılan rüçhan hakkı
AKSA Akrilik Kimya Sanayii A.Ş.	82.500.000	137.500.000	8.250.000	5.500.000
Plastifay Kimya Endüstri A.Ş.	11.500.000	18.000.000	1.750.000	989.100
TAMSAN Tomruk ve Ağaç Mam. San. A.Ş.	6.000.000	15.000.000	1.285.500	1.928.000

(Kaynak: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası 24 Hesap yılı. 1973)

5 — SINAİ YATIRIM VE KREDİ BANKASI A.O.

Bankanın Kurucuları:
Sınai Yatırım ve Kredi Bankası Esas

Demek ki Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, apaçık bir şekilde bir finans kapital kuruluşu ve kurumu. Bakalım Sınai Yatırım ve Kredi Bankası A.O. nin niteliği nedir?

Mukavelenamesi'nin 2. Maddesi'nde kurucuları işbu Esas Mukavelenayı imza eden ve aşağıdaki isim ve unvanları yazılı BAN KALARDIR:

- 1 — Türkiye İş Bankası A.Ş.
- 2 — Osmanlı Bankası A.Ş.
- 3 — Akbank T.A.Ş.
- 4 — Türkiye Vakıflar Bankası
- 5 — Türkiye Garanti Bankası
- 6 — Türkiye Kredi Bankası.

Demek ki bu bankayı da kodaman bankalarımız kurmuş. Şimdi de bankanın kuruluş maksadını görelim. Yine Esas Mukavelename'nin 4. Maddesi bu konuya açıklık getiriyor: «1 — Bankanın kuruluş maksadı;

a — Türkiye'de mevcut veya kurulacak özel sanayie orta vadeli yatırım ve işletme kredileri sağlamak.

b — Yerli ve yabancı hususi sermayenin Türkiye'de özel teşebbüs tarafından kurulacak sanayie iştirakini teşvik ve memlekette menkul kıymetler piyasasının teessüs ve gelişmesine hizmet etmektir.

2 — Banka maksatlarının tahakkuku için aşağıdaki muameleleri yapabilir:

a — Memleket içinden veya haricden kısa, orta veya uzun vadeli istikrazlar akdetmek hernevi tahvil ihraç etmek ve kendisine tevdi edilecek fonları kabul ve bunları idare etmek,

b — Özel teşebbüs tarafından kurulmuş ve kurulacak sanayi teşekküllerine ait her türlü hisse senedi ve tahvilleri alıp satmak,

c — İdare Meclisi kararıyla sigorta acenteliği yapmak (geleneklere uygun) Amaçlar bu şekilde özetlenebilir. Esas Mukavelename'nin 6. Maddesi ise Bankanın sermayesi ve kurucuların iştirak payları hakkında bilgi veriyor: «Bankanın sermayesi beheri 10.000 TL. kıymetindeki 4000 adet nama yazılı hisseye bölünmüş 40 milyon TL. dir. Bu sermayenin—

- 1 — %68,08 i Türkiye İş Bankası A.Ş. nin.
- 2 — %9,95 i Osmanlı Bankası A.Ş. nin,
- 3 — %7,50 si Akbank T.A.Ş. nin,
- 4 — %6,20 si Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. nin,

5 — %5,35 i Türkiye Garanti Bankası A.Ş. nin ve

6 — %2,52 si Türkiye Kredi Bankası A.Ş. nindir.»

Demek ki bankada, egemen güç Türkiye İş Bankasıdır. İlk İdare Meclisine de, kurucu bankaların idare meclisi üyeleri, üye olarak katılmışlar, reisliğe de o dönemde, İş Bankası, İdare Meclisi Reis Vekili G. yasettin Akdeniz seçilmiştir. İdare meclisinde Osmanlı Bankası'nı temsilen Reşat Aksan, Akbank'ı temsilen Ahmet Dalli, Türkiye Vakıflar Bankası'nı temsilen Sabahattin Tulga, Türkiye Vakıflar Bankası'nı temsil etmek üzere Cabir Selen ve Türkiye Kredi Bankası'nı temsil etmek için de Bedi Yazıcı yer almışlardır. Bu işlemler, 1963 yılında tamamlanarak yeni bir finans kapital kuruluşunun göbeği kesilmiştir.

11 yıllık bir faaliyet sonunda bankanın İdare Meclisi Reisliğinde, artık iyi tanıdığımız Ferid Basmacı bulunmakta, yine ünlü Cavid Oral'la, belki biraz daha ünlü Erol Sabancı idare meclisi üyeliklerini işgal etmekteydiler. Bilindiği gibi, Ferid Basmacı, Türkiye İş Bankası eski umum müdürü ve idare meclisi üyesi ve aynı zamanda da Türkiye Sınai Kalkınma Bankası İdare Meclisi Reis'i'dir. Yani bir kere, Allah kuluna, «yürü ya kulum» deyince, kul da çaresiz yürümektedir. Öte yandan Erol Sabancı da aynı zamanda Akbank İdare Meclisi Reis Vekili ve Murahhas Azasıdır. Yani «finans kapital oyunu» bütün kurallarına uygun, nizami bir şekilde oynanmaktadır.

Banka kuruluşundan 11 yıl sonra yayınlanan 1973 Yılı Hesap Raporunda «durumunu» kısaca şöyle açıklıyor: «1973 yılında özel sanayi sektörüne 138.002.000 lirası yatırım, 157.760.000 lirası işletme kredisi olmak üzere çeşitli Türk lirası kaynaklarından 290.762.000 lira tutarında yeni plasman yapılmış, tasvip edilen dolar kredilerinden 1973 yılında fiilen kullanılanların tutarı 2.142.800 dolara ulaşmıştır.

Bu suretle 1973 yılı sonu bilançomuzda Türk Lirası yatırım kredileri toplamı 444.929.868 liraya, Türk lirası işletme kre-

dileri toplamı 384.051.765 liraya, döviz yatırım kredilerinin Türk lirası tutarı 52.678.548 liraya ulaşmak suretiyle ikrazlarımızın bakiyeleri toplamı 881.860.181 lirayı bulmuş ve 1973 yılında 7.418.000 lira bilanço kârı elde edilmiştir. Yekûn plasmanımızın %75,08 i Banka kaynaklarından, % 16,02 si AID kaynaklarından, %8,90 ı da Merkez Bankası reeskontundan karşılanmıştır.

İlk yıllarda talebi kuvvetli gelişmeyen döviz kredileri son iki yılda daha kuvvetli bir talebe muhatap olmuş ve AID kaynaklarından istikraz etmiş olduğumuz 5 milyon doların tamamı halen sanayicilerimiz emrine tahsis edilmiştir.

Sayın Hükümetimizin yakın müzakeretle (hükümetin varlık nedeni bu zaten) yeniden AID kaynaklarından Bankamıza tahsis edilmiş olan ve devir anlaşması imzalanmış bulunan 9 milyon dolarlık yeni kaynağına nazaran daha büyük

bir süratle plâse edilebileceği umudunu taşımaktayız (Ve ev Allah bu umut boş çıkmayacaktır)...

Sayın Hükümetimize yeniden 9 milyon dolarlık kaynak sağlamak suretiyle Bankamıza gösterdiği yakın ilgiden dolayı şükranlarımızı sunar Maliye Bakanlığının kaynak temini hususundaki vaad ve desteği ile kurulmuş bulunan Bankamızın kaynak ihtiyacının sanayii teşvik için ihdas edilecek fonların tahsisinde gözönünde bulundurulmasını temenni ederiz. (Kaynak: Sınai Yatırım ve Kredi Bankası A.O. 1973.11 Hesap Yılı Raporu.) Bu bankamız da, görüldüğü gibi, yerli - yabancı finans kapital ortaklığından kaynaklanan ve sırtını devlete dayamış bir kuruluştur. Ve 1973 yılında ortak bankalara 633 milyon TL. ve AID'ye ise 139 milyon TL. borçlu bulunuyordu. Bankanın kuruluşundan 1973 yılı sonuna kadar tasvip ettiği sınai kredilerin dökümü ise Tablo XIX da veriliyor:

TABLO XIX

1963 Yılından 1973 Yılı Sonuna Kadar Tasvip Edilmiş Bulunan Yatırım ve İşletme Kredilerinin Sanayi Grupları İtibariyle Müfredatı
(Milyon TL.)

Sanayi Grupları	Yatırım Kredisi	Oran	İşletme Kredisi	Oran
Gıda Maddeleri	48.50	% 6.0	100.395	% 9.5
İçki (Bira ve Meyve Suları Dahil)	26.80	3.3	9.000	0.8
Dokuma (İplik, boya, apre dahil)	290.55	36.0	375.025	35.3
Hazır Giyim Eşyası	13.25	1.6	16.650	1.6
Kereste ve Tahta Mam.	16.50	2.0	16.250	1.5
Sellüloz ve Kâğıt	34.50	4.3	19.350	1.8
Kauçuk ve Lâstik	4.00	0.5	29.850	2.8
Kimyevi Maddeler	58.40	7.2	106.120	10.0
Plâstik İşleme	20.75	2.6	26.900	2.5
Pışmış Kilden Yapı Mal.	7.00	0.8	6.900	0.7
Cam ve Camdan Mamul Eş	11.30	1.4	6.100	0.6
Çimento	59.00	7.3	—	—
Çimentodan Yapılan Gereç.	4.50	0.6	13.250	1.2
Demir, Çelik, Metalurji	72.55	9.0	114.865	10.8
Madeni Eşya	17.70	2.2	66.800	6.3
Makine İmalatı	84.40	10.5	92.650	8.7
Elektrik Mak. Cih. Mal.	19.00	2.4	41.350	3.9
Çeşitli Sanayi	18.35	2.3	19.700	1.9
Toplam	807.05	100.0	1061.095	100.0

Bankanın hem yatırım ve hem de işletme kredileri içinde en büyük payı dokuma (tekstil) sanayinin aldığı görülmektedir. Bu sektörün payı %35 kadardır. Daha sonra, demir, çelik ve metalurji, Kimyevi maddeler, Gıda Maddeleri sanayi dalları geliyor. Ve yine görüyoruz ki Sınai Yatırım ve Kredi Bankası da, hemen her sanayi dalına kredi veriyor, bu dallarla ilişkili kuruyor. Yani her finans kapital gibi, «doğa»nın gereğini yerine getiriyor. Şimdi de eski bir dostu, adını Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası A.Ş. ne dönüştürmüş «Selânik Bankası»nı inceleyelim.

6 -- ULUSLARARASI ENDÜSTRİ VE TİCARET BANKASI A.Ş. (Selânik Bankası)

Bu bankayı sahip olduğu «mali güç» dolayısıyla değil, tipik bir örnek olduğu için inceliyoruz. Banka «Sayın Muhabirlerime gönderdiği bir muhtıradaki «yeni durumu»nu şöyle açıklıyor: «1888 yılından beri yurdumuzda faaliyette bulunan Selânik Bankası, memleketimizde gelişen ekonomik hayatında daha geniş imkânlarla ve kalkınma planı hedeflerine uygun faaliyet te bulunmak gayesiyle bünyesini takviye etmeye karar vermiş ve bu gayeyle statüsünde gerekli tadilatı yapmış bulunmaktadır.

Bu amaçla 19 Kasım 1969 tarihinde yapılan Fevkalâde Umumi Heyet Toplantısında bankanın bünyesine % 37,62 payla Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., İstanbul, % 24,00 payla MARINE MIDLAND O. VERSEAS CORPORATION (Marine Midland and Grace Trust, New York'un bir iştiraki) %15 payla SOCIETE CENTRALE DE BANQUE Paris, % 8,45 payla BANQUE DE L'UNION EUROPEENNE INDUSTRIELLE ET FINANCIERE, Paris'in iştirak etmeleri hususunda alınan karar 31.12.1969 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

Yine 19 Kasım 1969 Umumi Heyet Toplantısında bankanın sermayesinin artırılmasına karar verilmiş ve bunun neticesi olarak da: eski sermaye TL. 1.658.000 dan TL. 2.658.000'na eski ihtiyatlar da TL. 7.566.940 — dan TL. 15.566.940'na yüksel-

tilerek Bankanın özvarlığının %100 e yakın bir nisbette çoğaltılması sağlanmıştır

Bankamız her türlü bankacılık hizmetleri yanında özellikle sanayi ve ihracat alanlarında faaliyete önem verecektir.

Selânik Bankası ünvanı da ÇALIŞMA GAYELERİMİZ (ki bu gayeleri bilen bilir) dikkate alınarak ULUSLARARASI ENDÜSTRİ VE TİCARET BANKASI olarak değiştirilmiş bulunmaktadır. (Kaynak: Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası A.Ş. Umum Müdürlüğü tarafından «muhabirlere» gönderilen 4. Mart 1970 Tarihli Açıklama)

Nasıl bir kuruluş Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası? Yeni adının da açıkça ortaya koyduğu gibi, fazla uluslararası. Bir yanda yerli finans kapital (Yapı ve Kredi Bankası) diğer yanda Amerikan finans kapitali (Marine Midland v.b.) ve ayrıca eski dostumuz Avrupa finans kapitali (Societe Centrale De Banque De L'union Europeenne Industrielle Et Financiere).

Bu en klâsik anlamda yerli - yabancı finans kapital kuruluşunun mütevazı iştirakleri hakkındaki açıklama ise şu şekildedir: «1973 yılında sermayelerini arttıran iştiraklerimize katılmamız ve TRANS-TÜRK HOLDİNG A.Ş., MAKİNA TAKİM ENDÜSTRİSİ A.Ş. ve TEZSAN TEZGAHLARI SANAYİ ve TİCARET A.Ş. nin aksiyonlarından edinmemiz dolayısıyla 1972 yılında 1.11.935 TL olan bu hesabımız 1973 yılında 322.625 TL. bir artışla 1.734.560 TL. na balığ olmuştur. Bu arada sermayesinin tamamına yakın bir kısmına Bankamızın sahip olduğu UTEKSPORT ULUSLARARASI SİNİ MAMULLER T.A.Ş. nin 1973 yılında 3 milyon Dolar civarında bir ihracatı gerçekleştirmiş bulunduğunu da belirtmek isteriz. (Kaynak: Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası 1973, Yıllık Faaliyet Raporu.)

Neyi açıklamaya, neyi göstermeye çalıştık şimdiye kadar? Türkiye'de finans kapital diye bir gerçeklik bulunduğunu ve gerçekliğin en açık bir şekilde yansıdığı kurumların başında bankaların geldiğini, yerli finans kapitalin yabancı finans kapitalle ortaklık içerisinde bulunduğunu ve

finans kapitalin sadece günümüze özgü ol-
madığını, günümüzden 40 yıl önce bile top-
lumumuzun geleceğini belirlemeye başla-
mış olduğunu. İşin aslı ve özeti bu.

Bu somut rakkamlar ve teorik açıkla-
malar yanında, finans kapital olgusunu
daha da somutlayan şematik şekiller ek'de
verilmiştir.

SONUÇ

Türkiye'de sermayenin yapısı, I. Fi-
nans kapital A — Bankalar, adlı araştır-
ma, daha evvel yapılan araştırmalarla,
bu araştırmaların sonuçlarından yararla-
nılmak suretiyle oluşturuldu ve gerçekleri
göze çarpmak için, basitleştirmeye ve şe-
matik gösterimlere gidilmek suretiyle Tür-
kiye'de bir finans kapital egemenliği bu-
lunduğu, bir yönüyle bankaların incelen-
mesiyle ortaya konuldu. Cumhuriyetten
sonra komprador burjuvaziye etkileştire-
rek güçlenen yerli burjuvazinin bir kes-
minin finans kapital niteliği kazandığı ve
kazandırıldığı ortada, Türkiye İş Banka-
sı'nın 40 yıl önceki durumu ve faaliyetleri
bu gerçeği açıkça göze çarptırıyor. Bugün,
1974 yılında, bu finans kapital tahakkü-

mü daha belirgin, daha gaddar, daha ka-
rarlı ve plânlı. Ama yine bugün güçlü bir
işçi sınıfımız ve sömürüye ve baskılara di-
renen geniş halk kitleleri var. Dolayısıyla
meseleye tek taraflı olarak, sadece finans
kapital tahakkümü açısından bakamayız.
Bu tahakkümü ortadan kaldırarak bir sos-
yal gerçekliğin içinde yaşadığımızı artık
kimse unutturamaz bize. Finans kapitalin
en kanlı, en zalim, en gaddar tahakkümü
olan «olağanüstü dönem» bile, işçi sınıfı
devrimcilerini mücadeleden koparamadı,
aksine daha da biletti. Bu devrimcilerin, iş-
çi sınıfının ve sermaye tahakkümü altında
sömürülen halk kitlelerin, görülecek hesap-
ları var. Ve bu hesap ne pahasına olursa
olsun görülecek. Onun için bu somut ger-
çekliği halâ görmek istemeyenlere sesleni-
yoruz: Mademki herşeye, tüm nitel ve ni-
cel gerçeklik ve örneklerle, başınıza ve ba-
şımıza hergün inmeğe niyetli finans kapi-
tal yumruğuna rağmen, halâ bu olguyu ve
düşmanı inkâr ederek, kapitalizmin «Lais-
sez Faire, Laissez Passer» (Bırakın yap-
sınlar, bırakın geçsinler) döneminde yaşı-
yorsunuz, o zaman artık daha fazla göl-
ge etmeyin, bırakınız geçelim ve bırakınız
yapalım.

(1) (Lenin, «Kapitalizmin En Yüksek
Aşaması; Emperyalizm», Sol Yayınları, s.
30—53)

(2) (Lenin, a.g.e. s. 53)

(3) Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Emperya-
lizm: geberen kapitalizm s. 83-85)

(4) (Emperyalizm, Türkiye ve Dev-
rimci Mücadele, İLKE Mayıs. 1974. s. 61)

(5) (Emperyalizm, Türkiye ve Rev-
rimci Mücadele, İLKE Mayıs 1974, s. 64)

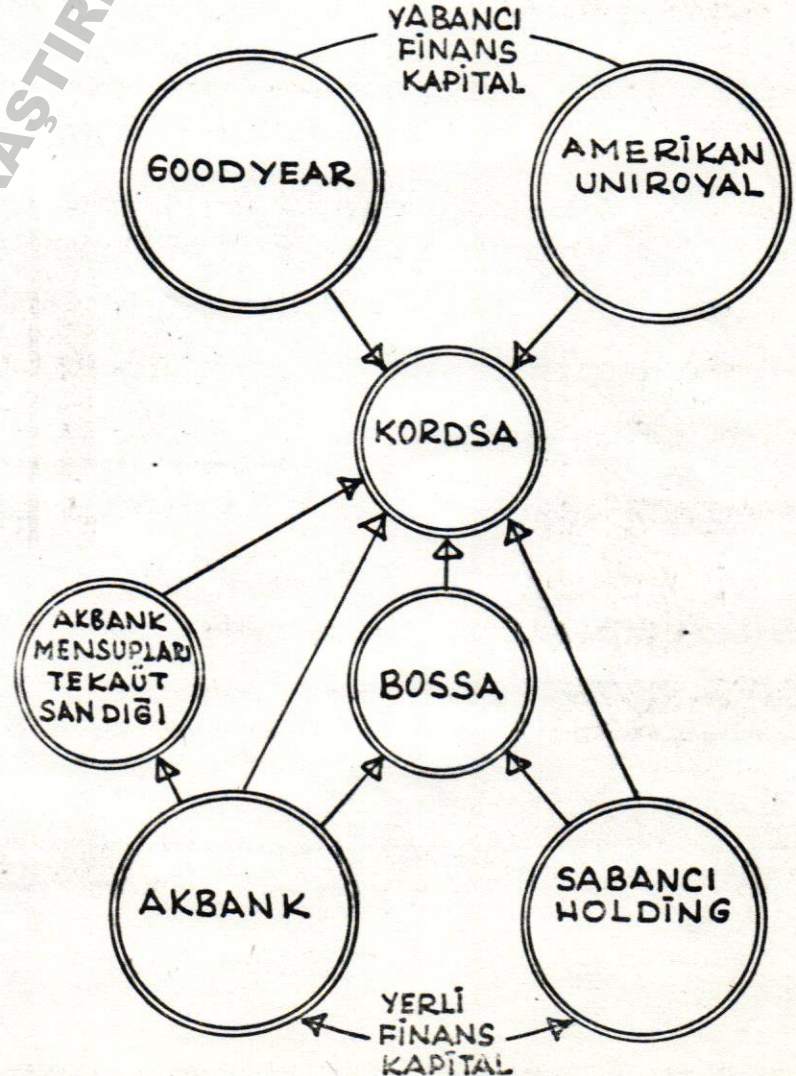
(7) Dr. Hikmet Kıvılcımlı, a.g.e. s. 79

(8) (Emperyalizm, Türkiye ve Dev-
rimci Mücadele, İLKE, Mayıs 1974 s. 64
— 65)

(9) (Hürriyet Gazetesi)

I. ÖRNEK : KORDSA KORD BEZİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

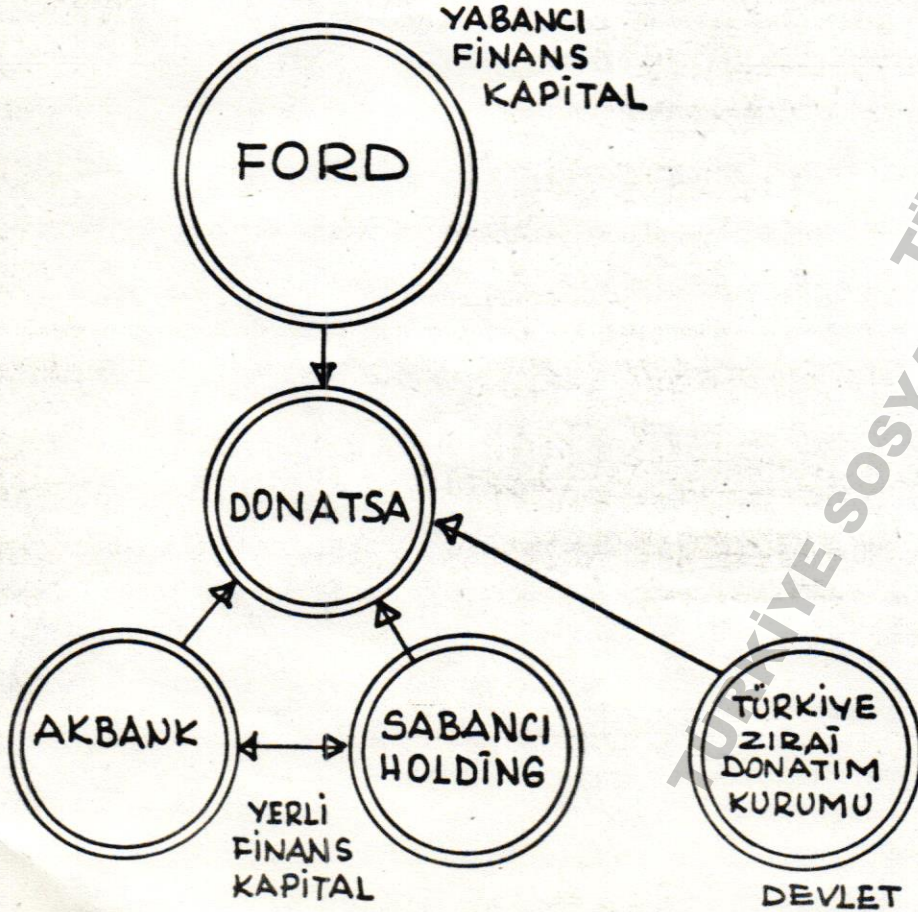
KURUCULAR : «Bankamızın % 33.89 oranında sermaye ile iştirak ettiği ve ku-
rucuları arasında Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş., Bossa Ticaret ve Sanayi İş-
letmeleri T.A.Ş. ve Akbank T.A.Ş. Mensupları Tekaüt Sandığı'nın da bulunduğu
şirket, halkımız tarafından büyük ilgiyle karşılanmış ve satışa arz edilen hissele-
ri çok kısa zamanda satılmıştır. Şirket yatırım uygulama genel termin programı-
nın tatbikini teminen Amerika Birleşik Devletlerinde 22 fabrikası, yabancı ülke-
lerde bir çok şubesi, kauçuk plântasyonları ve tekstil imalâthaneleri bulunan
Goodyear Tire and Rubber Company ile 'know - how' ve teknik yardım anlaşma-
ları ve yine dünyaca tanınmış American Uniroyal Inc. firması ile de know - how
anlaşması imzalatılarak Maliye Bakanlığının onayına sunulmuştur.» (Kaynak : Ak-
bank Türk Anonim Şirketi, 26 Hesap Yılı Raporu, 1973).

II. ÖRNEK : DONATSA DONATIM SABANCI TRAKTÖR SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.

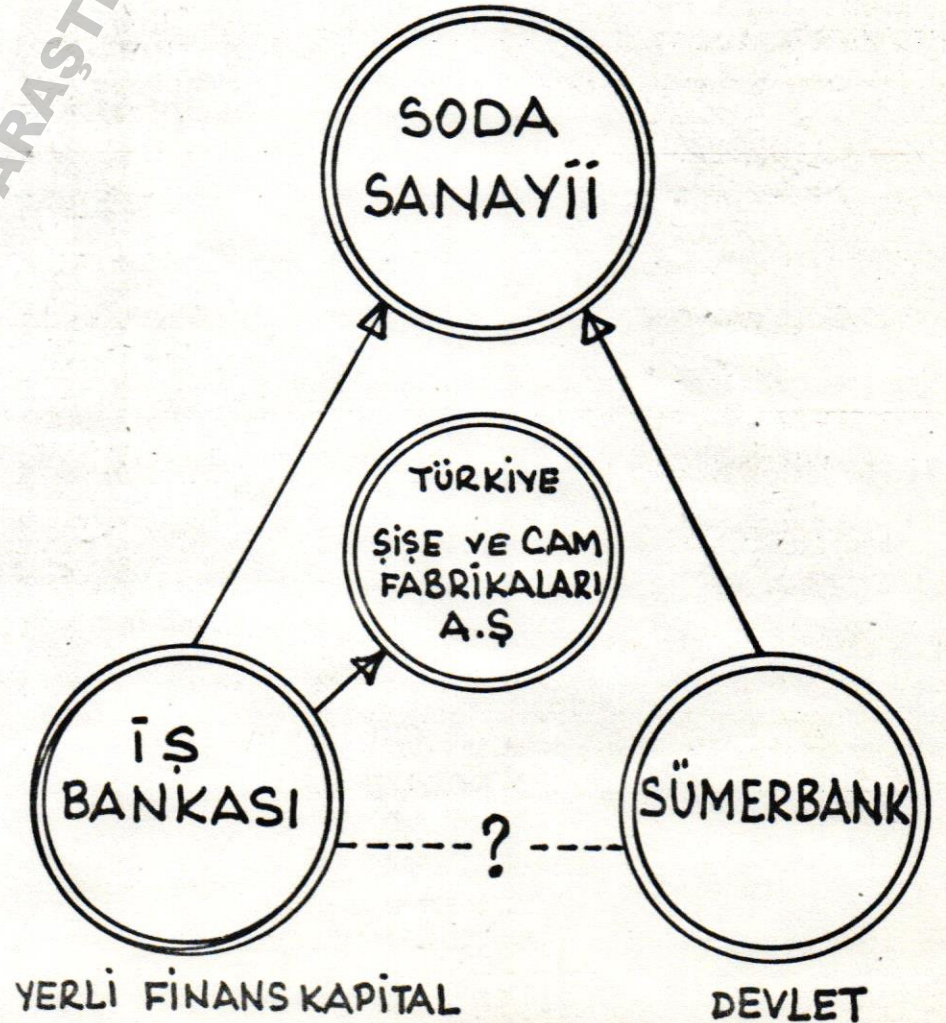
«Türkiye Ziraî Donatım Kurumu, Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş. ve Bankamız Amerikan Ford Motor Company firmasının da iştiraki ile yurdumuzda Ford 3000 ve Ford 5000 tipi traktör imal ve MONTE EDECEK bir traktör şirketi kurmayı planlamışlardır...

Kararname hükümlerine göre 6 ay içerisinde 32.2 milyon TL. sermaye ile kurulacak olan şirkette yabancı ortak hissesi % 31.67, yerli ortak hissesi % 68.33 oranında olacak ve imalâta geçişten itibaren bir yıl içerisinde şirket sermayesi % 50 oranında arttırılacaktır. Bankamızın da bu şirkete % 25 oranında sermaye ile iştiraki kararlaştırılmış bulunmaktadır.» (Kaynak : Akbank T.A.O. 26. Hesap Yılı 1973).

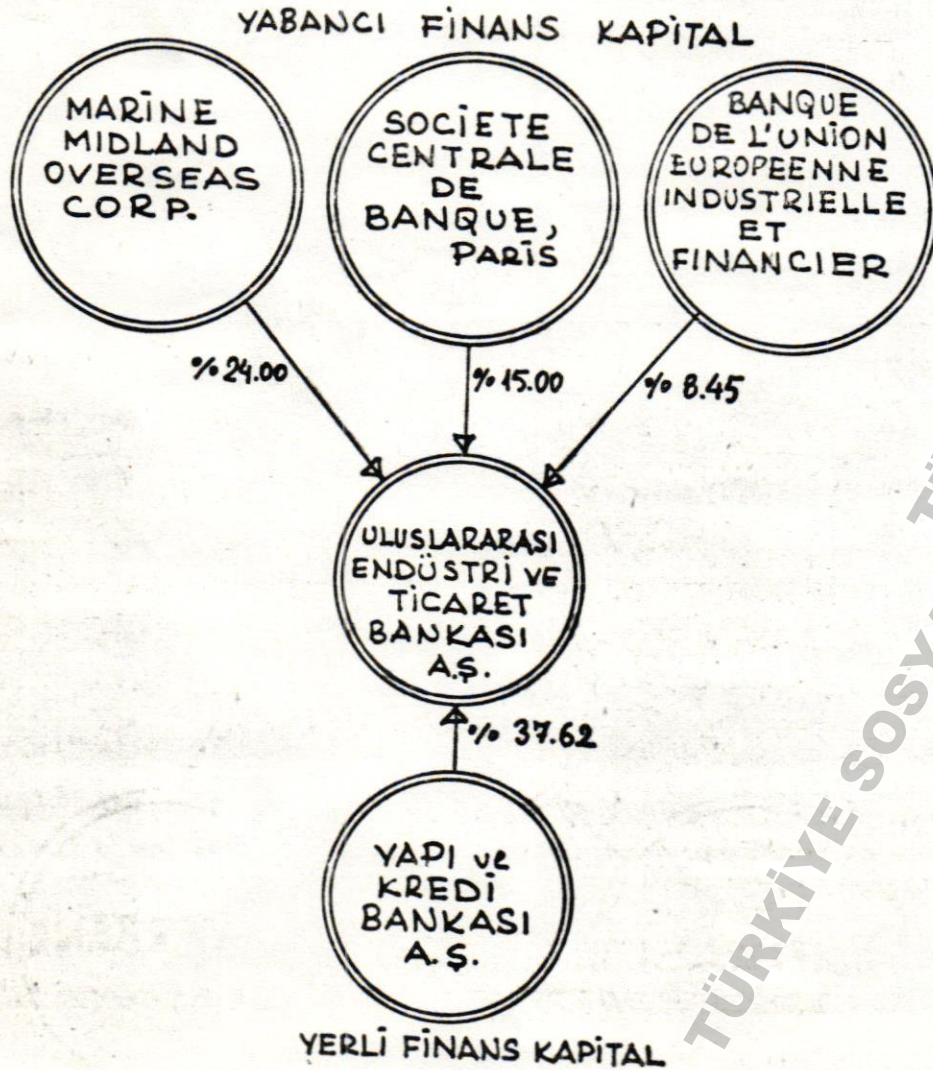
III. ÖRNEK . SODA SANAYİİ A.Ş.

«Cumhuriyetimizin ilk yıllarından itibaren Bankamızın maddi ve manevi katkıları ile kurulmuş ve her biri ekonomimizin birer temel taşı olmuş teşebbüslere bir yenisini katma çalışmalarına, Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş., Sümerbank ve Bankamız ortaklığı ile kurulmuş bulunan Soda Sanayii A.Ş. ile başlamış bulunuyoruz. Maliyeti 600 milyon lirayı geçecek olan Soda fabrikasının inşaatına Mersin'de fiilen başlanmıştır. 1973 yılında sermayesi 250 milyon liraya çıkarılan şirketin 1975 yılı başında tecrübe işletmesine başlaması planlanmıştır. Yılda 150 000 ton soda üretecek olan tesisler tamamlandığı zaman, başta cam sanayii olmak üzere bir çok sanayi kolunun ham ve yardımcı madde ihtiyacı yurt içinden karşılanmış olacaktır.» (Kaynak : Türkiye İş Bankası. Ellinci Hesap Yılı 1973).

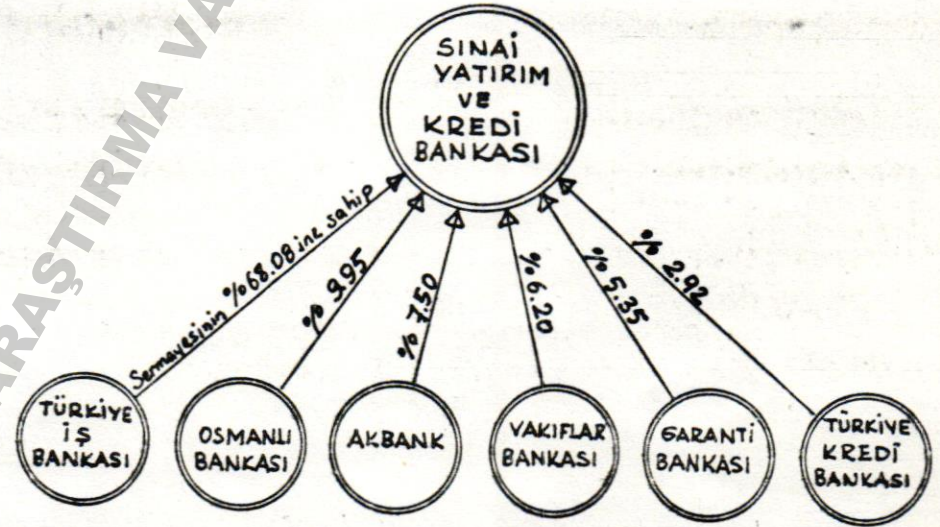
IV. ÖRNEK : ULUSLARARASI ENDÜSTRİ VE TİCARET BANKASI A.Ş. (Eski Selanik Bankası)

Bu banka hakkında, daha yukarda, ayrıntılı bilgi verilmiş ve çalışmaları açıklanmıştı. Şimdi bankanın yapısını şematik olarak gösterelim :

V. ÖRNEK : SİNAİ YATIRIM VE KREDİ BANKASI A.O.

Bu banka hakkında da, daha önce bilgi verildi. Bakalım şema nasıl gözüküyor :

Türkiye'de sermayenin yapısı: 2

Finans
Kapital

B — HOLDİNGLER

HOLDİNG'İN KELİME ANLAMI VE TANIMI

İngilizce «to Hold = Tutmak» fiilin-
den türetilmiş olan Holding kelimesi,
«tutan» anlamına gelir. Holding Şirketi
denilince de, kapitalizmin tekelci aşama-
sında, kendisine bağlı yan kuruluşlarla,
ekonominin belirli kesimleri üzerinde ege-
menlik kurarak, o kesimdeki ürünlerin
hem miktar hem de fiyatlarını, büyük öl-
çüde belirleyebilen, bankalar ve diğer fi-
nans kapital kuruluşlarıyla çok sıkı iliş-
kiler içerisindeki «dev» tekelci kuruluşlar
anlaşılır. Diğer bir deyişle, «tutan» sifa-

tının da açıkça ortaya koyduğu gibi, Hol-
ding'ler, kapitalist sistemi döndüren su-
yun, başını tutarlar.

Meraklı bir vatandaşın sorduğu soru-
ya Hürriyet Gazetesi'nin verdiği cevap da,
Holding'lerin ne olup ne olmadıklarını çok
duru bir şekilde ortaya koyuyor:

«Soru: Holding kelimesinin anlamını
açıklar mısınız? (Ö. Gümüşer. Kahraman.
maraş).

Cevap: Holding kelime anlamıyla bir
şirketin diğer bir şirkete, ONUN YÖNE-

TİMİNE HAKİM OLACAK oranda katılımını ifade eden **HUKUKİ İLİŞKİ** (yani mülkiyet ilişkisi) demek. Holding'lerde bir Ana şirket bulunur. Ana Şirket tarafından hâkim olunan ortaklara Yavru Şirket adı verilir. Böylece Ana Şirket etrafında kümelenen Yavru Şirket'ler Holding'i meydana getiriyorlar, Holding'lerde ana şirket, diğer şirketler arasında menfaat birliği kurar, **GENEL KURULLARDA ÇOĞUNLUK ONA AİTTİR.** (Hürriyet Gazetesi'nin 1. Haziran 1974 tarihli sayı 51.)

Holding'lerin niteliğini ve yapılarını en iyi tanımlayanlar, Holding'lerle devamlı «halvet» halindeki, burjuva bilim adamlarıdır. Örneğin: «Bir holding şirketi, **Bİ-ZATİHİ HİÇ BİR ÜRETİCİ FAALİYET-TE BULUNMAYAN**, fakat bu gibi faaliyetlerde bulunan çok sayıda kuruluşu egemenliği altında tutan bir şirkettir. Holding, sözkonusu kuruluşlara ait yeteri sayıda hisse senedi elde etmek ve böylece kuruluşların müdür ve yöneticilerini tayin etmek suretiyle egemenliğini sürdürür ve kuruluşların politikasını belirler.» (Stigum and Stigum, Economics, Addison — Wesley Publishing Co. 1968. s. 449).

Ve yine: «**REKABETİ SINIRLAMAK İÇİN** kullanılan bir diğer etkin araç da, holding şirketleriydi. 1888 yılında, New Jersey, bir şirketin diğer bir şirkete ait hisse senetlerini satın alabileceği hususunda bir kanun çıkarttı; bir kaç yıl sonra da, yine bir New Jersey kumpanyasına istediği her alanda faaliyette bulunabilmesi için izin verildi. Böylece, bazı kuruluşların hisse senetlerinin, kontrole yetecek kadarını satın almak suretiyle bu «bağlı» kuruluşları kontrol edebilecek merkezi bir kuruluşun ortaya çıkabilmesi için gerekli hukuki temel hazırlanmış oldu. 1911 Yılına gelip Standart Oil topluluğu, kanun zoruyla dağıtıldığında, Standard Oil of New Jersey bu araçla, 70 kuruluşu doğrudan doğruya, 30 kuruluşu ise dolaylı olarak kontrolü altına almıştı.» (Robert L. Heilbruner. The Economic Problem, Prentice-Hall Inc. 1968. s. 119.)

Aynı şekilde: «Aynı yada birbirleriyle

le ilişkili sanayi dallarındaki kuruluşların bir kısmı, bazan, holding şirketi kurmak suretiyle biraraya getirildiler. Bu kuruluş; bağlı kuruluşlara ait hisse senetlerinin «yeteri» kadarını satın almak suretiyle, «bağlı»ları, holding şirketinin müdürleri vasıtasıyla kontrol eden bir kuruluştur. Pekli, kontrol tesis edebilmek için «yeterli» olan hisse senedi miktarı ne kadardır?

Bazı durumlarda, belirli bir kişi veya bir kaç kişiden oluşan küçük bir grup, bir şirketi; örneğin, bu şirkete ait hisse senetlerinin sadece % 15 ine sahip olmak suretiyle, kontrol edebilir. Çünkü, hisse senetlerinin geriye kalan %85 i, genellikle, küçük oranlarda olmak üzere, binlerce kişi arasında paylaşılmıştır. Bununla beraber bir kişi yada grup, hisse senetlerinin %51 ine sahipse o zaman, kuruluşun kontrolü kesinlikle bu kişi veya grubun elindedir. (Sermaye demokrasisi). Çünkü bu durumda, geriye kalan hisse senetleri sahipleri, şirketin genel kurulunda hiç bir seçimi kazanamazlar.

Şimdi birbirleriyle ilişkili olan bir kaç kuruluşta, büyük hisselerle sahip az sayıda kişinin, bir holding şirketi kurması ya karar verdiklerini düşünelim. Bu durumda, bu büyük hisse senetleri sahipleri, değişik kuruluşlarla ilgili eski senetlerinin bir kısmını, yada tamamını, yeni holding şirketine ait hisse senetleriyle değiştireceklerdir. Böylece yeni kuruluşun (yani holding şirketinin) yöneticileri, holdinge bağlı tüm kuruluşları, holdingin hisse senetlerinin küçük bir kısmıyla kontrol edebileceklerdir.» (Goodman - Harris. Economics, Ginn and Company. 1963. s. 116. 117).

Ve şimdi de bizim «bilim adamlarımız»dan birisi: «Şirkete hakim olabilmek için lüzumlu sermaye gerçekte bundan azdır. (% 51 den). Bir çok ortaklar yalnız şirketten «dolgun» kâr hisseleri beklerler ve yönetimle hiç ilgilenmediklerinden genel kurul toplantılarına katılmazlar. (Katılımlar da pek bir şey değişmez ya). Bu toplantılarda nisabın hasıl olması ve tekliflerin kabul edebilmesi için gerekli or

sayısı hakkında kanunun koyduğu hadler de, işleri aksatmamak zere pek yüksek olamaz. Dolayısıyla sermayenin yarısından azına malik bir grup genel kurulda, türlü konularda (yani her konuda) kolaylıkla çoğunluğu temin edebilir. Çoğunluğun hasıl olabilmesi için gerekli sermaye nispeti, sanayileşmiş memleketlerde daha da azdır. Şirketler büyük, ortaklar pek çok ve dağınık olduğundan hisselerin, ufak şirketlere nazaran, daha önemli bir yüzdesi genel kurul toplantılarında temsil edilemez. Ayrıca bir kısım hissedarların oy haklarının kullanılmasını vekâletname (proxy) ile şirket idaresine veya senetlerin saklandığı bankaya bırakmaları adet olmuştur. Bu sebeplerle Amerika'da hisse senetlerinin aşağı yukarı %20 sine malik olmak büyük şirketleri fiilen kontrol altına alabilmek için yeterli görülmektedir.

Nihayet sözü geçen memleketlerde, başka teşebbüslerin aksiyonlarını (yani hisse senetlerini) ellerinde tutan holding şirketleri kurmak, hele «pyramiding» denilen usulle, araya basamak halinde iki veya daha fazla holding sokmak suretiyle, ufak yatırımlarla, büyük sermayelere tasarruf edilebilmektedir. — (Mesela anonim şirketlere, umumiyetle hisselerinin %40 ına malik olmakla hâkim olunabiliyor sa, 400.000 liralık bir yatırımla 1 milyon lira sermayeli holding niteliğinde bir şirket nüfuz altına alınabilir. Bunun elindeki 1 milyon lira ile de 2.5 milyon lira sermayeli ikinci bir şirket kontrol edilebilir. Böylece 400.000 lira ile 2.5 milyon liraya tasarruf edilmiş olunur. Halkaları çoğaltmak, bilfarz bir yerine iki veya üç holding

kurmak yoluyla, aynı yatırımla daha büyük sermayelere hakim olmak kabildir.) Şirketlere hâkim olan grupların hâkimiyetlerini devam ettirebilmek için, lüzumlu münzam fonları yeni adı hisse senetleri yerine, tahvillerle, yahut kanuni imkân olduğu taktirde, oy hakkına malik olmayan hisseler çıkararak sağlamak gibi çarelere başvurdukları da sık sık görülür.» (Ord. Prof. Ömer Celâl Sarç. Anonim Şirketler ve Gelişmeleri. 10 Yılında D.E.V.A. s. 49—50)

Sayın Ord. Prof. bu gerçekleri açıkladıktan sonra, çok fazla ileri gittiğinin farkına varıyor ve «fincancı katırlarını ürktü memek için», bilimselliği ve «tarafsızlığı» bir yana bırakıp şunu söyleyebiliyor: «Bunların, (yani şimdiye kadar anonim şirketler ve holdingler hakkında söylediklerinin), özellikle sanayileşmiş memleketler için câri olduğunu ve geri kalmış memleketlerdeki şartların, bazı hissedar azınlıkların yukarıda anlatılan usullerle şirketlere hâkim olmaları imkânlarını çok sınırladığını söylemeye lüzum yoktur.» (a. g. y. s. 50)

Sayın Ord. Prof. un bu talihsiz ve talihsiz olduğu kadar da gerçek ve bilim dışı olan beyanının, tekelci kapitalizmin boyunduruğu altındaki bütün ülkelerde olduğu gibi, Türkiye için de tümüyle geçerli olduğunu, örneklerle, sayılarla, şemalarla apaçık ve duru bir şekilde ortaya koyacağız ki bir daha, «muhterem»ler ortalığı ve zihinleri karıştıramasınlar.

Holding'lerin anlam ve tanımını, kısaca gördük. Şimdi de Holding'lerin ortaya çıkış nedenlerini özetlemeğe çalışalım.

1) GENEL OLARAK KAPİTALİST TOPLUMLARDA HOLDİNGLERİN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ

Kapitalizmin, kaçınılmaz ve zorunlu bir şekilde, serbest rekabetçi kapitalizm evresinden, tarih sahnesindeki en son (nihai) biçimi olan tekelciliğe dönüştüğünü artık çok iyi biliyoruz. Kapitalizmin, tekelci aşamasında, bir avuç dev kuruluş, bulundukları üretim dalında, pazarları arasında paylaşmış ve ürünlerin fiyatları üzerindeki rekabeti bir kenara iterek, re-

kabeti, ürünlerin şekli ve görünüşteki özellikleri gibi yan alanlara çekmişlerdir. Bununla beraber, bu dev kuruluşlar, bulundukları daldaki üretimin hem miktar hem de fiyatlarını belirleyebilmek için serbest rekabetçi döneme kıyasla, daha plânlı hareket etmek, sadece «metropoller»deki değil, «uydular»daki, sosyo - ekonomik değişiklikleri, sermaye hareketlerini,

ham madde kaynaklarının durumunu ve özellikle kendi kuruluşlarının gerek metro- pol gerekse uydulardaki işçi sınıfı karşı- sındaki pazarlık gücünü sürekli olarak dikkate almak zorundadırlar. Sermayenin organik yapısının değişerek, «değişmez» sermaye'nin «değişken sermaye»ye kıyas- la çok büyümesi, tekelci kuruluşları çok daha dikkatli, plânlı ve hesaplı olmağa zor- lar. Buradaki dikkat, plân ve hesap elbet teki metropol yada uyduların, doğa kay- naklarıyla iş gücünün rasyonel ve bilimsel bir şekilde kullanılmasını içeren bir dik- kat, plân yada hesap değil; tekelci kâr- ın korunması ve arttırılması için gerekli olan tedbirler manzumesidir. Böylece, be- lirli kuruluşlar sadece, kendi alanlarında- ki değil, bu alanlara dolaylı olarak bağlı diğer alanlardaki kuruluşların bir kısmı- nı, hatta kendi faaliyet dallarıyla hiç bir ilişkisi bulunmayan kuruluşları da ele ge- çirmek, hiç değilse kontrol etmek suretiy- le, değişen dünya koşulları içerisinde bir daldan azalabilen kârları bir başka daldan arttırılabilen kârlarla karşılamak, ayrıca ham madde ve işgücü kaynakları üzerinde ki teknelci güçlerini sürdürebilmek ve 'top- lam sermaye'yi bu sermayenin çok küçük bir kesriyle egemenlikleri altına alabilmek üzere, holdingleşme'ye gider ve böylece, daha önce de belirttiğimiz gibi, suyun ve sermayenin başını tutarlar. Holdinglerin sahip oldukları kaynakların büyüklüğü on- lara şu avantajları sağlar:

1 — Holding'e bağlı kuruluşların bir kısmında ortaya çıkan sorunları, örneğin kâr oranında ortaya çıkabilecek düşüklük- leri, diğer kuruluşlarla karşılamak müm- kündür.

2 — Holding'in sahip olduğu yatırımlar ve kredi kaynakları onu, bir yandan sendikalar, diğer yandan kamu oyu karşı- sında çok güçlü kılabılır. Öte yandan bankalar da, kredilerini «emin ellerde» gör- mek istediklerinden Holding'lere rüchani- yet tanır, hatta holdinglere katılır, hol- dingler kurarlar.

3 — Özellikle Holding'lerin «halka açıl- ması» ile birlikte, küçük burjuvazinin üst kesimlerini, teknelci sermayenin yanına çekmek ve örneğin bir grev karşısında, iş

çi ile 'halkı' karşı karşıya getirmek ve a- radan sıyrılmak olan- nari yaratılmış olur.

4 — Özellikle metropollerdeki dev hol- dingler, hem metropol hem de uydu ülke- lerdeki ham madde ve kredi kaynakları üzerinde teknelci bir güce sahip olurlar.

5 — Yine metropollerdeki, teknelci kuru- luşların «otofinansman» olanakları ve dolayısıyla 'bağımsızlık oran'ları arttırılır.

İşte bu ve bunun gibi benzer diğer nedenlerle, kapitalizmin teknelci aşamasın- da holdingleşmeye gidilir. Elbetteki Hol- dingleşme, teknelci kapitalistlerin sübjektif istek ve dilekleriyle değil, teknelci kapita- lizmin kendi zorunlu çelişkilerinin zorlaş- masıyla gerçekleşir. Böylece «aile şirketle- ri'nin yerini, anonim şirketler» ve «tek tek anonim şirketler» anarşisi'nin yerini ise holdingler alır. Fakat her aşamada, ekö- nomiye egemen olan, artık biraz arka plâna çekilmiş gibi gözükseler de, aynı alleler; aynı parabalaları, aynı finans kapital zümresidir.

Amerika Birleşik Devletlerindeki Brookings Instituton'un yaptığı bir araştırmaya göre, 1952 yılında Amerikada 6.5 milyon kişi, hisse senedine sahip bulun- yor ve ortalama olarak kişi başına 4 his- se senedi düşüyordu. Bununla beraber, 6.5 milyonlu kitlenin çok büyük bir kısmının sahip olduğu hisse senetleri o kadar azdı ki, bunların şirketler üzerinde herhangi bir şekilde etkili olabilmeleri tamamen o- lanak dışıydı. Çünkü, aynı araştırma ku- ruluşu, Amerika'da imalat şirketlerindeki hisse senedi sahiplerinin %2.3 ünün to- lam hisse senetlerinin %57.0 ına sahip ol- duklarını açıklıyordu. Elektrik, gaz, tel- graf ve telefon şirketlerinde ise, hisse se- nedi sahiplerinin %1.0 ı toplam hisse se- netlerinin %46 sına malikti. Finansman ve yatırım kuruluşlarında hisse senedi sahi- lerinin %3.0 ı toplam hisse senetlerinin %53 ünü elinde tutuyordu. Ulaşım şirket- lerinde yine hisse senetleri sahiplerinin sa- dece %1.5 inin sahip olduğu hisse senedi miktarı %56 yı buluyordu. (Paul A. Ba- ran. The Political Economy of Growth. Monthly Review Inc. 1957. s. 60.)

Amerika için geçerli olan bu gerçek- lik diğer bütün kapitalist ülkeler için de

geçerlidir ve kapitalizmin en best rekabet- çil dönemini yaşamadan, teknelci kapitaliz- min en yoz, en asalak ve en mürteci özel- lik ve nitelikleriyle karşı karşıya kalarak bu özellikleri benimseyen geri kapitalist ülkelerde de durum hiç farklı değildir. Hatta, Asya, Lâtin Amerika, Orta Doğu ve Afrika'nın geri kapitalist ülkelerinde, bir kaç «nüfuzlu» ve «soylu» allenin ül- kenin ekonomisine ve dolayısıyla politika

2) ÖZEL OLARAK TÜRKİYE'DE HOLDİNG'LER

Türkiye'de Holding'lerin ortaya çıkışı, bir yerde, Türkiye'deki bezirgân sermaye- nin bir kesiminin, devletin desteği ve yar- dımıyla, finans kapital niteliğine ulaşış- ının doğal ve kaçınılmaz sonucudur. Örne-

sına tümüyle egemen oldukları hemen gö- ze çarpar. Böylece, kapitalizmin «en ile- ri» gitmiş bulunduğu Amerika'da Rocke- feller, Du Port, Ford, Morgan gibi «aile» lerin saltanatına karşılık, bir «küçük A- merika» olan Türkiye'de Koç, Eczacıbaşı, Sabancı, Yaşaroğlu «aile» leri hüküm sü- rerler. Şimdi bu temel gerçeklik ve açık- lamaların ışığı altında Türkiye'deki Hol- ding'leri incelemeye başlayabiliriz.

KOÇ HOLDİNG A.Ş.

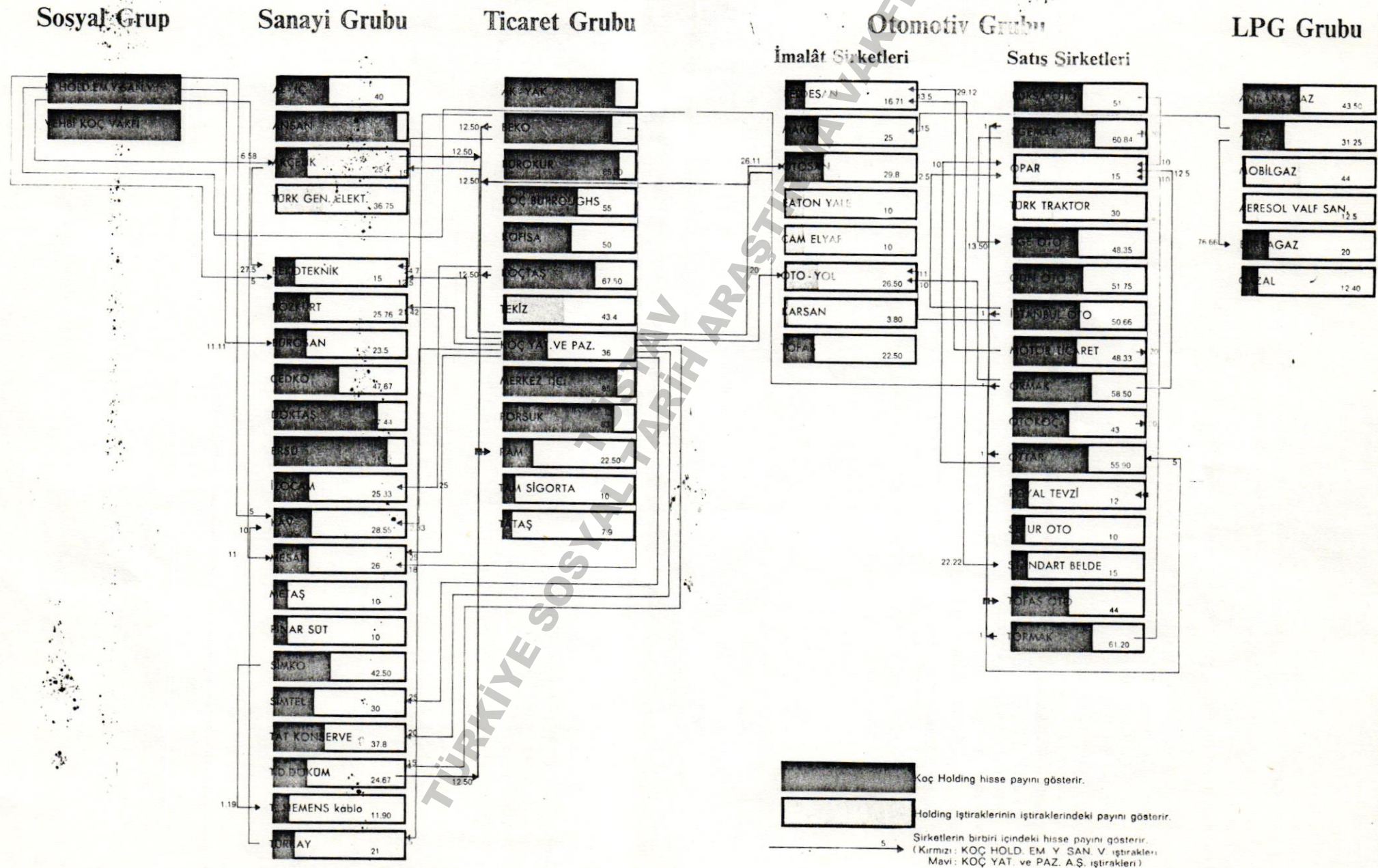
«Ankara halkının çoğu Müslüman Türklerdi. Bir de Hristiyan ve Museviler vardı. Hristiyanlar çalışır, kazanırlardı. İyi yer, içer, eğlenirler; iyi giyinir, güzel evlerde otururlardı. Pazarları hafta tatili yaparlardı. Türkler de çoğunlukla ya ho- ca, ya bakkal, ya bekleci, yada ambacı o- lurlardı... O sıralarda 'esnaf' olmayı ka- rarlaştırdım. Eğer Allah bana 50.000 lira- lık bir servet verirse Ankara'da beş katlı güzel bir mağaza açacağım diye kendi kendime söz verdim. (yani esnafıktan be- zirgânlığa terfi'i kararlaştırmış)... O yıl- larda her dükkân açan Türk, başka bir şey bilmeyip bakkallıktan işe başladığı i- çin biz de bakkallıktan başladık... Anka- ra'daki işlerimiz zamanla bakkaliyeden hırdavata, hırdavattan köseleciliğe, kösele- cilikten yapı malzemesine çevrilmeye, bi- zim işlerin de bir kısmı GALATA'ya ak- tarma olmağa başladı.» (Vehbi Koç. Ha- yat Hikâyem. s. 11, s. 15, s. 18, s. 25.)

Böylece Cumhuriyet Türkiye'si'nin ku- ruluş yıllarında 'kabiliyetli' bir 'müteşeb- bis' bakkallıktan başlayıp GALATA'ya ka- dar yükseliyor ve sonunda Galata tüccar- larıyla da tanışıyor: «Geseryanlar'ın Bey oğlu'nda, şimdiki Sümerbank Satış Mağa- zası'nın bulunduğu yerde büyük bir mağa-

zaları vardı... Geseryanlar bu büyük bi- nada Sahibinin Sesi gramofon plâklarını, Philco radyolarını, Kelvinatör buzdolapla- rını satıyorlardı (yani levanten kalıntısı idiler)... Birkaç konuşmadan sonra biz bu firmanın Ankara satıcısı olduk... Galata- da Kuyumcu Sokak'ta, kurşun boru yapan Hovagimyan kardeşler vardı... Hovagim- yan kardeşler zengin olmuşlar, Sütüce'de bir boru fabrikası kurmuşlar... 1934 yılın- da 135.000 lira sermayeli bir şirket kur- duk ve işe başladık. BİR HAYLİ MÜCA- DELEDEN SONRA, CELAL BAYAR'ın İktisat Bakanlığı zamanında uygulanan TEŞVİKİ SANAYİ KANUNU'ndan YA- RARLANDIK, BORU BANDI GÜMRÜK- LERİNDE İNDİRİM SAĞLAYARAK çı- kardığımız malı satmağa başladık.» (a. g. e. s 35 — 36)

Görüldüğü gibi, Galata tüccarlarıyla teması, Devlet Baba'nın yardımı izliyor ve «mutlu bir raslantı» ile o sıralarda İktisat Bakanlığı'nda Celâl Bayar bulunuyor. Teş- vik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanılıp gümrük indirimi sağlanması, o günün ko- şullarında Koç ve ortaklarına «teknelci» bir güç kazandırıyor. Nitekim Koç'un, Dev- let'e sırtını dayadığını gören «Geseryan, Yarmayan, Hovagimyan, Balıkcıyan gibi

Koç Holding A.Ş.'nin Sematik Gösterimi

«meşhur boru tüccarları» Koç'un tesisinde «üretilen» boruların bir yıllık üretimini kaplamak üzere, görüşme talebinde bulunuyorlar. «Çorbacı»ların niyeti açık, malı depolayıp, ilerde çok yüksek fiyatlarda piyasaya sürmek. Ve böylece Koç yürüyor, yürüyor, yürüyor...

«Babam 1928'de öldü. Karaoğlan çarşısındaki ev ve altındaki dükkân, caddenin genişletilmesi dolayısıyla yıkılmıştı. Yerine şimdiki Koç Hanı yaptırıldı. Bu hanın İLK KIRACISI Devlet Demir Yolları ve Limanları İnşaat ve İşletme Genel Müdürlüğü oldu. Sonradan uzun süre Ankara İmar Müdürlüğü de bu binada çalıştı... Ankara'da ESNAFLIKTAN ÇIKTIM, TUC CAR SINIFINA GİRDİM VE TANINDIM. Taahhüt işlerimiz ilerledikçe Devletin büyük müteahhitlerini de tanıyorum.

Galata'da Fermenteciler'de Mehmet Ali Paşa Hanında Bay Kori adında, çok akıllı bir müteahhit vardı. Şimdiki Mobil'in adı o zaman Standard Oil idi. Okuyucular bu Standard Oil'i iyi hatırlayacaklar, Amerika'da Holding'leşmenin, tröstleşmenin başında olan ve sonra kanun zoruyla sözde bölünen dev şirket). Kori Efendi, bir yandan bu firmanın devlet satışlarını Ankara'da yaparak, öte yandan kendi hesabına ASKERİ FABRİKALARIN İHTİYACININ HEMEN %80'ini VERİRDİ. (yani tekelci bir güce sahipti)... Askeri fabrikaların aldığı malzemeyi Avrupa'da yapan, bir çok büyük firmanın Türkiye temsilcisi idi. Biz bu alanda, özellikle askeri fabrikaların aldığı yerli malzeme içinde kendimizi bir hayli tanıttıktan sonra, Kori Efendi'nin girdiği işlere de akıl eskitmeğe başladık.» (a. g. e. s. 40-41)

Böylece Galata tüccarlarıyla temas, Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanma ve müteahhitlikten sonra, sıra yabancı finans kapitale aracılık etmeğe geliyor. «Türkiye'de o devirlerde elektrik hiç yoktu. Şehir ve kasabalarda evler gaz lambası ile aydınlatılırdı.

1920'lerde benzin tüketimi hemen hemen yok gibiydi. Memleketin ihtiyacı olan bütün gaz dışarıdan teneke ve sandıklar içinde gelirdi. Mobil kumpanyasının

adı o zamanlar 'Standard Oil Company', gaz yağının markası 'Devel' idi... Standard'ın rakibi 'Neft Sendikası' denilen Rus firmasıydı, onun markası da orak çektiği Büyük bakkalların hepsi müşterilerine gaz satarlardı, sattıkları gazı da bu firmaların acentelerinden alırlardı.

Bu işi biraz inceledim, Ankara'nın gaz bayiliğini almak istiyordum... Standard Oil'in Türkiye Müdürü Mr. Wiley ile müfettişleri Mr. Saltiel, Ankara'ya geldiler... Bir anlaşma imzaladık.

İşte eski Standard Oil, şimdiki Mobil Oil şirketi ile ilişkim böylece 1928 yılında başlar. Uzun yıllar birlikte çalıştık. Şirket ile aramızda, satış ve ödeme bakımından en küçük anlaşmazlık çıkmadı. Sana nırım, MOBİL'in TÜRKİYE'deki EN ES-Kİ ACENTASIYIM.» (a. g. e. s. 46.)

Daha sonra inşaat müteahhitliği'ne sıra geliyor: «O sıralarda Belediye tarafından Yenişehir'de konut yapımına karar verildi. Bunları müteahhitlere ihale ediyorlardı. Ankara'da o zamanın en büyük müteahhidi Nafiz Kotan Bey'di. Bu bey ile o zamana göre çok büyük işler yaptım ve para kazandım... Benim üzerimde iz bırakan müteahhitlerden biri de Eskişehir Mebusu Emin Sazak'tı... İşleri kötü gidiyor, en çok borçlu olduğu İş Bankası sıkıştıyor. MİLLETVEKİLİ OLMASI DOLAYI SİYLE BU SIKIŞTIRMALAR ZAMAN ZAMAN ERTELENİYOR, fakat faiz işliyor, Emin Bey çok güç duruma düşüyor. En sonunda rahmetli Refik Saydam Başbakan'ın ona gidiyor, rica ediyor, borçlu olduğu paranın faizlerinden büyük bir kısmını indiriyorlar.» (a. g. e. s. 54)

İşte böyle arkalıyordu, «milli kapitalistlerimizi» Devlet Baba, Gelelim Koç'a: «Ankara'nın başkent olması ile işlerin geliştiğine işaret etmiştim. Bu arada birçok iş alanları açıldı, yavaş yavaş da otomobil görünmeye başladı... 1928 yılında Ford ile ilk anlaşmayı yaptık... BU ACENTALIK DAHA SONRA GENİŞLEYEN VE GELİŞEN OTOMOTİV İŞLERİMİZİN BAŞLANGICI OLMUŞTUP.» (a. g. e. s. 55-56-57)

Bakkalık, tüccarlık, müteahhitlik, acentalık derken sıra sonunda, «sanayi ka-

pitalisti» olmağa geliyor... 1947'de Ankara Oksijen Fabrikası adıyla küçük bir fabrika kurduk, Sonradan adı Ansan olan bu ilk sanayi şirketimizi bir yıl önce sattık.» (a. g. e. s. 59)

Ve Anonim Şirket

Birimine Dönüş Aşaması :

«Koçzade Ahmet Vehbi Firması adı ile yürüttüğüm işlerin her yıl daha büyüyor, bir çok yeni işlere giriyordum, her işin başında çeşitli müdürler bulunuyordu... Memleketimizde şahıs firmalarının hiç birinin yaşamadığını görek bir Anonim Şirket kurmaya karar verdim. Çalışmalar yapıldı, 1938 yılı 29 Haziran günü 300.000 lira sermaye ile Koç Ticaret Anonim Şirketi kuruldu... Bu şirket kurulduğu zaman birli inşaat ve elektrik, öteki otomobil işleri ile uğraşan iki mağazam vardı... 1930'da, TÜRKİYE İŞ BANKASI GENEL MÜDÜR YARDIMCILIĞI'ndan ayrılan Fazıl Özışıl Genel Müdürlüğe getirildik... 1949 sonlarında ise SÜMERBANK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'nden ayrılan Halki Alışbah, Koç Ticaret Genel Müdürlüğüne geldi. Fazıl Özışıl de Başmüdürümüz oldu.» (a.g.e. s. 63)

İkinci Dünya Savaşı sırasında da boş durmuyordu Vehbi Bey elbette: «Küçük yaştan beri evlerimizi odun Sobaları ile ısıtırdık. Yavaş yavaş kömür sobaları çıkmağa başladı. Kullandığımız her şey g'bi kok kömürü de dışardan gelirdi. Vitol'ler İngiltere'den İngiliz koku getirirler, İstanbul'da satarlardı. Suat Karaosmanoğlu a. lında bir tüccar Almanya'dan kok kömürü ithal ederdi. Her ikisinden kok kömürü alırdı, Ankara'ya getirir ve satarımdı.

1933'te Karabük Fabrikası'nın yapılmasına başlandı, fabrika 1938'de kok üretilmeye başladı. Bu koku alıp satmak işliyordum. Ankara'da KOK İŞİNİ YAPAN TEK FIRMA OLDUĞUM İÇİN YAPANLARIM BAHA vermeyi kabul ettiler... Firma sahibi olduğum 1926 yılından 1939 yılına kadar kendim ve çalışan arkadaşlarımla idaristliğim için her türlü yemini edebilirdim. 1939'dan 1946'ya kadar ise KURULUŞ OLARAK AHLAKIMIZ BOZULDU, çalıştığımız veya duymadığımız birçok aylar geçti, tabii bilerek bilmeyerek

müşteri karşısında biz de LEKELEN-DİK.» (a. g. e. s. 64-66)

Ve Tekelci Kapitalizmin Kâbesi Amerika Birleşik Devletlerini Ziyaret :

«1946'da ilk Amerika yolculuğum TUC CARLIKTAN ÇIKIP SANAYİCİLİĞE GEÇİŞİMİN başlangıç noktası olmuştur. (Bu cümle bile iki temel gerçeği ortaya koyuyor: 1 — İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya emperyalizminde A.B.D. en güçlü mihrak, hatta tek mihrak olarak ortaya çıkmıştır. 2 — Türkiye'deki parabalaları Amerikan tekelci sermayesi ile ortaklık kurabilmek için, GÖNÜLLÜ bir yönelim içerisindeydiler)... Fazıl Bey ile Amerika'dan döndükten sonra aldığımız bilgilere dayanarak 25.000 dolar sermaye ile New York'ta bir şirket kurmağa karar verdik. Hükümetten müsaade aldık, Lexington Avenue'da General Electric Binası'nın 25. katında 'Ram Commercial Corporation' adı ile bir şirket kurduk. (Bu arada General Electric, U.S. Rubber, Oliver, Burroughs, York gibi firmaların temsilcilikleri de alınıyor)... İkinci gidişimde, Türkiye'de General Electric Ampul Fabrikası kurulması kararını aldım. Uzun konuşmalar oldu, Türkiye'ye heyetler gelip gitti, sonunda şirket kuruldu, fabrika inşaatına başlandı, başarı sağlandı. MEMLEKETTE AMERİKAN SERMAYESİ İLE ORTAK İLK FABRİKA BÖYLECE KURULDU. Döviz tasarruf edildi, GENERAL ELECTRIC KAZANDI, BİZ KAZANDIK, (Yerli ve yabancı Finans kapital ortaklığı) BU BAŞARIDAN DOLAYI ÇOK MEMNUNUM.» (a.g.e. s. 73, s. 74, s. 76)

Arçelik Nasıl Kuruldu (ya da Yutuldu)?

«Ampul fabrikasından sonra, ikinci endüstri şirketimiz Arçelik'tir... İstanbul'da saç dosya dolaplarını 1929'dan beri Erel Firması olarak Lütfi Doruk ve ortakları yapıyordu Bu firma da bizim Galata'daki mağazadan saç alırdı. İlişkilerimiz böyle sürüp gidiyordu.

Lütfi Bey mâli bakımdan sıkışık durumdaydı, işlerini geliştiremiyordu, kendisine ortaklık teklif ettim, 'SEN BENİ YU. TARSIN', diye kabul etmedi... 1953 yılın da, birgün yine aklıma bu mobilya işini yapmak için bir teklifte bulunmak geldi. Lütfi Bey de sıkışmış ve bunalmıştı, teklifi kabul etti... İstanbul'da Burla'lar da demir mobilya alıp satıyorlardı, Onların da imalâta geçmek istediklerini duymuştum. Lütfi Bey'le bir fabrika kurmağa karar verdikten sonra, fabrikanın üretimi ni arttırmak, maliyetleri düşürmek, BİR- AN ÖNCE KARA GEÇMEK İÇİN (yani tekelci bir güç oluşturmak için) Burla'lar la ortak olmaya karar verdik. Bu ortaklık 1954 yılında kuruldu. *Gene aynı düşünceyle Devlet Malzeme Ofisi'yle 1956'da ortak olduk.*

Bir yandan bu demir mobilya işini sürdürürken buzdolabı yapmayı düşünmeye başladık... Buzdolabı tamamiyle saçmalatıyordu (Motoru arkadan gelsin) Buzdolabı işi geliştikçe Arçelik ilk gayesi olan demir mobilya işini bıraktı, yavaş yavaş elektrikli ev aletleri endüstrisine geçti...» (a.g.e. s. 79)

Daha sonra F. Almanya'daki HILDEN firması ile «teknik yardım» anlaşması imzalanıp Türk Demir Döküm Fabrikaları A.Ş. faaliyete geçiriliyor. Yani, Sam Amca'nın yanında Hans Amca da ihmal edilmiyor. FORD'un 1956 yılında ziyaret edilmesiyle de otomotiv endüstrisine adım atılıyor. Devrin Başbakanı Menderes, Ford'a, Vehbi Bey'i «tanıtan» bir mektup yazıyor. Fakat Ford'un şartları Vehbi Bey'e «ağır» geliyor. Vehbi Bey de «montaj endüstrisinin otomobil endüstrisinin başlangıcı olduğuna inandığı ve başka memleketlerde de bu endüstrinin böyle başladığını bildiği için» işi kendi kendine başarmaya karar veriyor, 2. Ağustos 1960'da OTOSAN işletmeye açılıyor. Daha sonra ANADOL «İmalî»ne geçiliyor. Nihayet bir İspanya seyahatinden sonra, Flat firması ile anlaşmaya varılıyor, 12 Şubat 1971 tarihinde TOFAŞ faaliyete başlıyor ve Vehbi Bey «MURAD» ina eriyor. Aygaz şirketinin kuruluşuyla birlikte ise, Vehbi Bey Türkiye'de başlatılması zorun-

luğuna inandığı Sermaye Piyasası konusunda tecrübe edinmiş (Bak: a.g.e. s. 92)

Türk Siemens Kablo ve Elektrik Sanayii A.Ş. Nasıl ve Neden Kuruldu?

«Elektrik malzemesi ve radyo ithal ve ticareti yapmak üzere 1942 yılında 50.000 lira sermaye ile Emin Aktar, Murat Yaraşır ve ben, sonradan adı Türkeli olan bir şirket kurduk. Bu şirkete Siemens acentalığı almak için, 2. Dünya Savaşı içinde başlayan görüşmelerimiz (yani Almanya'da, Nazilerin yönetiminde oldukları dönemde) savaş bittikten ve geçitli safhalardan geçtikten sonra 1953'te sonuçlandı ve acentalık Türkeli'ne verildi..

BENİM BÜTÜN İSTEK VE HEDE- FİM, SIEMENSİN TÜRKİYE'YE BİR YATIRIM YAPMASIYDI. YATIRIM YAPILARSA, TÜRKİYE İLE VE BİZLERE İLİŞKİLERİNİN KESİLMEYECEĞİ. NE İNANIYORDUM..

1963 yılının ilk ayında fabrika kurma kararı verdik ve kuruluş hazırlıklarına başladık. Şirket 1964 Ocak ayında kuruldu... Mayıs 1966'da fabrika işletmeye açıldı. Böylece 1927 yılından itibaren, Türkiye piyasalarında mamullerini satmakta olan Siemens ile ortak bir kablo fabrikası kurmuş olduk, benim Siemens ile işbirliği ve imalât kararım da böylece gerçekleşti...» (a.g.e. s. 94. — s. 95)

«İmparatorluk» un Son Aşaması : Koç Holding A.Ş.

«Yıllar geçtikçe teşkilât büyüyordu. Artık adına Koç Topluluğu dediğimiz şirketlerimize her yıl yenileri katılıyordu. Bunların hepsi bağımsız birer şirketti, ben yönetim kurullarının başkanıyım. Her biri değişik alanlarda değişik şekillerde çalışan bu şirketler birbirlerinden farklı olduklarından bunların yönetimine yeti- mem güçleşiyordu. Bu durumda 1940'ları geçtik...

Koç Grubu daha fazla büyümeden temelini sağlamlaştırmak, şirketlerin bir-

leriyle bağlantısını güçlendirmek, modern sevk ve idarecilik prensipleri ile yönetilmelerini ve en önemlisi sürekliliklerini sağlamak istiyordum... Koç Topluluğu şirketlerinin çoğu (hepsi değil), yurt ekonomisine katkısı olan, ülke yönünden ve rimli ve yararlı şirketlerdi. Bunların yamasası ve gelişmesi gerekiyordu... Görebildiğim ve anladığım şu idi: Süreklilik ancak aile şirketi niteliğini aşan anonim şirketlerle sağlanabilirdi. Kendi firmamı — daha önce de anlattığım gibi — 1938 yılında anonim şirkete çevirmemde bu düşüncenin etkisi olmuştur. Fakat o şirket yine de ilk kuruluşunda bir Aile Şirketi karakteri taşıyordu.

Gerçi bütün dünyada büyük firmalar çoğunlukla aile şirketi olarak başlamıştır, işin normal akışı da böyledir. Daha sonra işler büyüyüp YENİ SERMAYE İHTİ- YAÇLARI DOĞDUKÇA ve alleler parçalandıkça bunlar gerçek anonim şirkete dönüşmüşlerdir. Siemens Şirketi de aynı aşamaları geçirmiştir. Firmanın kurucusu, dede Siemens, şirketin ilk ve tek sahibiydi. Bugün şirketin Yönetim Kurulu Başkanı olan Peter von Siemens'e sordum, o dönemden bugüne kadar Siemens şirketin de ortak aile fertlerinin sayısı 100'ü bulmuş ve sermayenin ancak %11 i ailenin elinde kalmıştır. Hisselerin %39'u yalnız Almanya'da değil, uluslararası bir şirket hüviyetinde, dünya borsalarında işlem görerek her yana yayılmıştır. DİKKATE DEĞER OLAN ŞÜDUR Kİ, %11'lik AİLE HİSSESİ DÜNYAYA YAYILAN SERMAYE ÇOĞUNLUĞU ARASINDA YİNE ŞİRKETİN YÖNETİMİNİ ELLERİNDE TUTABİLMEKTEDİR...

Şirketlerin Koç ailesi elindeki hisselerini kurulacak bir Holding'e devrederek şirketleri bu Holding'e ortak etmek, bütün iş arkadaşlarına Holding'te pay ayırmak bu suretle Holding'e gerçek ve halka açık bir anonim şirket vasfını kazandırmak fikri, en tabii olarak belirmiş oldu...

Bu güzel fikri tatbik sahasına koyabilmek için engel vardı. Biri Kurumlar Vergisi Kanunu'nun o zaman yürürlükte olan hükümlerine göre, bir şirketin başka bir şirkete ortak olması halinde ikisinin de

ayrı ayrı vergi ödemesi zorunluluğunun doğurduğu mükerrer mükellefiyetti. Öteki de Medeni Kanunu'nun Vakıf veya o zamanki deyimle «Tesis» kurulmasındaki yetersiz ve belirsiz hükümleriydi. İlk safhada teşebbüslerimiz daha çok bu iki engeli aşmaya ve gidermeye yöneldi.

1961 yılı başlarında yürürlüğe giren 192 sayılı Kanunla Kurumlar Vergisi'nde yapılan değişikliklerle mükerrer vergi mahzuru önlendi. (Kanunların tekelci sermayenin istek ve taleplerine uygun olarak nasıl değiştirildiğine ait bir örnek daha). Vakıflar Kanunu biraz daha gecikti, fakat bunu da başka bir tedbirle çözümlenmek imkânını bulduk. (Yani kaçamak noktası her zaman bulunabilirdi)...

Bu işlerde bana yardımını daima memnunlukla anacağım arkadaşım Halki Alışbah, ilk Holding-projesini hazırladı. Bu projeyi, Dr. Hans Treuenfels'in incelemesine sunduk. (Yabancı finans kapitali temsil eden bir gâvurda gösterelim dedik)... Ayrıca iktisatçı ve hukukçulardan teşekkül eden bir Danışma Kurulu düzenlererek bu Kurul'dan da teşebbüs ve proje hakkındaki görüş istendi... Bu kurul 4.11.1963'de Divan Oteli'nde toplandı... Birinci toplantıda, bugün Allah'ın rahmetine kavuşmuş olan Sayın Ahmet Dalı da aşağıdaki çok ilginç ve destekleyici konuşmayı yaptı: «... Vehbi Koç, Türkiye'nin, Dünya ölçüsünde tanınmış ve muvaffak olmuş bir iş adamıdır.

Çeşitli ve müteaddit iş konularında ailesi vardır. İTHALÂT YAPAR, İHRAÇ YAPAR, SİNAİ İŞLETMELERİ VARDIR, BUZ DOLABINDAN KIBRİTE KADAR İLİŞİĞİ VARDIR...»

Esas mukavele son şeklini aldı ve 20.11.1963 günü Beyoğlu I. Noteri'nin huzuru ile Divan Oteli'nde kurucular tarafından imzalandı...

Esas mukavele süratle tasdik ve tescil ettirilerek 11.12.1963'de Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi'nde yayınlandı.

1963'de 20 günlük faaliyeti olan Holding'in ilk umumi heyeti 24.2.1964'de Beyoğlu İstiklal Caddesi'nde Merkez Han'da toplandı. O gün toplantıyı heyecanlı bir konuşma ile açtım. Samimi düşüncelerimi

ve duygularımı belirten konuşmamda şunları söyledim: «Çift kurumlar vergisi bir Holding kurulmasına, Holding'i içeri sine alan bir Vakıf ise Medeni Kanunu muza uymadığı için, YILLARCA HUSUSİ BİR KANUN ÇIKARILMASI İÇİN UĞRAŞTIK, muvaffak olamadık. EN NİHA-YET 1961 SENESİNDE BU DURUMUN DÜZELTİLMESİ İLE Holding'i kurmak teşebbüsünü hızlandırdık ve kurduk... Şahsen bu Holding'i kurmakla çok mesu- dum. Bugün şu binada 48 kişilik kurucu ortaklardan teşekkül eden umumi heyetin yarın binlerce azası olacaktır. Koç Hol- ding çok ilerleyecek, TÜRKİYE'DE HU- SUSİ SEKTÖRÜ TEMSİL EDEN EN BÜYÜK MÜESSESE OLACAK, memleke- te faydalı olduğunu gören halk ve HÜKÜ- MET, KOÇ HOLDİNG'İ TUTACAK, bun- lardan daha mühim, bizden sonra gele- ceklere örnek olacak ve bir çok Holding' ler kurulacak, bu memleket ileri gidecek- tir.» (a.g.e.s.99,s.100.105)

Koç Holding'in «tarihçesi» kendi ku- rucusunun ağzından kısaca böyle. Şimdiye kadar verilenler özetle hangi gerçekleri ortaya koyuyor öyleyse.

1 — Koç Olgusu. Milli Kurtuluş Sa- vaşı sonrasına ait bir olgudur. Daha ön- ce de, İLKE'de çıkan diğer araştırmalar- da da belirtildiği gibi, Kurtuluş Savaşı' ndan sonra yerli burjuvazinin bir kesimi komprador (levanten) burjuvaziyi etkisiz bırakmak ve sırtını devlete dayamak sure- tiyle hızla gelişmiştir. Koç ta bu kesimin en önde gelen temsilcilerinden birisi olarak belirginleşmiştir.

2 — Koç'un hayat hikayesi, esnaflık- tan bezirgânlığa, bezirgânlıktan ithalatçılı- ğa (büyük bezirgânlığa), ithalatçılık sı- rasında yabancı finans kapitale içli dışı olmaya, montajcılığa, dışa bağımlı kapita- list gelişmenin yöneticiliğine geçişin hika- yesidir.

3 — Bu gelişim süreci içerisinde, dev- lete müteahhitlik yapmak, kredi olanak- larıyla 2. Dünya Savaşı'nın sağladığı «o- lanak»lardan yararlanmak ve yabancı Finans kapitale aracılık etmek suretiyle Koç «İmparatorluğu» nun temelleri atıl- mıştır.

Koç Holding Anonim Şirketi Esas Mukavelesi :

Madde 3.Maksat:
Holding'in kuruluş maksadı şunlar- dır:

a) Memlekette küçük tasarrufların ve sermayenin birleşmesini teşvik ve temin ederek büyük teşebbüslere müsait şirket- lerin kurulmasına ve sağlam bir sermaye piyasasının yaratılmasına yardımcı olmak.

b) Bu şirketlerin faaliyetlerinde gü- nün ileri görüşlerinin gerektirdiği orga- nizasyon tekniği ile yüksek randıman ve rantabilite temin etmek ve müşterek hiz- met sahalarının MALİ KÜLFETLERİNİ DAHA YAYGIN BİR KİTLENİN İŞTİ- RAKI İLE HAFİFLETMEK,

c) Konjonktür dalgalanmalarının şir- ketlerin bünyelerinde yaratabileceği sar- sıntıları, çeşitli çalışma konularını şumu- lüne alan bir camia içerisinde gidermek, (Bu hususa Holding'lerin genel açıklanma- sı sırasında değinilmisti).

Madde 4.Mevzuu:

HOLDİNG HER NEV'İ TİCARİ, SI- NAI, ZİRAİ VE MALİ MAKSATLARLA KURULMUŞ VE KURULACAK ANONİM VE LİMİTED YERLİ VE YABANCI ŞİR- KETLERİN SERMAYELERİNE VE İDA- RELERİNE İŞTİRAK EDER... YABAN- CI VE YERLİ HOLDİNG'LERLE VEYA DİĞER ŞİRKETLERLE İŞBİRLİĞİ VEYA İŞTİRAKLER KURABİLİR VE MALİ MES'ULİYET TEVZİİNE DAYANAN AN- LAŞMALAR YAPABİLİR... YURDUMU- ZA YABANCI SERMAYENİN CELBİNİ TEŞVİKE MEDAR OLACAK VE İCABIN DA KENDİLERİNE HER TÜRLÜ EM- NİYET TEDBİRLERİNİN VERİLMESİ. Nİ SAĞLIYACAK TEŞEBBÜS, DELÂLET VE İŞTİRAKLERDE BULUNABİLİR.

Madde 8.Sermaye:

Holding'in sermayesi 50.000.000. (Mili Milyon) Türk Lirası olup beheri 1000 lira- lık 50.000 hisseden mürekkeptir.

Hisse senetleri bu ana mukavelede be- lirlenen özellikleri dolayısıyla ve aşağıdaki

nisbetlerde A,B,C,D ve serilerine ayrıl- mıştır:

Seri	Adedi	Tutarı
A	17.500	17.500.000
B	10.000	10.000.000
C	7.500	7.500.000
D	2.500	2.500.000
E	12.500	12.500.000
	50.000	50.000.000

A,B,C, ve D serisi hisse senetleri nâ- ma yazıyı, E serisi hamiline aittir.

Madde 13.Hisselerin Devri:

A Serisi hisseler Holding'in kurulu- şundan itibaren 15 yıl, B serisi hisseler 5 yıl ve C serisi hisseler iktisap edildikleri tarihten itibaren 3 yıl geçmedikçe başka- larına satış, hibe ve sair yollarla devredi- lemezler. Bu hüküm mirasçılara da şâ- mildir.

Şu kadarki, aşağıda yazılı devirler bu hükme tâbi değildir:

a) Vehbi Koç tarafından Holding ve Holding'in iştirak ettiği şirketlerde Hol- ding İdare Meclisince kararlaştırılacak bir müddet imza selâhiyeti ile çalışmış olanla- ra veya hissedarlıkları kabul edilen diğ- er mensuplarına B serisinden yapılacak sa- tışlar,

b) Vehbi Koç tarafından, Holding ve- ya iştirak ettiği şirketlerde a. fıkrasında- ki müddeti henüz doldurmamış veya bun- lara bilâhare intisap edecek olanlardan İda- re Meclisince hissedarlığı kabul edilenlere C serisinden yapılacak satışlar,

c) Vehbi Koç tarafından, kanun hü- kümleri uyarınca kurulacak Tesis'e tah- sis olunacak ve D serisini teşkil edecek o- lan hisselerin devirleri ile bu Tesis'e bilâ- hare devrolunacak hisse senetleri. (Böylece Vehbi Koç, Holding'in mutlak yöneticisi o- larak hüküm sürecekti)

Muvakkat Madde 1.İlk İdare Meclisi:

İlk adi Umumi Heyet toplantısına ka- dar vazife ifa etmek üzere İdare Meclisi' ne kurucular tarafından istisnaen 5 üyeden mürekkep olarak aşağıdaki hissedarlar se- çilmiştir: Vehbi Koç, Rahmi Koç, Suna Koç, Halki Alisbah (halen aynı zamanda Akbank İdare Meclisi Üyesi), Bernar Na- hum.

Muvakkat Madde 2.İlk Murakıplar:

Birinci adi Umumi Heyet toplantısına kadar vazife ifa etmek üzere kurucu his- sedarlar Ahmet Dalli'yı (Akbank Genel Müdürlüğü yaptı) asıl, Fazıl Özış'ı yedek murakıplığa seçmişlerdir». (Koç Holding A. Ş. Esas Mukavelesi 1964) Koç Holding'in kurucuları 21 kişiden ibaretti ve bunların 7'si doğrudan doğruya Koç «aile»sinin mensubuydu.

Koç Holding «İmparatorluğu» nun Gelişiminde Önemli Tarihler :

20.11.1963 Esas Mukavelenin Noter Huzurunda imzası,

11.12.1963 Koç Holding A.Ş. kurulu- şunun Ticaret Sicili Gazetesi'nde yayın- lanması,

26.12.1963 Sermayenin 25.000.000 TL- ya çıkarılması,

24.2.1964 İlk Genel Kurul Toplantısı ve sermayenin 50.000.000 TL'ya çıkarılma- sı,

23.2.1965 Sermayenin 75.000.000 TL- ya çıkarılması,

1.11.1966 Koç Holding Emeklilik ve Yardım Sandığı Vakfı'nın kuruluşu,

15.3.1968 Sermayenin 125.000.000 TL'ya çıkarılması,

29.9.1969 Sermayenin 150.000.000 TL'ya çıkarılması,

29.9.1969 B ve C tertibi hisse senet- lerinin hamiline çevrilmesi,

4.11.1969 50.000.000 TL'lık Koç Hol- ding tahvilinin «Halka» satılması ,

Koç Holding'in Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu :

1964 yılında 26 şirketten oluşan Koç Holding'te bugün 56 şirket bulunmakta ve bu Holding'e bağlı şirketler Türkiye e- konomisinin hemen her dalında etkin bir rol oynamaktadırlar. Holding'in bugünkü sermayesi 200.000.000 TL'dir. Diğer bir de- yişle, 10 yıllık bir süre içerisinde sermaye- deki artış % 7000'dir. Holding'e bağlı ku- ruluşlar Tablo 1'de görüldüğü gibi 1.Sosyal Grup, 2.Sanayi Grubu, 3.Ticaret Grubu,

otomotiv Grubu ve S.L.F.G. Grubu olmak üzere 5 ana grupta toplanmışlardır. Bu grupla beraber, yine Tablo 1'in açıkça ortaya koyduğu gibi, bu değişik gruplar altında toplanan şirketlerin hemen hepsinin birbirleriyle çok sıkı ilişkileri mevcuttur.

Tablo 1, Koç Holding'te koordinasyon rolünün Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş.'ne düştüğünü gösteriyor. Holding'in İdare Mec

lisinin reisi Vehbi Koç ve İcra Komitesi'nin başkanı ise «veliaht» Rahmi Koç'tur. Eski dost Hulki Alisbah, diğer görevlerinin yanında baş müşavir olarak çalışmaktadır.

Holding'in iştiraklerinin son yıllarda göstermiş oldukları «gelişmeler» bile, bu «imparatorluk»un gücü hakkında yeterli fikir verebilmektedir.

TABLO II
Koç Holding'in İştiraklerinde Ortaya Çıkan Gelişmeler :
1971-1973 yılları

Yıllar	Holding'in		Holding'in İştiraklerindeki		İştiraklerin Sermaye ve İhtiyatları
	Verdiği Krediler	Toplam Sermayesi	İştirak Karları	İştirak Sermayesi	
1971	149.884.538	224.672.499	42.377.639	1.014.396.000	
1972	145.164.013	310.292.832	56.554.324	1.479.545.000	
1973	177.182.173	484.790.965	103.361.722	2.101.217.000	
	Artış % 18.21	% 115.78	% 143.90	% 107.14	

(Kaynak: Koç Holding A.Ş. 1973 Faaliyet Raporu.)

Görüldüğü gibi, Koç Holding'in iştiraklerindeki toplam sermayesi 3 yıl içinde % 115,78 ve iştirak karları ise % 143,90 oranında artmıştır. Holding'in iştiraklerinin toplam sermaye ve ihtiyatları ise 1973 yılı sonunda 2 milyar TL'ni aşmış bulun-

maktadır. Tablo III'te Koç Holding'e bağlı şirketlere Holding'in hangi oranlarda katıldığı hususunda bilgi verilmektedir. Bu şirketlerin dökümü de Koç Holding'in ne kadar yaygın bir faaliyet gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Koç Holding A.Ş.'nin Holding'e bağlı şirketlerdeki iştirak nisbetleri

Şirketin Adı	İştirak Nispeti (%)	Şirketin Adı	İştirak Nispeti (%)
AK.YAK A.Ş.	88.—	EGE OTO A.Ş.	48.35
AL.İÇ A.Ş.	40.—	ERSU A.Ş.	51.85
ANSAN A.Ş.	90.—	GAZAL A.Ş.	12.40
ANKARA GAZ SATIŞ A.Ş.	43.50	GÜN OTO A.Ş.	51.75
ARÇELİK A.Ş.	25.40	İST. OTO A.Ş.	50.66
AYGAZ A.Ş.	31.25	İZOCAM A.Ş.	25.33
BEKO A.Ş.	81.—	KAV A.Ş.	28.55
BEKOTEKNİK A.Ş.	15.—	K. BURRO. A.Ş.	55.—
BELDESAN A.Ş.	16.71	KOÇTAŞ A.Ş.	67.50
BOZKURT A.Ş.	25.76	KOFİSA	50.—
BURSA OTO A.Ş.	51.—	KOÇ YAT. Paz. A.Ş.	58.—
BÜROKUR A.Ş.	86.80	MAKO A.Ş.	25.—
BÜROSAN A.Ş.	23.50	MERKEZ A.Ş.	85.—
BURSA GAZ A.Ş.	20.—	MESAN A.Ş.	26.—
CEDKO A.Ş.	47.67	METAŞ A.Ş.	10.—
DÖKTAŞ A.Ş.	77.44	MOTÖR TİC. A.Ş.	48.33
EGEMAK A.Ş.	60.84	ORMAK A.Ş.	58.50

Şirketin Adı	Nispeti (%)
OTOKOÇ A.Ş.	43.—
OTOSAN A.Ş.	29.80
OTTAR A.Ş.	55.90
OTO.YOL A.Ş.	26.50
PORSUK A.Ş.	83.—
PINAR SÜT Mam.	10.—
RAM	22.50
ROYAL TEVZİ	12.—
SİMTEL A.Ş.	30.—
SETUR OTO A.Ş.	10.—
SİMKO A.Ş.	42.50

Koç'un ve Dolayısıyla Koç Holding'in Diğer Finans Kuruluşlarıyla İlişkileri :

A — TÜRKİYE SİNAİ KALKINMA BANKASI

«Hükümetimiz, Türkiye'de bir kalkınma bankası kurulması için 1940 yılında Dünya Bankası ile görüşmelere başlamıştı. Bu görüşmeler sonunda, Dünya Bankası ile anlaşmaya varıldı ve 2. Haziran 1950'de Türkiye Sinaî Kalkınma Bankası kuruldu. İlk olarak, Mr. Tucker adında bir Amerikalı müdür geldi. İlk idare meclisine eski İş Bankası Genel Müdürü Meçit Duruiz, rahmetli Profesör Hazım Atıf Kuşyucak, Nuri Dağdelen, Hakkı Avunduk ile Cabir Selek, Suphi Aragon ve BEN seçildi. Bu banka kuruluş amacı güzel, Türkiye için çok gerekli bir bankaydı. (Bu bankanın kuruluş gerekçesi ve çalışmaları hakkında İLKE'nin 6. sayısında, 'Türkiye' de Sermayenin Yapısı. I.Finans Kapital. Bankalar' adlı araştırmada ayrıntılı bilgi verilmişti). İlk idare Meclisi toplantısı Merkez Bankası'nın İstanbul Şubesi'nde yapıldı. Üyelere verilecek ücret meselesi görüşülürken Başkana ayda 1500, üyelere 1000'er lira teklif edildi. Ben buna karşı geldim. 'Bu kadar yüksek ücret koymayın, bu paraya imrenenler olur, buralara pek çok kişi göz diker, bu doğru olmaz' dedim.

Seçimlerde kazanamayan veya EMEKLİ OLAN ÖNEMLİ KİŞİLERE (TAĞ. MAÇ, TÜRÜN, SÜER, KARAKOÇ gibi) iş bulmak için böyle idare Meclislerinde yer aramak adetti.» (Vehbi Koç, Hayat Hikayem, s. 108)

B — EREĞLİ DEMİR ÇELİK SANAYİİ A.Ş.

«Türk Hükümeti, Amerikan Hükümeti'nin vereceği 129 milyon dolar kredi ile, Ereğli'de İkinci Demir Çelik Sanayii'nin kurulmasına karar veriyor.

Demir Çelik Fabrikaları kurmakta uzmanlaşmış olan Amerikan firmalarından Koppers işi almak için Westinghouse ile birlikte bir grup olarak anlaşıyor... Sıra Şirketin kuruluşuna ve idare Meclisinin seçimine geliyor.

KOPPERS VE AMERİKAN HÜKÜMETİ BU ŞİRKETİN TÜMÜYLE BİR ÖZEL KURULUŞ OLMASINI ŞART KOŞUYORLAR. BUNUN İÇİN DE BİR KANUN ÇIKIYOR. İDARE MECLİSİNE BİR TÜRK İŞ ADAMININ ALINMASI KARARLAŞTIRILIYOR. AMERİKALILAR TARAFINDAN BENİM ADIM HÜKÜMETE TEKLİF EDİLİYOR. (Aynen böyle, açık açık anlatıyor, tavsiye eden Türkiye Hükümeti değil, Amerika)... 27 Mayıs 1960 geliyor. Devrim Hükümeti bu proje devam etsin mi, etmesin mi diye uzun incelemelerden sonra devamına karar veriyor. Şahap Kocatopçu (Türkiye finans kapitalinin mutemet adamlarından) Sana-yi Bakanı, onun başkanlığında bir heyetin Amerika'ya gitmesi kararlaştırılıyor. Bu heyete benim de katılmam teklif ediliyor.

Amerika'ya Koppers ve Westinghouse ile birlikte 129 milyon dolarlık bir anlaşma imza etmek için gidiyorduk...

WASHINGTON'DA YAPILAN KÖNÜŞMALARDA İŞİN TÜMÜYLE KOPPERS TARAFINDAN HAZIRLANDIĞINI, KREDİYİ VERECEK OLAN DÜNYA

BANKASININ KOPPERİ TUTTUĞU. NU, FİYATLARIN YÜKSEK OLDUĞU. NU, YAPILAN UFAK BİR ARAŞTIRMA. DA GÖRDÜM. Bu anlaşmanın altına bizler imza koyacağız. Bu yolculuğumda çok düşündüm ve üzuldüm. Kredi şartları ve faiz hadleri çok iyiydi, ama fiyatları bana göre çok yüksekti.

Anlaşmayı imza etmeden dönebilirdim. YASSIADA DURUŞMALARININ SÜR. DÜĞÜ -O DEVİRDE İMZAYA ZATEN KİMSE KOLAY KOLAY CESARET EDE. MEZDİ. Kendi kendime düşündüm, fiyatlar yüksek, fakat kredi şartları çok uygundu. İmza etmezsem bu krediyi Amerikan Hükümeti bir başka yere tahsis edecek, Türkiye bu fırsatı kaçıracak fabrika kuru. lamıyacak, (Çünkü Türkiye'ye Amerika'dan başka kimse kredi veremezdi) memleket endüstrisi gelişmeyecek, her yıl dövizden olacak, bu büyük tasarrufu kaybedeceğiz. BİRGÜN YASSIADA'YA GİTMEYİ DE GÖZE ALARAK BU ANLAŞMAYA İMZAYI BASTIK. (Kabahatini ne güzel biliyor) ...

Ereğli Demir Çelik Sanayii A.Ş.'de Ocak 1966 tarihine kadar İdare Meclisi üyesi ve Başkan Vekili olarak bulunduktan sonra ayrıldım.» (a.g.e.s. 110-111)

C — ORDU YARDIMLAŞMA KURUMU

«13.1961 tarihinde Ordu Yardımlaşma Kurumu kuruldu. OYAK'ın kurulması konusundaki kanuna göre Millî Savunma Ba.

kanı OYAK Genel Kurulu'na Silâhlı Kuvvetler dışından üç üye Seçebiliyordu. O sırada Millî Savunma B. nı İlhami Sancar bu üyeliklere Bülent Yazıcı'yı (Sınai Kalkınma Bankası Genel Sekreteri), Kâzım Taşkent'i (Yapı ve Kredi'yi temsilen) ve BEN'i seçti.» (a.g.e.s. 112)

Sonra Vehbi Koç Oyak konusundaki tavsiyelerini hazırlayıp genel kurula sunuyor: «Şehir plânlarını inceleyerek en uygun yerlerde üyelere konut yaptırmak için arsalar alınsın, AMA OYAK KENDİ İNŞAAT YAPMA YOLUNA GİTMESİN. BUNU GÜVENDİĞİ MÜTEAHHİTLERE İHALE ETSİN... Endüstriye girilmek isteniyorsa, SINAİ KALKINMA BANKASI VE İŞ BANKASI'NIN TAVSİYE ETTİK. LERİ İŞLERE ORTAK OLUNMALI, HİÇ BİR SURETLE OYAK YÖNETİMİ ELE AL. MAMALIDIR...

Yazılı olarak verdiğimiz bu tavsiyeler, Genel Kurulda okundu. Kürsüye çıkan bazı üyeler, OYAK'ın kuruluşunun işimize gelmediği için bu tavsiyelerimizi yaptığımızı söylediler ve en ağır şekilde bizi suçlayıp, eleştirdiler.

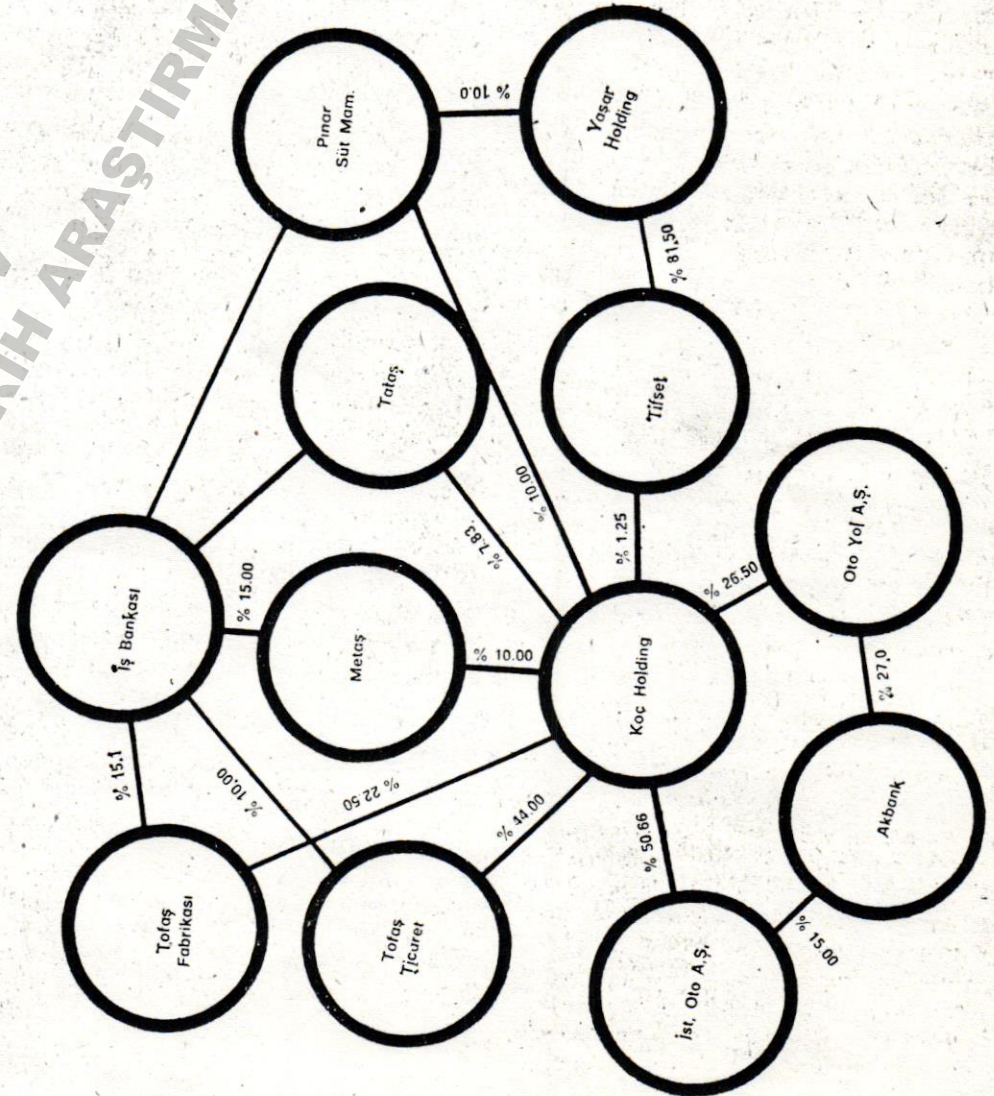
Bu suçlamaları duyunca, üzüntüden gözlerim yaşardı. O zaman GENEL KUR. MAY BAŞKANI olan CEVDET SUNAY PAŞA (General değil, PAŞA; öyle münasip görmüş) yanıma geldi, üzülmememi söyledi. Ertesi yıl bizi bir daha seçmediler, bu hizmetten de bu şekilde ayrılmış olduk.» (a.g.e.s. 112)

TABLO IV

Koç Holding'in Diğer Banka ve Holding'lerle Birlikte İştiraki Bulunan Kuruluşlar :

Kuruluşun Adı	İştirakçi Banka yada Holding'in Adı ve Payı	Koç Holding'in Payı
İST. OTO. A.Ş.	AKBANK (% 15,00)	% 50,66
METAŞ	İŞ BANKASI (% 15,9)	% 10,00
OTO YOL A.Ş.	AKBANK (% 27,0)	% 26,50
TOFAŞ FABRİKASI	İŞ BANKASI (% 15,1)	% 22,50
TOFAŞ TİCARET	İŞ BANKASI (% 10,0)	% 44,00
TATAŞ	İŞ BANKASI	% 7,93
TİFSET	TRANSTÜRK	% 1,25
	HOLDİNG (% 1,25)	
	YAŞAR HOLDİNG (% 81,50)	
PINAR SÜT MAM.	YAŞAR HOLDİNG	% 10,00
	İŞ BANKASI	

Koç Holding'in Diğer Banka ve Holding'lerle Birlikte İştiraki Bulunan Kuruluşların Şematik Gösterilimi

(Kaynaklar: Adı geçen Banka ve Holding'lerin faaliyet raporları)

Görülüyorki Koç Holding'le diğer Holding'ler ve büyük bankalar arasında belirli ilişkileri içerse de sıkı bir ilişkiler manzumesi mevcuttur. Öte yandan Vehbi Koç'un kendi hayat hikayesi de, Koç Holding'in sadece yerli finans kapital kuruluşlarıyla değil, Siemens, Ford, Mobil, Fiat gibi pek çok yabancı finans kapital kuruluşu ile 'ortaklık' içerisinde bulunduğunu ve özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra bu ortaklığın daha da güçlendiğini ortaya koymaktadır. Özetlemek gerekirse, KOÇ HOLDİNG bir yanıyla yabancı finans kapitale yaslanan, diğer yanıyla özellikle ülkesindeki en güçlü bankalarla çıkar ortaklığı içerisinde olan ve esas mukavelesinin de ortaya koyduğu gibi, ekonominin belirli bir dalında yada sektöründe değil, hem ticari hem de zirai ve Sınai alanlarda faaliyet gösteren bir «dev» finans kapital kuruluşudur.

Tablo IV.'teki ilişkileri daha somut bir şekilde gösterebilmek için yan sayfada ki şema hazırlanmıştır.

3 —

a. ORTAKLIK SERMAYESİNİN,

% 41.5 INTERNATIONAL HOLDİNG FIAT S.p.A.

74.700.000 TL.

(AYNI OLARAK 8.300.000 DOLAR KARŞILIĞI)

% 25 MAKİNA KİMYA ENDÜSTRİSİ KURUMU

45.000.000 TL.

% 22.5 KOÇ HOLDİNG

45.500.000 TL.

% 10 TÜRKİYE İŞ BANKASI

18.000.000 TL.

% 1 EGE PETROL

1.800.000 TL.

tarafından karşılanması,

b. Makina Kimya Endüstrisi Kurumu tarafından taahhüt edilen % 25 sermaye hissesinin iki kısma ayrılıp % 15 Kurum'un kesin payı, % 10 halka açık bulundurulacak pay olarak tespit edilmesi,

4 — Yatırımın işbu kararın yayımı tarihinden başlayarak 30 ayda gerçekleştirilmesi ve bu amaçla:

a. Müsaade tarihinden başlayarak üç ay içinde söz konusu şirketin kuruluşunun tamamlanması,

Bir Belge :

Karar Sayısı: 6/9916

İtalya'da (Torino) FIAT S.p.A. firmasının sahibi bulunduğu International Holding FIAT firması ile yerli ortak grubunun memleketimizde Fiat lisansı altında otomobil imal etmek üzere kuracakları teşebbüsü;

1 — International Holding FIAT S.p.A. firması ile Türk Ortaklardan teşekkül edecek olan şirketin, memleketimizde, FIAT,—124 Modeli, beş kişilik, dört kapılı, dört silindirlili ve 65 beygir gücündeki benzin motoru ile mücehhez salon tipi otomobil imal etmesi (dağıtım hizmetleri hariç),

2 — Söz konusu imalatın gerçekleştirilmesi için 332.875.000 (Üçyüz otuz iki milyon sekiz, yüz yetmiş beş bin) liralık yatırım 180.000.000 (yüz seksen milyon) lira sermaye ve FIAT S.p.A.'nin yardımı ile (Konsorsium kredi şartları ile ve ek olarak sağlanacak) 5.549.000 (Beş milyon beş yüz kırk dokuz bin) dolar aynı kredi ile Türk ortakların yardımı ile 102.934.000 (yüz iki milyon dokuz yüz otuzdört bin) liralık kredinin sağlanması,

b. Müsaade tarihinden başlayarak 24 üncü ayın bitiminde binaların, 27 ay sonunda tesislerin kuruluşlarının tamamlanması, imalata başlama tarihini izleyen 18 inci ayın sonunda veya fabrikanın 12.500 otomobilin imalini gerçekleştirdiğinde yerli muhteva oranının en az % 67'ye erişmesi ve imalata başladıktan sonraki 3 yıl içinde yıllık imalat hacminin 20.000 arabaya ulaşması,

c. İmalata geçtikten 18 ay sonra yer-

li muhteva oranının % 67'den % 85'e çıkış programının Sanayi Bakanlığına sunulması,

5. — İmalata başlama tarihinden en çok beşinci yılın sonunda yerli muhteva oranının en az % 85'e çıkarılması ve özellikle motor ve aktarma organları gibi aksamın yerli olarak yapımının sağlanması,

En az % 85 yerli muhteva oranına erişebilmek, özellikle motor ve aktarma organları gibi ana aksamı imal etmek üzere 12.500.000 (On iki milyon beş yüz bin) (± % 10) dolar dış ve 100.000.000 (Yüz milyon) (± % 10) lira iç finansmanla yapılacak ikinci kademe ana yatırıma, imalata başlama tarihinden itibaren en çok 2,5 yıl sonunda başlanması ve bundan sonraki 2 yıl içinde genişletilmiş tesisin işletmeye açılması,

6 — 27/11/967 tarih ve 6/9138 sayılı kararnameye ekli,

a. 3 sayılı listede «Makine İmalat Sanayii Alt Sektörü, maddesinde gösterilen % 70 YATIRIM İNDİRİMİNİN,

b. 4 sayılı listede «Taşıt Sanayii, maddesinde gösterilen yatırım malları, ham madde ve CKD parçalar için % 80 GÜMRÜK İNDİRİMİNİN (Gümrük indirimi işbu kararın yayım tarihinden başlayarak 5 yıl için uygulanır),

c. 5 YIL GÜMRÜK TAKSİTLEN DİRMESİNİN UYGULANMASI,

(Yukarıdaki teşvik esaslarından yararlanılabilmesi için işbu Kararnamenin 4 üncü maddesindeki şartların eksiksiz olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir,

5 inci maddenin gerçekleştirilmesi halinde teşvik tedbirleri ikinci kademe yatırım için de uygulanır.)

7 — TÜRKİYE'DE NORMAL REKABET ŞARTLARI SAĞLANINCAYA KADAR FIAT TESBİTİNİN FABRİKA YETKİLİLERİNİN MÜTALAASI ALINMAK SURETİYLE SANAYİ BAKANLIĞINCA YAPILMASI. Bu maksatla fabrikanın fiili imalata başlamasından üç ay önce Sanayi Bakanlığı aşağıdaki esaslar dahilinde arabanın perakende satış fiyatını tespit edecek ve periodik sürelerle fiat kontrol edilecek tir:

a. Tanınan teşvik tedbirlerinin doğru dan doğruya otomobil maliyetine in'kas ettirilmesi,

b. FIATIN STANDART MALİYET ESASLARINA GÖRE, YANI İMALAT HACMI 20.000 ADET KABUL EDİLEREK DÜŞÜK KAPASİTEDE ÇALIŞMASINDAN DOLAYI (AMORTİSMANDA, KARRIN ARABA BAŞINA BÖLÜNMESİNDE, YAN SANAYİDEN TEMİN EDİLECEK PAÇALARIN MALİYETİ ÜZERİNDE) MEYDANA GELECEK OLAN OLUMSUZ ETKİLERİN GÖZ ÖNÜNDE TUTULMASI,

c. KÂR HADDİNİN, ÖDENMİŞ SERMAYE VE KANUNİ İHTİYATLAR ÜZERİNDEN 10 SENELİK ORTALAMASININ % 16,5 OLARAK KABUL EDİLMESİ,

d. Karoseri pres işlemindeki kalıpların en az 80.000 otomobil imalinde kullanılması,

e. Dağıtıcı (Distribütör) şirkete (Bayi, reklâm, garanti, dağıtım v.s.) hizmetleri ve kârı karşılığı olarak verilen meblağın, tüketiciye intikal fiyatının % 16 sını geçmemesi (Dağıtıcı şirket 6224 sayılı kanundan faydalanamaz),

f. Taksitli satışlarda şartların millî banka şartlarının dışına çıkmaması,

8 — FIAT S.p.A. Firması ile kurulacak şirket arasında, aşağıdaki hususları da kapsamak üzere teknik teferruatı düzenleyen ve Maliye Bakanlığınca onaylanacak bir anlaşma yapılması:

a. Kurulacak şirketin, imalatın bütün safhaları için gerekli olan bütün teknik belgeler ve mühendislik hizmetleri karşılığında FIAT S.P.A. (Torino) ya 7 sene de eşit taksitlerle 700.000 (Yedi yüz bin) dolar ödemesi,

b. Adı geçen otomobil imal edildiği sürece işletme hakkı (Royalty) olarak kurulacak anonim şirket tarafından FIAT S.p.A. (Torino) ya döviz tasarrufu % 50'yi geçtikten sonra, (Fabrika satış bedelin den ithal edilen CKD parçalarının gümrüklü mal oluş bedeli indirildikten sonra bakiye üzerinden) her sene imal edilecek

1 inci otomobilden 3000'e	kadar % 1.5 (Yüzde bir.ouçuk)
3001 » » 20000'e	» % 1 (Yüzde bir)
20001 » » 40000'e	» % 0.5 (Yüzde yarım)
Ödenmesi ve	

40000 inci otomobilden sonrası için işletme hakkı (Royalty) ücreti (Yedek parça imalat miktarı, imal edilen toplam arabaya fabrika satış tutarının en az % 10'u olmak kaydıyla) yukarıdaki hesaba göre tahakkuk eden işletme hakkı ücreti tutarının % 12'si olarak ödenmesi,

c. Kurulacak şirketin şartlar uygun olduğu takdirde anılan otomobilin tümünü ve/veya parçalarını İran, Irak ve Pakistan'a ihraç edilebilmesi,

Şartlarıyla 6224 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanması, Devlet Planlama Teşkilatının 19 Ocak 1968, 9 Mart 1968 tarihli ve 9.6.1, 68.344, 9. 6-13.68.1615 sayılı yazılarına istinaden Ticaret Bakanlığının 25/3/1968 tarih ve 5022/IV.936.5893 sayılı yazısı üzerine sözü geçen Kanunun birinci ve 933 sayılı Kanunun 6 ıncı maddelerine göre Bakanlar Kurulunca 2/5/1968 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Görüldüğü gibi 6/9910 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi şu gerçekleri ortaya koymaktadır:

1 — Yerli finans kapitalin yabancı finans kapitalle ortaklık oluşturması «Devlet» tarafından desteklenmektedir.

2 — Yabancı.yerli finans kapital ortaklığı tarafından girilen işlerde, bu finans kapital ortaklığına % 70 yatırım ve % 80 gümrük indirimi gibi «kolaylıklar sağlanmakta, gümrük ödemeleri için 5 yıllık taksitlendirilme uygulanmaktadır.

3 — Çok kereler olduğu gibi, bu somut örnekte de yabancı finans kapital, «ortaklığa» «nakdi» olarak değil «ayni» olarak katılmaktadır.

4 — Türkiye'de hiç bir zaman «normal rekabet şartları» sağlanamayacağına çok iyi bilinmesine rağmen (Çünkü Tür.

kiye ekonomisine bir avuç tekeli sermaye gücü egemendir) böyle muhayyel bir normal rekabetin gerektirdiği şartlar sağlanıncaya kadar fiat tesbitinin «FABRIKA YETKİLİLERİNİN MÜTALÂASI ALINMAK SURETİYLE» (Yani direktifleri alınarak) Sanayi Bakanlığınca yapılacağı ile ri sürülmektedir. Bu ifadenin anlamı aşıktır: Fiatlar, tekeli yöntemlerle sapta-nacaktır. Nitekim kâr haddi «piyasa»da oluşmayacak, on senelik ortalama, ödenmiş sermaye ve kanuni ihtiyatlar üzerinden, peşinen % 16.5 olarak kabul edilecektir. Demekki tezebbüsün kârları bir yerde «Devlet» tarafından garanti edilmektedir.

İşte yabancı yerli finans kapital ortaklığının ve bu ortaklıkla «Devlet» arasındaki ilişkilerin iç yüzü budur.

Not :

Koç Holding ilk defa 1973 yılında çalışmalarını yurt dışına çıkarmıştır. Şöyle ki: «Gruba katılan KOFİSA Bakanlar Kurulu'nun 13.1.1973 tarihli kararı ile FIAT'la müştereken İsviçre'de iki milyon İsviçre Frangı ile kurulmuş bir şirkettir. Bu şirketli Holding'imiz çalışmalarını ilk defa yurt dışına taşımış bulunmaktadır.» (a. g.e.s. 22)... Şimdi Koç Holding'in yurt dışına da sermaye «ihraç» ettiğini gösterdi. Şimimize göre, Koç Holding'te somutlaşan «sermaye»nin FİNANS KAPİTAL olduğu nu ispatlamış olmuyor muyuz?... Elbette tek bir olguya bakarak değerlendirme yapmak doğru değildir ve göstergesi «sermaye ihracı» olamaz. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Koç Holding'te somutlaşan sermayeyi finans kapital yapan, bu sermayenin hem dışa bağımlı sanayide hem de ziraat ve ticarette tekeli bir güç olarak faaliyet göstermesi ve diğer yandan da en belirgin finans kapitali olan bankalarla kucak kucağa oluşudur.

HACI ÖMER SABANCI HOLDİNG

Hacı Ömer'in Zuhuru :

«Hacı Ömer Sabancı 1906 yılında Kayseri'ye 17 kilometre mesafede bulunan Akçakaya köyünde dünyaya gelmiştir. Henüz beş yaşında bir çocukken babasını kaybetmek felâketine uğradı. Babası, varlıklı bir adam değildi. Kendisine bırakarak bir altın bırakabilmişti. Küçük Ömer, doğduğu köyün okulsuz, sade hayatı içinde yuvarlanarak 13 yaşını doldurdu. Artık sağlam bir iş tutmak gerekiyordu. Fakat Akçakaya'da, böyle bir iş yoktu. Hatta, Kayseri'de de barınacağını sanmıyordu.

Köy evlerinde konuşulanların, zekâ dolu kafasına verdiği bir ilhamla, güne, tabiatın daha cömert, TİCARETİN DAHA CANLI OLDUĞUNA hükmettiği Çukurova'ya uzanmaya karar verdi.

Delikanlı düşündüğünü gerçekleştirmeden çekinmedi. 14 yaşında Adana'ya indi. Hacı Ömer Adana'da geçirdiği ilk günleri ahablarına şöyle anlatırmış: Günde 85 kuruş yevmiye ile çalışırdım. Bunun 5 kuruşu ile kahvaltı eder, 5 kuruşu ile öğle, 5 kuruşu ile de akşam yemeği yerdim. Günde 10 kuruş da kaldığım Pamukçu Hanı'na (Şimdiki Erciyaş Palas) verirdim. 10 kuruşu da çamaşırlarımı yıkattıktan sonra elime kalan 50 kuruşları bir köşeye atar biriktirirdim, (İşte sermaye böyle biriktirdi, işten değil dıştan artardı; artı-değer, işçinin sömürülmesi hep komünist yalanıydı). O zamanlar Adana'nın en büyük ve en güzel binası olan Pamukçu Hanı'na bakıp: 'Şurası benim olsa, başka bir şey istemem' derdim. (Koç'ta Allahtan Adana'da beş katlı bir mağaza açmak için 50.000 liralık bir servet dilememiş miydi? Bezirgân sermaye'nin rantıye olmak özlemi tefeci-bezirgân gelenekli toplumlarda en güçlü geleneklerden birisiydi)

Hacı Ömer Sabancı, Adana'da ilk olarak Pamukçu Hanı'nda işe başladı. Burada pamuğa ait her şeyi, ekilemesinden toplanıp satılmasına, yabancı memleketlere ihraç edilmesine kadar her şeyi, daha çok küçük yaşlarda öğrendi. Tasarrufu 3000 lirası bulduğu gün pamuk ticaretine atıldı.»

(Hacı Ömer Sabancı Holding, Hayat Der. gisi'nin Cumhuriyetin 50'nci Yılında Türk Sanayi İlavesi. s. 4-5)

«Hacı Ömer, 'iş var' dendiğinde, kendisini oldukça yoluna koymuş. İşçilikten, hammallıktan, hammal başlıktan sonra bir yük arabası almış atıyla. Nakliyecilik yapmağa başlamış... Ömer Ağa'nın uzun ömür hayatı (59 yaşında ölmüş) o kadar yoğun ki, kendimizi bulmak için o yoğunlukta yapılanların kısa bir şemasını çizmek gerekiyor.

1) Balyacılık.

2) Nakliyecilik ve ufak ufak pamuk alım satımı, İç ticaret faslı. Sonuç: 4.000 lira biriktirilmiş. Bu para o zaman için küçük bir servet...

3) Pamuk borsasında çevresi genişliyor. BÜYÜK TİCCARLARLA TANIŞIYOR (Koç da Galata tüccarlarıyla tanışmamış mıydı?) MİLLÎ MENSUCATIN BÜTÜN PAMUGUNU ALMAĞA MEMUR EDİLİYOR...

4) Albert Diap adlı bir arkadaşıyla ihracat işine giriyor. (Koç'ta da gördü. gümüş gibi, levanten artıkları, Cumhuriyet döneminde, yerli burjuvaziye danışmanlık ediyorlar)

5) Kronolojide geri dönüyoruz: Akbank faslı... Akbank 1947'de kuruluyor. İlk ortaklar Nuri Has, Mustafa Özgür, Bekir Sapmaz, Ahmet Sapmaz grubu.

6) En büyük aşama Bossa Fabrika'sı. (Nimet Arzik, Ak Altın Ağası. Hacı Ömer Sabancı'nın Hayatı, s. 54, s. 94-95)

«Türkiye'nin düzenli yavaş yavaş, ticaretten doğa kolaylıklarına dayanan endüstriye atlayışa yakındı... Bütün bunları görmüştü. Ömer Ağa. Adana'da etrafını tartmıştı. ÖZEL SEKTÖR AZ BİR Kİ. PIRDANIŞLA BAŞARIYA ULAŞILACAK YATIRIMLARA GİDİYORDU DOĞAL OLARAK (Doğal Olarak). Yalnız amacı biraz fazlaca göz oya oya kârdı... Sloganı 'çok al, az ver'... Akbank kurulmuştu. Türkiye'de Ömer Ağa'nın kafası büyük projelerle doluydu, ithalat ve ihracatı Albert Diap adında biriyle ortaklaşa yapıyordu. Diap, birkaç lisan bildiğinden ona çok

faydalı oluyordu. Son adımı, beraber atma-
 dılar. Albert Diap türküstü. (yani levan-
 tenlerin defteri kapanmıştı) Son adım
 BOSSA'yı Bossa nasıl kurulmuştur. Bü-
 yük şans sürekli, (yani her şey şans işi-
 dir, sömürü filân uydurma bir teoridir).
 Başa biran için konan DEVLET KUŞU, bir
 hayatı ancak deorganize edebilir.

Büyük şans, Ömer Ağa'yı, 'belki iş
 sahaları açılır, çok kişi tanırız' diye yap-
 tırdığı Erciyaş Palas Otelinde bulmuştur.

Zamanın Cumhurbaşkanı Celâl Bayar
 (eski iktisat vekili ve İş Bankası eskimü-
 dür-i umumi Celâl), Adana'yı ziyaret et-
 mekteydi. Şerefine Erciyaş Palas'ta, zi-
 yafet verilmişti.

Erciyaş Palas'ta (ki halâ Adana'nın en
 geçerli oteldir) yemek salonu, başka Ana-
 dolu otellerinin, hele o zamankilerin hiç
 birine benzemez. Yüksek tavanlı, işlenmiş
 sütünlü, sütunlarının tepesi 'frizli'dir.

Bu başkalık Cumhurbaşkanının dikka-
 tını çekmişti. 'Kim yaptırdı burasını' diye
 sormuştu. 'Ömer Ağa' denince tanımak ist-
 emiştir.

Karşısına dev cüsseli, mavî gözlü bir
 adam getirdiler.

— Burasını sen mi yaptırdın? (Devlet-
 lular ayak takımına 'siz' demez)

— Evet.

— Sana göre Adana'da ne gibi bir ku-
 ruluş yaptırmak gerek?

— Basma fabrikası,

— Sen kurabilir misin?

— Himmetinizle kurarım. (Devletlü-
 lara ayak takımı, sayenizde, himmetinizle
 diye hitap eder. Burada kastolunan elbet-
 te 'Devlet-i Ali Osman'ın himmetidir.)

— Yakında Nazilli'ye gideceğim, sen
 de gel, Nazilli fabrikasını gör Hazırlığın
 var mı? (Yani kredi durumun nasıl?)

— Arsam var. (Ama «arpar» yok)

Aradan iki ay geçmişti. Bayar, Ömer
 Ağa'yı unutmamıştı. Nazilli yolculuğuna
 davet etti... Ve BOSSA kuruldu 1954'te.»
 (a.g.e.s. 72-73, s. 103.104)

Başarıya Ulaştıktan Sonra :

«İnen, ufak tefek, yumuşak çizgili, yük-
 sek yakalı gömleklî, yanık pekmez saçlı
 adamı, dev yapılı, keskin mavî gözlü, boy-

nu her çeşit bağdan özetir, ev sahibi bağı-
 na bastı.

— Hadî kravattan vazgeçtik, Ömer
 Ağa, traş bile olmamışsın.

— Boşver Adnan Bey.

Zamanın Başbakanı Adnan Menderes.
 Konuk oydu. Ömer Ağa'nın boşverliğine,
 Ömer Ağa da onun boşvermezliğine gü-
 lümsediler. Omuz omuza, köşkün serin sus-
 kunluğuna daldılar..... Onur konuğu Ce-
 lâl Bayar'dı. Protokol dışı uğramıştı, sa-
 nayı imparatoruna, Atlı köşkte resmi asılı-
 dır. Ömer Ağa'nın özüne özgü bağlılıkları
 vardı. ASIL BAŞARIYA BAYAR'IN DES
 TEĞİYLE ERİŞMİŞTİ... Ömer Ağa o gün,
 Irak kralı Faysal'la amcaşı Naib Abdül-
 lah'ı ağırliyordu. 1960 yılı, 27 Mayıs'tan
 sonra Ömer Ağa, Adana'da. Fabrikalarını
 kendisi gibi dev cüsseli, büyük burunlu,
 Babacan bir adama gezdiriyor. Babacan
 adam İhtilâl'in başı Cemal Gürsel (Ağa
 Cemal) İşlek haberciler 27 Mayıs'tan son-
 ra Ömer Ağa'nın moralini bozmak istemiş-
 ler:

— Senin her şeyini alacaklar.
 'Zararı yok' demiş Ömer Ağa, filozof.
 (Filozof filân değil, böyle bir 'halt' yenil-
 meyeceğini çok iyi biliyor) 'Bana işlerimi
 tekrar kurmak için azıcık maya bıraksin-
 lar da. Vayyy, İhtilâl'in başını bile tavl-
 dı diye, feryatlanmışlardı, ARA BOZAMI-
 YANLAR (İşte Ömer Ağa'nın bildiği de
 buydu, ara bozulmazdı)

Ekonomik nedenler dışında, Ömer A-
 ğa öyle bir noktaya varmıştı ki, taş dev-
 rinden yola çıkıp öyle mesafeler aşmıştı
 ki, devleti, hükümetleri, İhtilâl'leri kendi-
 siyle ilgilendirecek hale gelmişti... Ömer
 Ağa kendi alanında imparatordu. (a. g.
 e.s. 9-13)

Bankacılık Faslı :

«Yıl 1948... Ömer Ağa işlerini kendi
 imkânları ile yürütüyor. Memleketin o
 günkü mali durumunda kredi imkânları cı-
 lız... Bankalar para vermekte son derecede
 nazlı ve biçimci... Ömer Ağa'ya kendi kay-
 nağından su içmek daha yakın geliyor.
 AKBANK KURULUYOR. Önce ortaklık,
 sonra gene ortaklık, ama SABANCI HİS-
 SESİ daha kabarıktı. Bugün AKBANK

TÜRKİYE'NİN İKİNCİ BÜYÜK ÖZEL
 BANKASI, Yapı ve İnşaat'den sonra. İŞ
 BANKASI'NI ÖZEL... YAMİYORUM.

Uzun uzun öz özüme sordum: Neden
 iş adamı Koç, banka kurmayı düşünme-
 miş?

Yaşantılar farklı. Ömer Ağa Adana'
 da. Birçok fikrini pratik alana devretme
 gücünde.

VEHBİ KOÇ BİR ÇOK İTHALÂT KI-
 LİT NOKTALARINI ZAPTETMİŞ AN.
 KARA'DA. PARA BULMA İMKANI O
 GÜNÜN TÜRKİYE'SİNDE BİLE SINIR-
 SIZ.

Jefferson'un genel mümessili, bilmem
 hangi firmanın genel mümessili... Ön tah-
 sislerde para bulması mümkün.

O sıralarda Adana halbuki, ne ithalât
 ne de ihracat merkezi. Vehbi Koç'un konu-
 ları, belirli kapasitede, belirli imkânları
 var. Banka kurmaya ihtiyaç duymamış o-
 labilir. (a.g.e.s. 77-78)

Ömer Ağa'nın Kişiliği :

«Neden gidene de gelene de ılımlı dav-
 ranmıştı Ömer Ağa? Gelen kim? Giden
 kim? Neden Anadolu halkının hayatını
 bilmesin? (Binlerce yıllık tefecî-bezirgân
 geleneklerini) Neden devletle fert olarak
 amatörce takışsın? Oysa Batıda burjuva
 ilk olarak 'feodal' devlete takışmıştı, 'a-
 nımsarsak'... Biliyorduk hükümetler ka-
 çtığında transferler dururdu, işleri durur-
 du, her tarafına aşamıyacağı engeller di-
 kilirdi. Karşılıklı ilişkilerini o hale sok-
 mustu ki, gelen geçen ve gelecekle, ona,
 'Sanayide ülkeye ön ayak olmuş adam' gö-
 züyle bakmaya mecbur olmuşlar ve OLA-
 CAKLARDI. Onun başarısıyla, kendi ba-
 şarılarıymış gibi övüneceklerdi. (Ki bun-
 da şaşılacak hiç bir şey yoktu, bir sınıfsal
 'başarı'yı bu çünkü)... Kendisini bir par-
 tiye ilistirmemiştir. Para mı, birine verirse,
 öbürüne de, beş aşağı on yukarı aynı mık-
 tarı verirdi.

Devlet Kapisını çaldığında multimedil-
 yoner Ömer Ağa değil, hammalbaş Ömer
 Ağa olarak çaldı. O tevazu içinde, o ağır
 aksak idarelerden kopardığını koparmıştı.
 (Kredi, tahsis, v.b. gibi)

— Sen yaparsan yaparsın, lütfeder-
 sin, derdi... Zayıf olduğunu kestirdiğinde
 devletle temas için kuvvetlenmeyi bekler-
 di. Anadolu sabrının temsilcisiydi, (Yani
 mayasında köylülük vardı, hesaplı, kuşku-
 lu, içine dönük, maskeli köylülük)» (a.g.e.
 s. 15.16)

Bazı Kodamanlarımız

Ömer Ağa için

Ne Diyolar?

1 — Mehmet Güpgüpoğlu (MERKEZ
 BANKASI GENEL MÜDÜRÜ, KAYSEL
 RİLİ) «Bizimle işi vardı, dedi Güpgüpo-
 lu. Bir dilekçe getiriyordu. HEMEN YÜ-
 RÜRLÜĞE KONSUN DİYE O ZAMANKİ
 YARDIMCIMA İLETTİM... (a.g.e.s. 128)

2 — Halit Taşçıoğlu (ESKİ HALK
 BANKASI GENEL MÜDÜRÜ)

«Çok büyük zekâ, Çok büyük bir ka-
 rakter.» (a.g.e. s. 132)

3 — Mehmet Özgüneş (27 MAYISÇI .
 BUGÜN SENATÖR)

«Hacı Ömer Ağa'yı 1960 yılında tanı-
 dım. 1960'dan sonra 'TALASLI HEMŞEH-
 RİSİ'ni TEBRIKE GELMİŞTİ. (D.P. nin
 koltuğunda büyümüşü, ama gün 27 Ma-
 yısçılarında ve el etek öpmek bezirgânlık
 geleneklerindendi). Bir kaç defa görüştük.
 (Sonra Hacı Ömer'in malına, mülküne,
 sermayesine el dokunulmadı, bırakıldı ki
 ülke ekonomisine 'katkıda' bulunsun) Ö.
 zellikleri hemen dikkati çekiyordu. Bunlar
 arasında zekâ, çalışkanlık ve takip fikrini
 bilhassa belirtmeliyim... Hacı Ömer Ağa
 nın özgü bazı prensipleri vardı: 'Ticarette
 siyaset, siyasette insaf olmaz' derdi... Bu
 kadar tesadüfün, bu kadar zekâyla rastlaş-
 mış olması dünyada, gerçekten bir mucî-
 ze...» (a.g.e. s. 132)

Hacı Ömer Sabancı Holding'in Günümüzdeki Durumu :

Hacı Ömer Sabancı Holding ile Ak.
 bank bugün «ayrılmaz bir bütün teşkil e-
 den» iki kuruluş oldukları için, Sabancı
 Holding'in gelişimini Akbank'ın gelişimin-
 den bağımsız olarak incelemek mümkün
 değildir. Bununla beraber, Sabancı Hol-

ding ve Akbank iştiraklerini üç bölümde topluyorlar: a — Doğrudan doğruya Sabancı Holding'in tek başına iştiraki olan şirketler, b — Doğrudan doğruya Akbank'ın tek başına iştiraki olan şirketler, c — Hem Sabancı Holding'in hem de Ak-

bank'ın birlikte iştiraki olan şirketler. Biz de bu sınıflamayı kabul edersek, Sabancı Holding'in tek başına ve Akbank'la birlikte iştirakleri bulunan kuruluşları şu şekilde sıralayabiliriz:

TABLO V

1 — Hacı Ömer Sabancı Holding'in Akbank'tan Bağımsız Olarak İştiraki Bulunan Şirketler

A — Sınai:

- 1 — PİLSA - Plâstik Sanayi A.Ş.
- 2 — TEMSA Termo - Mekanik Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- 3 — PLASSA
- 4 — KORDSA
- 5 — DONATSA
- 6 — İSLON Sentetik İplik Sanayi A.Ş. (Naylon İplik Fabrikası)

B — Ticari:

- 1 — İnşaat Malzemesi Ltd. Şti.
- 2 — Tekstil Ticaret Ltd. Şti.
- 3 — EXSA Export Sanayi Mamulle-ri Satış ve Araştırma A.Ş.
- 4 — SAPEK

C — Turizm:

Erciyaş Otelcilik

D — Zirai:

- 1 — Cırlık Çiftliği
- 2 — Sabancı Kardeşler Zirai İşletme-leri
- 3 — Mısırlı Çiftliği

E — Sosyal

Kültürel:

- 1 — Hacı Ömer Sabancı Teknik Ta-lebe Yurdu
- 2 — Hacı Ömer Sabancı Kültür Site-si
- 3 — Hacı Ömer Sabancı Kültür ve Sağlık Vakfı
- 4 — Sadıka Sabancı Okulu
- 5 — Hacı Ömer Sabancı Okulu
- 6 — İslon Okulu

2 — Hacı Ömer Sabancı Holding'in Akbank ile Birlikte İştiraki Bulunan Şirketler

A — Sınai:

- 1 — BOSSA Ticaret ve Sanayi İşlet-meleri A.Ş.
- 2 — SASA Suni ve Sentetik Elyaf Sanayi A.Ş.
- 3 — TEKSA Tekstil Ticaret ve Sa-nayi A.Ş.
- 4 — MARSA Margarin ve Nebati Yağ Fabrikası Ticaret A.Ş.
- 5 — YAĞSA Nebati Yağ Fabrikası A.Ş.
- 6 — ÇİMSA Çimento Sanayi ve Ti-care A.Ş.
- 7 — AKÇİMENTO Çimento Sanayi A.Ş.
- 8 — YUNSA Yün Sanayi A.Ş.
- 9 — OLMUK Oluklu Mukavva Sana-

yi ve Ticaret A.Ş.

10 — AKKARDAN Sanayi ve Tica-ret A.Ş. (Kardan Mili Fabrikası)

B — Sigorta

- 1 — Aksigorta A.Ş.

C — Sosyal / Kültürel

- 1 — Akçimento Okulu

Holding'e Dahil

Önemli Şirketler

Hakkında Kısa Bilgiler:

BOSSA

Bossa 1951 yılında Adana'da kuruldu. Bugün bu kuruluşta 3.800 ü erkek ve 500 ü kadın olmak üzere 4.300 kişi çalışıyor.

Hacı Ömer Sabancı Holding'in en büyük kuruluşudur. Bossa'nın Müdürü Ömer Ağa'nın oğullarından Hacı Sabancı'dır. Tesislerin bir bölümünde Holding'in zirai iş-letmelerinden gelen buğday ve pamuk iş-lenerek un ve presli pamuk elde edilir. Bu bölüm, un ve çirgır fabrikalarından o-luşur. İkinci ve 'modern' bölümde ise ip-lik, dokuma ve basma üniteleri bulunur, bu bölüme basma kombinasi denilir. Bossa'nın sermaye ve ihtiyatları 1973 yılı için 166.592.001 lira, yıllık cirosu ise 600 milyon liradır. Bu fabrikanın tahmini tevsi projesinin maliyetinin 594.591.021 lira olacağı hesaplanmıştır.

PİLSA

Çuval ve kanaviçe fabrikası ile plâs-tik boru fabrikasından oluşan bu tesiste 594 ü erkek ve 108 i kadın olmak üzere 702 işçi çalışır. Pilsa'nın sermayesi 30 mil-yon TL olup yeni yatırımlarının tutarının 246 milyon TL nı bulacağı hesaplanmış tir.

SASA

Sentetik elyaf üreten Sasa 1966 yılın-da kurulmuş olup bu tesiste bugün 767 kişi çalışır. Sasa'nın ödenmiş sermayesi 187 milyon liralık bir artışla 88 milyon TL dan 275 milyon TL na çıkarılmıştır. Yıl-lık cirosu 400 milyon TL dir. Tevsi yatırımları, ilk hesaplara göre, 1 milyar 226 milyon TL nı bulacaktır. Mevcut tesisler-de İCI — Imperial Chemical Industries Limited firması (İngiltere) teknik yardı-mı (know.how) ile çalışmaktadır. Yeni te-sisler içinse Amerikan Dupont ve F. Al-manya Dynamit Nobel A.G. firmaları ile know.how anlaşmaları yapılmıştır. Sasa'nın Umum Müdürü Ömer Ağa'nın mah-dumlarından Özdemir Sabancı'dır. Sasa'nın murakıbi ise ünlü dünyaya yayılmış Kemal Aygün'dür.

MARSA

Sermayesi 32 milyon, yıllık cirosu 185 milyon liradır. 60 milyon liralık bir ilâve yatırım yapılacaktır. Margarin üretir. İlâ-ve yatırımla üretim 31.600 ton / yıldan

62.000 ton / yıl a çıkarılacaktır. İdare Meclisi Başkanı Hacı Sabancı'dır.

ÇİMSA

Yeni bir kuruluştur. Çimento ürete-cek. 1975 yılında tecrübe işletmesine ge-çecektir. Başlangıçta tamamı ödenmiş 5 milyon TL olan sermayesini bugün 120 milyon TL na yükseltmiş bulunmaktadır. Çimsa Çimento Fabrikası'nın tamamı 260 milyon TL na malolacaktır. Gerekli fi-nansman kaynaklarını sağlayabilmek üze-re «Halka açık» olarak kurulmuştur.

İSLON

Naylon iplik üreten İslon F. Almanya'nın Bayer firmasının 'teknik yardım'ların dan yararlanarak kurulmuş olup serma-yesinin %55 i Hacı Ömer Sabancı Hol-ding'e aittir. Sermayesi 25.650.000 TL olan kuruluşun yeni yatırımlarını gerçekleştiri-mesinden sonra 120 milyon TL olan ciro-sunu daha da arttırması beklenmektedir.

TEMSA

Temsa, Holding'in kurulmuş ve kuru-lacak tesislerine makine parçaları, sıcak ve soğuk hava tesisatı, hava kanalları, tecritli kapı ve panolar ile gelik konstrü-k-siyon elemanları imâl eder. 2,5 milyon TL lık sermayesi yeni yatırımlarla 8,5 milyon TL na çıkarılmıştır. İsviçre'nin Luwa-Klima, İtalya'nın Prim.Vinc ve F. Alman-ya'nın KSB - Motopomp firmalarıyla 'tek-nik' işbirliği halinde çalışır.

PLASSA

Sebzeleri soğuktan korumak ve belli bir ısıyı sağlamak üzere seraların üstünü örtmek için gerekli plâstik örtüler i-mal eden Plassa'da yılda 1000 ton sera ör-tüsü imâl edilmektedir. 1974 tevsi projesi-nin maliyeti 30 milyon TL nı bulacaktır.

TEKSA

Muhtelif cins iplik üreten Teksa'da halen 468 i kadın ve 398 i erkek olmak ü-zere 866 işçi çalışmaktadır. 50 milyon TL-lık sermayesini 100 milyon TL na çıkar-makta olan Teksa 300 milyon TL. lık yeni

bir yatırımla kadife ünitesi kuracaktır. Teksa'nın Umum Müdürü Şevket Sabancı'dır.

Holding'in Kuruluşunu Tamamladığı Yeni Şirketler :

YÜNSA

30 milyon TL. sermayeli yeni bir kuruluş olan Yünsa yünlü tesisleriyle iplik-hane terbiye ve dokuma tesislerini kapsamaktadır. Fabrika İstanbul civarında inşa edilecektir.

KORDSA

İLKE'nin geçen sayısında da hakkın-da kısaca bilgi verdiğimiz Kordsa'nın sermayesi 100 milyon TL dir. Türkiye'de mevcut 3 lastik fabrikasının ihtiyacı olan kord bezini imal edecektir. «Halka açık» bir şirket olarak kurulmaktadır.

DONATSA

Hacı Ömer Sabancı Holding, Ford Motor şirketi ve Ziraat Kurumu tarafından kurulan Donatsa, Ford lisansıyla traktör monte edecektir. Yatırım tutarı 121 milyon TL dir.

SAPEK

İhracata dönük ticari bir kuruluş olup kollektif şirket hüviyetini haizdir.

LASSA

Hacı Ömer Sabancı Holding, Akbank, Türkiye Garanti Bankası ve B. F. Goodrich'in (Amerika) iştiraki ile kurulan Lassa'nın sermayesi 400 milyon TL olup, bu şirket te «halka açık» olarak kurulmuştur. Muayyen çapta, «kendini onaran» lastik imaledecektir.

Hacı Ömer Sabancı Holding'e Bağlı Tarım İşletmeleri :

«Bir ögle sonrasıydı. Sıcaklık gölge- de 42 dereceyi bulmuştu. Çiftlik binasının balkonunda oturmuş, yöneticilerle konu-

şuyorduk. O sırada beklenmedik bir şey oldu: Küçük bir serçe ağaca dayanamayıp 'pat' diye saçaktı düştüverdi.

İnsanlar, kuşlardan daha dayanıklı oluyormuş meğer. Aynı ayda, pamuk tar-larında yüzlerce işçi ve bir dolu trak-tör durmak bilmeksizin çalışıyordu.

İşte Hacı Ömer Sabancı Holding'in Tarım İşletmelerine ait Ceyhan'daki Mı-sırlı Çiftliği'nde böyle bir çalışma düzeni kurulmuştu. (Hacı Ömer Sabancı Holding. Hayat Dergisi. Cumhuriyetin 50'nci Yı-lında Türk Sanayi İlâvesi. s. 22)

Holding'e bağlı üç tarım işletmesi var-dır:

A — MISIRLI ÇİFTLİĞİ :

6630 dönümdür. Yılda ortalama ola-rak 1000'er ton pamuk ve buğday ürünü alan çiftlikte makineli tarım yapılır. Mo-dern tarım kapitalizmi yöntemleri uy-gulanır.

B — CİRLİK ÇİFTLİĞİ :

Kartag'taki Cirlık Çiftliği 7000 dönüm den fazla olup buğday ve pamuk üretilir. Ayrıca çevredeki çiftlik ve bahçe sahiple-rine tarım ilâç ve araçları satılır.

C — ŞAKIRPAŞA ÇİFTLİĞİ :

Adana - Mersin yolu üzerindeki Şakırpaşa Çiftliğinde ise pamuğun yanı naren-ciye yetiştirilir.

Holding'in Tarım İşletmeleri'nden top-lanan pamuk ve buğday ürünü, Bossa Un ve Çırcır fabrikalarında işlenir. Bu işlet-melerin Umum Müdürü İhsan Sabancı'dır.

Hacı Ömer Sabancı Holding - Akbank ilişkileri :

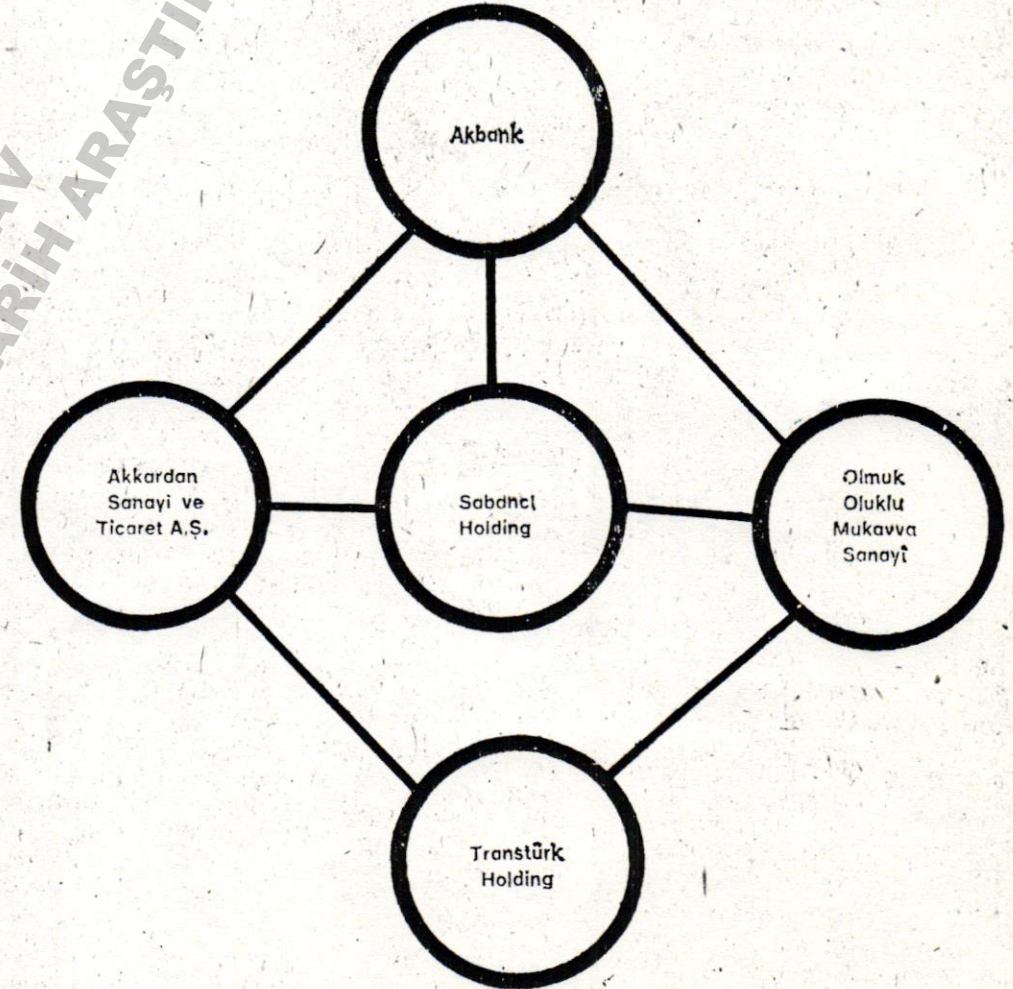
Gerek Hacı Ömer Sabancı Holding ge-rekse Akbank kendilerini birbirlerinden ayırmaz, bir bütün teşkil eden iki dev ku-ruluş olarak tanırlar. Hatta Akbank'tan çok kereler, Hacı Ömer Sabancı Holding'in bir iştiraki gibi söz edilir. Nitekim Ömer Ağa'nın oğullarından Erol Sabancı, Ak-bank'ın İdare Meclisi Reis Vekili ve Mu-rahhas Aza olarak görev görür. Sonun-da Sabancı'nın «SA» hecesini taşıyan ku-

ruluşlar ya Holding'e yada Holding'le bir-likte Akbank'a aittir. Akbank ve Hacı Ömer Sabancı Holding birbirlerini «mali» ve «sınal» alanlarda tamamlar ve klâsik anlamıyla bir finans kapital bütünlüğü o-luştururlar. Bu bakımdan çok kereler bir-likte gözönünde tutulmaları gerekir. Nite-kim bu gerçekliğe, Hacı Ömer'in paralı

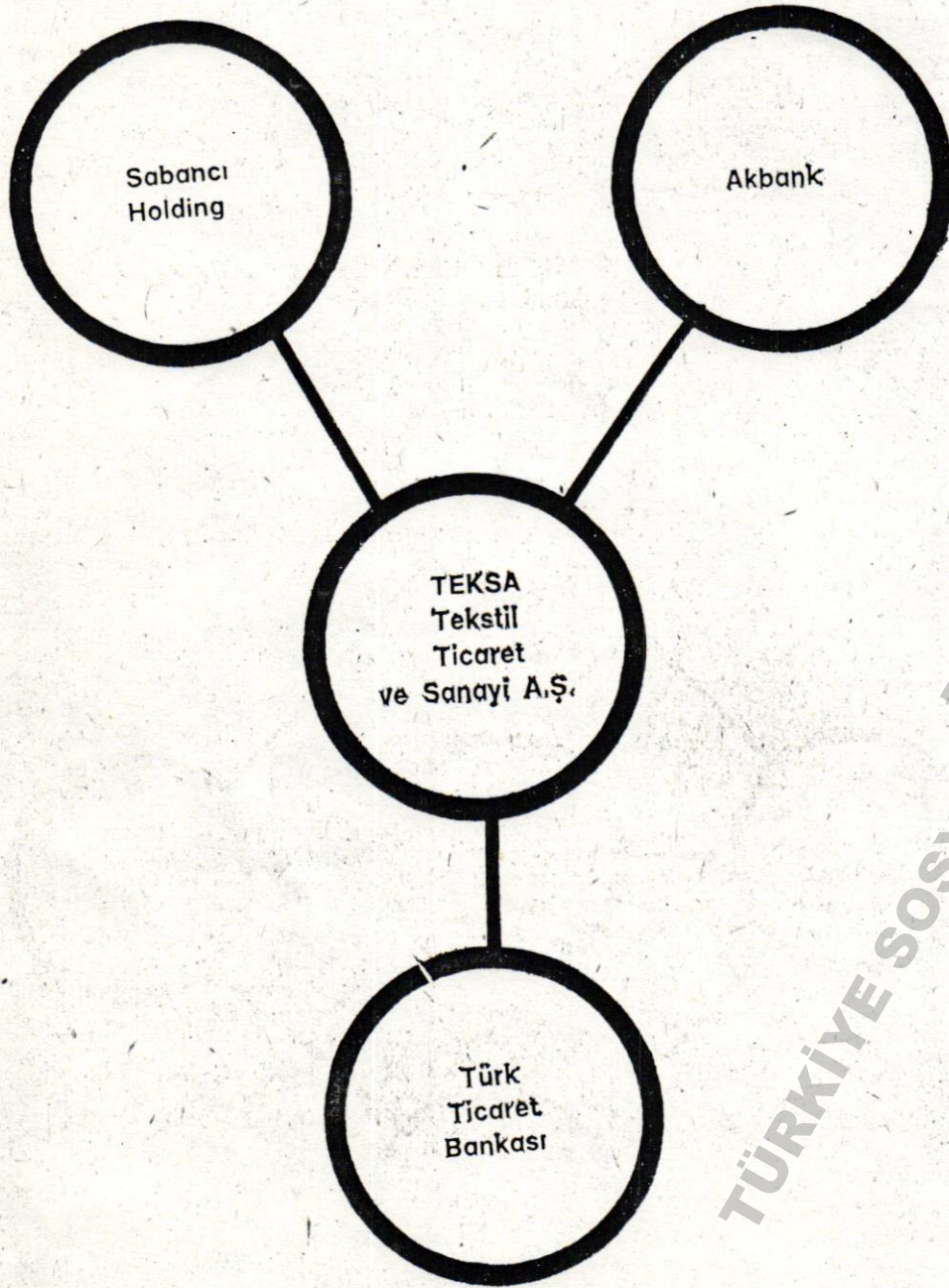
biyografisinde bile değiniliyor ve Ömer A-ğanın bir Koç'un kaynaklarına sahip ola-maması gibi nedeyle Akbank'ı ilerdeki teşebbüslerini finanse edebilecek bir ku-ruluş olarak düşündüğü dile getiriliyor. Ö-zetle, Hacı Ömer Sabancı Holding ve Ak-bank klâsik finans kapital tanımına en uygun bir örnek olarak verilebilirler,

Hacı Ömer Sabancı Holding'in Diğer Banka ve Holding'lerle Birlikte İştiraki Olan Şirketler (Şematik Gösterim)

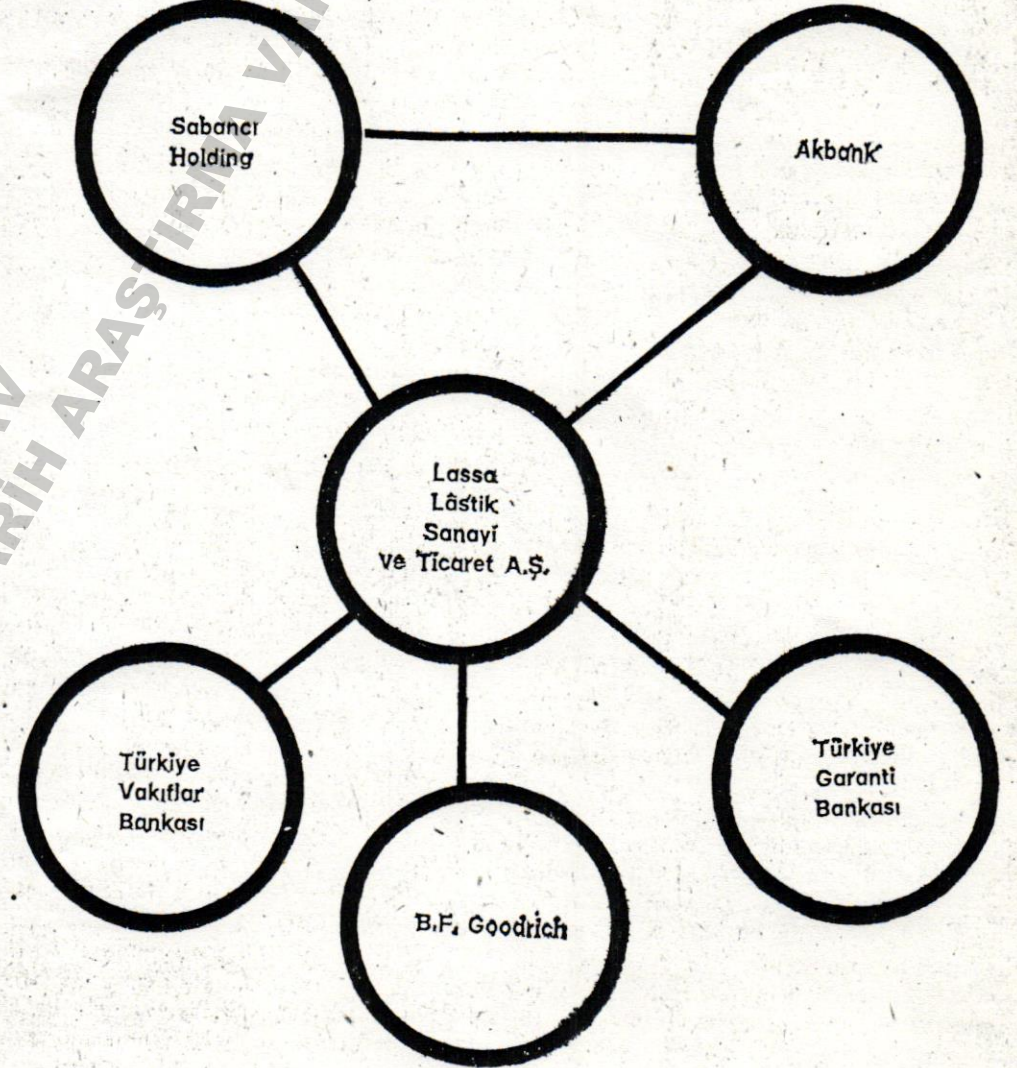
I. ÖRNEK : Hacı Ömer Sabancı Holding, Akbank, Transtürk Holding İşbirliği

2. ÖRNEK : Hacı Ömer Sabancı Holding, Akbank,
Türk Ticaret Bankası İşbirliği

3. ÖRNEK : Hacı Ömer Sabancı Holding, Akbank, Türkiye Garanti
Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası, B. F. Goodrich İşbirliği

Bütün bu iştiraklerden başka, Sabancı Ailesi'nin kontrolündeki sermaye, Akbank aracılığıyla, diğer büyük banka ve

holdinglerin iştirakçisi olduğu pek çok büyük şirkette de pay sahibi durumundadır. Şöyleki:

TABLO VI

Şirketin Adı	İştirakçi Diğer Banka yada Holdingler
Çelik Halat ve Tel San. A.Ş.	Türkiye İş Bankası (%14.6)
Nasas Alimünyum San. ve Tic. A.Ş.	Türk Ticaret Bankası
Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.	Türkiye İş Bankası (%16.9)
Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.	Yapı ve Kredi Bankası (Endüstri Holding) (%2.25)
Ereğli Demir Çelik	Türk Ticaret Bankası
Ereğli Demir Çelik	Yapı ve Kredi Bankası (Endüstri Holding)
Ereğli Demir Çelik	Transtürk Holding
Ereğli Demir Çelik	Garanti Bankası
Çukurova Elektrik T.A.Ş.	Türk Ticaret Bankası
Çukurova Elektrik T.A.Ş.	Yapı ve Kredi Bankası (Endüstri Holding)
Çukurova Elektrik T.A.Ş.	Garanti Bankası
Oto-Yol San. A.Ş.	Koç Holding (%26.50)
İstanbul Oto A.Ş.	Koç Holding (%50.66)

Görüldüğü gibi Sabancı Ailesi'nin kontrol ettiği «sermaye» diğer finans kapital grupları ile belirli çıkar ilişkileri ve bütünlüğü içerisinde. Bu çıkar ilişkileri elbetteki, finans kapital mihrakları arasında gelişmelerin mevcut olmadığı anlamına gelmez. Nitekim Türkiye'deki tüm finans kapital mihrakları Türkiye Solu'nun «Olağanüstü Dönem»de «Balyoz» tatbikatı ile baskı ve işkence altında tutulmasını tasvip etmişler, hatta el altından kıskırtmışlardır. Bu bakımdan 12 Mart sonrası «Olağanüstü Dönem»nin açık bir finans kapital diktası olduğunu artık kimse inkâr edememektedir. Finans kapital mihrakları işçi sınıfı, güçlenen devrimci mücadele ve tüm halk kitleleri karşısında, a-ralarındaki çıkar ilişkilerini bir kenara bırakarak ortak bir «ceph»e oluşturur. Dün böyleydi, bugün böyledir, yarın da böyle olacaktır.

Şimdiye kadar incelenen iki dev holding, yani Koç Holding ve Hacı Ömer Sabancı Holding tarihsel gelişimleri bakımından karşılaştırıldıklarında şu gerçeği görüyoruz. Koç Holding yada Koç Ailesi'nin

nin kontrolündeki «sermaye» hemen Milli Kurtuluş Savaşı'ndan sonra palazlanmaya başlayan ve özünde tek partili dönemde C.H.P. nin, yani devletin desteğinden yararlanarak finans kapital niteliğine ulaşan yerli bezirgân sermayedir. 2. Dünya Savaşı sona erdiği sırada, Koç «sermayesi» gelişiminin büyük bir kısmını sağlamış ve önemli kilit noktalarını (ekonomi ve politikanın) büyük ölçüde etkileyebilecek güce ulaşmıştı. Bununla Koç «sermayesi»nin 2. Dünya Savaşı sonrası «olanak» ve «fırsat»larından yararlanmadığını söylemek istemiyoruz. Belirtilen özünde, 1923—1945 arasında Koç «sermayesi»nin, devlet fidelğinde büyüyen finans kapital niteliğine varmış bulunmasıdır. Oysa, Sabancı «sermayesi»nin gelişimi 2. Dünya Savaşı sonrası ortamında ortaya çıkmış ve bu gelişim özellikle Demokrat Parti iktidarı ile iyme kazanmıştır. Nitekim Koç'un başlangıçta tarımla ve tarımla ilgili ürünlerle hiç ilgilenmemesine karşılık, Sabancı «sermayesi»nin daha başlangıcında Demokrat Parti'nin çok tuttuğu büyük toprak kapitalistlerinin serma-

yesi vardır. Sabancı «sermayesi» sadece Bayar'ın değil, Demokrat Parti yönetiminin tümünün destek ve teşvikini görmüştür. Bu bakımdan eski bürokrat C.H.P. nin kokusunu taşıyan Koç'a kıyasla Sabancı daha «halktan»dır, daha «sevimli» daha «sıcaktır». Elbetteki bütün bunlar görülmüştür ve özünde her iki sermaye de finans kapital olarak nitelenen sermaye. den başka bir şey değildir. Ama bu iki finans kapital mihrakının günümüzdeki tutumlarını ve özelliklerini daha iyi kavrayabilmek için, bu mihrakların hangi tarihsel koşullarda çıktıklarına, hangi örgütlü güçlerin desteğini sağladıklarına, bugün de hangi çevrelere daha yakın olduklarına bakmak gerekir. Örneğin Koç «sermayesi» ile tek parti dönemi devletinin bir ürünü olan Türkiye İş Bankası arasındaki «beraberlik» ve «yakınlık»a karşılık Sabancı «sermayesi» gücünün önemli bir kısmını, yine kendi kontrolündeki ve kendisinin bir bölümünü oluşturan, kendi yarattığı Akbank'tan almaktadır. Koç ve benzerleri bugün genellikle CHP — MSP «ortaklığı»nın karşısında yer alırlarken, Sabancı «sermaye» grubu daha ihtiyatlı bir politika izlemekte ve MSP ile belirli bir dirsek temasını sürdürmektedir. Bu tavır Odalar Birliği seçimlerine bile yansdığı gibi, meşhur Özal kardeşlerden birisinin Hacı Ömer Sabancı Holding Genel Koordinatörü olmasına karşılık diğerinin CHP — MSP «ortaklığı»nda Tarım Bakanlığı görevini görmesi elbetteki bir raslantı değildir.

Biri tek parti dönemi C.H.P. nin diğeri ise D.P. nin koltuğu altında palazlanmış bu iki «dev» finans kapital mihrakına karşılık Yaşar Holding özellikle A.P. nin desteği ile gelişmiş nispeten daha yeni bir finans kapital mihrakı olarak göze çarpıyor ve gerçekten de her bakımdan yeni ve toy olduğunu, finans kapital'den beklenmeyecek bir «gayriciddilik», bir «çığırkanlık», bir «efelik» edası ile ortaya koyuyor, bir kelimeyle «sonradan görme» olduğunu hiç saklayamıyor. Şimdi de bu «toy» Holding'i «teşrih masası»na yatıralım.

YAŞAR HOLDİNG A.Ş.

Yaşar Holding A.Ş., yine Yaşar Holding A.Ş. adlı broşürde kendisini tanıtmaya işleme şöyle başlıyor: «Bizce, Türkiye, karma ekonomi prensiplerine ve Atatürk ilkelerine uygun olarak, hür demokratik rejim içerisinde sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlarını çözmek ve plânlı kalkınma suretiyle bir Batı Avrupa Devleti olmak gayretindedir» (Bak: Yaşar Holding A.Ş. s. 3)

Oysa, aynı broşürün «ingilizce» yayımlanan kopyasında, bu ifade şöyle değiştiriliyor: «Türkiye'nin temel (başlıca) hedefi hür demokratik sistem çerçevesinde ve kurucusu M. Kemal Atatürk'ün tespit etmiş olduğu ilkelere uygun olarak, sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlarını çözmek ve böylece Batı Avrupa'nın ekonomik bakımından gelişmiş ülkeleri arasında yer almaktır.» (Bak: Yaşar Holding Corporation. s. 3)

Görüldüğü gibi, broşürün İngilizce kopyasında:

1 — Karma Ekonomi,

2 — Plânlı Ekonomi deyimlerine yer verilmiyor.

Türkçe broşür, daha sonra şu şekilde devam ediyor: «Gerek toplum yapısında gerekse sanayi sektöründe meydana gelen, gelişmeler, eğitim, konut, halk sağlığı, nüfus plânlaması, şehirleşme ve işsizlik gibi büyük sosyal sorunlara yol açmıştır. Bu sorunlar içerisinde eğitim kadar önemli olanı şüphesiz ki işsizlik sorunudur. Her ne kadar bu sorun dış ülkelere iş gücü sevki suretiyle halledilmek istense de, bu hiç bir zaman nihai bir çözüm yolu olmaya caktır. Bu sebeple memleketimizde halen mevcut olan büyük iş ve tüketim ihtiyacı ancak fazla yatırım ve üretimle karşılanabilir.» Bu bölümün İngilizce broşürde yer alan karşılığı ise şu şekilde: «Son 10 yıl içinde Türkiye'deki ekonomik gelişme gayretlerinin sonucunda ortaya çıkan gelişmeler, hiç şüphesiz eğitim, nüfus, şehirleşme, konut, kamu sağlığı ve işsizlik alanlarındaki yeni sorunları günışığına çıkarmıştır. Bu sorunlar arasında eğitim ve işsizlik sorunları, diğerlerinin en önemli belirleyicileri olarak göze çarparlar.»

(Bak: Yaşar Holding Corporation. s. 3)

Aynı olması gereken bu iki bölüm arasında da şu önemli farklılık mevcut:

İngilizcesinde dış ülkelere işçi sevkimizden bahsedilmiyor. Bu konu geçiştiriliyor. Elbetteki «Batılı dostlarımız» bu konudaki gerçekleri, bizim yerli finans kapitalden daha iyi biliyorlar. Çünkü, «Dış Ülkeler»e işçi sevkimizi belirleyen dostlar da bu «Batılı dostlar». Dolayısıyla bu konuya değinmek biraz fazlaca işgüzarlık olacak. Bu bakımdan konuya değinilmiyor bile.

Ve daha ilerde, Türkçe broşürde: «Yakın tarihimize kadar içe dönük mevzuat ve kapalı bir ekonomi politikası sürdüren memleketimizde ekonomik hayatın büyük çapta ithalata yönelmesi ve münferit ufkak teşebbüsler nedeni ile verimli olmayan faaliyetlere bağlı kalması, söz konusu sorunların çözümlenmesini engellemiş ve Türkiye'nin kalkınmış ülkeler seviyesine ulaşmasını bütün istek ve iyi niyetlere rağmen geciktirmiştir.» (Bak: Yaşar Holding A.Ş. s. 3)

Bu bölümün İngilizcesi ise şöyle çevrilebilir: «Son (10) yıllara kadar uygulanan ve kendine yeterliliği vurgulayan ekonomi politikası küçük ve verimsiz kuruluşların ortaya çıkmasına sebebiyet verdiği gibi, aynı zamanda yatırım fonları ve döviz kaynakları sıkıntıları çeken kapalı bir ekonomi yaratmıştır. Böyle bir ekonomik yapı, ülkenin sosyal ve ekonomik sorunlarının üstesinden gelecek tek yol olan, temel bir sanayileşme çabasının gerektirdiği düzeydeki yatırımları hiç bir zaman yaratamazdı.» (Bak: Yaşar Holding Corporation s. 3)

Bu bölümün Türkçe ve İngilizce karışıklıkları arasındaki farklar neler?

1 — İngilizce'sinde «mevzuat»tan hiç bahsedilmiyor. Bu konudaki yakınlıkma Devlet Baba'ya yapılıyor. Devlet Baba hedef alınıyor. Olaki İngilizcesinde böyle yazıldığında Devlet Baba gücensin.

2 — İngilizce'sinde ülkenin ekonomik yapısı adeta «mahkûm» ediliyor, yerden yere vuruluyor. Bu yapıyla kalkınmanın gerçekleştirilemeyeceği dile getiriliyor. Oysa Türkçesi bayağı «ılımlı». Olumlu istek ve iyi niyetlerin varlığı kabul ediliyor.

Yine daha ilerde ve Türkçe broşürde: «Yaşar Holding Anonim Şirketi, geçmişteki tecrübelerin ışığı altında kendi mütevazı ölçüleri ile şirketleri arasındaki dayanışmayı ve koordinasyonu sağlamak, yatırımlarını arttırmak, yeni iş sahaları yaratmak DAHA ÇOK VERGİ VERMEK, ve böylece Türk Ekonomisinin güçlenmesine katkıda bulunmak için kurulmuştur.» (Bak: Yaşar Holding A.Ş. s. 3)

Bu bölümün İngilizcesi şu şekilde yazılmış: «Yaşar Holding son on onbeş yıl içerisinde, çok iyi koordine edilmiş bir çaba ile önemli sayıda yatırımı biraraya getirmede başarı sağlamış birkaç kuruluşun birisidir. Bu, (özellik) Holding'e «boyut»un önemli bir etken olduğu sanayilerde yatırım yapabilme yeteneğini kazandırmış, böylece birikmiş sermaye ek-sikliği yüzünden, şimdiye kadar, hemen hiç yanaşlamayan yeni alanlar açılmıştır. Sonuç, daha gelişmiş bir yatırım, üretim, istihdam ve vergi gelirleri düzeyidir. Bugün Yaşar Holding topluluğundaki «Kuruluşlar», toplam olarak 167 milyon TL'nin üzerindeki bir sermayeyi temsil etmekte ve 2.000 in üzerinde eleman istihdam etmektedirler.» (Bak: Yaşar Holding Corporation. s. 3)

Türkçe ve İngilizce metinler arasındaki farklar şunlar: Türkçe metinde Yaşar Holding'in amaçları, «mütevazı ölçüler içerisinde», şirketleri arasındaki dayanışmayı sağlamak, yeni iş sahaları yaratmak, ve DAHA ÇOK VERGİ VERMEK şeklinde tanımlanıyor. «Ecnebiler» özellikle vergi konusundaki bu «yurtseverce fedakârlıkları», hiç yutmayacakları için, İngilizce metinde daha teknik bir dil kullanılıyor, kuruluş hakkında somut bilgiler veriliyor. Ayrıca İngilizce metinde, Yaşar Holding hiç te «mütevazı ölçüler içerisinde olan bir kuruluş» gibi değil de «son yıllarda önemli sayıda yatırımları biraraya getirmede başarı sağlamış, birkaç kuruluşun birisidir» diye tanıtılıyor. Yani, Türkçe metinde, tabir yerindeyse «esnafça» bir dil kullanılıp, yakınlığa daha çok yer verilirken İngilizcesinde «modern sermaye»nin dilinden yararlanılmak isteniyor. Çünkü kendi içimizde, ne kadar «bezirgân», ne kadar «alaturka», ne kadar

«Osmanlı» olursak olalım, «Ecnebi» kar-
şısında daima en koyu bir şekilde «Batı-
lıyız»dır.

Ve son olarak Türkçe metinde şöyle
bir ifadeye yer veriliyor: «Hür ve Batılı de-
mokrasilerde Holding tipi kuruluşlar ül-
ke ekonomisinin gelişmesinde istisnasız o-
lumlu sonuçlar vermektedir. Aynı sonuç-
ların Türk Ekonomisi içinde geçerli oldu-
ğuna ve karma ekonomi prensiplerine uy-
gun olarak teşkilâtlanan hür teşebbüsün,
milli ekonomi ve sosyal yapıdaki olumlu
katkısına inanan Yaşar Holding Anonim
Şirketi, bugüne kadar çeşitli faaliyetleriyle
Türk Ekonomisine önemli ölçüde hiz-
met etmiştir.» (Bak: Yaşar Holding A.Ş.
s. 3)

Şimdi bu bölümün İngilizcesinin çevi-
risini verelim: «Kuvvetle inanıyoruzki bu
gibi 'birleşimler', kendi üyelerinin çaba-
larını kaynaştırmak suretiyle bir grup ha-
linde ekonominin gelişmesine tek tek ya-
pacakları katkıların toplamından daha bü-
yük katkıda bulunabilirler. Grup bilimsel
ve teknolojik yeniliklerden daha iyi yarar-
lanabileceği gibi daha yüksek düzeylerde
yatırımları gerçekleştirebileceğinden başa-
rı için daha büyük bir potansiyeli de içe-
rir. Bu bakımdan Yaşar Holding'in Türk
ekonomisine Bilim, Birlik ve Başarı yo-
luyla katkıda bulunmasını amaç olarak
benimsemiş bulunuyoruz.» (Bak: Yaşar
Holding Corporation. s. 3)

İki metin arasındaki farklar: İngiliz-
ce metinde «Vatan, Millet, Sakarya Ede-

biyatı» yapılmıyor. Ayrıca «Hür ve Batılı»
demokrasilerden de söz edilmiyor. Bunlar
dan başka, yine «karma ekonomi» gibi, fi-
nans kapital fideliliği olan devlet kapitaliz-
mini gizlemeğe çalışan bir gölge deyim
kullanılmıyor. Türkçe metinde, olur olmaz
her yerde, «hür teşebbüs» diye yırtılır-
ken, İngilizce metinde, nice birleşmenin
yaratacağı nitel değişimlerle yatırımlar ön
plâna çıkartılıyor.

Özetle, aynı kuruluşun biri Türkçe di-
ğeri İngilizce olarak basılmış tanıtma bro-
şüründe, hem deyiş, hem de kapsam ve
amaç bakımından önemli farklar, yada
farklılıklar göze çarpıyor. Türkçe metin-
de, devlete yakın ve sığınan «bezirgân-
ca,» ve «esnafça» bir tutum benimsenir-
ken, İngilizce metinde «Batılı» kuruluşla-
rın tanıtma broşürleri taklit ediliyor. Bu
farklılık bile yerli finans kapitalin özün-
de yabancı finans kapitalle ortaklık içeri-
sindeki bezirgân kaynaklı bir sermaye ol-
duğunu ve gelişim süreci içerisinde sırtı-
nı devlete dayadığını somut bir şekilde or-
taya koymuyor mu?

Yaşar Holding'in

İştirakleri

Daha ziyade İzmir yöresinde faaliyet
gösteren ve yine daha önce de belirttiği-
miz gibi özellikle 1960'lardan sonra, A.P.
iktidarı döneminde gelişen ve bu bakım-
dan da A.P. nin en «cazgırca» sözcülüğü-
nü ve borazancıbaşılığını yapan Yaşar
Holding'in iştirakleri, şu şekilde sıralana-
bilir:

TABLO VII

Yaşar Holding Anonim Şirketinin İştirakleri

Kuruluşun Adı	Yaşar Holding A.Ş. nin Sermayesine İştirak Payı %
1 — DYO Boya Vernik ve Reçine Fabrikaları A.Ş.	88.25
2 — DYO ve SADOLIN Sentetik Selülozik Boya ve Vernik Fabrikaları A.Ş.	50.13
3 — Türk Tuborg Bira ve Malt Sanayii A.Ş.	25.00
4 — AREV Boya ve Kimyevi Mad. İth. ve İhracat A.Ş.	57.50
5 — OTAK Proje Mühendislik ve İnşaat A.Ş.	54.00
6 — BOTAŞ Bornova Teneke ve Ambalaj Sanayii A.Ş.	75.71
7 — DESA Demir Kazan ve Makina Sanayii A.Ş.	45.00
6 — 1001 GECE Turizm ve Ticaret Anonim Ş.	60.00
7 — PARK Turistik İşletmeler Anonim Şirketi	36.75
8 — TİFSET Basım ve Yayın Sanayii A.Ş.	81.50
9 — YAŞAR Dış Ticaret A.Ş.	40.00

(Kaynak: Yaşar Holding A.Ş. İzmir, adlı tanıtma broşürü)

Yaşar Holding'in bu iştirakleri dışında yeni yatırımları ise Altın Yunus Çeşme Tatil Köyü A.Ş. Pınar Süt Mamulleri A.Ş. ve Ege Gübre Sanayi A.Ş. olarak sıralanabilir.

Yaşar Holding ve Bu Holding'e Bağlı Bazı Şirketler Hakkında Kısa Bilgiler :

Yaşar Holding Anonim Şirketi 1968 yılında 2 milyon TL. sermaye ile kurulmuş aynı yıl içinde bu sermaye 20 milyon TL. na çıkartılmıştır. 1970 yılında ise bu sermaye 50 milyon TL. na yükselmiştir. Bugün Holding'in sermayesi 75 milyon TL. dir. Diğer bir deyişle 5 yıllık çok kısa bir süre içerisinde Holding'in sermayesi 38 kat artmıştır. Holding'in İdare Meclisi Durmuş Yaşar (baba), Selçuk Yaşar (mahdum), Selman Yaşar (mahdum) İsmail Paya ve Hüseyin Tosun'dan oluşmaktadır. Durmuş Yaşar Umumi Heyet Başkanı, Selçuk Yaşar İdare Meclisi Başkanı, Selman Yaşar İdare Meclisi Başkan Vekili olarak «görev» görmektedirler, bu «halka» açık şirketlerden oluşan Holding'te,

1 — DYO DURMUŞ YAŞAR VE OĞULLARI BOYA VERNİK VE REÇİNE FABRİKALARI A.Ş.

1954 yılında limited bir şirket olarak faaliyete başlamış bulunan DYO 1965 yılında 1 milyon TL. sermayeli bir anonim şirket haline dönüşmüştür. Faaliyet alanı plâstik ve sentetik inşaat ve oto boyaları, yağlı boyalar vernik, terebentin, boya fırçaları ve boya yardımcı maddeleri olan DYO'ya bağlı 5 fabrika bulunur. Personel adedi, 1973 yılında 359 olup, İdare Meclisi nin beş üyesinden birisi de Durmuş Yaşar'dır.

2 — DYO VE SADOLİN SENTETİK SELÜLOZİK BOYA VE VERNİK FABRİKALARI A.Ş.

1963 yılında kurulmuş olan bu şirket. te 442 kişi çalışmakta olup İdare Meclisi Başkanı yine Selçuk Yaşar, İdare Meclisi Başkan Vekili Selman Yaşar, İdare Mec.

lisi üyelerinden birisi de baba Durmuş Yaşar'dır. Şirkete bağlı olarak çalışan üç fabrika vardır. Bunlar Sanayi Boyaları Fabrikası, Matbaa Mürekkepleri Fabrikası ve Alkyd ve Polyester Sentetik Reçineleri Fabrikaları'dır. İdare Meclisinde, Sadolin' i temsilen, Dan Sadolin isimli «kefere» de bulunur.

3 — TÜRK TUBORK BİRA VE MALT SANAYİİ A.Ş.

Danimarka finans kapitali ile ortaklık oluşturmak üzere kurulan bu şirket 1969 yılında tesislerinde faaliyete geçmiştir. Personel adedi 570 olan şirketin İdare Meclisi Başkanı Selçuk Yaşar, İdare Meclisi Başkan Vekili Selman Yaşar'dır. Yedi kişilik idare meclisinde ayrıca dört «kefere» bulunur.

Türkiye İş Bankası'nda «ortaklar» arasındadır.

4 — DESA DEMİR KAZAN VE MAKİNA SANAYİİ A.Ş.

1960 yılında Zafer Tayyar Ilıcıl tarafından faaliyete geçirilen bu firma 1965 yılında 400.000 TL. sermayeli bir komandit şirket haline getirilmiştir. 1970 yılında, firmanın «sermayesinin artırılması» zorunluğu ile karşı karşıya kalınca Yaşar Holding A.Ş. nin kuruluşları arasına girmiş, daha doğrusu, «büyük balık» tarafından yutulmuştur. Şirkette 221 kişi çalışır İdare Meclisi Başkanı Selçuk Yaşar'dır. Zafer Tayyar Ilıcıl'e gösterdiği anlayış için de bir idare meclis üyeliği verilmiştir.

5 — TİFSET

İzmir'de Ekspres Milliyet ve Ticaret Gazeteleri'ni basan bu şirkette 161 kişi çalışmakta olup daha önce de belirtildiği gibi 8 milyon TL. lık sermayesinin %81.50 si Yaşar Holding'e aittir. Koç Holding'te ortaklar arasındadır. İdare Meclisi Başkanı Selçuk Yaşar'dır. Daha önceleri bu şirkete ait tesislerde basılmakta olan «Devir» en sonunda finans kapital — tefeci bezirgân kaynaşımının en somutlaştığı kesimlerden birisi olan Bab-ı

Ali'ye taşınmıştır. Bu üstün eseri hakkın-
da Yaşar Holding kendi ağzından şöyle
bir değerlendirme yapmaktadır: «HÜR TE
ŞEBÜSÜN YAYIN ORGANI OLAN DE-
VİR gerek baskı gerek muhteva yönünden
beğenilen bir dergi olmasına rağmen, kâr-
lılık yönünden maalesef bekleneni vermek
ten çok uzaktır. Halen Tifset için maddi
bir yük teşkil etmektedir. Bu derginin ba-
sın hayatının merkezi olan İstanbul'a ta-
şınması ile daha iyi bir sonuç alanacağını
ummaktayım. (Selçuk Yaşar'ın Yaşar
Holding İdare Meclisi Başkanı olarak
1973 yılı Adi Umumi Heyet Toplantısı'nda
yaptığı Konuşma. Yaşar Holding Anonim
Şirketi. 1973 Yılı Faaliyet Raporu s. 14)

6 — EGE GÜBRE SANAYİİ A.Ş.

Türkiye İş Bankası'nın da ortakları
arasında bulunduğu bu şirket Yaşar Hol-
ding'in başı çekmesiyle ve 4 milyon TL.
sermaye ile faaliyete geçmiş ve kısa bir
süre sonra sermayesi 150 milyon TL. na

çıkartılmıştır. Daha sonra 200 milyon TL.
na çıkarılan sermayenin 160 milyonu
«halk»tan sağlanmıştır. Projenin yürütü-
mü ve teknik kontrol bir yabancı yerli
sermaye ortaklığı olan TUMAŞ ve Dani-
markalı Halbor Topsoe firmalarına veril-
miştir. Türkiye teknik elemanları ve özel-
likle yurtsever inşaat mühendisleri hem
Tumaş hem de Haldor Topsoe'yi «yaki-
nen» tanırlar.

Holding'in Yatırım Tutarları ve Kârlılığı :

1973 yılında Yaşar Holding mevcut ku-
ruluşlarının yanında Altın Yunus, Pınar
Süt Mamulleri ve Ege Gübre Sanayii gibi
kuruluşlardaki faaliyet ve yatırımlarını
arttırmış ve örneğin Altın Yunus büyük
bir tantana ile Haziran ayı içinde işlet-
meye açılmıştır. Holding ve Holding'e bağ-
lı şirketlerin 1973 yılı içindeki toplam ya-
tırları 129 milyon TL. nı bulmuştur.

TABLO VIII

HOLDİNG'E DAHİL BÜTÜN ŞİRKETLERİN TOPLAM KÂR, CİRO, ÖZVARLIK VE PERSONEL SAYISINDAKİ GÖRÜŞMELER

Yıllar	Toplam Kâr	Ciro	
1972	71 Milyon TL.	453 Milyon TL.	
1973	98 Milyon TL.	601 Milyon TL.	
Artış	% 38.0	% 32.7	
Özvarlık	Öz Sermayeye Göre	Ciroya Göre	Pers.
162 Milyon TL.	% 44	% 16	2144
281 Milyon TL.	% 35	% 16	2736
% 78.5			% 22.5

(Kaynaklar: Yaşar Holding Anonim Şirketi Faaliyet Raporları, 1972-1973)

Görüldüğü gibi, «Olağanüstü Dönem»in
«Olağan» şartlarında, Yaşar Holding'in
tatlı kârları büyük ölçüde artmış ve Hol-
ding'e dahil şirketlerin özvarlığındaki ar-
tış bir yıl içerisinde %73.5'lik bir oranla
119 milyon TL. olmuştur. Böyle bir «ge-
lişim» bile Yaşar Holding'in «Devir» gibi
bir trajik komik dergiyi neden çıkarttığı-
nın, neden bu dergide, D.P. ve A.P. kılıç
artıklarına yer verdiğinin, neden her vesi-
leye demokrasi düşmanlığı yaptığının a-
çıklanması için yeterlidir.

Yaşar Holding «Tipik» Görüşmeleri ya da «Hayat Felsefesi»

1 — Sermayenin «Kutsal Amaçları» Hakkında :

«Millet olarak, devlet olarak kalkın-
ma modelimizi seçmiş (devlet olarak e-
vet; fakat bu sözde modelin seçilmesi ile
milletin uzaktan yakından bir ilişkisi yok.
Bu model millete rağmen seçilmiş) tespit

etmiş olmamıza rağmen, zaman zaman ve hatırla sorumlu mevkilerdeki kişilerden da-
hi! (ülkemizde bir sorumlu mevkî sahipleri vardır bir de sorumsuz mevkî sahipleri ki bu ikincilere genellikle iyi saatte olsunlar'da denilir) genel politikamıza (yani Türkiye finans kapitalinin genel ekonomi politikasına)ters düşecek görüşler beyanatlar (beyanat, beyan'ın çoğulu olduğuna göre beyanatlar da beyanlarlar oluyor. Yani kelime pekiştiriliyor) Az gelişmişlikten kurtulmanın yolu (Bakalım neymiş?) sanayi toplumu olmamıza (biz bunu daha önce de duymuştuk bir yerde) bağlıdır. Biran önce hayâl dünyasından kurtulup gerçekleri görmek lazımdır. (Türkiye'de bir finans kapital tahakkümü vardır, gerisi fasa fisodur. Ortahğı bulandırmayın, demek istiyor.) Büyük sermayedar (küçüğü de var), büyük yatırımcı yaşıntısını daha yükseltmek için değil memleketi hizmet için, iş sahası yaratmak için yatırım yapmak istiyor (demek ki neymiş? Sermayedar sömürücü değil vatan kurtaran aslanmış) (Bak: Selçuk Yaşar'ın Konuşması Yaşar Holding 1973 s. 5). Yılı Faaliyet R.

2 — «Yabancı Sermaye» Hakkında :

«Öte yandan teknolojik gelişmeden yararlanma hızı yüksek olmayan sanayinin rekabete açılma gücü çok sınırlıdır. Tam bir ortak pazar ülkesi olmaya hazırlanan yurdumuzun bu gerçeği gözönünde tutularak, körü körüne bir yabancı sermaye düşmanlığına karşı çıkmak gerekir. Yeni teknoloji getiren, memleket kalkınmasına katkıda bulunan yabancı sermaye teşvik edilmelidir. Know-how, lisans, patent harcamalarını önlemek ya da bazı suni tedbirlerle sınırlamak memleketin hayrına değildir. (Yani finans kapitalin hayrına değildir) Tecrübe her zaman kazanılmaz bazen de satın alınır. Yabancıların yıllarca süren çalışmalarının (yani hem kendi işçi sınıflarını hem de uydu ülkeler halklarını sömürmelerinin), bilimsel araştırmalarının sonuçlarını bize karşılıksız bedelsiz aktarmaları her halde beklenemez. (Çün-

kü kapitalizmde herşeyin bir fiyatı, bir değeri vardır» (a.g.e. s. 5.)

Ve aynı şekilde: «Ham petrol ihtiyacımızın daha büyük bir kısmının yurt içinden karşılanması bakımından aramaların süratlendirilmesi için devletçe her türlü imkânın seferber edilmesi yerinde olacaktır. Bugün için gerektiği gibi kullanamadığımız bu yeraltı servetimizin dünya sanayinin petrol ikamesi olarak keşfedeceği yeni bir maddeyi kullanmaya başlaması ile bütün değerini kaybedeceğini unutmamak gerekir. Yani 'kaynağı nasıl olsa bizde, teknolojik gücün o seviyeye geldiği zaman istifade ederim' ya da 'petrol millî bir sorundur, yabancılar karışmamalıdır' gibi demogojik sözler (kimin enternasyonal olduğu, kimin kökünün dışarda olduğu ortada. Türkiye finans kapitali için ülke kaynaklarının halkımızın çıkarları yönünde kullanılması demogojidir. Yapılması gereken yabancı yerli finans kapital sömürüsüne engel olunmamasıdır) memleketin hayrına değildir (Neyin memleketin hayrına olduğunu bir yerli finans kapital bir de onun bekçi köpekliğini yapan iyi saatte olsunlar bilebilir). Millî servetlerimizi zamanında ve süratle değerlendirmek gerekir. Bu sırada gerekirse yabancı teknolojiden de istifade edilmelidir (Ülkenin somut koşullarına uygun yabancı teknolojiyi yararlanmaya kimsenin bir şey dediği yok. Yurtseverlerin tümü yabancı sermaye sömürüsüne karşı çıkıyorlar) Memleket menfaati her şeyimi kendim yapacağım diye kabuğuna çekilmekte değil dünyayı daha çok tanımak, bizden ileri medeniyetlerin buluşlarından da yararlanarak ekonomik büyümemezi daha da hızlandırmaktadır.

Bugün Akdeniz ve Karadeniz'de petrol arama hakkı yalnız T.P.A.O'na verilmiştir. Bu şirket aramayı kaç yılda gerçekleştirebilecektir? Eğer T.P.A.O. buradan petrolü 10 yıl sonra verecek ve biz de petrol için on yılda 15 milyon dolar dışarıya ödeyeceksek (Türkçe kendilerinin biz aynen veriyoruz) bu politikanın faydalılığı, verimliliği iddia edilebilir mi? (Yabancı petrol şirketlerinin Ecevit Hükümeti'nin, eskiye hükümetlere kıyasla da-

ha haysiyetli tavrı ve dıkları tavrı ve lar, Yaşar Holding hıviyete sahip koyuyor)» (Bak

3 — «Devlet»

«Memleketin konusu da zara-
dır. Kamu sektörü
nomik boyutları
gereği gibi kull
Devlet Teşekk
maktan kurtarı
lyabilecek bir r
leketimize yara
vardır. (Oysa İ
nin temel amaç
lıştirmek, bu se
mak ve yine «
alamadığı alanla
suretiyle, «Hürte
gelleri kaldırma
yorus).

Dünyanın hi
bir sanayici ve r
miştir. (Tüccar
yalist ülkelerde
ci olduğunu hem
rin günümüzdek
yor. Selçuk Yaş
Fuar'ını hiç ziy
yor. Gerçeğin bö
de çok iyi biliyo
re çıkarlarını so
o da bu görevin
yor, her yöntem
kuralı bu), Devle
teğebbisin başarı
cünü harcaıyaca
nüz girişemediği
ile alt yapı yatı
(işte baklayı çık
hem tarih açısır
ve güdük ve, he
gimli bir sermay
ortaya koymuş
korunmalıdır. (De
sin bir tanımı y
Sermaye Sınıfını
tırımlarının Dev

ha haysiyetli tutumları karşısında takın. dıkları tavır ve giriştikleri provokasyon. lar, Yaşar Holding'in ne derece 'millî' bir hüviyete sahip olduğunu fazlasıyla ortaya koyuyor» (Bak: a. g. e. s. 9.)

3 — «Devlet» Hakkında :

«Memleketimizin bir diğer önemli konusu da zarar eden Devlet işletmeleridir. Kamu sektörü kârlılık yönünden ekonomik boyutlarının verdiği üstünlükleri gereği gibi kullanamamaktadır. İktisadi Devlet Teşekküllerini ekonomiye yük olmaktan kurtarıp rantabl çalışmasını sağlayabilecek bir reorganizasyon kadar mem. leketimize yararlı olabilecek pek az iş vardır. (Oysa İktisadi Devlet Teşekkülleri'nin temel amaçlarının «özel sektör»ü geliştirmek, bu sektöre ucuz kaynak sağlamak ve yine «özel sektör»ün henüz göze alamadığı alanlarda faaliyet göstermek suretiyle, «hürteşebbüs»ün önündeki engelleri kaldırmak olduğunu çok iyi biliyoruz).

Dünyanın hiç bir yerinde Devlet ne iyi bir sanayici ve ne de iyi bir tüccar olabilmıştır. (Tüccarlığı bilmiyoruz ama, sosyalist ülkelerde Devletin nasıl bir sanayici olduğunu hem tarih hem de bu ülke. rin günümüzdeki durumları ortaya koyuyor. Selçuk Yaşar, çok yakınındaki İzmir Fuar'ını hiç ziyaret etmemiş gibi konuşuyor. Gerçeğin böyle olmadığını Selçuk Bey de çok iyi biliyor, ama görevi kendi züm. re çıkarlarını sonuna kadar savunmak ve o da bu görevin gereklerini yerine getiriyor, her yöntemden yarar anarak; Oyunun kuralı bu), Devlet dokumacılık gibi her mü teşebbisin başarı sağladığı sahalarda gü. cünü harcayacağına hür teşebbüsün he. nüz girişemediği ağır sanayi yatırımları ile alt yapı yatırımlarını gerçekleştirmeli (işte baklayı çıkardı ağzından ve böylece hem tarih açısından ne kadar geleneksiz ve güdük ve, hem de ne kadar dışa ba. gımlı bir sermayenin sözcüsü olduğunu da ortaya koymuş oldu), sermaye piyasasını korumalıdır. (Devlet'in bundan açık ve ke. sin bir tanımı yapılabilir mi? Devlet — Sermaye Sınıfının Bekçiliği) Alt yapı yatırımlarının Devletçe zamanında tamam.

lanmaması hür teşebbüs yatırımlarını ge. ciktirmekte veya maliyeti arttırarak pa. halılığa sebep olmaktadır.

Türkiye'de devlet kendi esas görevle. rini ağır bir şekilde ihmal etmekte buna mukabil hiç bir şekilde görevi olmayan konulara da el atmaktadır (Oysa serma. ye düzeninde devlete görevlerinin ne oldu. ğunu ancak sermayedarlar söyleyebilir). Sigara üretimini devlet kendi tekeline al. mıştır, sigara kuyrukları ortadadır, hava ulaştırmasını devlet tekeline almıştır hava meydanlarının ve THY'nın rezaleti orta. dadır, demiryolu ulaştırmasını Devlet te. keline almıştır, yataklı vagonlarda seya. hat edenler bilirler vagon restoranlarının hür teşebbüs yönetimindeki mükemmelli. ğini ve bugünkü rezaleti (Vagon restoran. larda çalışanlar ne yapsın, 'bu millete her şey öğretilmiş, ama usaklık öğretileme. miş' değil miydi?) Bu misaller açıkça ö. nümüzde iken halâ Devlet yeni sahalara el atsin, devletleştirsın denmektedir. Dev. let bakkal dükkânı işletemez, lokantacılık yapamaz, bunlar meslek inceliği isteyen konulardır. (Sanki kıskırtıcı ajanlık, san. ki işkence, sanki 'fail meçhul cinayet' 'meslek inceliği' istemezmiş gibi) Devlet esas görevlerine rücu etmeli (yani ağır sanayi yatırımlarını yapmalı, alt yapıyı emrimize hazır etmeli ve bakkalık, lokan. tacılık, yabancıya usaklık gibi 'meslek in. celiği' isteyen hizmetleri bize bırakmalı) ve bu görevlerini en iyi şekilde yapmalıdır. Ülke kalkınmasına yapabileceği en büyük katkı budur.» (a.g.e. s. 6)

4 — «Sermaye Eksikliği» Hakkında :

«Kalkınmak için yatırım yapmak zo. runda olan geri kalmış ülkelerin en büyük dar boğazı sermaye eksikliğidir. Bu ülke. lerin sermaye teşekkülünü sağlayacak gi. rişimleri teşvik etmeleri gerekir. Oysa Türkiye'de bunun aksi bir yola gidilmek. tedir. 1973 yılı içinde 'Dövizle çevrilebilir Türk parası mevduat hesapları'na dayalı kredileşme imkânı kaldırılmıştır. Mevdu. at faizlerinin azaltılması tasarruf eğilimi. ni ters yönde etkilenmiştir. Son olarak banka mevduat karşılıklarının %5 artırıl.

ması ile piyasadan 3 milyar civarında para çekilmiştir. Devlet hür teşebbüsten aldığı bu kaynağı İktisadi Devlet Teşebbüslerinin finansmanında ve bazı destekleme alımlarında kullanmaktadır. Böylece Kamu Sektörü'nün israfı hür teşebbüse ödetilmek istenmektedir. (Oysa, gerçek bunun tamamen tersi, 'hür teşebbüsün' israfı sürekli olarak İktisadi Devlet Teşebbüslerine ödetilir).

Zaten sermaye problemi içindeki yatırımcı daha da güç şartlar içine itilmiştir. Orta vadeli kredi, Eşlendirme Fonu faiz faiz gibi sistemler işlememektedir. Kredi ve finansman konuları vergi mevzuatı gibi içinden çıkılmaz bir hale bürünmektedir. Türkiye'de gerçek yatırımcının ihtiyaçlarına cevap veren, bürokratik kaidele ve formalitelere boğulmayan, basit usullere ve süratle harekete cevap veren icraata ihtiyaç vardır (Sözün kısası, herşeye rağmen belirli ölçüde bir denge politikası yürütmek zorunda olan devlet, bu antik 'kerim devlet' anlayışını bırakmalı, tüm kaynak ve fonları Türkiye finans kapitalinin emrine hasretmelidir).

Sermaye temini yolunda son olarak büyük şirketlerin geniş çapta başlayan halka açılma hareketleri takdir edilecek ekonomik bir harekettir. Bilindiği üzere Yaşar Holding bu yola çok eskiden girmiş daha 1969 yılında çıkardığı tahvillerde kurulacak olan Pınar Süt Mamülleri ve Turistik Tesisler A.Ş. lerinin hisse senetlerinin halka açılmasında bu tahvil sahiplerine öncelik tanınacağı ilân edilmiştir...

Vatandaş, başarılı şirketlere, müteşebbislere inanmaktadır. Teminat bu şirketlerin başarılı yönetiminde ve itibarındadır (Sevsinler). Korkulması gereken şey bu büyük şirketlerin halka açılması değil, tecrübesiz ve bilgisiz kişilerin kurdukları plânsız ve programsız şirketlerdir. (Rekabet istemiyor. Türkiye ekonomisine finans kapitalisti niteliğine bürünmüş birkaç «alle» egemen olmalıdır, finans oligarşisi kalabalıklaşsın, demek istiyor). Düne kadar aile şirketleri kaldılar diye tenkit edilenleri bugün halka açılıyorlar diye tenkit etmek en azından haksızlıktır, menfi ve karamsar bir davranıştır (Oysa ortalık

güllük gülistanlıktır) Birbirimizin daima karşısında ve peşin hükümlü oldukça demokrasi nasıl yaşar. (Dinimize küfreden bari müslüman olsa). Batıda sosyal demokrasinin tatbikatı hür teşebbüs, devlet kontrolü, halka açılma ile beraber yürür. Bu üçü beraber yaşar.

Birini yok etmek yalnız birini kötülemek sosyal demokrasiyi inkâr etmektir. (İşte sosyal demokrasinin en 'veciz' tanımı. Finans kapital talanına karşı çıkın mı sosyal demokrasiye de karşı çıkmış olursun. Yoksa yurtseverlerin kurşunlanması, zindanlara tıkulması işkenceden geçirilmeleri, grevlerin ve tüm demokratik mücadele yöntemlerinin yasaklanması, sosyal demokrasiye hiç bir zarar getirmez)» (a.g.e. s. 7)

5 — «Halk Sektörü» Hakkında :

«Bugün bir de karşımıza, dünyanın hiç bir yerinde mevcut olmayan yeni bir icat çıkmaktadır 'Halk Sektörü' adı altında. Nedir bu halk sektörü? (Elinin körüdür ne olacak) Amacı kâr olmayan sosyal yardım kurumu, kooperatif ve sendika gibi kuruluşlar kâr elde etmek için sınıai ve ticari yatırımlara girecekler, Unut. mamak gerekir ki endüstri kuruluşları ancak vasıflı yöneticilerin idaresinde muvaffak olur. (Vasıflı yöneticilerin tümü ise finans kapitale kaplanmıştır) Bugün bu tür kuruluşlar kendi esas konularında hizmet vermekte zorluk çekmektedirler. (Neden? Çünkü finans kapital ellerini bağlıyor da ondan) Nereden ve nasıl bulacaklardır yüz milyonlarca liralık yatırımları yönetecek vasıfta idarecileri? (Hamamdan) Türkiye'deki iktisadi ortam büyük istikrarsızlık ve risklerle doludur. Bu ortamda muvaffakiyet gerçekten zordur (Kuran, musaf çarpsın, annem ölsün ki böyledir. Bize bakmayın bir pir aşkına vatan, millet için soyunmuşuz bu işe) Halkın dışından tırnağından kesilen paraların (ifadenin bezirgânca niteliğine, antikahıya dikkat) sınıai ve ticari tecrübeden yoksun bürokratların elinde böyle sine büyük rizikolara sokulması, nasıl düşünülebilir? (Dolayısıyla, şimdiye kadar olduğu gibi bu fonlar bundan böyle de bi-

ze aktarılmalıdır kartıp dümenimi 9.)

6 — «Toplumsal Hakkında

«Mevcut düzensizlikler (ki olmayabilirdi) şeklinde işleyebilen den sektörler içinden tashihler yapma düzeltilir (ki 'D' olmasını ve milletin dolaşmasını, Çetin (sın). Düzeltmek, letin görevidir. (J raksız ve az top aydınlarla gençler zen» de rahatça görevi yerine getirmesinde olduğu genel görevi budur. maceralar (sonu yeralırdık, bu ma nin sorunlarına çö runlar doğurur.»

7 — «İşverenler

«Gördüğümüz arasında birlik ek kırımlıklar bir ta - Millet' içinde be baskı grubu olma raberlik içinde ol yoz' gibi inerek b ralım ki Yunanist ri de, Şili'deki C Şah Pehlevi'nin sa mak ısırsın, vay de yamanmışlar lık ve beraberlik i teşkil edemezlerse lararak hür teşebb meğe çalışacaklar söyleyemiyoruz, an 'işverenlerimiz' me elindeki dosyaları lerini açmağa hazı dışarda olan 'düşm 'Balyoz' operasyon yenisini finanse et

ze aktarılmalıdır. Başımıza yeni icat çıkartıp dümenimizi bozmayın)» (a.g.e. s. 9.)

6 — «Toplumsal Düzen» Hakkında :

«Mevcut düzenin aksayan yönleri varsa (ki olmayabilir ve düzen mükemmel bir şekilde işleyebilir de.) bunun çaresi yeni den sektörler icat etmek değil, düzende tashihler yapmaktır. Düzen değiştirilmez, düzeltilir (ki 'Düzen'in düzmeceği belli olmasını ve millet yeni 'Düzen'ler peşinde dolaşmasını, Çetin Altan'ın kulakları çınlasın). Düzeltmek, kontrol etmek ise, Devletin görevidir. (Devlet halkı, işçileri, topraksız ve az topraklı köylüleri, yurtsever aydınlarla gençleri 'Düzeltmeli'dir ki «Düzen» de rahatça işini tutsun). Devlet bu görevi yerine getirmelidir. (12 Mart sonrasında olduğu gibi, Devletin esas ve temel görevi budur). Sonu belli olmayan maceralar (sonu belli olsaydı belki biz de yerahırdık, bu maceranın içinde) Türkiye'nin sorunlarına çözüm getirmeye, yeni sorunlar doğurur.» (a.g.e. s. 10)

7 — «İşverenler» Hakkında :

«Gördüğümüz kadarıyla, hür teşebbüs arasında birlik eksiktir. İş rekabeti, şahsi kırgınlıklar bir tarafa bırakılarak 'Vatan - Millet' içinde beraberce çalışmak ve bir baskı grubu olmak gerekir (Birlik ve beraberlik içinde olup halkın tepesine 'Balyoz' gibi inerek bir 'Baskı' ortamı oluşturulmuş ki Yunanistan'daki operet Generalle ri de, Şili'deki CIA maaşlı 'Goriller' de, Şah Pehlevi'nin salak 'Savak'ı da bize parmak ısırır, vay canına Türk'ler bizden de yamanmışlar desinler) İşverenler, birlik ve beraberlik içinde organize bir grup teşkil edemezlerse diğer güçler normal olarak hür teşebbüsü ezmeğe veya yoketmeğe çalışacaklardır. (Burada açık açık söyleyemiyoruz, ama halâ mütereddit olan 'işverenlerimiz' mevcutsa, «Balyoz» cunun elindeki dosyaları gösterip onların da gözlerini açmağa hazırız. Sözün kısası kökü dışarda olan 'düşman'ın başını ezmeğe bir 'Balyoz' operasyonu da yetmemiştir. Bir yenisini finanse etmeğe, kıskırtmağa ya-

ratmağa, sonuna kadar desteklemeğe hazır olalım)» (a.g.e. s. 10)

8 — «İşçi Sınıfı ve Bu Sınıfın Mücadelesi» Hakkında :

«Sayın Ortaklarımız,

1972 yılında geniş bir şekilde tartışma alanına dökülen işçi işveren ilişkileri konusuna da özet olarak dokunmak isterim.

274 - 275 sayılı kanunlar iyi istişare edilmeden, Avrupa ülkelerindeki modeller incelenmeden (örneğin, İspanya'daki, örneğin Portekiz'deki modeller incelenmeden), biraz acemice düzenlenip kanun haline getirilmiştir. Bunların batı örneğine (hangi Batı?) daha uygun bir şekilde, bugünkü aksamaları da halledecek nitelikte yenden düzenlenmesinde fayda görmekteyiz. Emek ve sermaye ilişkilerinde denge kurulması (Burada 'Denge'den maksat, sürekli olarak finans kapital çıkarlarını göz önünde tutan bir 'Dengesizlik'ten başka birşey değildir) ve aynı amaçla birlikte çalışılması zorunludur. (Yani her zaman olduğu gibi bundan böyle de finans kapital devlet elele yürümelidir). Bu zorunluk herşeyden önce memleketimizin menfaati, onun yarını içindir. (Yoksa biz zaten yarın çekip gideceğiz, 'öbür tarafa' malımızı, mülkümüzü de beraberimizde götürümiyeceğiz ki. Yaptıklarımızın hepsi millete kalacak). 'Kanundur bu, değişmez' 'Verilen haklar geri alınmaz' (Doğrusu böyle değil, hacı baba! 'Alınan haklar verilmaz'. Kimin malını kime satıyorsun?) sözleri işçinin aleyhinedir. (Neyin işçinin lehine, neyin işçinin aleyhine olduğunu, ekmeğini verdiğimiz baldırı çıplaklar mı iyi bilecek, yoksa bizler mi?). Daha iyisini, daha güzelini yapmak gaye olmalıdır. Bu gayelerin gerçekleşmesi de bir takım fedakârlıklara bağlıdır (Ve bu fedakârlıklar da, 'Sistemin gereği olarak' işçi sınıfına ve tüm emekçi kitlelere düşüyorsa suç bizim mi? Biz 'dinamik' ve 'yaratıcı' bir sınıf olarak 'tarih'in bize verdiği görevi yerine getirip 'sermaye birikimini' sağlayarak toplumumuzu tarım toplumu aşamasından sanayi toplumu aşamasına geçirmek için faaliyet göstermiyor muyuz? Bu arada bu geçiş ve geçiş biraz kabaca

ve acılı oluyorsa, o da acemiliğimize bağışlanmalıdır. Hele sermaye bir biriksin, o zaman Batılı Dostlar' gibi biz de, karıncanın belini incitmemeyi öğreniriz. Ama şimdilik vakit çok erken» (Yaşar, Holding İdare Meclisi Başkanı Selçuk Yaşar'ın 1972 Yılı Umumi Heyet Toplantısı'nda Yaptığı Konuşma).

İşte «ağırbaşlı», «oturaklı», «olgun ve dolgun» finans kapital mihrakları arasında biraz «yabani», biraz «vahşi» kalan Yaşar Holding'in yapısı ve görüşleri bunlar. Diğer finans kapital mihraklarına kıyasla daha «genç» daha «toy», daha «acemi» olan bu finans kapital mihrakı bugün ülkemizin demokratlaşma sürecinin karşısında en bağnaz bir şekilde yer alan ve her tavrı ve politikasıyla A.P. yi destekleyen bir kuruluş hüviyetinde göze çarpıyor. Yaşar Holding'in politik tutumunu en iyi yansıtan 'organ' ise Altınur Kılıç'ın başında bulunduğu 'Devir' Dergisidir. Bilindiği gibi bu dergiyi en iyi izleyenler finans kapitalistleri yada onların çıkartkanları değil, sosyalistlerdir. Çünkü bu dergide, A.P. yanlısı finans kapitalin tavrı ve politikası, bazan en açık bir şekilde ortaya konulur, gelecekte ne gibi provokasyonların tezgâhlanaacağı hakkında ipuçları verilir. Dergi sürekli olarak, ilkel bir anti-komünizm silâhına sarılarak 'iyi saatte olsunları' uyarır, zinde kuvvetlerdeki huzursuzlukları dile getirir ve 'Atatürkçülük' adına şimdiki hükümetin kellesini ister, Ülkenin parlamenter bir faşizm sistemi içinde yönetilmesinin gerekli ve hatta zorunlu olduğunu bazan açık bazan da kapalı bir şekilde savunur. Bununla beraber, nasıl Türkiye finans kapitali uluslararası finans kapital karşısında güldük, aciz ve zavallı ise 'Devir' de taklitçisi ve işbirlikçisi olduğu, Amerikan finans kapitalinin basın alanındaki en etkin temsilcilerinden Newsweek Dergisi'ne kıyasla o kadar güldük ve gülünçtür. Diğer bir deyişle, bir yerde zaaf ve zavallılığın da korkunç derecede zalim ve gaddar olabilen finans kapitalimizin dünya finans kapitali karşısındaki çapı konusunda en iyi fikir onun 'ideolojik sözcüsü', yani borancıbaşı ve goygoycusu 'Devir' gibi, ar-

tık Türkiye için 'devrini' çoktan kapamış, 'yaya organları'nda edinilebilir.

TRANSTÜRK HOLDİNG

Türkiye'nin Koç, Yaşar ve Sabancı Holding gibi 'dev' Holdinglerini, Transtürk Ticaret Anonim Şirketi'nin 'gelişmesi' sonunda ortaya çıkan Transtürk Holding A.Ş. izler. Transtürk Ticaret Anonim Şirketi'nin sahipleri, hisse senetlerini iştirak payı olarak koymak suretiyle, 1971 yılı içinde Transtürk Holding'i kurmuşlardır. Kurucuların sayısı 15 olup bunların ikisi Süren, 4 ü Piyale soyadını taşır. Kurucular arasında 'büyük armatör' Hayri Baran, anlı ve şanlı eski paşalarımızdan 'Faruk Güventürk', Türkiye finans kapitalinin mutemet adamlarından Memduh Yaşar bulunur. Memduh Yaşar'ın aynı zamanda Akbank İdare Meclisi Azası olduğu hatırlanacak olursa, finans kapital kuruluşları arasındaki bağlantılar gözden kaçmamış olur.

Transtürk Holding'in Kuruluş Amaçları:

«Transtürk Holding Anonim Şirketi Esas Mukavelesi:

Madde 4 - HOLDİNG'İN MAKSADI: Holding'in kuruluş maksadı şunlardır:

a) Sermaye ve yönetimine katıldığı kurulmuş ve kurulacak sermaye şirketlerinin yatırım, finansman, organizasyon ve yönetim meselelerini birlikte veya toplu bir bünye içinde halletmek, bunlara yeni çözümler getirmek RİSKİ DAĞITMAK, KONJONKTÜR DALGALANMALARINA KARŞI YATIRIMLARIN GÜVENLİĞİNİ SAĞLAMAK ve böylece bu şirketlerin gelişmelerini ve sürekliliklerini temin etmek, b) Katıldığı veya katılmadığı sermaye şirketlerine halkın tasarruflarının emniyet içinde iştirakini sağlamak, MEMLEKETİN KÜÇÜK SERMAYELERİNİN BİRLEŞMESİNİ TEŞVİK VE TEMİN ETMEK, böylece gerçek ve sağlam bir sermaye piyasasının teşekkülüne yardımcı olmak ve UFAK TASARRUFLARIN TEAKÜMÜNDEN BÜYÜK TEŞEBBÜSLERE MÜSAİT SERMAYE ŞİRKETLERİNİN TESİSİNİ SAĞLAMAK.

c) Bünyesinde bunları arttırmak ve sermaye şirketleri tesahaları yaratmak ederek kullandıkları mek veya yenileme

Madde 5 — H Yukarda yazılı tirebilmek için, Hold rulacak, herhangi nomim, Limited ve YABANCI ŞİRKE

Grubu

A

B

C

D

A grubu hisse «oyda imtiyaz hakkı se senetleri sahipleri tirler. Böylece, 'kur garanti altına alınmış İdare Meclisi üyeliklik ve işlevleri de firmaları arasındaki içli İdare Meclisi Üyeler tün, Türkiye İş Bar Yenicami Şubesi Müc Denizcilik Anonim Reisidir; Memduh Ya sitesi İktisat Fakülte Öğretim Üyesi ve Ak Üyesidir, Faruk Güve neraldir (ama genera ne olsa generaldir); Civa İşletmeleri Anon Meclisi Reisidir, Tah Makarnacılık ve Ticar keti Piyale Makarnası dir, Fuat Süren Maki si Anonim Şirketi id

c) Bünyesindeki fonları birleştirmek, bunları arttırmak ve bu fonlarla yeni sermaye şirketleri tesis etmek, yeni yatırım sahaları yaratmak veya mevcutlara iştirak ederek kullandıkları teknolojiyi geliştirmek veya yenilemek.

Madde 5 — HOLDİNG'İN MEVZUU:

Yukarda yazılı gayelerini gerçekleştirebilmek için, Holding kurulmuş veya kurulacak, herhangi bir konuda çalışan Anonim, Limited ve Kooperatif yerli ve YABANCI ŞİRKETLERİN SERMAYE

VE YÖNETİMLERİNE KATILABİLİR.»

Holding'in esas sermayesi 150 milyon TL. dir. Bunun 50 milyon TL. bidayet sermayesi olup, sermaye, 1971 yılında birinci tertip sermaye tezyidi ile 100 milyon TL. dir. Bunun 50 milyon TL. bidayet sermaye tezyidi ile de 150 milyon TL. na çıkarılmıştır. Bidayet sermayesinin % 61.08 i Fuat Süren'e aittir. Piyale ailesinin bidayet sermayesindeki payı %22.24— tür. Holding'in hisse senetlerinin adet ve sermaye bakımından dökümü ise şu şekilde dir:

Grubu	Hisse Adedi	Sermayesi
A	100.000	50.000.000 TL
B	30.000	15.000.000 »
C	70.000	35.000.000 »
D	100.000	50.000.000 »
	300.000	150.000.000 TL.

A grubu hisse senetleri sahiplerine «oyda imtiyaz hakkı» tanınmıştır. Bu hisse senetleri sahipleri iki oy hakkına sahiptirler. Böylece, 'kurucu'ların hakimiyeti garanti altına alınmış olur. Holding'in ilk idare Meclisi üyeliklerine seçilenlerin kimlik ve işlevleri de finans kapital kuruluşları arasındaki içli dışlı oluşu simgeler. İdare Meclisi Üyelerinden Lütfullah Bütün, Türkiye İş Bankası Anonim Şirketi Yenicami Şubesi Müdürüdür, Hayri Baran Denizcilik Anonim Şirketi İdare Meclis Reisi'dir; Memduh Yaşa, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Kürsüsü Öğretim Üyesi ve Akbank İdare Meclisi Üyesidir, Faruk Güventürk emekli korgeneraldir (ama generalin emekliisi de gene ne olsa generaldir); Cemil Parman Türk Cıva İşletmeleri Anonim Şirketi İdare Meclisi Reisi'dir, Tahsin Piyale Maktaş Makarnacılık ve Ticaret Türk Anonim Şirketi Piyale Makarnası İdare Meclisi Reisi'dir, Fuat Süren Makine Takım Endüstrisi Anonim Şirketi İdare Meclisi Reisi'dir

ve Ahmet Taşkın ise Tezsan Takım Tezgâhları Sanayi ve Anonim Şirketi Murahhas Azası'dır. Görüldüğü gibi, çeşitli anonim şirketlerin idare meclisi reis ve üyeleri biraraya gelerek, Holding idare meclisini oluşturmuşlardır. Böylece holding'lerin kitaplardaki tanımına tıpatıp uygun bir yapı çıkmıştır ortaya.

**Transtürk Holding'in
Günümüzdeki Gücü :**

31.12.1973 tarihi itibariyle Transtürk Holding A.Ş. ve iştiraklerinin toplam özsermayesi 457.000.000 TL'dir. Bu öz sermayede Transtürk Holding'in payı % 49.00 TL. 232.777.000 TL.'na ulaşmaktadır. Yine Transtürk Holding iştiraklerinin 1973 yılı toplam cirosu 822.993.763 TL. ve toplam kârı ise 108.431.000 TL.'dir. 'Halka Açılışı'nın birinci yılında 11.893.779 TL kâr eden Transtürk Holding'in ikinci çalışma yılındaki kârı % 100'ün üstünde bir artış göstererek 26.898.107 TL.'na ulaşmıştır

TABLO IX
TRANSTÜRK HOLDİNG'İN YÖNETİMİNDEKİ KURULUŞLAR

<i>Kuruluşun Adı</i>	<i>Transtürk Holding'in Sermayesindeki Payı</i>
Makine Takım Endüstrisi A.Ş.	% 42.95
Tezsan Takım Tezgâhları Sanayi ve Ticaret A.Ş.	41.50
Tamsan Tomruk ve Ağaç Mamulleri Sanayi A.Ş.	47.14
Evsan Ev Aletleri Sanayi ve Ticaret A.Ş.	49.00
Comag Continental Magnezit Limited Şirketi	99.95
Transtürk Ticaret A.Ş.	94.54
Metal Ticaret A.Ş.	55.00
Çelik Makine Ticaret A.Ş.	55.00
Dima Ticaret A.Ş.	68.00
Transtürk Export Tarım ve Sanayi Ürünleri A.Ş.	59.60

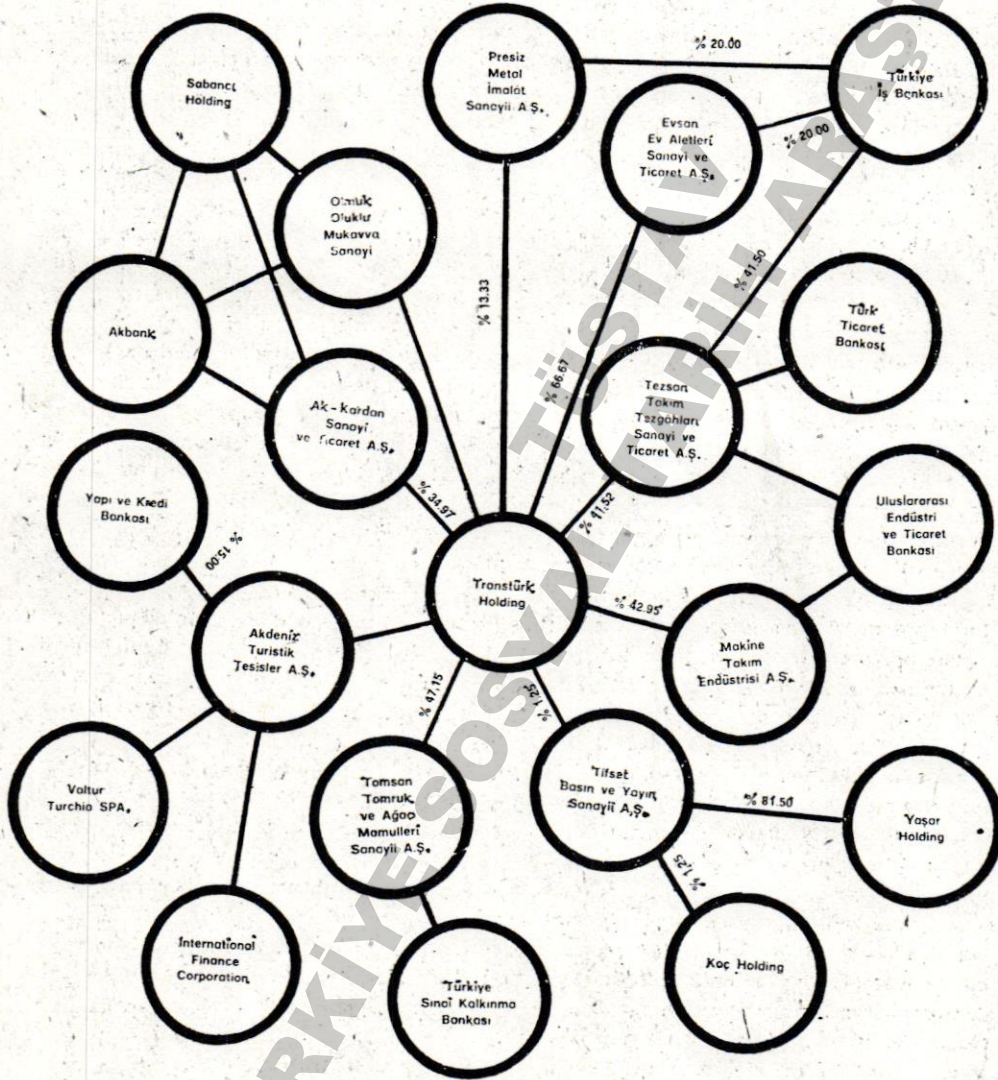
TABLO X
TRANSTÜRK HOLDİNG'İN DİĞER İŞTİRAKLERİ

<i>Kuruluşun Adı</i>	<i>Transtürk'ün Sermaye Payı</i>
Olmuk Mukavva Sanayii A.Ş.	% 20.70
Ak . Kardan Sanayi ve Ticaret A.Ş.	34.97
Bemis . Besin ve Mısır Sanayi A.Ş.	11.00
Presiz Metal ve İmalât Sanayi A.Ş.	13.33
Akdeniz Turistik Tesisler A.Ş.	10.00

TABLO XI
TRANSTÜRK HOLDİNG ANONİM ŞİRKETİNİN DİĞER BANKA VE HOLDİNGLERLE BİRLİKTE İŞTİRAKİ BULUNAN KURULUŞLAR

<i>Kuruluşun Adı</i>	<i>Diğer Banka veya Holdingin Adı ve Kuruluş Sermayesindeki Payı</i>	<i>Transtürk'ün Payı</i>
Ak.Kardan Sanayi ve Ticaret A.Ş.	Sabancı Holding	% 34.97
Akdeniz Turistik Tesisler A.Ş.	Yapı ve Kredi Bankası	
Akdeniz Turistik Tesisler A.Ş.	(%15.00)	10.00
Akdeniz Turistik Tesisler A.Ş.	Valtur Turchia SpA	
Evsan Ev Aletleri Sanayi ve Tic. A.Ş.	International Finance Corp.	
Olmuk Oluklu Mukavva Sanayi A.Ş.	Türkiye İş Bankası (%20.00)	66.60
Presiz Metal İmalât Sanayii A.Ş.	Sabancı Holding	
Tezsan Takım Tezgâhları San. ve Tic. A.Ş.	Türkiye İş Bankası (%20.00)	13.33
Tezsan Takım Tezgâhları San. ve Tic. A.Ş.	Türk Ticaret Bankası	41.52
Tezsan Takım Tezgâhları San. ve Tic. A.Ş.	Türkiye İş Bankası (%41.50)	
Tamsan Tomruk ve Ağaç Mamulleri Sanayi A.Ş.	Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası	
Transtürk Holding Makine Takım Endüstrisi A.Ş.	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	47.15
Tifset Basım ve Yayın Sanayii A.Ş.	Uluslararası Endüstri ve Tic. Ban.	42.95
Tifset Basım ve Yayın Sanayii A.Ş.	Koç Holding (%1.25)	1.25
Tifset Basım ve Yayın Sanayii A.Ş.	Yaşar Holding (%81.50)	

Tablo XII.'de Belirtilen İştiraklerin Şematik Gösterimi

Buraya kadar verilen Koç, Sabancı, Yaşar ve Transtürk gibi holdinglerin dışında. TEKFEN HÜR HOLDİNG, DEVA HOLDİNG, KEBAN HOLDİNG, ERCANLAR HOLDİNG, KONUT HOLDİNG ve HASTAŞ HOLDİNG gibi holdingler ve ayrıca ülkemizdeki holdinglerin bir kısmından daha güçlü, tekelleri bir etkinliğe sahip «dev» şirketler mevcuttur. Bununla beraber önümüzdeki dönemin bir «HOLDİNGLEŞME» dönemi olacağı açıktır. Ortak Pazar ile bağımlılık bütünleşmesi hızlandıkça, Türkiye finans kapitalinin çeşitli kesimleri, daha önce de belirttiğimiz nedenlerle (finansman, risk dağıtma, kapitalizmin ideolojisini yaygınlaştırma gibi) holdingleşmeyi daha bir ön plana çıkaracak ve giderek «Devlet»ten, holdinglere belirli imtiyazlar sağlamasını talep edeceklerdir. Ve bütün bunlar da Türkiye sanayinin gelişmesi ve ülke kalkınması teraneleri altında yapılacaktır. Oysa amaç, ülkemizdeki finans kapital egemenliğine yeni boyutlar, yeni olanaklar yeni fırsatlar sağlamaktan başka bir şey değildir. Nitekim şimdiden holdingleşmenin C.H.P. — M.S.P. Hükümeti'nce bile bir genel kurtuluş yolu sanılabileceğini görmekteyiz. Elbetteki burada kastedilen «Halk Sektörü»nün temelini oluşturan bir holdingleşmedir. Fakat kapitalist ekonomik sistemin sınırları içinde kalındığı sürece, uygulanan yöntemlerin, son tahlilde ülkemizdeki dışa bağımlı ve çarpık kapitalizmin yararına olacağı da açıktır. Nitekim, ordu mensuplarının tasarruflarını bir araya getirmek suretiyle kurulan ve belirli kanuni imtiyazlardan yararlanan OYAK bugün Türkiye kapitalizmi içinde «faaliyet» gösteren diğer büyük tekeller kuruluşlardan, holdinglerden hiç te farklı değildir ve «sistem»in önemli bir parçası halinde gelişmektedir. Şimdiki hükümetin, işçilerin tasarruflarını biraraya getirmek ve bu arada «Devlet»e «nazım» bir rol vermek suretiyle «Halk Holding»lerini oluşturma teşebbüslerine ağırlık tanınması sonunda ortaya yapı ve işlev bakımından OYAK gibi kuruluşlar çıkacaktır. Bu arada ülkemizdeki finans oligarşisinin hükümetin bu gibi teşebbüslerine şiddetle karşı çıkması kimseyi şaşırtmamalıdır. Finans

oligarşisi, «Halk Sektörü»ne, «Halk Holding»lerine «ideolojik» nedenlerle değil, çok daha pratik, somut ve günlük nedenlerle karşı çıkıyor. Küçük tasarrufların «Halk Sektörü»nde yoğunlaşması «hür teşebbüs»ün finansman kaynaklarını, hiç değilse «Halk Sektörü»nü tam olarak kontrol altına alıncaya kadar, sınırlayacak ve «sermaye»nin fiyatını yükseltecektir. Türkiye finans kapitalinin ufku dardır, çünkü yaratıcı ve dinamik bir tarihi, övünecek onurlu bir geçmişi yoktur, tarih sahnesine uluslararası finans kapitalin dürtütüsü ile tamamen asalak niteliklerle çıkmış ve bu asalaklığını, zaman içerisinde yeni boyutlara ulaştırmıştır. Bu bakımdan, bir bakıma kapitalist sistemin yeni koşullara uydurulması ve yaşantısının uzatılması olan «sosyal demokrat» ekonomi politikasına bile karşı çıkması, uzun bir dönemi gözönünde tutarak oluşturulan planlı teşebbüsleri kuşkuyla karşılaması doğaldır. Finans kapitalimiz halâ en fazla kârı, en kısa zamanda elde etmek yönetimi uygulamadan yanadır. Bu bakımdan ve bu anlamda, faaliyetlerini daha büyük zaman aralıkları içinde plânlayan «Batılı Dostlar»dan ayrılıyor. Bununla beraber, yerli finans kapitalin bu aceleciliğinde bu telaş ve hatta panik havasında treni kaçırdığının ve egemenlik döneminin sonuna gelmekte olduğunun sezisi yada bilincinin hiç mi rolü yok? Deccalın borusunu öttürecek kıyamet gününden mi korkuyor parababalarımız? Uzun zaman dönemlerini kapsayan plânlamalardan kaçınarak «günü gün etmeye» çalışması ölümcül bir yara aldığından yada alacağından ve tekelci kapitalizmin tarihin karanlıklarına gömüleceği günlerin hiç te uzak olmadığı gerçeğinden mi kaynaklanıyor? İşin bu noktası dikkate alınca yerli finans kapitalin yangından mal kaçırma tavrı daha bir anlam kazanıyor.

Finans Kapitalin Ağzından Finans Kapital :

«Yabancı sermaye bugün en kârlı yatırım alanlarımızı GÜMRÜK DUVARLARIMIZIN ARKASINA ATLAYARAK ele geçirmiştir... Bu hali ile yabancı sermaye

nin Türkiye lakis sana reddüt etri Ekono ger önemli adlandırılalrın kötü gitmeyen nin süratlı altına alın

Türkiye masını eng zını kısaca ve komisyon sistemi içi layısıyla h lamaz... İş ralarında p taj speküla den bir ya gidilmediğ olacaktır. budur. Hal lar halka kesimde he farkında ol dut çevre hayat yaş muş gibi tırnağından bankalarda için, bu yo küçük bir oluyordu... rişilen her ne karşısın toplumun korkak me Fakat bu halkı tesis vil satmak ran gibi k ralarını ver halkın aleyh mektedirler tahvil yolu deca banka halkın tümü minden ibar parasını de hem belirli

nin Türkiye'nin sanayileşmesi ile değil bilakis sanayileşmemesi ile ilgili olduğu te. reddüt etmeden söylenebilir...

Ekonomik bünyemizi kemiren bir diğer önemli hastalık, 'Montaj Sanayii' diye adlandırılan fakat aslında yabancı firmaların kötü bir komisyonculuğundan öte gitmeyen faaliyet dalıdır. Montaj Sanayii'nin süratle disipline edilmesi ve kontrol altına alınması lazımdır...

Türkiye'de kredi düzeni yurt kalkınmasını engelleyecek, en azından onun hızını kısıacak bir tarzda işlemektedir. Faiz ve komisyon yükü %25 i bulan bir kredi sistemi içinde, ciddi bir sanayileşme, dolayısıyla hızlı bir kalkınma sözkonusu olamaz... İş ve endüstri hayatını kendi a. ralarında parsellemiş olan çevreler... Montaj spekülasyon ve tefeci gelirlerini reddeden bir yatırım ve finansman anlayışına gidilmedikçe halkın parası halka düşman olacaktır. Zaten Türkiye'de oyun kuralı budur. Halktan çeşitli şekilde çıkan paralar halka düşman şekilde işletilir... Özel kesimde herşey belirgin ellerde geliyor, farkında olunmadıkça bütün bir ulus mahdud çevrelere hizmete mahkûm bir hayat yaşıyordu. Bu daha yetmiyormuş gibi fakir halkın dışından tırnağından arttırdığı küçük tasarrufların bankalardan başka gidecek yeri olmadığı için, bu yoldan biriken milyarlar böylece küçük bir çenberin emrine tahsis edilmiş oluyordu... Bir kısım çevreler milletçe girilen her reformun ve ileri hareketin yine karşısındadırlar. Ancak şimdi uyanan toplumun baskısı altında daha sinsi ve korkak metodlar içinde çalışmaktadırlar. Fakat bu çevreler halktan para toplarken, halkı tesislerine ortak etmek yerine tahvil satmak veya şirketlerinde halkı figüran gibi kullanmak suretiyle halkın paralarını verimsiz, değersiz şekilde yine halkın aleyhine kullanma yolunu tercih etmektedirler... Halbuki kurnaz çevrelerin tahvil yoluyla topladıkları paralar ise sadece bankalardan aldıkları gibi basit ve halkın tümüyle aleyhinde bir kredi sisteminden ibaret kalmaktadır. Böylece halk parasını değerlendirmek yerine bu parayı hem belirli çevrelerin emrine tahsis etmiş

olmakta, hem de para değerinin devamlı düşmesi nedeniyle ana parasını da zaman içinde yitirmektedir.

Bu arada, sadece halka açık şirketlere tanınan imtiyazlardan yararlanmak ve halka açık şirketlere olan rağbeti istismar etmek için şirketlerini şeklen halka açık halkı yanıltmakta olan gözü açık çevrelere de dikkati çekmek isteriz... Evet aslında devran yine ol devrandır. Sermaye piyasası ve halkın tasarrufları yine mahdud ellerde, çıkarlarına uygun şekilde kullanılmaktadır...

Halkın bu çenberden çıkabilmesi için, mücadele edenlerin ve halk sermayesini savunan vatanperver siyaset adamlarının tek yolu vardır: Paranın açtığı kapıları, satın aldığı stratejik noktaları ve bu noktalara yerleştirilmişleri iyi teşhis etmek, uyanık olmak ve kimlerin hangi noktalar da, kimleri seferber ettiğini dikkatle takip ederek, memleket gelişmesinin nasıl önleendiğini realist olarak teşhis etmektir.» (Halk Sektörü HASTAŞ'tan TÜRK HALKI'na. 1973).

Burada Hastaş'ın hangi maksatlarla nasıl ve kurulduğu, faaliyetleri, Hastaş — Hürriyet Kavgası'nın nitelikleri, Hastaş'ın bugünkü durumu üzerinde duracak değiliz. Daha geniş ve daha kapsamlı bir çalışma içerisinde bu hususlara da yer verilebilir. Bizim ortaya koymak istediğimiz gerçek; bir köşeye sıkıştırıldığı zaman, finans kapital mihraklarından biri olmaya yönelmiş bir kuruluşun, ülkemizin ekonomik yapısı hakkında temel doğruları nasıl dile getirdiğidir. Elbette Hastaş, bu açıklama ve suçlamaları, babasının hayrına yapmıyor, vatan - millet - nutuklarının ardında Hastaş'ın finansman güçlükleri ve kredi dilenmesi gerçeği yatıyor. Fakat burası, hiç değilse bizler için, işin sübjektif yanı. Hastaş, «mahdud çevreler» «Çıkar çevreler», «dar çenber» deyimleriyle içine girmeye çalıştığı Türkiye finans oligarşisini kastediyor. Ve nitekim sonunda, temelde, suçladıklarıyla belirli bir «birliklik» içinde olduğunu şu şekilde dile getiriyor: «Bize fiilen vaziyet almış bankaları da, tarafsız kalanları da bugün ulusal kalkınma hamlemiz için, özel fonksiyonla-

rı olan (Bu özel fonksiyonların neler olduğunu daha önce görmüştük) Milli Kredi Müesseselerimiz olarak görüyoruz» (a.g.e.)

Görüldüğü gibi, «mahdut çevreler» «çıkarıcılar», «bozuk kredi sistemi» hakkında daha önceden söylenenler bir kenara itilip, «Milli Kredi Müesseseleri»nin eteği öpülüyor. Fakat bu etek öpüşün yanında, en açık şekliyle ilkel ve kaba bir şantaj yöntemi de ihmal edilmiyor: «Sözle, propaganda sloganlarıyla değil; fiilen Türk halkının yanında olan, olması gereken Sayın Bankalarımızı şimdi TARİHİ BİR GÖREVE çağırıyoruz. HAŞHAŞ'IN HAKKINI VERİNİZ ve lütfen taşıdığımız ağır sorumluluğun itici gücü altında bizi çaresizlikle başbaşa bırakıp, HALKIN ÖNÜNE ÇIKARAK, HERŞEYİ ANLATMAYA MECBUR BIRAKMAYINIZ.

HEP BİRLİKTE, DOSTÇA, MİLLİ GÖREVLERİMİZİ YERİNE GETİRE. REK, Türk halkının mutluluğu için, O. MUZ OMUZA HİZMET EDELİM» (a.g.e) Finans kapitalin «MAFİA» gelenekleriyle «KIRLI» geçmişinin ve hiç te temiz olmayan «HAL ve GELECEK»inin bundan daha iyi bir tasviri ve tanımı yapılabilir mi? Bir köşeye sıkıştırıldığında, Tıpkı bir «Lumpen» gibi tüm «Dostlar»ını ele verir, kendini kurtarmak için değil anasını, «Yurdunu», «Vatanını» bile satar finans kapital. Hatta bu satıcılık ve aracılık görevini yerine getirirken bir köşeye sıkıştırılması bile gerekli değildir. «Satılmışlık» finans kapitalin «Tabiatı»nda «mündemiç»tir. Çünkü, özünde sözkonusu yurtda, vatan da onun yurdu, onun vatani değil, halkın, ekmekçilerin ve yurtseverlerin vatanıdır.

BANKA SERMAYESİ:

Yukarda görüldüğü gibi Holdingler özel Bankalar kuruyor ya da çeşitli bankalarda yığınsal hisse senedi sahibi olarak bunların yönetimine ortak oluyorlar.

Bankalar da bir yanda Holdinglere, bunlara bağlı şirketlere giderek daha büyük krediler açıyorlar. Diğer yandan bu kredilerin güvenliğini sağlamak, borçlu firmaların işlemlerini yakından izlemek için bu firmalarda hisseler satın alıyor, bunların yönetim kurullarına giriyorlar.

Ayrıca oluşturulan araştırma ve istihbarat kurumlarıyla, teknik elemanlardan iktisatçı, muhasebeci, pazarlamacı uzmanlardan geniş kadro ağıyla bu şirketlerin tüm işlemlerini izleyebilecek, yönlendirebilecek, hatta yönetebilecek hale geliyorlar.

Böylece sanayi-ticaret ve banka sermayesi birbiriyle sarmaşıyor.

Aşağıda sizlere özel bankaların çeşitli alanlarda yaptıkları yatırımlarla ilgili bazı verileri sunuyoruz:

BANKALARIN İŞTİRAKLERE AYIRDIĞI SERMAYE (X 100 TL)

	1972	1973	1974
HUSUSİ KANUNLARLA KURULMUŞ BANKALAR			
a)			
1 — İller Bankası	8 406	9 607	9 607
2 — İstanbul Emniyet Sandığı	491	491	491
3 — T.C. Turizm Bankası	2 435	2 375	6 500
4 — T.C. Ziraat Bankası	270 790	362 777	443 458
5 — T. Emlak Kredi Bankası	146 676	146 950	147 777
6 — T. Halk Bankası	585	585	585
7 — T. Öğretmenler Bankası	3 629	3 479	3 554
8 — T. Vakıflar Bankası	60 873	79 412	117 386
	493 885	1 605 876	1 729 358
b)			
9 — Denizcilik Bankası	125 025	125 025	126 025
10 — Etibank	383 588	393 561	574 507
11 — Sümerbank	746 629	773 274	794 713
	1 255 242	1 291 860	1 495 245
Toplam	1 749 127	1 897 536	2 224 603
YABANCI BANKALAR			
12 — Banka Komercijale İtalyana	2 147	2 147	2 147
13 — Banka di Roma	2 070	2 070	2 070
14 — Hollantse Bank - Uni N.V.	50	50	50
15 — Osmanlı Bankası	65 983	80 516	84 515

	1972	1973	1974
16 — Uluslar. Ends. ve Tic. B.	1 412	1 735	1 775
Toplam	71 662	86 520	90 551
MAHALLİ BANKALAR			
17 — Afyon Terakki Servet B.	—	—	—
18 — Sağlık Bankası	—	—	—
Toplam	—	—	—
DİĞER MİLLİ BANKALAR			
19 — Akbank	182 043	315 072	429 623
20 — Anadolu Bankası	2 362	2 878	2 925
21 — Çaybank	—	—	—
22 — Demirbank	12 617	15 680	31 367
23 — Denizli İktisat Bankası	39	46	146
24 — Egebank	2 900	2 900	8 400
25 — Elâzığ İktisat Bankası	—	2	2 402
26 — Eskişehir Bankası	6 058	8 397	8 679
27 — İstanbul Bankası	8 841	63 674	109 116
28 — İşçi Kredi Bankası	1 966	6 560	6 558
29 — Kocaeli Bankası	233	233	233
30 — Milli Aydın Bankası	128	123	128
31 — Pamukbank	4 973	6 123	20 406
32 — Şekerbank	27 760	35 768	50 516
33 — Türk Dış Ticaret Bankası	—	—	—
34 — Türk Ticaret Bankası	71 353	80 568	118 014
35 — T. Bağcılar Bankası	371	361	341
36 — T. Garanti Bankası	58 546	95 252	141 089
37 — T. İmar Bankası	792	847	1 979
38 — T. İş Bankası	610 840	877 725	1 094 867
39 — T. Tütüncüler Bankası	119	113	162
40 — Yapı ve Kredi Bankası	167 673	208 180	234 517
Toplam	1 159 654	1 720 307	2 264 468
Umumi Toplam	2 980 443	3 704 363	4 579 628

Kaynak : T. Bankalar Birliği, Bankaların Yıl sonu Bilanço ve Kâr-Zarar Hesapları

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere ikisi mahallî banka olan 4 bankanın iştiraki yoktur. Bu bankalar; Afyon Terakki Servet Bankası, Sağlık Bankası, Çaybank ve Türk-Dış Ticaret Bankası'dır.

— Hususî Kanunlarla Kurulmuş bankaların iştirakleri toplamının, bankaların toplam iştirakleri içindeki payı 1974 yıl sonu itibariyle % 48,57'dir. Bu grubun içinde % 67,21 ile en büyük paya özel amaçlı kuruluşlar olan Denizcilik Bankası, Etibank ve Sünerbank sahiptir. Bu üç bankanın iştirakler açısından bankacılık sistemindeki payı % 32,64'tür.

Diğer Milli Bankaların 1974 yıl sonu itibariyle iştirakleri toplamının, toplam banka iştirakleri içindeki payı ise % 49,44'tür. İştirakler açısından bu grup içinde en önemli paya % 48,34 ile T. İş Bankası sahiptir. T. İş Bankasının toplam banka iştirakleri içindeki yeri ise % 23,90'dır.

Önde gelen 5 özel bankanın milli bankalarda ve çeşitli yatırım alanlarındaki payları da aşağıda gösterilmiştir.

B a n k a	Diğer Milli Bankalar Grubundaki % Payı	Sistem içindeki % Payı
1 — T. İş Bankası	48,34	23,90
2 — Akbank	18,97	9,38
3 — Yapı ve Kredi Bankası	10,85	5,12
4 — T. Garanti Bankası	6,36	3,14
5 — T. Ticaret Bankası	5,21	2,57
6 — İstanbul Bankası	4,81	2,38
Toplam	94,04	46,49
7 — Diğerleri	5,96 (*)	53,51 (**)
Genel Toplam	100,00	100,00

[*] 16 Bankanın payı

[**] 34 Bankanın payı

TÜRKİYE SOSYAL TÜSTAV
TARİH ARAŞTIRMA VAİFİ

Onüç bankanın iştirakler açısından Türk Bankacılığında işgal ettikleri yer 1974 sonu itibariyle aşağıda toplu halde gösterilmiştir.

TABLO : 103

B a n k a	Sistemdeki % Payı	Kümülatif Toplam
1 — T. İş Bankası	23.90	23.90
2 — Sümerbank	17.35	41.25
3 — Etibank	11.95	53.20
4 — Ziraat Bankası	9.68	62.88
5 — Akbank	9.38	72.26
6 — Yapı ve Kredi Bankası	5.12	77.38
7 — T. Emlâk Kredi Bankası	3.22	80.60
8 — T. Garanti Bankası	3.14	83.74
9 — Denizcilik Bankası	2.75	86.49
10 — Türk Ticaret Bankası	2.57	89.06
11 — T. Vakıflar Bankası	2.56	91.62
12 — İstanbul Bankası	2.38	94.-
13 — Osmanlı Bankası	1.84	95.84
Toplam	95.84	—
14 — Diğer 27 Banka	4.16	100.—
Genel Toplam	100.00	—

Görüldüğü gibi Türk Bankacılığında iştirakler belli başlı birkaç bankanın elinde toplanmıştır. Örneğin, T. İş Bankasının sistemdeki payı yaklaşık olarak 1/4 tür. Bu bankaya Sümerbank ve Etibank'ta katıldığında oran % 53,20 olmaktadır. Ziraat Bankası, Akbank ile Yapı ve Kredi Bankası'nın da işe karışmasıyla bu oran % 77,38'e ulaşmaktadır.

Bu ilk altının içindeki üç banka (Etibank, Sümerbank, Ziraat Bankası) özel amaçlı kuruluşlardır. Özellikle Etibank ve Sümerbank'ın esas uğraşları bankacılıktan ziyade inşaatcilik ve imalat sanayi alanındadır.

Bu nedenle bu iki bankanın iştiraklerinin yüksek olması faaliyet gayelerinin bir sonucudur.

Diğer üç banka ise (T. İş Bankası, Akbank ile Yapı ve Kredi Bankası) Türk Bankacılığının Oligopolcü bankalarıdır. İştirakler açısından bu üç bankanın sistemdeki payı % 38,40, Diğer Milli Bankalar grubundaki payı ise % 77,66'dır.

Yukarıda bankacılıkla ilgili verilen tüm veriler S.Yılmaz Ocakçıoğlu ve İ.Karacan tarafından hazırlanan Maliye Bakanlığı Teknik Kurulu Neşriyatında 1977 yılında yayınlanan "Türk Bankacılığında İştirakler (1966-1974)" adlı kitap-
tan alınmıştır.

5

Bu konuda V.I.Lenin'in "Emperyalizm" yapıtından bazı alıntıları anımsamakta gerekiyor: (alıntılar Konuk Yayınları'nın "Kapitalizmin Sonuncu Aşaması Emperyalizm" adıyla Şubat 1978'de yayınladığı kitaptan alınmıştır)

« Başlangıçta, banka, birçok kapitalistin cari hesaplarını tutarken, tamamıyla teknik ve sadece yardımcı işlemlerle uğraşmaktaydı. Fakat, bu işlemler muazzam boyutlara ulaştığında, bir avuç tekeli, tüm kapitalist toplumun hem ticari, hem de sınıl işlemlerini kendine tabi kılar; çünkü bu bir avuç tekeli, bankalarla bağları, cari hesaplar ve diğer finans işlemleri sayesinde, önce filan ya da falan kapitalistin finans durumunu *kesinlikle bilebilir*, sonra onları *denetleyebilir*, kredileri genişleterek veya kısararak, kolaylaştırarak veya zorlaştırarak onlar üzerinde etki yapabilir ve, nihayet, bu kapitalistlerin kaderlerini *bütünüyle belirleyebilir*, işletmelerinin gelirlerini *belirleyebilir*, sermayeden yoksun kılabilir veya sermayelerini hızlı bir şekilde, korkunç oranlarda büyötmelerine olanak sağlayabilir vb.. »

* Agy. 3. 38

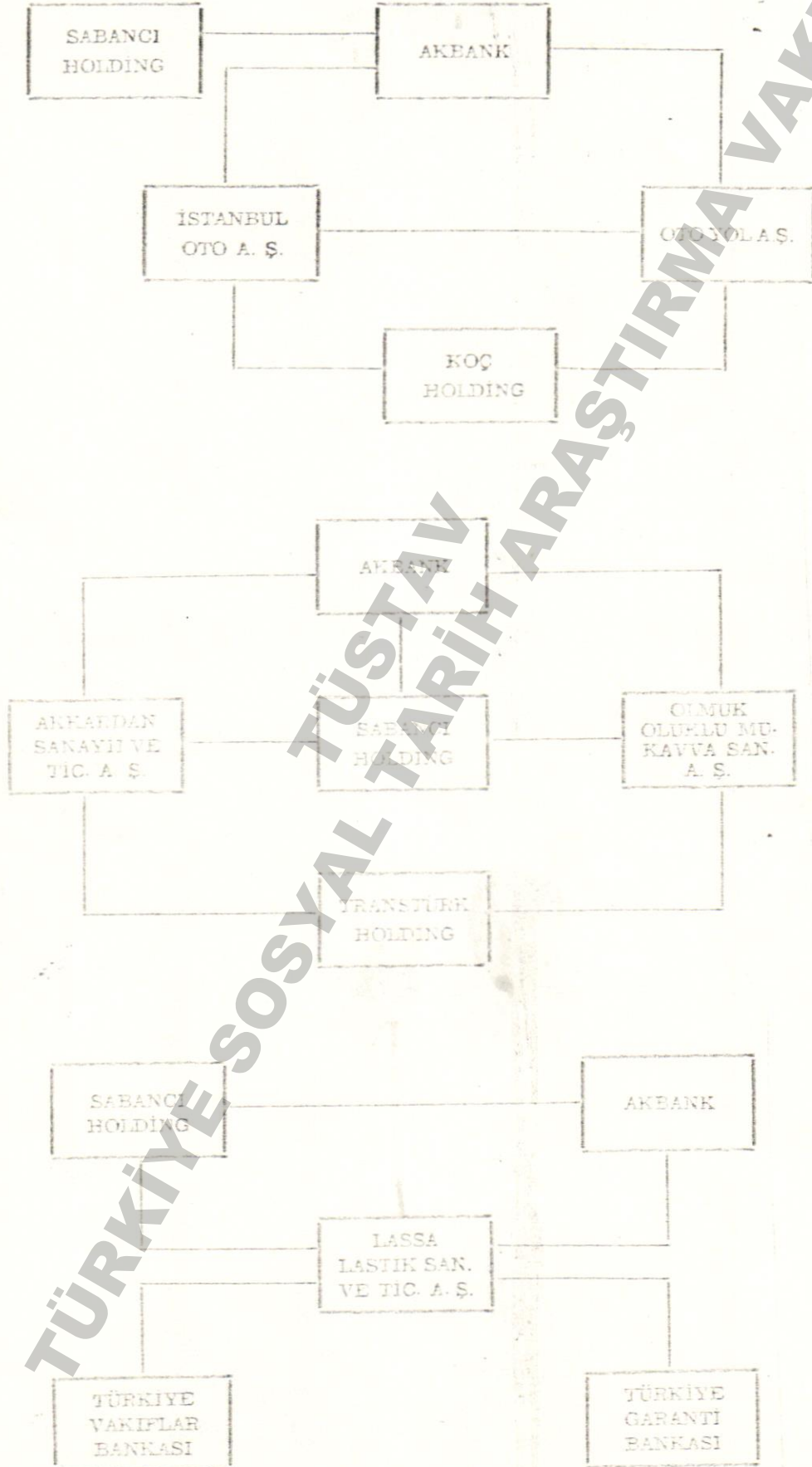
«... tekellilik bankalardan kaynaklanmıştır. Bankalar, eskiden mütevazı blrer aracı iken, finans sermayesinin tekellni ellerine geçirmişlerdir. En ileri kapitalist ölkelerde, 3-5 büyük banka, sanayi sermayesi ile banka sermayesinin *ekisler düzeyinde birleşmesini* gerçekleştirmiş ve koskoca ölkelerin para-sermayelerinin ve gelirlerinin en büyük bölümünü temsil eden milyarları ve milyarları ellerinde toplamışlardır. Günümüz burjuva toplumunun istisnasız bütün politik ve ekonomik kurumlarını sıkı bir bağımlılık ağıyla saran bir finans oligarşisi bu tekelliliğin en çarpıcı tezahürüdür. »

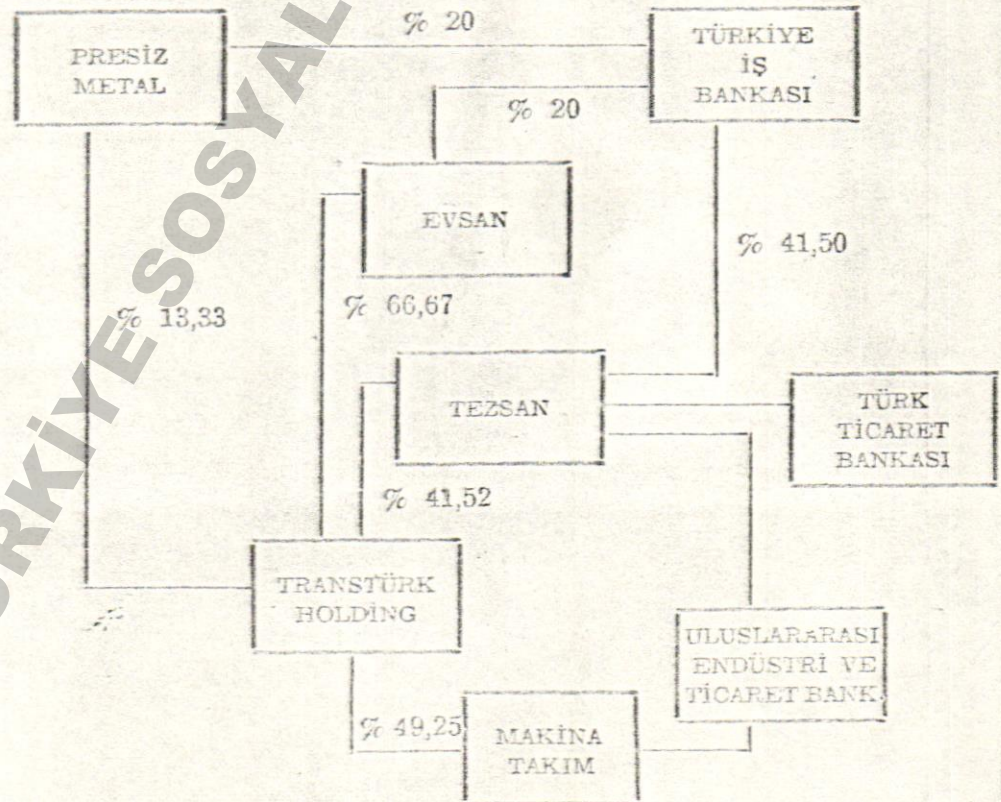
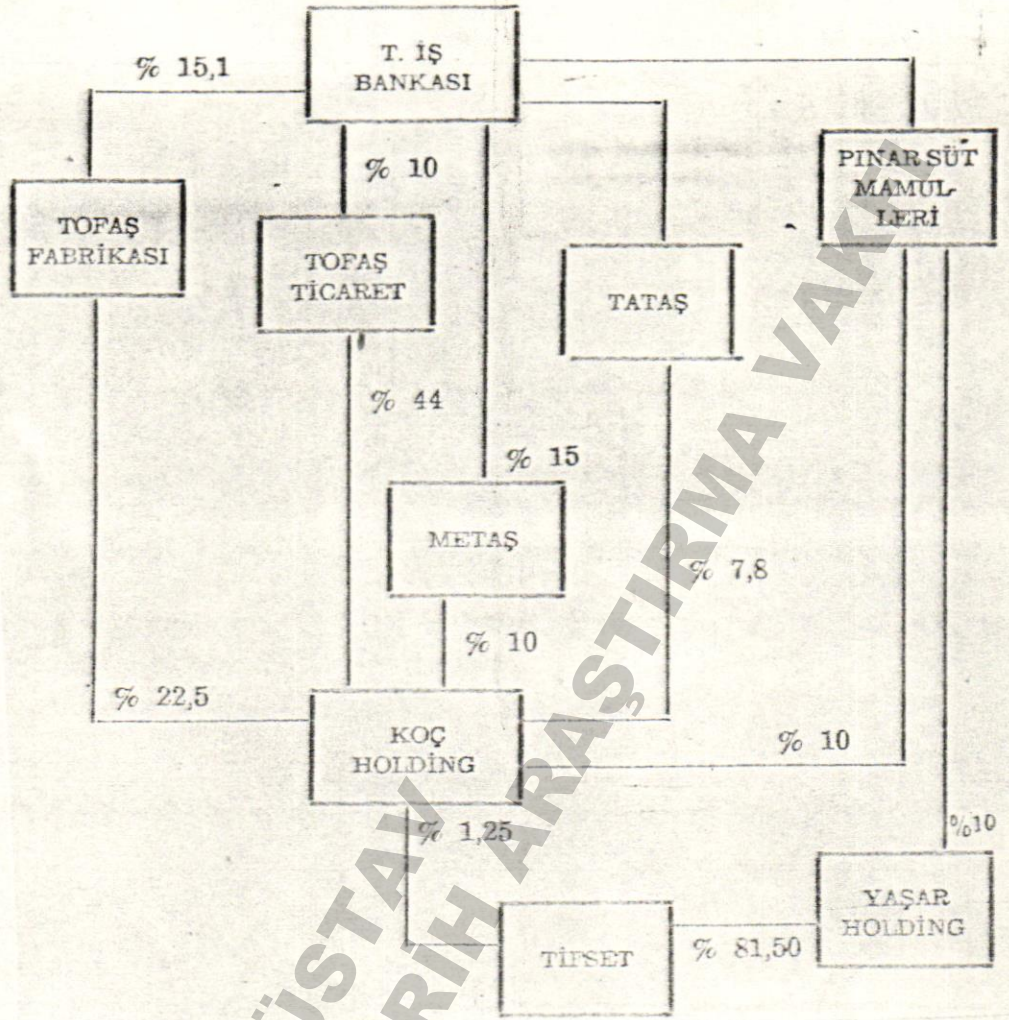
* Agy. 3. 107

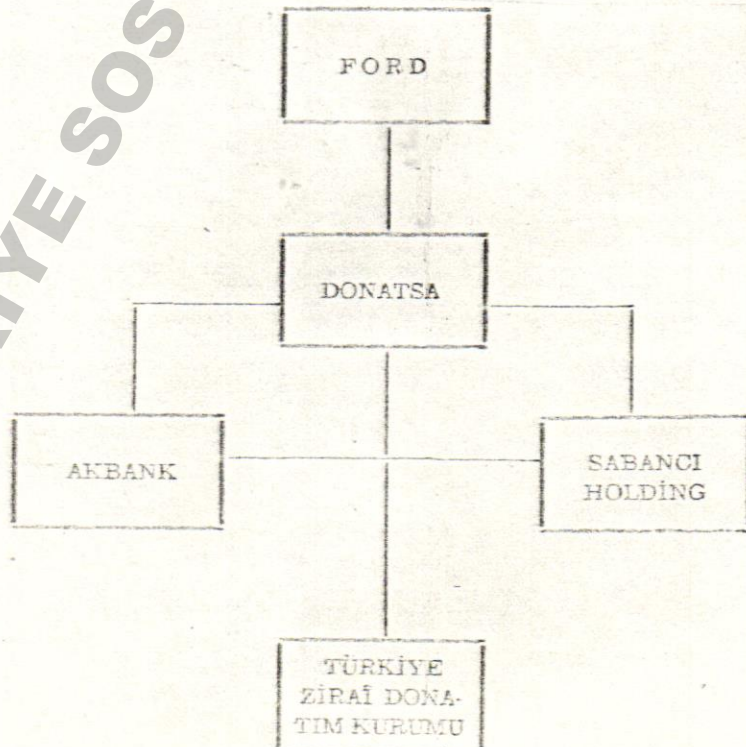
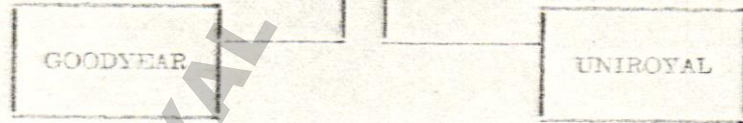
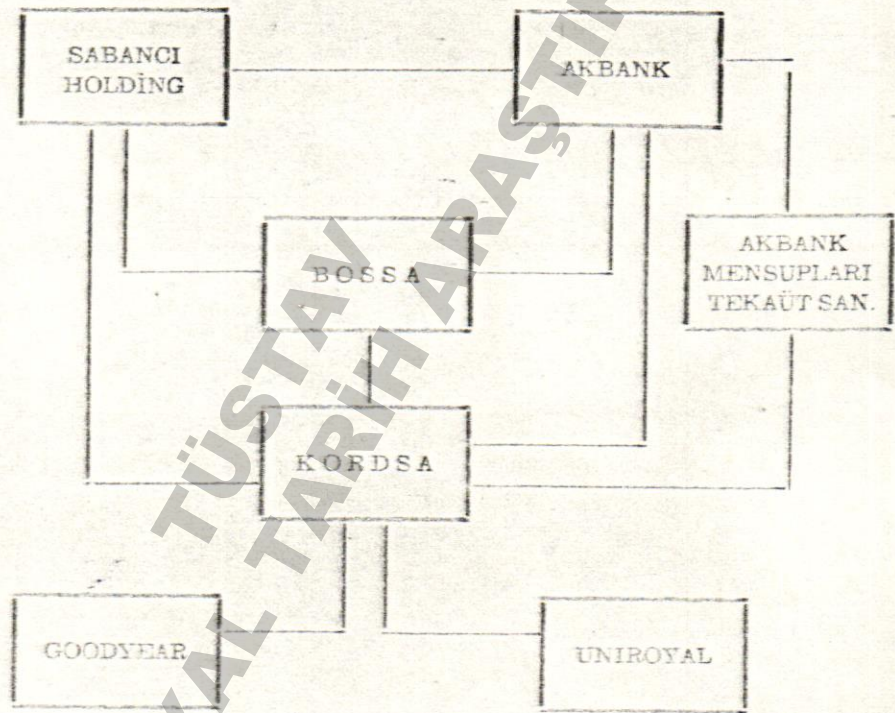
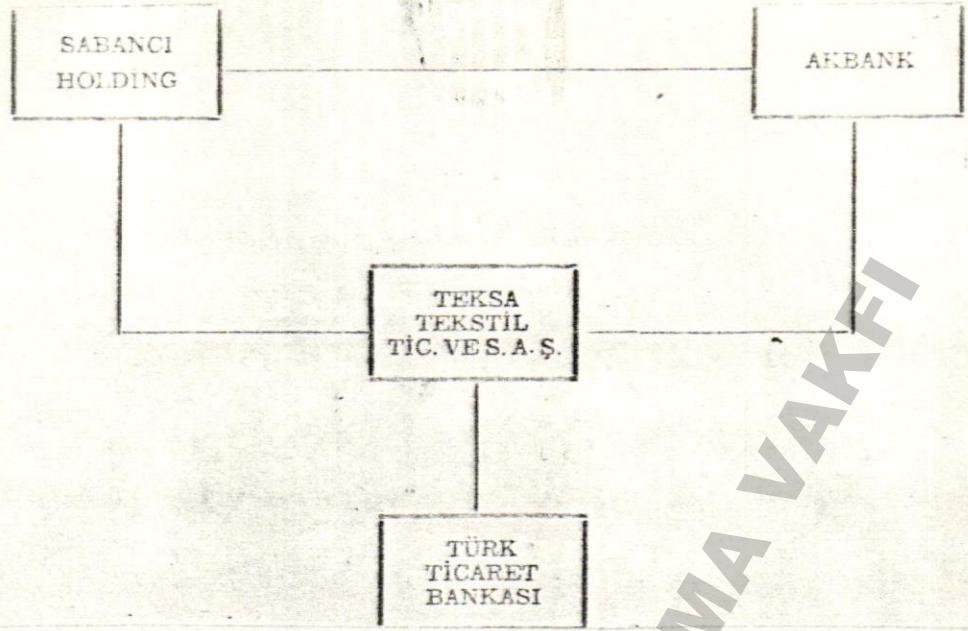
« Birkaç elde yoğunlaşmış bulunan ve fiilen bir tekel uygulayan finans sermayesi, şirketler kurma, menkul kıymetlerin emisyonu, devlet borçları vb. yollarından muazzam ve gitgide büyüyen kârlar elde etmekte, finans oligarşisinin egemenliğini güçlendirmekte ve toplumun tümünü tekelciler yararına *haraca bağlamaktadır.* »

* Agy. 3. 52

Aşağıdaki tablolarda bankaların, holdinglerin ve şirketlerin birbirleriyle sarmaşması, birbirinin içine girmesi gösterilmektedir.

T. Sınai Kalkınma Bank.	Çukurova Çimento Sanayi T. A.Ş.	Ayeks Yağ San. ve Tic. A.Ş.
193,4 %16	62,0 %1	13,5 %338
Sınai Yatırım ve Kredi Bankası A.Ö.	Çim Sa Çimento Sanayi ve Tic. A.Ş.	Marsa Margarin San. A.Ş.
40,0 %10	120,0 %26,9	32,0 %97
Türkiye Halk Bankası	Bossa Tic. v. San. İsl. T. A.Ş.	Yağ Sa Yağ San. A.Ş.
1000,0 %9,12	60,0 %38,3	5,0 %59
Aksigorta A.Ş.	Kordsa Kord Bezi San. ve Tic. A.Ş.	Ak-Kardan San. ve Tic. A.Ş.
10,0 %98,8	100,0 %39,8	30,0 %34
Doğan Sigorta A.Ş.	Sasa Suni ve Sentetik Elyaf San. A.Ş.	Anasa Anadolu Nissan Otomotiv. San. ve Tic. A.Ş.
1,0 %38,4	275,0 %25	10,0 %10
Tam Hayat Sigorta A.Ş.	Teksa Tekstil Tic. ve San. A.Ş.	Donatma Donatım San. bancı Traktör San. TAŞ
7,0 %10	100,0 %32,3	32,2 %25
Ak Çimento Tic. A.Ş.	Yün Sa Yünlü San. ve Tic. A.Ş.	Goodyear Lastikleri
105,0 %17,4	40,0 %25	81,0 %906

AK

Lassa Lastik San.
ve Tic. A.Ş.

400,0

%25,1

Birleşik Alman İlaç
Fab. Türk Lmtd.Ş.

26,4

%15

Oto-Yol Paz. A.Ş.

Oto-Yol San. A.Ş.

60,0

İstanbul Turizm ve
Otelcilik A.Ş.

175,0

%2,6

Bimsa Bilgi İşlem
Merkezi Tic. v. San.

Yapı v. Kredi Bankası
A.Ş.

300,0

%0,12

Olmuk Mukarva
San. ve Tic. A.Ş.

75,0

%33,7

T. Maden Bankası

12,0

%6,3

Çelik Nakit ve Tel
San. A.Ş.

27,0

%5,4

Çukurova Elektrik
A.Ş.

325,0

%4,9

Güney Cam Fab. A.Ş.

10,0

%15

Ereğli Demir ve Çelik
Fab. T.A.Ş.

567,5

%0,9

Akova Tic. T.A.Ş.

0,5

%91

Uygun Gıda ve
İhtiyac Mad. Paz. A.Ş.

0,5

—

Karadeniz Bakır
İşletmeleri A.Ş.

600,0

%1,7

Ak Yayınlar Ltd.Ş.

0,5

%99,4

AÇIKLAMALAR:

Firma adı

Akbank
İştiraki

Sermaye x milyon %

Nasaş Alüminyum
San. v. Tic. A.Ş.

195,0

%10

İstanbul Oto A.Ş.

24,0

%15

BANK

Adapazarı Şeker Fab.	Çayırova Cam San. AŞ	Türk Pirelli Lastikleri
30,0 %20	150,0 %30	120,0 %25,8
Amasya Şeker Fab.	Paşabahçe Cam San.	Akdeniz Gübre San.
30,0 %14	80,0 %29,3	162,0 %10
Kütahya Şeker Fab.	Teknik Cam San. AŞ	Koruma Tarım İlaçları
26,0 %25	40,0 %29,6	35,0 %20,7
Türkiye Şeker Fabrik.	Topkapı Şişe San. AŞ	Lever Brothers San. Tic.
500,0 %33	120,0 %31	1,894 %20
Unilever -İş Tic. San.	Türkiye Şişe v. Cam San.	Keban Holding ve Ort. Plastik
55,95 %20	100,0 %35	30,0 %20
T. Tuborg Bira v. Malt San.	Balıkesir Pamuklu Dokü.	Çelik Halat ve Tel San.
35,0 %10	35,5 %22,8	27,0 %10,9
Kayısı Kurutma v. Pulb. F.	İpekış Mensucat T. AŞ	İzmir Metalurji Fab.
20,0 %36,5	30,0 %98,3	180,0 %14,5
Karadeniz Bakır İşletm.	Aksa Akıllık Kimya S.	Madeni İnşaat İşleri
600,0 %14,7	137,5 %10	50,0 %60
İzmir Çimento Fab.	Polylen Sentetik İplik S.	Omtaş Otomotiv Transmis. yon Aksamı
81,0 %12,6	85,0 %11,4	48,0 %16,7
Konya Çimento San.	Ceytaş Ceyhan Tekstil S.	Presiz Metal İmalat S.
44,0 %33,4	60,0 %15	22,5 %20
Cam Elyaf San. AŞ	Trakya İplik San.	Tezsan Takım Tezgahları
60,0 %10	52,5 %15	50,0 %37,5

İŞ
BAN

Sermayesine
yüzde 10
dan az iş-
tirakı olan
şirketlerde
ki toplam
sermayesi:

TL 9654686000
yaklaşık
10 Milyar TL

225,0	%10,5	Tofaş T. Otomobil Fab. A.Ş.	2,0	(2) %100	Deştek Reasürans T.A.Ş.	200,0	%12	Ege Gübre San. A.Ş.
37,7	%12	T. General Elektrik EnAŞ	1,0	(3) %100	Milli Reasürans T.A.Ş.	80,0	%17,4	Kağıt Dert San. A.Ş.
120,0	%31	Wat Elektrik ve Motorları San.	15,0	%16,6	Evsan Ev San. A.Ş.	12,0	%19,2	Keban Holding ve Ort. A.Ş.
10,6	%25	General Elektrik T.A.O.	48,0	%12,5	Gıda Gıda v. İhtiyaç Maddeleri T.A.Ş.	75,0	%18	Mensa Mensucat San. v. Tic. A.Ş.
10,0	%67	Türk Dış Ticaret Bankası	0,25	%20	Hizmet İşleri Limited Ş.	75,0	%10	Tekstil v. Tic. San. A.Ş.
40,0	%64,2	Sınai Yatırım v. Kredi Bankası A.O.	1,5	%99	Kültür Yayımları T.Ş.	340,0	%28,5	Soda San. A.Ş.
193,4	%24,6	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	0,5	%29	National Mulayji Kasa	26,0	%18,5	Sütaş Seramik San. A.Ş.
30,0	%10	Altın Yünus Çeşme Turistik Tesisi	60,0	%10	Tofaş Oto Tic. A.Ş.	260,0	%10,7	Takvim Otelleri A.Ş.
10,0	%20	Umumi Magazalar T.A.Ş.	75,0	%15	AK-Al Tekstil San. A.Ş.	37,8	%13,7	Türk-Alman Turizm
1,5	%45,5	Aradolu Anonim T.Ş.	60,0	%25	Çukurova Kimya ve Yen Sanayi A.Ş.	20,0	%8	Upaş Uşak Elektrik Porselen
3,0	%17	Atkara Anonim Türk Sigorta Şirketi	0,5	%38	Edirne Turizm ve Endüstri A.Ş.	x milyon sermayesi	%	Firma adı-

KLAS

1

Eski Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı
Faruk Sükan'ın Türkiye'deki "banka sistemi"
bozukluklulukları ile ilgili basına yaptığı
açıklamalardan (22.12.78)

KREDİLERİN KİŞİLER ARASINDA DENGESİZ DAĞILIMI:

"ÜLKEMİZDE KREDİLERİN KİŞİLER ARASINDAKİ DAĞILIMINDA BÜYÜK DENGESİZLİKLERİN BULUNDUĞU, TOPLUMUN "AZINLIK" DİYE NİTELEYEBİLECEĞİMİZ BİR KESİMİNİN KREDİLERDEN "ASLAN PAYI" ALIRKEN, TOPLUMUN BÜYÜK KESİMİNİN KREDİLERDEN ALDIĞI PAYIN SON DERECE YETERSİZ OLDUĞU VE BU DURUMUN DA ÇEŞİTLİ NEDENLERDEN KAYNAKLANDIĞI AÇIKTIR. BU NEDENLERİN EN ÖNEMLİLERİ ÖZEL SEKTÖR VE KAMU SEKTÖRÜ BANKALARINDAN OLUŞAN TÜRK BANKA SİSTEMİNDEKİ BANKALARIN ÖZEL DURUMLARIDIR. DAHA AÇIK İFA DEYİŞLE ÜLKEMİZDEKİ ÖZEL BANKALARDAN BİRER "AİLE BANKASI" DURUMUNA DÖNÜŞÜŞ OLMALARI, DEVLET BANKALARININ İŞİ HEMLER HEMLER KAPSAMINI KANUNLARLA TESPİT EDİLMİŞ BİRER FONKSİYONLARI BULUNDUĞU HALDE BU FONKSİYONLARINI GEREĞİNCE YERİNE GETİRMEMELERİ, KREDİLERİN KİŞİLER ARASINDA ADALETSİZ BİR BİÇİMDE DAĞILMASINA NEDEN OLMAKTADIR.

TÜRKİYE'DE KREDİLERİN KİŞİLER ARASINDA DENGESİZ DAĞILMASINA NEDEN OLAN ÖZEL BANKALARLA KAMU BANKALARININ DURUMU, ÖZEL BANKALARIN SERMAYELERİNE SAHİP OLMALAR VE DEVLET BANKALARINDAN DAĞITILAN KREDİLERİN ÖZELLİKLERİ AÇIKTIR. İNCELENDİĞİNDE ORTAYA BİRİ ÖNEMLİ ÇIKMALAR ÇIKMAKTADIR.

AİLE BANKALARI:

KREDİ DÜZENİNDE EKİPMANLARI BÜYÜK OLAN ÖZEL BANKALARIN BÜYÜK BİR KISMININ SERMAYELERİNE FAHRE AİLE EGEMELİDİR. MESELA ANKARA'IN 600 MİLYON LİRA OLAN SERMAYESİNİN % 80,8'İNE SAKIHO HOLDİNG VE SAKIHO AİLESİ SAHİPTİR. SAKIHO HOLDİNG İLE İLGİLİ BU ORAN % 94'Ü VE İLHAKI İDİR.

BİRİNCİ BÜYÜK BANKA OLAN İZMİR BANKASI'NIN 300 MİLYON LİRA OLAN SERMAYESİNİN % 54,8'İ İZMİR BANKASI, % 14,4'Ü İZMİR BANKASI VE % 9,2'si DE SAKIHO HOLDİNG SAHİPTİR. BİRİNCİ BÜYÜK BANKA OLAN İZMİR BANKASI'NIN 300 MİLYON LİRA OLAN SERMAYESİNİN % 54,8'İ İZMİR BANKASI, % 14,4'Ü İZMİR BANKASI VE % 9,2'si DE SAKIHO HOLDİNG SAHİPTİR. BİRİNCİ BÜYÜK BANKA OLAN İZMİR BANKASI'NIN 300 MİLYON LİRA OLAN SERMAYESİNİN % 54,8'İ İZMİR BANKASI, % 14,4'Ü İZMİR BANKASI VE % 9,2'si DE SAKIHO HOLDİNG SAHİPTİR.

GÖRÜLDÜĞÜ GİBİ BU AİLELER GENELLİKLE BİRER HOLDİNGE YANI ŞİRKETLER TOPLULUĞUNA DA SAHIPTIRLER. UYGULAMA GÖSTERMİŞTİR Kİ ÖZEL BANKALARIN SERMAYE VE İDARELERİNE EGEMEN OLAN BU AİLELER, HALKIN TASARRUFLARINDAN OLUŞAN KAYNAKLARINI ESAS OLARAK YİNE KENDİLERİNE AİT ŞİRKETLERE KREDİ OLARAK KULLANDIRMAKTADIR. BU TÜR KULLANIMDA ÖZEL BANKALARIN YARARLANDIKLARI EN ÖNEMLİ YASAL DAYANAK DA 7129 SAYILI BANKALAR KANUNU'DUR. BU KANUNUN 38 İNCİ MADDESİNE GÖRE, BANKALAR SERMAYELERİNİN % 25'İNDEN FAZLASINA SAHİP OLDUKLARI ŞİRKETLERE HERHANGİ BİR KAYITLAMA OLMADAN, SINIRSIZ KREDİ AÇABİLMEKTEDİR. OYSA DİĞER KİŞİLERE AÇILACAK KREDİLER BANKALARIN SERMAYELERİNİN % 10'U VE % 25'i İLE SINIRLIDIR. BU KANUN MADDESİ İLE ÖZEL BANKALARIMIZ KENDİ ŞİRKETLERİNE SINIRSIZ KREDİ KULLANDIRMA İMKANINI YILLARDIR KULLANMIŞLAR VE KREDİ DÜZENİNDEKİ BU ADALETSİZ DAĞILIMA NEDEN OLMUŞLARDIR.

BAZI ÖZEL BANKALARIN SINIRSIZ VE SORUMSUZ KREDİ DAĞITIMLARI, BU BANKALARIN SERMAYE VE YÖNETİM BAKIMINDAN EL DEĞİŞTİRMELERİNE VE SİLE OLMUŞTUR.

MESELA "AİLE BANKASI" NİTELİĞİNDE OLAN İSTANBUL BANKASI, MEVDUAT, SERMAYE VE İHTİYATLARINDAN OLUŞAN KAYNAKLARININ % 46'SINI, YANI YAKLAŞIK YARISINI, KENDİ ŞİRKETLERİNE KREDİ VE SERMAYE OLARAK KULLANDIRMIŞ, TAHSİS ETMİŞTİR.

BİR BAŞKA ÖZEL BANKA OLAN GARANTİ BANKASI DA TOPLAM KREDİLERİNİN (4,5 MİLYAR LİRA) % 35,2'SİNİ (1,6 MİLYAR LİRA) YANI ÜÇTE BİRİNDEN FAZLASINI YİNE KENDİ İŞTİRAKLERİNE, KENDİ ŞİRKETLERİNE KULLANDIRMIŞTIR.

AKTANK'IN İŞTİRAKLERİNE KULLANDIRDIĞI KREDİLER İSE 3,3 MİLYAR LİRA OLUP BU TUTAK BU BANKA'NIN 19,5 MİLYAR LİRA OLAN TOPLAM KREDİLERİNİN % 16,9'UDUR.

BU ÖRNEKLERİ ARTIRMAK MÜMKÜNDÜR. BU DA GÖSTERMEKTEDİR Kİ KREDİ DÜZENİNDEKİ ÖZEL BANKALAR SERMAYE YAPILARININ VE BAZI YASAL DAYANAKLARIN SONUCU OLARAK TOPLADIKLARI MEVDUATLARLA MERKEZ BANKASINDAN SAĞLADIKLARI REESKONT İMKANLARINDAN OLUŞAN KAYNAKLARINI ÖNCELİKLE KENDİ ŞİRKETLERİNE KULLANDIRMAKTADIR. BU DURUM DA TABİATİY-

IA BANKA KREDİLERİNİN KİŞİSEL DAĞILIMINDA ADALETSİZLİKLERE YOL AÇMAKTADIR. KUŞKUSUZ BU DURUM ÖZEL SEKTÖRE AÇILAN KREDİLERE KARŞI OLUNDUĞU ANLAMINA GELMEZ. ANCAK BÜYÜK ŞİRKETLERİN YANISIRA ORTA VE KÜÇÜK TEŞEBBÜSLERİN DE KREDİYLE DESTEKLENMELERİ GEREKİR.

BU DURUM, YANİ BÜYÜK BANKALARDAN ORTA VE KÜÇÜK İŞLETMELERİN YETERİNCE KREDİ SAĞLAYAMAMALARI, ANADOLU'DAKİ BAZI MAHALLİ BANKALARIN SERMAYELERİNİN VE DOLAYISIYLA YÖNETİMLERİNİN ELE GEÇİRİLMESİNE YÖNELİK ÇABALARI ARTIRMİŞTIR. ÖYLESİNE Kİ BUGÜN ARTIK BAZI MAHALLİ BANKALAR BİLE BAZI SERMAYE GRUPLARI İLE BAZI AİLE ŞİRKETLERİ İLE BÜTÜNLEŞMİŞ BULUNMAKTADIR. MESELA ESKİŞEHİR BANKASI (ZEYTİNOĞULLARI), ELAZIĞ İKTİSAT BANKASI (ACARERLER) GİBİ.

DEVLET BANKALARI :

DEVLET BANKALARI DA HEPSİNİN ÖZEL FONKSİYONU BULUNMASINA RAĞMEN ÖZEL BANKALARINKİNE BENZER BİR KREDİ POLİTİKASI UYGULAMAKTADIR. KANUNLARLA KURULMUŞ BU BANKALARIN ÖZEL KANUNLARINDA BELİRTİLMİŞ AMAÇLAR UNUTULARAK BELLİ TİCARİ ŞİRKETLER, BÜYÜK TUTARDAKİ KREDİLERLE VE ÇOĞU ZAMAN KANUNLARA AYKIRI BİR BİÇİMDE FİNANSE EDİLMİŞTİR.

BANKALARIN, MEVZUAT BOŞLUKLARINDAN İSTİFADİ EDEREK, DİLEDİKLERİ KİŞİLERE, DİLEDİKLERİ KONTROLDA, DİLEDİKLERİ KADAR KREDİ VERMELERİ, MİLLİ EKONOMİDE SAPMALAR VE DENGESİZLİKLERE YOL AÇMIŞTIR. KALKINMA PLANLARINDA VE YILLIK PROGRAMLARDA MEYDANA GELEN SAPMALAR DA, BANKALARIN BU TUTUMLARININ ROLÜ BÜYÜKTÜR.

BU KONUDAKİ SOMUT ÖRNEKLER, YAPILAN İNCELEMELERDE TESPİT EDİLEN YOLSUZLUKLAR, USULSÜZLÜKLER SON DERECE FAZLADIR.

UYGULAMA GÖSTERMİŞTİR Kİ, GEREK ÖZEL BANKALAR VE GEREKSE DEVLET BANKALARI, KREDİLERİN BELLİ BİR KAÇ KİŞİ ÜZERİNDE TOPLANMASINI SAĞLAYAN KOŞULLAR İÇİNDE PAALİYETLERİNİ SÜRDÜNMEKTEDİR. MEVCUT KREDİ DÜZENİNDEKİ KREDİLERİN DAĞILIMINDAKİ BOZUKLUKLAR ANCAK ÖZEL BANKALARIN SERMAYE VE KREDİ DURUMLARINA İLİŞKİN YASA DEĞİŞTİRİLEREK. DEVLET BANKALARI DA SADECE ASIL FONKSİYONLARI İÇİN UĞRAŞAN MALİ KURULUŞLAR DURUMUNA DÖNÜŞTÜRÜLEREK DÜZELTİLEBİLECEKTİR.

SOSYAL GÜVENLİK FONLARI:

BU ARADA BÜYÜK BİR İÇ KAYNAK, İÇ FİNANSMAN SIKINTISI ÇEKEN KAMU SEKTÖRÜNE YÖNELTİLMESİ GEREKEN BAZI SOSYAL GÜVENLİK FONLARININ DA ÇOK UZUN SÜRELERLE DOLAYLI BİR ŞEKİLDE BAZI ÖZEL FİRMA LARA KREDİ KAYNAĞI OLARAK TAHSİS EDİLMESİ İLGİ ÇEKİCİDİR."

(...)

KREDİLERİN BÖLGELER ARASINDA DENGESİZ DAĞILIMI:

"ÜLKEMİZDE HEMEN HEMEN HERKESİN MÜŞAHEDE ETTİĞİ BÖLGELER ARASI DENGESİZLİKLERDEN BİRİ DE KREDİ DÜZENİNDEN KAYNAKLANMAKTADIR. BİR DİĞER İFADEYLE BÖLGELER ARASINDA KREDİLERİN DAĞILIMI AÇISINDAN BÜYÜK DENGESİZLİKLER SÖZKONUSUDUR. BU DENGESİZLİK TAFELATIYLA BÖLGELER ARASINDA OLUŞAN DİĞER BAZI DENGESİZLİKLERE DE (GELİR DAĞILIMI GİBİ) SEBEB OLMAKTADIR.

1977 YILI SONUNDAKİ DURUMA GÖRE, KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI DAHİL BANKA KREDİLERİNİN YALNIZCA % 3'Ü MİKTAR OLARAK 8 MİLYAR LİRASI DOĞU VE GÜNEY-DOĞU ANADOLU BÖLGELERİNDE KULLANDIRILMIŞTIR. KREDİLERİN % 34'Ü (111,8 MİLYAR LİRA) ORTA-ANADOLU, % 31,8'i (104,4 MİLYAR LİRA) MARMARA, % 11,5'si (38 MİLYAR LİRA) AKDENİZ, % 10,2'si (33,4 MİLYAR LİRA) EGE VE % 9,4'ü DE (30,9 MİLYAR LİRA) KARADENİZ BÖLGELERİNDE KULLANILMIŞTIR. AYNI YIL SONUNDA DOĞU VE GÜNEY-DOĞU ANADOLU BÖLGELERİNİN BANKA SİSTEMİNE SAĞLADIKLARI MEVDUAT İSE TOPLAM MEVDUATIN % 6 SİDİR. YANI BU BÖLGELER ÜLKEMİZİN EN AZ GELİŞMİŞ YÖRELERİ OLMALARINA RAĞMEN, DİĞER BÖLGELERE % 3 ORANINDA KAYNAK AKTARMAKTADIR.

KREDİLERİN BÖLGELER ARASINDA BU ŞEKİLDE DENGESİZ DAĞILIMININ KÖKENİNDE, ULAŞIM ZORLUĞU VE ALT YAPI TESİSLERİNİN YETERSİZLİĞİNDE DOLAYI DOĞU VE GÜNEY-DOĞU ANADOLU'DA YATIRIM YAPILMAMASI; ÖZEL SEKTÖRÜN VE HATTA KAMU SEKTÖRÜNÜN BU BÖLGELERDE YATIRIM YAPMaktan SUREKLİ HAÇINKASI BULUNMAKTADIR. BAZI KALKINMA VE YATIRIM BANKALARININ SON YILLARDAKİ GAYRETLERİNE VE YİNE BAZI TEŞVİK EDİCİ ARAÇLARA RAĞMEN BU BÖLGELERİMİZİN EKONOMİK DURUMU, HALA DİĞER BÖLGELERİMİZDEN ÇOK FAKİRDİR.

5

BU DURUM, BU BÖLGELERİN EKONOMİK ÖZELLİKLERİ (HAYVANCILIK, TARIM VE BUNLARA BAĞLI SANAYİLEŞME) DİKKATE ALINARAK DEVLET ÖNCÜLÜĞÜNDE GERÇEKLEŞTİRİLECEK ALT-YAPI TESİSLERİ VE YATIRIMLARLA DEĞİŞEBİLİR. BUNLAR YAPILMADAN BANKA KREDİLERİNİN KENDİLİĞİNDEN BU BÖLGELERE YÖNELMESİNİ BEKLEMEK BİR YANILGIDAN BAŞKA BİR ŞEY OLAMAZ.

KREDİ VE MİLLİ GELİR DAĞILIMI:

TÜRKİYE'DE BANKACILIK SİSTEMİ ÖYLE İŞLEMEDİR Kİ, ÇOK İŞGÜCÜNE AZ KREDİ; AZ İŞGÜCÜNE ÇOK KREDİ VERİLMEKTEDİR. KREDİ DAĞILIMINDA Kİ BOZUKLUK, MİLLİ GELİRİN DAĞILIMINI DA MENFİ BİR ŞEKİLDE ETKİLEMEKTEDİR. MİLLİ GELİR DAĞILIMININ DÜZELTİLMESİ VE SOSYAL ADALET İLKESİNİN GERÇEKLEŞMESİ İÇİN, KREDİ DAĞILIMININ DÜZELTİLMESİ ŞARTTIR.

EKONOMİNİN YÖNLENDİRİLMESİNDE, DENETİMİNDE VE İDARESİNDE KREDİYİ BİR VASITA OLARAK KULLANAN BATI ÜLKELERİNDE, KREDİ DAĞILIMI İLE MİLLİ GELİR ARASINDA BİR BAĞ KURULMUŞTUR.

KREDİLERİN SEKTÖRLER ARASINDA DENGESİZ DAĞILIMI VE İHTİSAS BANKALARI :

1977 YILININ 4 NCÜ AYI SONUNDA, BANKA KREDİLERİNİN % 21,6'SI (41,5 MİLYAR LİRA) TARIM; % 26,6'SI (51,2 MİLYAR LİRA) SANAYİ; % 8'İ (15 MİLYAR LİRA) DIŞ TİCARET VE TURİZM; % 32,2'Sİ DE (62 MİLYAR LİRA) TİCARET SEKTÖRLERİ TARAFINDAN KULLANILMIŞTIR. KONUT KREDİLERİ İLE KÜÇÜK SANAT VE ESNAF KREDİLERİNİN TOPLAM KREDİLER İÇİNDEKİ PAYLARI İSE SİRASIYLA % 7,8 (15 MİLYAR LİRA) VE % 3,8 (7,3 MİLYAR LİRA) DIR.

1970 YILINDAN SONRA KREDİLERİN GELİŞİMİ DEĞERLENDİRİLDİĞİNDE, TARIM VE SANAYİ SEKTÖRLERİNİN TOPLAM KREDİLER İÇİNDEKİ PAYLARININ AZALDIĞI, TİCARET SEKTÖRÜNÜN PAYININ İSE ARTTIĞI GÖRÜLMEKTEDİR.

TÜKETİM MALLARINA KREDİ:

1977 YILININ DÖRDÜNCÜ AYI SONUNDAKİ VERİLERE GÖRE TOPLAM KREDİLERDEN % 26 DOLAYINDA PAY ALAN (51,2 MİLYAR LİRA) SANAYİ SEKTÖ-

RÜNDE, ASIL OLARAK TÜKETİM MALLARI ÜREten SANAYİ (BU ARADA MEŞRUFAT, SAKIZ SANAYİİ) FİNANSE EDİLMİŞTİR. KUŞKUSUZ BU DURUM BÜYÜK ÖLÇÜDE TÜRKİYE'DEKİ SANAYİLEŞME POLİTİKASININ SONUCUDUR. HER TÜRLÜ TEŞVİK RAĞMEN BİR TÜRLÜ ARA MALLARI VE YATIRIM MALLARI ÜREten BİR AŞAMAYA GEÇİRİLEMİYEN TÜKETİM MALLARI ÜREten SANAYİ, KARLILIK NEDENİYLE, SANAYİ SEKTÖRÜNDEKİ AĞIRLIĞINI KORUMAKTADIR. BUNUN TABİİ SONUCU OLARAK DA SANAYİ SEKTÖRÜNE KULLANDIRILAN KREDİLERDEN ASIL PAYI TÜKETİM MALLARI ÜREten SANAYİ ALMAKTADIR.

TÜKETİCİYE KREDİ:

BUGÜN TÜKETİCİYE BANKALAR KREDİ VERMEMEKTEDİR. BANKALARIN YAPACAĞI BU İŞİ, TÜCCAR VE ESNAF YAPMAKTADIR. BU YÜZDEN TÜKETİCİ YÜKSEK FİYATLA MAL SATIN ALMAK ZORUNDA KALMAKTADIR.

TÜRK TOPLUMU, İHTİYAÇLARI OLAN VE DAHA ÇOK TÜKETMEK EĞİLİMİNDE BULUNAN BİR TOPLULUKTUR. TÜRK TOPLUMUNUN TÜKETİM İSTEĞİNİ TABİİ GÖRMEK VE BUNU KARŞILAMAK LAZIMDIR. TOPLUMSAL YAPI DA MEYDANA GELEN DEĞİŞMELER, BAZI MEDENİ İHTİYAÇLARI, ZARURİ İHTİYAÇLAR HALİNE GE-TİRMİŞTİR. TÜRK TOPLUMUNA, BU ZARURİ İHTİYAÇLARDAN VAZGEÇ DEMEK ARTIK MÜMKÜN DEĞİLDİR. BU SEBEPLERLE TÜKETİCİYİ, KREDİLİ SATIŞ ADI ALTINDA AŞIRI KAR SAĞLAYANLARIN AĞINA DÜŞÜRMEK İÇİN, BANKALAR SİSTEMİNDE YAPILACAK DEĞİŞİKLİKLE TÜKETİME VERİLMESİ LAZIM GELEN KREDİ MAKANİZMASI DA GELİŞTİRİLMELİDİR.

TÜKETİME, VERİLMESİ GEREKEN KREDİ TANZİM EDİLİRKEN, BU KREDİNİN DAYANIKLI VE ZARURİ TÜKETİM MALLARINA KAYMASI SAĞLANMA-LI VE BU TİP KREDİNİN ENFLASYONU KANÇILAYICI NİTELİKTE OLMAMASI GÖZÖNÜNDE TUTULMALIDIR.

D.Ç.M.'LER VE DÖVİZ DARBOĞAZI:

TİCARET SEKTÖRÜNÜN TOPLAM KREDİLERDEN ALDIĞI PAY, 1977 YILINDA % 32,2'YE YÜKSELMİŞTİR. SON YILLARDA 2,4 MİLYAR DOLAR TUTARINDAKİ DÇM GİBİ KAYNAKLARINI BÜYÜK ÖLÇÜDE YURT DIŞI İMKAN-LARA DAYANARAK ARTIRAN BANKA SİSTEMİNDE BU TÜR KAYNAKLARIN HE-MEN HEMEN TUMÜYLE TİCARET SEKTÖRÜNE YÖNELDİĞİ SÖYLENEBİLİR. PU

ARADA EKONOMİMİZİN DIŞA BAĞIMLILIĞINI BÜYÜK ÖLÇÜDE ARTIRAN VE HAZİNEMİZE YILLIK FAİZ MİLİYETİ 200 MİLYON DOLARI (5 MİLYAR LİRA) AŞAN DCM HESAPLARININ TÜRK BANKA SİSTEMİNİ DE KAYNAK OLARAK DIŞA BAĞIMLI KILDIĞINI ÖZELLİKLE BELİRTMEK GEREKİR. 1975-1977 DÖNEMİNDE ÖZELLİKLE YABANCI BANKALARA AİT OLUP DA ÜLKEMİZE YÖNELEN DCM'LER (Kİ BUGÜNKÜ KURDAN 60 MİLYAR LİRADIR) KARŞILIĞINDA VERİLEN KREDİLERİN SEKTÖREL DAĞILIMI ZAMANINDA DİKKATE ALINMADIĞINDAN, BU TÜR DIŞ KAYNAKLAR ÇOĞUNLUKLA MİLLİ EKONOMİMİZİN ÇIKARILARIYLA ÇELİŞEN ALANLARDA KULLANDIRILMIŞTIR. BU TÜR KREDİLER DÖVİZ GETİRİCİ, İHRACATA YÖNELİK SANAYİDE KULLANILSAYDI BUGÜN İÇİNDE BULUNDUĞUMUZ DÖVİZ DARBOĞAZINDA BU DERECE ÇARESİZ KALMAZDIK.

TARIMSAL KREDİLER :

KREDİ DÜZENİNDE SEKTÖREL AÇIDAN ÖNEMLİ SORUNLARDAN BİRİ DE TARIMSAL KREDİLERİN DURUMUDUR. BÜYÜK ÖLÇÜDE TARIMA DAYALI BİR EKONOMİYE SAHİP OLAR ÜLKEMİZDE BU SEKTÖRÜN KREDİ DURUMU SON YILLARDA İLGİ ÇEKİCİ BOYUTLARA ULAMIŞTIR. 1974 YILININ SONUNDA TOPLAM BANKA KREDİLERİNDEN % 26 PAY ALAN TARIM SEKTÖRÜ, 1977 YILINDA TOPLAM KREDİLERDEN ANCAK % 21,6 ORANINDA PAY ALABİLMEKTEDİR. TARIMIN MİLLİ GELİRİMİZE KATKISI (% 25) DİKKATE ALINDIĞINDA % 21 ÖRANININ NE DERECE DÜŞÜK OLDUĞU GAYET AÇIKTIR.

ASLINDA TARIM SEKTÖRÜNDEKİ KREDİ DURUMUNU DEĞERLENDİRMEK İÇİN DAHA AYRINTILI VERİLERE DAYANMAK GEREKİR.

ZİRAAT BANKASI :

TARIMSAL KREDİLER KONUSUNDA ÜLKEMİZDE ÖNEMİ BİLİNER ZİRAAT BANKASININ TOPLAM KREDİLERİ 1976 YILI SONUNDA 54 MİLYAR LİRA OLUP BUNUN 45 MİLYARI TARIMSAL KREDİDİR. 3202 SAYILI KURULUŞ KANUNUNUN 4. MADDESİNDE "ZİRAİ KREDİNİN TEVZİİNDE EVVELA KÜÇÜK ÇİFTÇİNİN İHTİYAÇLARI KARŞILANIR" HÜKMÜNE RAĞMEN ZİRAAT BANKASI KURULUŞ KANUNU'NA AYKIRI BİR BİÇİMDE KREDİ KULLANDIRMAYI SÜRDÜRMEKTEDİR. ÇOK ACI BİR GERÇEK OLARAK ZİRAİ KREDİ ALANLARIN % 55'İ TOPLAM ZİRAİ KREDİLERİN % 10 UNU KULLANMAKTADIR VE KİŞİ BAŞINA DÜŞEN ORTALAMA KREDİ YALNIZCA 1100 LİRADIR. ZİRAİ KREDİ KULLANANLARIN BİNDE 16'SI DA TOPLAM ZİRAİ KREDİLERİN % 13 ÜNÜ KULLANMAKTADIR

VE BU KİŞİLERE DÜŞEN ORTALAMA ZİRAİ KREDİ TUTARI 450 BİN LİRADIR. GÖRÜLÜYOR Kİ ZİRAİ KREDİLER DE KİŞİLER ARASINDA ADALETSİZ BİR BİCİMDE DAĞILMAKTADIR.

TEFECİLİK :

ZİRAAT BANKASINCA 1977 YILI SONUNDA VERİLEN 68 MİLYAR LİRA TUTARINDAKİ ZİRAİ KREDİDEN İSE SADECE 5 MİLYAR LİRANIN, YANİ % 7,3 ÜNÜN KÜÇÜK ÜRETİCİ VE KÖYLÜYE VERİLDİĞİ, BU BANKACA VERİLEN KREDİLERİN 11 MİLYAR LİRASININ ZİRAİ AMAÇ DIŞI KREDİ OLDUĞU GERÇEĞİ ORTADAYKEN, TARIM SEKTÖRÜNÜN EN ÖNEMLİ SORUNLARI OLAN TEFE-CİLİĞİ VE VERİMSİZLİĞİ ORTADAN KALDIRMAK MÜMKÜN DEĞİLDİR.

TARIMSAL KREDİLERDE EŞİTSİZLİK :

DİĞER TARAFTAN TOPLAM KREDİLERDE OLDUĞU GİBİ ZİRAİ KREDİLERDE DE BÖLGELER ARASI BÜYÜK BİR EŞİTSİZLİK MEVCUTTUR. NİTEKİM 1976 YIL SONU İTİBARIYLA ZİRAAT BANKASINCA KULLANDIRILAN TOPLAM 45 MİLYAR CİVARINDAKİ ZİRAİ KREDİLERİN ANCAK % 7,9 UNA TEKABÜL EDEN 3,5 MİLYAR LİRALIK KİSMİ DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNE, % 8,6 SINA TEKABÜL EDEN 4 MİLYAR LİRALIK KİSMİ DA İÇ ANADOLU BÖLGESİNE KULLANDIRILMIŞTIR.

TARIMSAL KREDİLERDE Kİ AZALIŞ :

TARIMSAL KREDİLER KONUSUNDA ÖNEMLİ BİR GERÇEK DE BU TÜR KREDİLERDE GERÇEK ANLAMDA BİR ARTIŞ OLUP OLMADIĞIDIR. TİCARET BAKANLIĞI KONJONKTÜR DAİRESİ TOPTAN EŞYA FİYATLARI GENEL ENDEKSİYLE BANKALARIN VERDİKLERİ TARIMSAL KREDİ ARTIŞLARI KARŞILAŞTIRILDIĞINDA SATINALMA GÜCÜ YÖNÜNDEN TARIMSAL KREDİLERDE BİR ARTIŞ DEĞİL AZALIŞ OLDUĞU GÖRÜLMEKTEDİR. NİTEKİM 1973 YILINDA TARIMSAL KREDİLERİN SABİT FİYATLA DEĞERİ 10,7 MİLYAR LİRA İKEN 1977 YILINDA 9,6 MİLYAR LİRAYA DÜŞMÜŞTÜR.

TÜRKİYE'DE KREDİ DÜZENİ DEĞİŞTİRİLMEK İSTENİYORSA BU DEĞİŞİKLİĞE, TARIMSAL KREDİ DÜZENİNDE VE BÖYLE BİR TARIMSAL DÜZENİ YARATAN ZİRAAT BANKASINDA BAŞLANMALIDIR.

İHTİSAS BANKALARININ DURUMU :

KREDİLERİN SEKTÖREL DAĞILIMIYLA YAKINDAN İLGİLİ BİR KONU DA ÜLKEMİZDE DEVLET TARAFINDAN ÖZEL KANUNLARLA KURULAN BANKALARIN, YANİ İHTİSAS BANKALARININ DURUMUDUR. BU BANKALARIN HEPSİ BELLİ BİR AMACI GERÇEKLEŞTİRMEK, BELLİ KESİMLERİN VE SEKTÖRLERİN

FINANSMAN SORUNLARINI ÇÖZÜMLEMEK İÇİN KURULMUŞTUR. ANCAK NE VARKİ İHTİSAS BANKALARI BUGÜN KURULUŞ KANUNLARINA AYKIRI DÜŞEN BİR KREDİ POLİTİKASINI UYGULAMAKTADIRLAR.

TÜRKİYE HALK BANKASI :

MESELA, T.HALK BANKASI'NIN DURUMU BU KONUDAKİ SOMUT ÖRNEKLERDEN BİRİNİ OLUŞTURMAKTADIR. T.HALK BANKASI'NIN KURULUŞ KANUNUNA GÖRE ASIL AMACI "ESNAFA VE ESNAF DERNEKLERİ İLE KÜÇÜK SANAT KOOPERATİFLERİ"NE KREDİ AÇMAKTIR. ANCAK BU BANKANIN TOPLAM KREDİLERİNİN % 35 İNİ, YANİ ÜÇTE BİRİNDEN FAZLASINI, TUTAR OLARAK DA 3 MİLYAR 167 MİLYON LİRASINI BU TÜM ÖZEL AMAÇLAR DIŞINDA KALAN TİCARİ KREDİLER OLUŞTURMAKTADIR. ESNAF VE SANATKARIN KREDİ İHTİYACINI YETERİNCE KARŞILAYAMAYAN BU BANKA, MESELA SAPMAZ HOLDİNG'E DOĞRUDAN VE BİLVASITA OLARAK 161 MİLYON LİRA; PAKTAŞ'A 47 MİLYON LİRA; ROCHE İLAC ŞİRKETİNE 89 MİLYON LİRA KREDİ KULLANDIRMİŞTIR. BUNDAN DA ÖNEMLİSİ BU BANKAÇI AÇILAN ÖZEL AMAÇLI KREDİLERİN DURUMUDUR. T. HALK BANKASI KREDİLERİNİN % 65 İNİ OLUŞTURAN BU KREDİLERİN ÖNEMLİ BİR KISMININ GERÇEK ESNAF VE ESNAF KURULUŞLARINA DAĞITILMADIĞI SÖYLENEBİLİR. BUNUN DA NEDENİ "ESNAF" TANIMININ YAPILMAMASI VE KAPSAMININ YETERİNCE BELİRLENMEMESİDİR. BU DURUM POLİTİK ETKİLEMLERLE DE BİRLEŞEREK ESNAF VE ESNAF KURULUŞLARIYLA İLGİSİ OLMAYAN KİŞİLERE "ESNAF VE KÜÇÜK SANAYİCİ" ADI ALTINDA BÜYÜK TUTARLARA ULAŞAN KREDİLERİN AÇILMASINA NEDEN OLMAKTADIR. BU KONUYLA İLGİLİ BİR DİĞER GERÇEK DE T.HALK BANKASINCA ESNAF VE ESNAF KURULUŞLARINA AÇILAN KREDİLERİN GİDER VERGİSİNDEN MUAF OLMASI DOLAYISIYLA "ESNAF" KAVRAMININ ARKASINA GİZLENEREK BU BANKADAN KREDİ KULLANAN TACİR KİŞİLERİN DEVLET'E MİLYONLARCA LİRA VERGİ ÖDEME YÜKÜMLÜLÜĞÜNDEN KURTULMALARIDIR. YANİ BUGÜNKÜ UYGULAMA, HEM GERÇEK ESNAF VE HEM DE HAZİNE ALEYHİNE SONUÇLAR DOĞURMAKTADIR.

TÜRKİYE EMLAK KREDİ BANKASI :

4947 SAYILI KURULUŞ KANUNU'NUN 2 NCİ MADDESİNE GÖRE ASIL AMACI "MESKENİ OLMAYAN YURTTAŞLARA UCUZ MESKEN YAPTIKMAK... İÇİN KREDİ AÇMAK" OLAN T.EMLAK KREDİ BANKASI'NIN FAALİYETLERİ İSE BÜYÜK ÖLÇÜDE BU ÖZEL AMACA TERS DÜŞMEKTEDİR. BU BANKANIN KONUT KREDİLERİ DIŞINDAKİ TİCARİ KREDİLERİ (3,5 MİLYAR LİRA) SON YILLARDA ARTARAK TOPLAM KREDİLERİNİN (8,5 MİLYAR LİRA) % 42'SİNE ULAŞMIŞ, KONUT KREDİSİ UYGULAMASI İSE ASIL AMACINDAN SAPTIRILMIŞTIR.

DENİZCİLİK BANKASI :

DENİZCİLİK BANKASI'NIN BANKACILIKLA İLGİLİ GÖREVLERİNİ BEKLEYEN 5842 SAYILI KANUN'UN 5 NCİ MADDESİ DE BANKAYA "... BİLHASSA GEMİ İNŞA, TAMİR VE MÜBAYAA EDEN VEYA DENİZ İŞLETMECİLİĞİ YAPAN GERÇEK VE TÜZEL KİŞİLERE... KREDİLER AÇMAK" GÖREVİNİ YÜKLEMEDİR. ANCAK BU BANKA BÜYÜK ÖLÇÜDE ÖZEL AMAÇ DIŞI KREDİLERE (1 MİLYAR LİRA) YÖNELMİŞ BULUNMAKTADIR. DENİZCİLİK BANKASI MEVDUATLA OLUŞAN KAYNAKLARINI DENİZCİLİK ALANINA YÖNELTMEK YERİNE DİĞER ALANLARA PLASE ETMEKTE, ANCAK DENİZCİLİK BANKASI REESKONT İMLANLARI İLE MALİYE BAKANLIĞI FONLARINI DAYANILAN DENİZ KREDİSİ VERMEKTEDİR. KALDI KI BANKA'YA TAHSİS EDİLEN ÖZEL AMAÇLI FONLARIN BİR KISMI DA BU AMAÇLAR DIŞINDA KULLANDIRILMIŞ OLUP BU DURUM, BU BANKA'NIN YILLIK RAPORLARINDA AÇIKÇA GÖZLENEBİLMEKTEDİR.

HER YIL DIŞ TİCARİ TAŞIMACILIĞI İÇİN YALANCI ÜLKELERİN GEMİLERİNE YAKLAŞIK 500 MİLYON DOLAR NAVLUS ÖDEYEN BİR ÜLKEDE DENİZ TAŞIMACILIĞININ BU DÜZEYDE KALMASI, BÜYÜK ÖLÇÜDE BU BANKA'NIN GELİŞTİRİLMEMESİNDEN VE HATALI KREDİ POLİTİKASINDAN KAYNAKLANMAKTADIR. ÖDEMELER DENGEMİZİ DE OLUMSUZ YONDE ETKİLEYEN BU SORUNUN ÇÖZÜMÜ, DENİZCİLİK BANKASI'NIN SADECE ÖZEL AMAÇLAR İÇİNDE UĞRAŞI GÖSTERMESİNE BAĞLIYDIR."

(...)

ÖZEL BANKALAR, YA BAZI TİCARİ VE SİNAİ ŞİRKETLER KURMUŞ VEYA BUNLARI ORTAK OLMUŞLARDIR. ÖZEL BANKALARIN BU TARZDA HAREKET ETMELERİ, BAZI FAYDALAR SAĞLAMIS, ÖNEMLİ BÜYÜK TESİSLERİN DOĞMASINI VE ÇALIŞMASINI TEMİN ETMİŞTİR. ANCAK ÖZEL BANKALARIN BU GİRİŞİMLERİ, BAZAN DİZZAT GİRİŞİMDE BULUNAN BANKAYI KENDİ FONKSİYON-

YONUNDAN UZAKLAŞTIRMIŞ, VE HATTA İPLİSA VE TASFİYEYE SÜRÜKLEMİŞ;
BAZAN DI. KURULAN TESİSİ MİLLİ EKONOMİCE TAŞINMASI ZOR OLAN BİR
YÜK HALİNE SOKMUŞTUR."

(...)

" - BAZI İŞ ADAMLARI VE AİLE GRUPLARI, BAZI BANKALARIN HİSSE
SENETLERİNİ ELE GEÇİRMELER İÇİN GAYRET GÖSTERMİŞLER VE BUNLARIN ÇO-
ĞUNLUĞUNU ELDE ETMİŞLERDİR. BU DAVRANIŞLARI SADECE BANKACILIKTAN
SAĞLANABİLECEK KAZANÇLA İZAH ETMEK MÜMKÜN DEĞİLDİR. HATTA BAZI
BANKALARIN DAĞITTIKLARI KAR ORANI, KREDİ MALİYETLERİNİN ALTINDADIR.
BANKACILIK DIŞINDA DAHA FAZLA KAR SAĞLAYAN ALANLAR VE İŞLER VARDIR.
BUNA RAĞMEN BAZI ÖZEL BANKALARIN SERMAYE VE YÖNETİMLERİNİ ELE GE-
ÇİRME GAYRETLERİNİN ALTINDA EŞKA SEBEPLER YATMAKTADIR. BAZI ÖZEL
BANKALARIN SERMAYE VE YÖNETİMLERİNİ ELLERİNDE BULUNDURAN ŞAHISLAR
VE AİLE GRUPLARI, KENDİ SİNÂİ VE TİCARİ KURULUŞLARINA KOLAYLIKLA
KREDİ SAĞLAMAKTA; BUNLAR DİLEDİKLERİ ALANLARDA İSTİHSAL VE PAZAR-
LAMAYI KENDİ ÇIKARLARI DOĞRULTUSUNDA DENZİM ETMEKTEDİRLER. HATTA
İKTİSADİ İMKANLARI ELLERİNDE BULUNDURANLAR, SİYASİ İKTİDARLARA DA
TESİR İCRA ETMEKTEDİRLER. BİR MANADA İKTİSADİ İKTİDAR, SİYASİ İK-
TİDARA DÖNÜŞMEKTEDİR."

TÜRKİYE SOSYAL TARİHİ

BANKA SERMAYESİ:

Yukarda görüldüğü gibi Holdingler özel Bankalar kuruyor ya da çeşitli bankalarda yığinsal hisse senedi sahibi olarak bunların yönetimine ortak oluyorlar.

Bankalar da bir yanda Holdinglere, bunlara bağlı şirketlere giderek daha büyük krediler açıyorlar. Diğer yandan bu kredilerin güvenliğini sağlamak, borçlu firmaların eylemlerini yakından izlemek için bu firmalarda hisseler satın alıyor, bunların yönetim kurullarına giriyorlar.

Ayrıca oluşturulan araştırma ve istihbarat kurumlarıyla, teknik elemanlardan iktisatçı, muhasebeci, pazarlamacı uzmanlardan geniş kadro ağıyla bu şirketlerin tüm eylemlerini izleyebilecek, yönlendirebilecek, hatta yönetebilecek hale geliyorlar.

Böylece sanayi-ticaret ve banka sermayesi birbiriyle sarmaşıyor.

Aşağıda sizlere özel bankaların çeşitli alanlarda yaptıkları yatırımlarla ilgili bazı verileri sunuyoruz:

BANKALARIN İŞTİRAKLERE AYIRDIĞI SERMAYE (X 100 TL)

	1972	1973	1974
HUSUSİ KANUNLARLA KURULMUŞ BANKALAR			
a)			
1 — İller Bankası	8 406	9 607	9 607
2 — İstanbul Emniyet Sandığı	491	491	491
3 — T.C. Turizm Bankası	2 435	2 375	6 500
4 — T.C. Ziraat Bankası	270 790	362 777	443 458
5 — T. Emlak Kredi Bankası	146 676	146 950	147 777
6 — T. Halk Bankası	585	585	585
7 — T. Öğretmenler Bankası	3 629	3 479	3 554
8 — T. Vakıflar Bankası	60 873	79 412	117 386
	493 885	605 876	729 358
b)			
9 — Denizcilik Bankası	125 025	125 025	126 025
10 — Etibank	383 588	383 561	574 507
11 — Sümerbank	746 629	773 274	794 718
	1 255 242	1 291 860	1 495 245
Toplam	1 749 127	1 897 536	2 224 603
YABANCI BANKALAR			
12 — Banka Komercijale İtalyana	2 147	2 147	2 147
13 — Banka di Roma	2 070	2 070	2 070
14 — Hollantse Bank - Uni N.V.	50	50	50
15 — Osmanlı Bankası	65 983	80 518	84 515

	1972	1973	1974
16 — Uluslar. Ends. ve Tic. B.	1 412	1 735	1 775
Toplam	71 662	86 520	90 557
MAHALLİ BANKALAR			
17 — Afyon Terakki Servet B.	—	—	—
18 — Sağlık Bankası	—	—	—
Toplam	—	—	—
DİĞER MİLLİ BANKALAR			
19 — Akbank	182 043	315 072	429 623
20 — Anadolu Bankası	2 362	2 878	2 925
21 — Çaybank	—	—	—
22 — Demirbank	12 617	15 680	31 367
23 — Denizli İktisat Bankası	39	46	146
24 — Egebank	2 900	2 900	8 400
25 — Elâzığ İktisat Bankası	—	2	2 402
26 — Eskişehir Bankası	6 058	8 397	8 679
27 — İstanbul Bankası	8 841	63 674	109 116
28 — İşçi Kredi Bankası	1 966	6 560	6 558
29 — Kocaeli Bankası	233	233	233
30 — Milli Aydın Bankası	128	128	128
31 — Pamukbank	4 973	6 123	20 406
32 — Şekerbank	27 750	35 768	50 516
33 — Türk Dış Ticaret Bankası	—	—	—
34 — Türk Ticaret Bankası	71 353	80 368	118 014
35 — T. Bağcılar Bankası	371	361	341
36 — T. Garanti Bankası	58 546	95 252	144 089
37 — T. İmar Bankası	792	847	1 979
38 — T. İş Bankası	610 840	877 725	1 094 867
39 — T. Tütünçüler Bankası	119	113	162
40 — Yapı ve Kredi Bankası	167 673	208 180	234 517
Toplam	1 159 654	1 720 307	2 264 468
Umumi Toplam	2 980 443	3 704 363	4 579 628

Kaynak : T. Bankalar Birliği, Bankaların Yıl sonu Bilanço ve Kâr-Zarar Hesapları

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere ikisi mahallî banka olan 4 bankanın iştiraki yoktur. Bu bankalar; Afyon Terakki Servet Bankası, Sağlık Bankası, Çaybank ve Türk-Dış Ticaret Bankası'dır.

— Hususî Kanunlarla Kurulmuş bankaların iştirakleri toplamının, bankaların toplam iştirakleri içindeki payı 1974 yıl sonu itibariyle % 48,57'dir. Bu grubun içinde % 67,21 ile en büyük paya özel amaçlı kuruluşlar olan Denizcilik Bankası, Etibank ve Sümerbank sahiptir. Bu üç bankanın iştirakler açısından bankacılık sistemindeki payı % 32,64'tür.

Diğer Milli Bankaların 1974 yıl sonu itibariyle iştirakleri toplamının, toplam banka iştirakleri içindeki payı ise % 49,44'tür. İştirakler açısından bu grup içinde en önemli paya % 48,34 ile T. İş Bankası sahiptir. T. İş Bankasının toplam banka iştirakleri içindeki yeri ise % 23,90'dır.

Önde gelen 5 özel bankanın milli bankalarda ve çeşitli yatırım alanlarındaki payları da aşağıda gösterilmiştir.

B a n k a	Diğer Milli Bankalar Grubundaki % Payı	Sistem içindeki % Payı
1— T. İş Bankası	48,34	28,90
2— Akbank	18,97	9,38
3— Yapı ve Kredi Bankası	10,35	5,12
4— T. Garanti Bankası	6,36	3,14
5— T. Ticaret Bankası	5,21	2,57
6— İstanbul Bankası	4,81	2,36
Toplam	94,04	46,49
7— Diğerleri	5,96 (*)	53,51 (**)
Genel Toplam	100,00	100,00
[*] 16 Bankanın payı		
[**] 34 Bankanın payı		

Onüç bankanın iştirakler açısından Türk Bankacılığında işgal ettikleri yer 1974 sonu itibariyle aşağıda toplu halde gösterilmiştir.

TABLO : 103

B a n k a	Sistemdeki % Payı	Kümülatif Toplam
1 — T. İş Bankası	23.90	23.90
2 — Sümerbank	17.35	41.25
3 — Etibank	11.95	53.20
4 — Ziraat Bankası	9.68	62.88
5 — Akbank	9.38	72.26
6 — Yapı ve Kredi Bankası	5.12	77.38
7 — T. Emlâk Kredi Bankası	3.22	80.60
8 — T. Garanti Bankası	3.14	83.74
9 — Denizcilik Bankası	2.75	86.49
10 — Türk Ticaret Bankası	2.57	89.06
11 — T. Vakıflar Bankası	2.56	91.62
12 — İstanbul Bankası	2.38	94.-
13 — Osmanlı Bankası	1.84	95.84
Toplam	95.84	—
14 — Diğer 27 Banka	4.16	100.—
Genel Toplam	100.00	—

Görüldüğü gibi Türk Bankacılığında iştirakler belli başlı birkaç bankanın elinde toplanmıştır. Örneğin, T. İş Bankasının sistemdeki payı yaklaşık olarak 1/4 tür. Bu bankaya Sümerbank ve Etibank'ta katıldığında oran % 53.20 olmaktadır. Ziraat Bankası, Akbank ile Yapı ve Kredi Bankası'nın da işe varışlarıyla bu oran % 77.38'e ulaşmaktadır.

Bu ilk altının içindeki üç banka (Etibank, Sümerbank, Ziraat Bankası) özel amaçlı kuruluşlardır. Özellikle Etibank ve Sümerbank'ın esas uğraşları bankacılıktan ziyade madencilik ve imalat sanayi alanındadır.

Bu nedenle bu iki bankanın iştiraklerinin yüksek olması faaliyet gayelerinin bir sonucudur.

Diğer üç banka ise (T. İş Bankası, Akbank ile Yapı ve Kredi Bankası) Türk Bankacılığının Oligopolçü bankalarıdır. İştirakler açısından bu üç bankanın sistemdeki payı % 38,40, Diğer Milli Bankalar grubundaki payı ise % 77,66 dır.

Yukarıda bankacılıkla ilgili verilen tüm veriler S.Yılmaz Ocakçioğlu ve İ.Karacan tarafından hazırlanan Maliye Bakanlığı Teknik Kurulu Neşriyatında 1977 yılında yayınlanan "Türk Bankacılığında İştirakler (1966-1974)" adlı kitap-tan alınmıştır.

5

Bu konuda V.I.Lenin'in "Emperyalizm" yapıtından bazı alıntıları anımsamakta gerekiyor: (alıntılar Konuk Yayınları'nın "Kapitalizmin Sonuncu Aşaması Emperyalizm" adıyla Şubat 1978'de yayınladığı kitaptan alınmıştır)

« Başlangıçta, banka, birçok kapitalistin cari hesaplarını tutarken, tamamiyle teknik ve sadece yardımcı işlemlerle uğraşmaktaydı. Fakat, bu işlemler muazzam boyutlara ulaştığında, bir avuç tekелci, tüm kapitalist toplumun hem ticari, hem de sınıl işlemlerini kendine tabi kılar; çünkü bu bir avuç tekелci, bankalarla bağları, cari hesaplar ve diğer finans işlemleri sayesinde, önce filan ya da falan kapitalistin finans durumunu kesinlikle bilebilir, sonra onları denetleyebilir, kredileri genişleterek veya kısararak, kolaylaştırarak veya zorlaştırarak onlar üzerinde etki yapabilir ve, nihayet, bu kapitalistlerin kaderlerini bütünüyle belirleyebilir, işletmelerinin gelirlerini belirleyebilir, sermayeden yoksun kılabilir veya sermayelerini hızlı bir şekilde, korkunç oranlarda büyötmelerine olanak sağlayabilir vb.. »

* Agy. S. 38

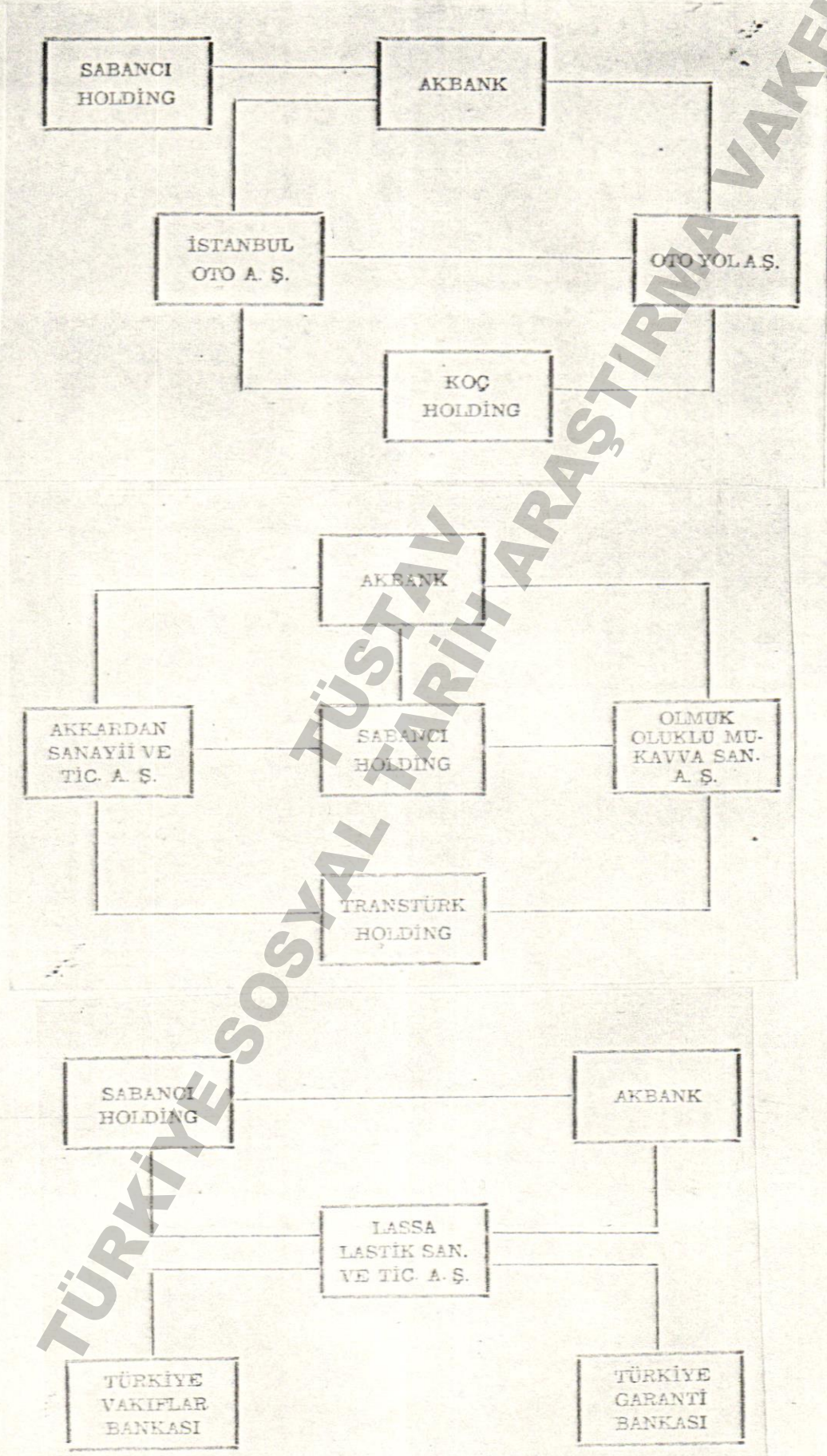
«... tekелcilik bankalardan kaynaklanmıştır. Bankalar, eskiden mütevazı birer aracı iken, finans sermayesinin tekellini ellerine geçirmişlerdir. En ileri kapitalist ölkelerde, 3-5 büyük banka, sanayi sermayesi ile banka sermayesinin kişiler düzeyinde birleşmesini gerçekleştirmiş ve koskoca ölkelerin para-sermayelerinin ve gelirlerinin en büyük bölümünü temsil eden milyarları ve milyarları ellerinde toplamışlardır. Günümüz burjuva toplumunun istisnasız bütün politik ve ekonomik kurumlarını sıkı bir bağımlılık ağıyla saran bir finans oligarşisi bu tekelliliğin en çarpıcı tezahürüdür. »

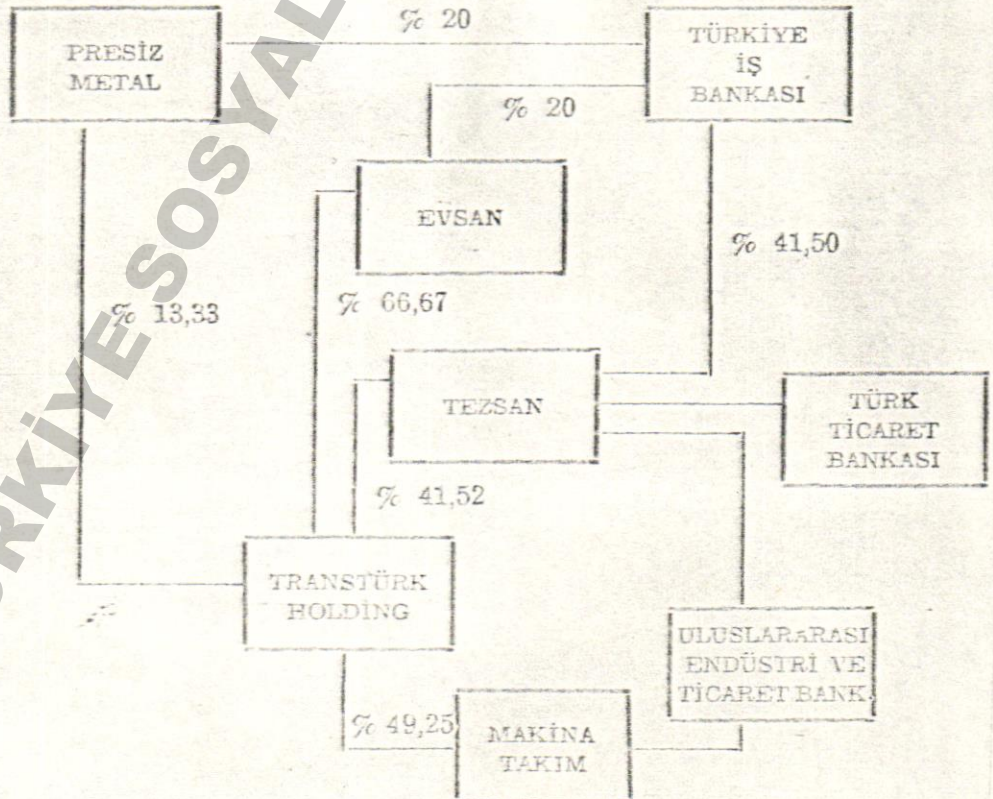
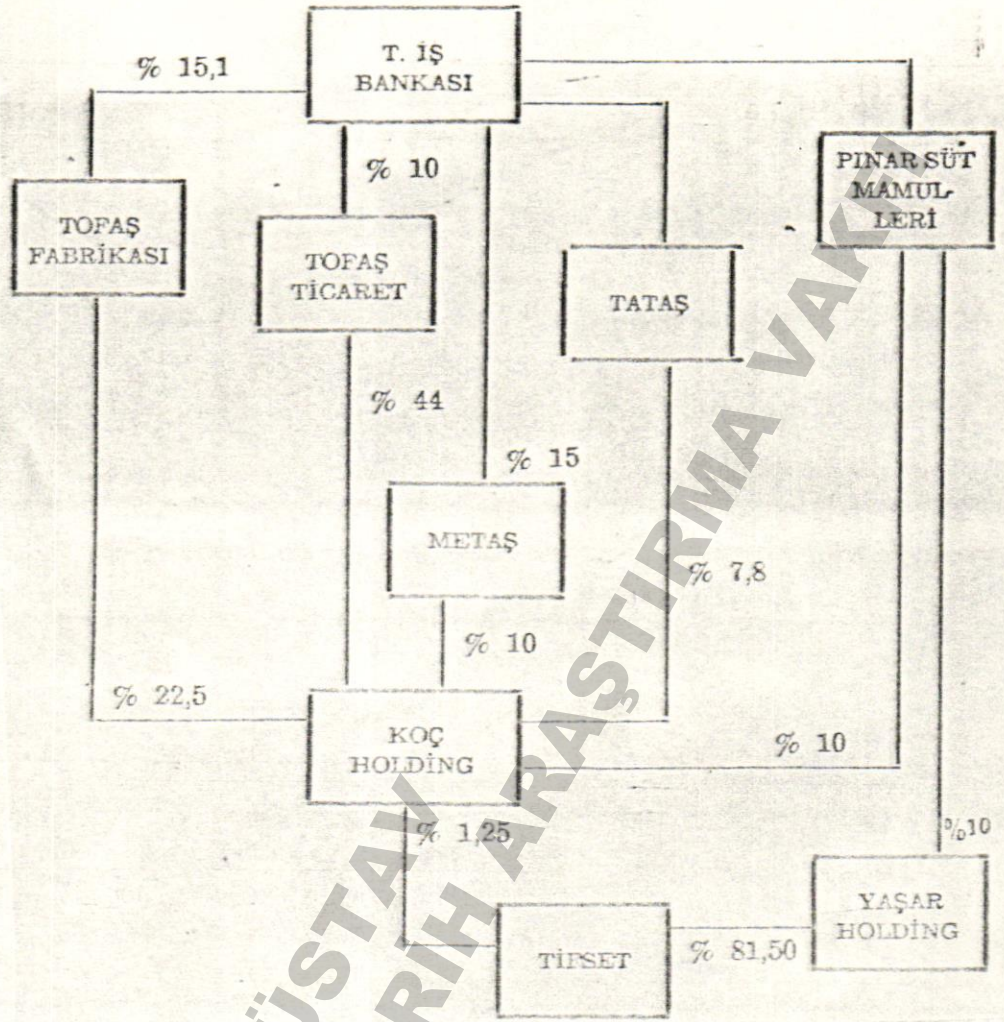
* Agy. S. 107

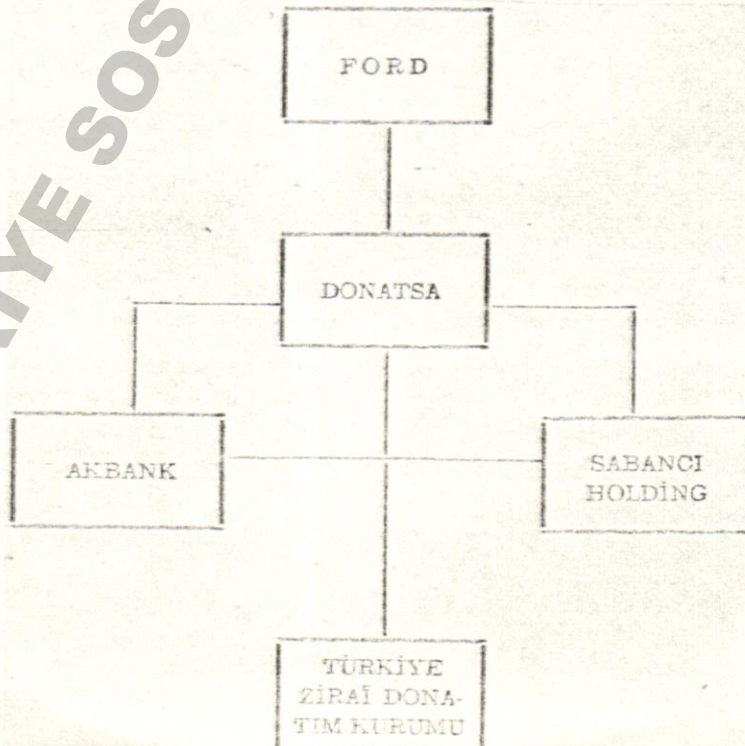
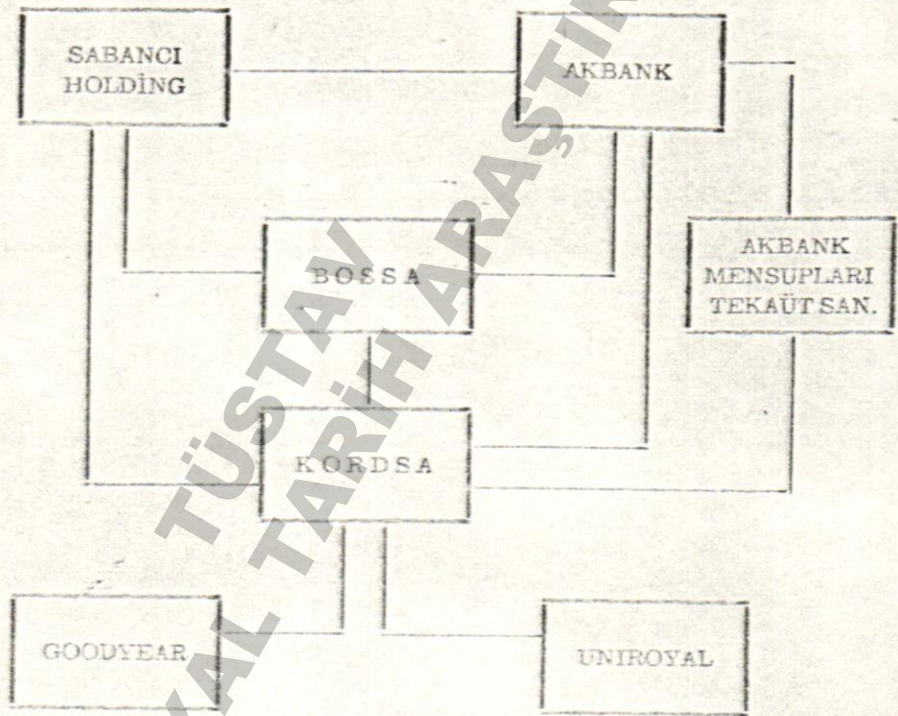
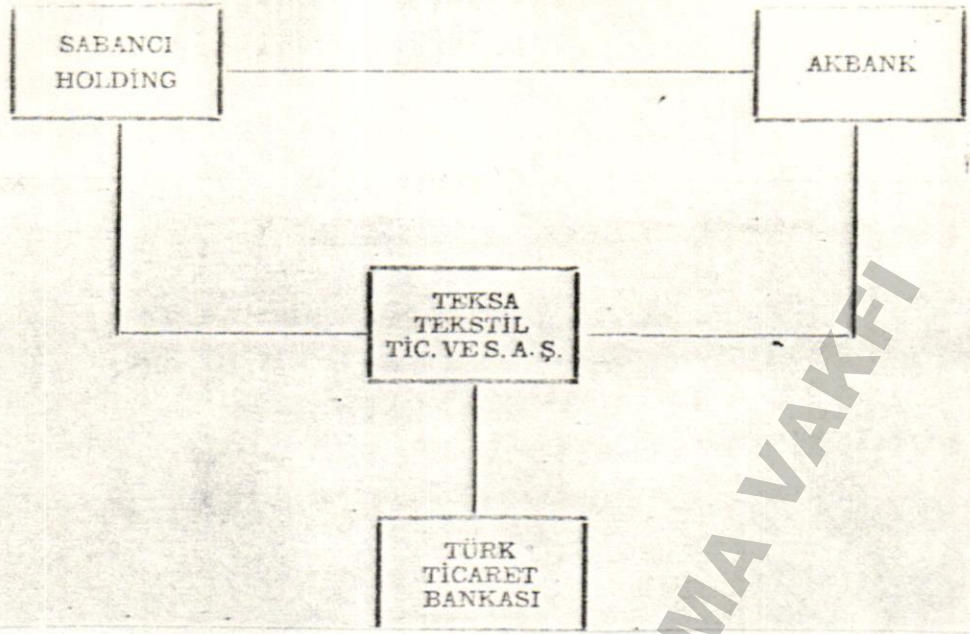
« Birkaç elde yoğunlaşmış bulunan ve fiilen bir tekел uygulayan finans sermayesi, şirketler kurma, menkul kıymetlerin emisyonu, devlet borçları vb. yollarından muazzam ve gitgide büyüyen kârlar elde etmekte, finans oligarşisinin egemenliğini güçlendirmekte ve toplumun tümünü tekелciler yararına haraca bağlamaktadır. »

* Agy. S. 52

Aşağıdaki tablolarda bankaların, holdinglerin ve şirketlerin birbirleriyle sarmaşması, birbirinin içine girmesi gösterilmektedir.

Adapazarı Şeker Fab.	Çayırova Cam San. AŞ	Türk Pirelli Lastikleri
30,0 %20	150,0 %30	120,0 %25,8
Amasya Şeker Fab.	Paşabahçe Cam San	Akdeniz Gübre San.
30,0 %14	80,0 %29,3	162,0 %15
Kütahya Şeker Fab.	Teknik Cam San. AŞ	Koruma Tarım Hlaçları
26,0 %25	40,0 %29,6	35,0 %20,7
Türkiye Şeker Fabrik.	Topkapı Şişe San. AŞ	Lever Brothers San-Tic.
500,0 %33	120,0 %31	1,894 %20
Unilever-İş Tic. San.	Türkiye Şişe v. Cam San	Keban Holding ve Ort. Plastik
55,95 %20	100,0 %35	30,0 %20
T. Tuborg Bira v. Malt Sn	Balıkesir Pamuklu Dokü.	Çelik Halat ve Tel San
35,0 %10	35,5 %22,8	27,0 %10,9
Kayısı Kurutma v. Pulb F.	İpekış Mensucat T.AŞ	İzmir Metalurji Fab.
20,0 %36,5	30,0 %98,3	180,0 %14,5
Karadeniz Bakır İşletm.	Aksa Akıllık Kimya S.	Madeni İnşaat İşleri
600,0 %14,7	137,5 %10	50,0 %60
İzmir Çimento Fab.	Polylen Sentetik İplik Ş.	Omtaş Otomotiv Transmis- yon Aksamı
81,0 %12,6	85,0 %11,4	48,0 %16,7
Konya Çimento San.	Ceytaş Ceyhan Tekstil S.	Presiz Metal İmalat S.
44,0 %33,4	60,0 %15	22,5 %20
Cam Elyaf San. AŞ	Trakya İplik San.	Tezsan Takım Tezgahları
60,0 %10	52,5 %15	50,0 %37,5

İŞ
BAN

Sermayesine
yüzde 10
dan az iş-
tiraki olan
şirketlerde
ki toplam
sermayesi:

TL 9654686000
yaklaşık
10 Milyar TL

Tofaş T. Otomobil Fab. A.Ş.
225,0 %10,5

Destek Reasürans T.A.Ş.
2,0 (?) %100

Ege Gübre San. A.Ş.
200,0 %12

T. General Elektrik En. A.Ş.
37,7 %12

Milli Reasürans T.A.Ş.
1,0 (3) %100

Kazlı Deri San. A.Ş.
80,0 %17,4

Wat Elektromek
Cihaz ve Motorları San.
120,0 %31

Ersan Ev San. Alet-
leri San. v. Tic. A.Ş.
15,0 %16,6

Keban Holding ve
Ort. Ağın Deri
12,0 %19,2

General Elektrik T.A.Ş.
10,6 %25

Gıma Gıda v. İhtiyaç
Maddeleri T.A.Ş.
48,0 %12,5

Mensa Mensucat San.
v. Tic. A.Ş.
75,0 %18

Türk Dış Ticaret Bankası
10,0 %67

Hizmet İşleri Limited Ş.
0,25 %20

Tekstil v. Tic. San. A.Ş.
Ödemiş
75,0 %10

Sınai Yatırım v. Kredi
Bankası A.Ş.
40,0 %64,2

Kültür Yayın. İ.Ş. T. L.Ş.
1,5 %99

Soda San. A.Ş.
310,0 %28,5

Türkiye Sınai Kalkınma
Bankası A.Ş.
193,4 %24,6

National Mukayyî Kasa
0,5 %29

Söğüt Seramik San. A.Ş.
26,0 %18,5

Altın Yunus Çeşme Turis-
tik Tesisleri
30,0 %10

Tofaş Oto Tic. A.Ş.
60,0 %10

Taksim Otellilik A.Ş.
260,0 %10,7

Umumi Mağazalar T.A.Ş.
10,0 %20

Ak-Al Tekstil San. A.Ş.
75,0 %15

Türk-Alman Turizm
37,8 %13,7

Anadolu Anonim T. Sigorta
Şirketi
1,5 %45,5

Çukurova Kimya ve
Yem Sanayi A.Ş.
60,0 %25

Upaş Uşak Elektro
Porselen
20,0 %8

Ankara Anonim Türk
Sigorta Şirketi
3,0 %19,7

Edirne Turizm ve
Endüstri A.Ş.
0,5 %38

AŞIKLAMA :

Firma adı-

x Milyon
Sermayesi

İş Bankası
İştiraki %

T. Sınai Kalkınma Bank.	193,4	%16	Çukurova Çimento Sanayi T. A.Ş.	62,0	%1	Ayeks Yağ San. ve Tic. A.Ş.	13,5	%33,3
Sınai Yatırım ve Kredi Bankası A.Ö	40,0	%10	Çim Sa Çimento Sanayi ve Tic. A.Ş.	120,0	%26,9	Marsa Margarin San. A.Ş.	32,0	%97
Türkiye Halk Bankası	1000,0	%912	Bossa Tic. v. San. İşl. T. A.Ş.	60,0	%38,3	Yağsa Yağ San. A.Ş.	5,0	%59
Ak sigorta A.Ş.	10,0	%98,8	Kordsa Loid Dezi San. ve Tic. A.Ş.	100,0	%30,8	Ak-Kardan San. ve Tic. A.Ş.	30,0	%34
Doğan Sigorta A.Ş.	1,0	%38,4	Sasa Sun'i ve Sentetik Elyaf San. AŞ	275,0	%25	Anasay Anadolu Nissan Otomotiv. San. ve Tic. A.Ş.	10,0	%10
Tam Hayat Sigorta AŞ	7,0	%10	Teksa Tekstil Tic. ve San. A.Ş.	100,0	%32,3	Donatma Donatım San. bancı Traktör San. TAŞ	32,2	%25
Ak çimento Tic. AŞ	105,0	%174	Yünsa Yünü San. ve Tic. A.Ş.	40,0	%25	Good year Lastikleri	81,0	%906

AK

Lassa Lastik San.
ve Tic. A.Ş.

400,0

%25,1

Birleşik Alman İlaç
Fab. Türk Ltd.Ş

26,4

%15

Oto-Yol Paz. A.Ş

Oto-Yol San. A.Ş.

60,0

İstanbul Turizm ve
Otelcilik A.Ş.

175,0

%26

Bimsa Bilgi İşlem
Merkezi Tic. v. San.

Yapı v. Kredi Banka
sı A.Ş.

300,0

%0,12

Olmuş Mukarva
San. ve Tic. A.Ş

75,0

%33,7

T. Maden Bankası

12,0

%6,3

Çelik Hatt ve Tel
San. A.Ş

27,0

%5,4

Çukurova Elektrik
A.Ş.

325,0

%4,9

Güney Cam Fab.A.Ş.

10,0

%15

Ereğli Demir ve Çelik
Fab. TAŞ.

567,5

%0,9

Akova Tic. T.A.Ş.

0,5

%91

Uygun Gıda ve
İhtiyac Mad. Paz. AŞ

0,5

—

Karadeniz Bakır
İşletmeleri A.Ş

600,0

%1,7

Ak Yayınlar Ltd.Ş.

0,5

%99,4

AÇIKLAM A:

Firma adı

Akbank
İştiraki

Sermaye x milyon %

Nasaş. Alüminyum
San. v. Tic. A.Ş

195,0

%10

İstanbul Oto A.Ş

24,0

%15

BANK

inceleyelim. En dinamik sektör olarak özel kesim büyük imalat sanayiinin toplam imalat sanayii katma değeri içerisindeki payı 1962 yılında yüzde 38.4'ten 1971 yılında yüzde 43.3'e çıkmıştır (16). Özel imalat sanayiinin bu büyüme hızı kamu kesiminin büyüme hızından oldukça yüksektir. En büyük işletmelerin çeşitli alt sektörlerde yerli tekeli sermayenin uluslararası tekeli sermaye ile ortak yatırımlarının en yoğun olduğu sektörler olduğunu izlemek mümkün olacaktır. Burada bir çok gösterge ele alınabilir. Ancak biz yalnız işçi sayıları ve katma değeri aldık. Sektörlerin tek tek incelenmesine geçmeden önce bazı tanımlara gerek var. DİE tasnifine dayanarak en az 10 işçi çalıştıran işletmeler ve üstü büyük işletme olarak alınmaktadır. Ancak işletme büyüklüklerine göre daha ayrıntılı dökümler, gereken yerlerde yapılmıştır. Çok az işletmenin bulunduğu muhtelif imalat sanayii ile yalnız iki büyük özel kuruluş olması dolayısıyla bilgi verilmeyen petrol ve kömür türevleri alt sektörlerinin dökümü yapılmamıştır. Dikkat edilecek diğer bir nokta da 1970 için geçici sonuçların kullanıldığı ve rakamların hesaplamada kolaylık amacıyla en yakın haneye yuvarlandığıdır.

(16) DİE, Türkiye Millî Geliri Kaynak ve Yöntemler 1962-1971, Yay. No. 655, Ankara, 1972, s. 22'den hesaplanmıştır.

* Dikkat yanlış aktarmış! Galıyan Sayısı olacak!

ÖZEL KESİM BÜYÜK İMALÂT SANAYİİ

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	1258	1847	20.3	22	262	763
20 - 49	887	1515	33.4	43	407	1597
50 - 99	313	583	24.9	39	380	1530
100 - 199	170	300	23	42	431	1531
200 - 499	95	217	28.6	67	577	3317
500 - 999	31	68	22.9	47	495	2017
1000 +	20	36	31.8	58	586	2300
TOPLAM	2774	4566	185	318	3138	13052
50 + grubun toplamı	629	1204	131	253	2469	10695
50 + grubun toplama oranı	% 22.6	% 26.4	% 70.8	% 79.6	% 78.7	% 81.9
100 + grubun toplamı	316	621	106	214	2089	9165
100 + grubun toplama oranı	% 11.4	% 13.6	% 57.3	% 67.3	% 66.6	% 70.2
200 + grubun toplamı	146	321	83	172	1658	7634
200 + grubun toplama oranı	% 5.2	% 7	% 44.9	% 54	% 52.8	% 58.5
500 + grubun toplamı	51	104	54.4	105	1081	4317
500 + grubun toplama oranı	% 1.8	% 2.3	% 29	% 33	% 34.4	% 33

1963 ve 1970 yılları arasında büyük işletmelerin payının bütün olarak arttığı yukarıdaki tablodan görülmektedir. 50 + işçi çalıştıran işletmelerin gerek toplam çalışan işçiler, gerekse de yaratılan katma değer içindeki payı artmıştır. Ancak bu büyüklüklerin dünya standartlarına göre çok cılız kaldığı gözden uzak tutulmamalıdır.

Kaynak: S. Arıkan ve M. Tanju Akad, "Özel kesim imalat sanayinde gelişme ve yoğunlaşma eğilimleri" Makina Mühendisleri Odası, 1976 Sanayi Kongresi.

GIDA

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	457	542	7.5	6.6	85	208
20 - 49	245	372	8.4	10.3	99	531
50 - 99	68	105	6	7.1	80	285
100 - 199	30	35	4.5	4.8	73	115
200 - 499	18	29	6	7.4	68	311
500 - 999	3	6	3	3.6	38	127
1000 +	1	2	1	2.2	68	177
TOPLAM	822	1091	37	42	510	1754
50 + grubun toplamı	120	177	20.5	25.1	327	1015
50 + grubun toplama oranı	% 14.5	% 16.2	% 55.4	% 59.8	% 64.1	% 57.9
200 + grubun toplamı	22	37	10	13.2	247	730
200 + grubun toplama oranı	% 2.6	% 3.4	% 27	% 31.4	% 48.4	% 41.6

Gıda sektöründe üretimin yoğunlaşması olgusuna ters bir gelişim görülmekte ve en büyük işletmelerin toplam üretim içerisindeki payının azaldığı görülmektedir. Bunun açıklaması bu sektörün çok özel teknikler ve büyük yatırımlar gerektirmediği ve küçük işletme sayısının - mutlak olarak - süratli bir şekilde arttığıdır.

İÇKİ

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	13	20	0.2	0.2	5	9
20 - 49	7	12	0.25	0.3	3	16
50 - 99	4	10	0.3	0.7	9	29
100 - 199	—	3	—	0.5	—	15
200 - 499	—	1	—	0.2	—	15
500 - 999	—	5	—	3	—	135
1000 +	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	24	51	0.75	5	17	219
50 + grubun toplamı	4	19	0.3	1.7	9	194
50 + grubun toplama oranı	% 16.7	% 37.2	% 40	% 34	% 52.9	% 88.6

İçki sanayii, üretimin oldukça hızlı bir şekilde yoğunlaştığı, ancak yabancı sermayenin ağırlıkta olmadığı bir sektördür. 1963-70 yılları arasında kurulan 15 büyük işletmenin bu sektörde üretimin yoğunlaşmasına yol açtığı görülmektedir.

TÜTÜN

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	—	1	—	—	—	2
20 - 49	12	2	0.3	—	15	3
50 - 99	9	5	0.8	0.4	13	11
100 - 199	10	6	0.2	1	12	8
200 - 499	7	11	0.6	3	24	64
500 - 999	2	2	0.9	1.4	12	19
1000 - +	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	40	27	2.8	5.8	76	107
50 + grubun toplamı	28	24	2.5	5.8	61	102
50 + grubun toplama oranı	% 70	% 88.9	% 89.2	% 100	% 80.2	% 95.3

1970 sayımının geçici rakamlarına güvenilebilirse bu sektörde hiç bir yeni işletme kurulmamışsa da 13 tane işletmenin kapandığı görülmektedir. Kapatılan işletmelerin küçük işletmeler olması üretimde yoğunlaşmanın doğal olarak artması sonucunu getirmektedir.

DOKUMA

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	273	341	5.1	4.2	58	154
20 - 49	227	295	11	8.4	83	216
50 - 99	88	103	7.1	6.9	80	186
100 - 199	42	61	6	8.3	74	200
200 - 499	28	55	8.9	17.6	110	476
500 - 999	16	24	11.4	17.1	182	588
1000 +	15	20	24	37	438	1270
TOPLAM	689	899	74	100	1026	3085
50 + grubun toplamı	189	263	57.4	86.9	884	2715
50 + grubun toplama oranı	% 27.4	% 29.3	% 77.6	% 86.9	% 86.1	% 88
200 + grubun toplamı	59	99	22.7	71.7	730	2334
200 + grubun toplama oranı	% 8.6	% 11	% 30.6	% 71.7	% 71	% 75.6

Dokuma sanayiinin 1960'lardan sonra büyük bir gelişme gösterdiği bilinmektedir. 1970'lere gelirken bu sektör gelişim hızının doruğundaydı. Burada da en büyük işletmelerin işçi sayısı ve katma değerdeki payları artmıştır.

KUNDURA VE HAZIR GİYİM (24)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	22	63	.3	.7	5	20
20 - 49	8	29	.2	.9	2	21
50 - 99	1	13	.1	.9	.3	18
100 - 199	1	3	.1	.4	.6	14
200 - 499	—	1	—	.3	—	—
500 - 999	—	—	—	—	—	—
1000 - +	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	32	109	.7	3.3	8	79
50 + grubun toplamı	2	17	.2	1.6	.9	39
50 + grubun toplama oranı	% 6.3	% 15.6	% 28.6	% 48.5	% 11.3	% 49.4

Bu sektörde de küçük işletmelerin sayısı büyük bir hızla artmakta, buna rağmen orta diyebileceğimiz işletmelerin nisbî payı çok daha süratle yükselmektedir.

AĞAÇ VE MANTAR (25)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	42	76	.6	.9	6	26
20 - 49	24	33	.7	.9	8.3	19
50 - 99	6	11	.5	.7	7.6	21
100 - 199	3	7	.4	.9	6.6	39
200 - 499	1	6	.4	1.5	7.6	82
500 - 999	—	—	—	—	—	—
1000 - +	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	76	133	2.6	4.9	36	189
50 + grubun toplamı	10	24	1.3	3.1	21.8	142
50 + grubun toplama oranı	% 13.2	% 18	% 50	% 63.3	% 60.6	% 76.3

Genel eğilimin yanısıra en büyük altı işletmenin toplam katma değerinin % 44'ünü gerçekleştirmesi en büyük işletmelerin payının arttığını gösteriyor. Ancak bu sektörün toplam içindeki mutlak önemi büyük değildir.

MOBİLYA - MEFRUŞAT (26)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	28	64	.4	.6	8	14
20 - 49	7	27	.2	.8	3	21
50 - 99	5	10	.4	.6	5	15
100 - 199	—	2	—	.2	—	2
200 - 499	—	1	—	.2	—	2
500 - 999	—	—	—	—	—	—
1000 - +	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	40	104	1	2.5	16	60
50 + grubun toplamı	5	12	.4	1.2	5	25
50 + grubun toplama oranı	% 12.5	% 11.5	% 40	% 48	% 31.3	% 41.7

Bu sektörde zaman içerisinde önemli bir gelişme göze çarpmakla birlikte, mutlak değerler çok küçüktür ve büyük özel işletmeler yoktur. Ancak bu sektörde yoğunlaşmanın 1970'ten sonra hızlandığı ve büyük mobilya fabrikalarının küçük atelyeleri zor duruma düşürdüğü bilinmektedir.

KÂĞIT VE MAMULLERİ (27)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	11	19	.2	.3	2	18
20 - 49	11	24	.3	.8	7	28
50 - 99	1	10	.1	.7	.6	31
100 - 199	1	8	.1	1.2	2.3	60
500 - 999	—	—	—	—	—	—
1000 - +	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	24	61	.7	3	12	135
50 + grubun toplamı	2	18	.2	1.9	2.9	91
50 + grubun toplama oranı	% 8.3	% 29.5	% 28.6	% 63.3	% 24.2	% 67.4

Kâğıt ve mamulleri sanayiinde özel kesimde önemli bir sıçrama görülmekle birlikte bunların hepsinin küçük ve orta ölçekte olduğu görülmektedir. Kâğıt üretimi iki büyük kamu kuruluşu tarafından yapılmaktadır ve bu sektördeki katma değer % 94.4'ü kamu kesimine aittir. Özel işletmeler kâğıdı değil bazı mamullerini üretmektedirler.

MATBAACILIK (28)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	51	74	.7	.9	9.3	29
20 - 49	42	73	1.2	2	22	78
50 - 99	11	15	.7	1.1	13	42
100 - 199	8	9	1.1	1.1	33	70
200 - 499	3	9	.6	3.1	42	244
500 - 999	—	—	—	—	—	—
1000 - +	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	115	180	4.3	8.2	120	492
50 + grubun toplamı	22	33	2.4	5.3	88	356
50 + grubun toplama oranı	% 19.1	% 18.3	% 35.8	% 64.6	% 73.3	% 72.3

Matbaacılıkta teknolojinin elverişliliği dolayısıyla küçük ölçekte işletme sayısının artması, büyük işletmelerin öneminin artmasına rağmen devam etmektedir. Ancak, en büyük dokuz işletme (toplamın % 5'i) katma değerini % 50'sini gerçekleştirmektedir. Bu, büyük işletmelerde teknolojinin ve verimliliğin ne kadar yüksek olduğunun da göstergesidir.

KÜRK VE DERİ (29)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	20	38	.3	.5	3.3	16
20 - 49	31	42	.9	1.2	12.5	35
50 - 99	11	10	.8	.7	12.3	22
100 - 199	1	2	.1	.2	4	7
200 - 499	—	—	—	—	—	—
500 - 999	—	—	—	—	—	—
1000 - +	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	63	92	2.1	2.6	32	81
50 + grubun toplamı	12	12	0.9	0.9	16.3	29
50 + grubun toplama oranı	% 19	% 13	% 42.8	% 34.6	% 50.9	% 35.8

Bu sektörde büyük özel işletme olmadığı gibi en büyüklerinin payının azalması küçük işletmelerin sayısının artmasına paraleldir.

KAUÇUK (30)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	45	25	.7	.2	5.9	7
20 - 49	38	32	1.5	.9	13.6	15
50 - 99	11	16	1	1	13.9	20
100 - 199	3	3	.4	.4	4.3	12
200 - 499	—	1	—	.2	—	6
500 - 999	—	—	—	—	—	—
1000 +	2	2	2.7	2.9	28.9	80
TOPLAM	99	79	6.3	5.8	66.6	141
50 + grubun toplamı	16	22	4.1	4.5	47.1	118
50 + grubun toplama oranı	% 16.1	% 27.8	% 65	% 77.5	% 70.7	% 83.7
200 + grubun toplamı	2	3	2.7	3.1	28.9	86
200 + grubun toplama oranı	% 2	% 3.8	% 42.9	% 53.4	% 43.4	% 61

Bu sektörde en büyük 3 şirket, Goodyear (1962), Türk Pirelli (1960) ve daha sonra kurulan Uniroyal (1964) toplam çalışanların dörtte üçünü ve toplam katma değer beşte dördünü ellerinde bulundurmaktadır. Diğer işletmelerin hem küçük, hem de diğer konularda faaliyet gösteren olmaları, uluslararası tekeli sermaye ile ortak bu yatırımların tartışmasız tekel niteliğinde olduğunu göstermektedir.

KİMYA (31)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	61	78	.9	1	21	54
20 - 49	40	79	1.4	2.3	39	102
50 - 99	30	36	2.2	2.6	66	250
100 - 199	14	23	2	3.1	70	200
200 - 499	7	32	2	10	80	758
500 - 999	1	2	.7	1.4	30	65
1000 +	—	2	—	3.2	—	74
TOPLAM	153	252	9	27	306	1504
50 + grubun toplamı	52	95	6.9	20.3	246	1347
50 + grubun toplama oranı	% 34	% 37.7	% 76.7	% 75.2	% 80.4	% 89.6
200 + grubun toplamı	8	36	4.7	14.6	110	897
200 + grubun toplama oranı	% 5.2	% 14.3	% 52	% 54	% 36	% 59.6

Kimya sektörü de uluslararası tekeli sermaye ile bütünleşmiş yerli tekeli sermaye yatırımlarının yoğun olduğu veya patent, lisans, know-how anlaşmaları ile yabancı sermaye denetiminin yüksek olduğu bir sektördür. En büyük 36 firma (toplamın % 14.3'ü) katma değer yaklaşık % 60'ını kontrol etmektedir ve bu sektörde mutlak gelişim büyüktür. Özellikle boya ve ilaç sanayiinde yabancı sermayenin bulunduğu Bayer, DYO, Bayraklı, Ciba, Derby, Dewilux, Squibb, Sandoz, Apex gibi firmalar vardır.

METALDEN GAYRİ MADENLERDEN MAMUL EŞYA İMALİ (33)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı		Katma Değer	
	1963	1970	(Bin)	(Bin)	(Milyon TL.)	(Milyon TL.)
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	37	87	.6	1	4.6	26
20 - 49	32	101	1.2	2.8	7.6	61
50 - 99	12	47	.9	3.1	7	46
100 - 199	23	34	3.2	5	37.5	134
200 - 499	10	20	3.4	6.2	66.4	342
500 - 999	4	7	2.9	4.7	98	287
1000 +	1	3	2.4	5	27.5	305
TOPLAM	119	299	14.5	28	249	1201
50 + grubun toplamı	50	111	12.8	24	236.4	1114
50 + grubun toplama oranı	% 42	% 37.1	% 88.3	% 85.7	% 94.9	% 92.7
200 + grubun toplamı	15	30	8.7	15.9	192	934
200 + grubun toplama oranı	% 12.6	% 10	% 60	% 56.7	% 77.1	% 77.8

Bu sektör yoğunluğun başından beri yüksek olduğu bir sektördür ve bu nedenle oranlarda artış görülmemektedir. Bununla birlikte en büyük 30 şirket (toplam % 10'u) katma değerini % 77.8'ini üretmektedir.

METAL ANA SANAYİ (34)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı		Katma Değer	
	1963	1970	(Bin)	(Bin)	(Milyon TL.)	(Milyon TL.)
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	16	52	.2	.6	4.5	19
20 - 49	7	51	.3	1.5	6.8	64
50 - 99	2	34	.1	2.3	3.4	104
100 - 199	—	8	—	1.1	—	58
200 - 499	2	6	.5	1.9	7	88
500 - 999	2	2	1	1.7	34	171
1000 +	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	29	153	2.2	9.1	57	505
50 + grubun toplamı	6	50	1.6	8	44.4	421
50 + grubun toplama oranı	% 20.7	% 32.7	% 72.7	% 87.9	% 77.9	% 83.4
200 + grubun toplamı	4	8	1.5	3.6	41	259
200 + grubun toplama oranı	% 13	% 5.2	% 68	% 39.5	% 72	% 51.2

Metal ana sanayii kamu kesiminin ağırlıkta olduğu bir sektördür. Buna rağmen özel kesimin bu kesime ilgisi artmaktadır. Bu sektörde ölçek ve teknoloji sorunundan ötürü uzun dönemde büyük işletmelerin ağırlığının artması beklenir. Nitekim küçük firmaların sayısının artmasına rağmen en büyük 8 firma (toplamın % 5'i) katma değerini yarısından fazlasını elinde bulundurmaktadır.

MADENİ EŞYA İMALİ (35)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	79	131	1.1	1.6	18.4	69
20 - 49	74	110	2.4	3.2	38.6	153
50 - 99	30	52	2.1	3.5	37.1	151
100 - 199	17	36	2.4	5	49.7	162
200 - 499	7	12	2.1	3.9	35.8	169
500 - 999	1	8	8	5.3	15.6	207
1000 +	1	2	1.1	3.2	24	80
TOPLAM	209	351	12.2	26	219	992
50 + grubun toplamı	56	110	8.5	20.9	162.2	769
50 + grubun toplama oranı	% 26.8	% 31.3	% 69.7	% 80.4	% 74.1	% 77.5
200 + grubun toplamı	9	22	4	12.4	75.4	456
200 + grubun toplama oranı	% 4.3	% 6.2	% 32.8	% 47.7	% 34	% 46

Bu sektörde yoğunlaşmanın yükselmekte olduğu, fakat küçük ve orta işletmelerinin sayısının artmasının karşılığı bir eğilimi de getirdiği, ve artışı frenlediği bir sektördür. Yoğunluk özellikle en büyük 22 firma sayesinde artmıştır ki, bunların 13 tanesi 1963 - 1970 arasında kurulmuştur.

MAKİNA İMALİ (36)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	37	53	.5	.6	8.8	18
20 - 49	28	70	.9	2.1	14	56
50 - 99	8	40	.6	2.8	10.7	116
100 - 199	3	19	.3	2.8	6.5	99
200 - 499	3	7	.8	2.3	22.6	298
500 - 999	1	4	.9	2.1	64.4	76
1000 +	—	3	—	3.5	—	273
TOPLAM	80	196	4	16	127	936
50 + grubun toplamı	15	73	2.6	13.5	104.2	862
50 + grubun toplama oranı	% 18.7	% 37.2	% 65	% 62.5	% 82	% 92.1
200 + grubun toplamı	4	14	1.7	8	87	647
200 + grubun toplama oranı	% 5	% 7.1	% 42.5	% 50	% 68.5	% 69.1

Makina imali sektöründe en büyük 14 firma (toplamın % 7'si) katma değerinin % 69.1'ini yaratmaktadır. Bu sektör mutlak olarak hızlı bir gelişim göstermektedir. Ancak bu gelişim büyük ölçüde dışa bağımlı bir biçimde devam etmektedir.

SONUÇ

Türkiye sanayiinin çarpık, dışa bağımlı ve cılız yapısı tablolarla somutlaşmaktadır. En büyük diye nitelendirilen işletmelerin bile dünya standartlarına göre çok mütevazı kaldığı görülüyor. Üretimin cılızlığı o derecedir ki, bazen yeni kurulan tek bir işletme bile o sektörde ortalama değerleri altüst etmektedir. Dayanıklı tüketim mallarının montajı ve dayanıksız tüketim mallarının üretimi için zaten çok büyük bir ölçek gerekmemektedir. Hammadde ve ara malları bakımından dışa bağımlılık, bu mallarda ithal ikamesinin zayıf olması, bunun yanı sıra temel kimya (kimya sektöründeki hızlı gelişim tüketim mallarına dönüktür) ve metal ana sanayii gibi sektörlerin gerektirdiği ölçeğin hem uluslararası işbölümü çerçevesinde metropollerde olması ve hem de yerli sermayenin boyutlarını aşması, teknik süreçlerin basit olmasının ve küçük ölçeğin varlığını devam ettirmesinin nedenleridir. Genelde yoğunlaşmanın varlığına rağmen küçük ölçekli işletmelerin varlıklarını sürdürebilmelerinin nedenlerinden birisi de taşıt araçlarında olduğu gibi küçük taşaron işletmelerin nihai montajı yapan firmaya bağımlı olarak yaşama-larıdır.

Üretimde yoğunlaşma tek tek sektörler ele alındığında çok daha anlamlı olmaktadır. Çünkü, örneğin, toplam işletmelerin üçte birini barındıran gıda sanayii ve diğer küçük ölçeğin yoğun olduğu sektörlerin toplamaları genel ortalamaları oldukça anlamsız kılmaktadır. Ancak bazı sektörlerde en büyük birkaç işletmenin toplam içerisindeki yeri gerçek bir yoğunlaşma olgusuna işaret etmektedir. Örneğin lastikte 3 firmanın işçilerin sektör itibarıyla yüzde 53'ünü ve katma değerini yüzde 61'ini ellerinde bulundurmaları ve otomobil lastiğinin tümünü imal etmele-

ri, metalden gayri madenlerde firmaların % 10'unun katma değerini % 77.8'ini yaratması, yine makine imalinde 14 firmanın katma değerini % 69'unu, elektrik makineleri ve malzemesinde 12 firmanın katma değerini % 49.5'ini yaratması bir ölçüde daha anlamlı sonuçlara ulaşmamızı sağlıyor. Aslında her sektörü de daha ince bir ayırıma tabi tutarsak, çıkan sonuçlar çok daha açıklayıcı olacaktır. Bu takdirde, örneğin, Mangerinde Unilever'in toplam üretiminin % 47'sine tek başına sahip olduğunu, LPG ocaklarında Koç Holding'in üç şirketinin (Arçelik, Auer, T. Demir Döküm) toplamın % 88'ini ürettiğini, ampulde yalnız dört dışa bağımlı firmanın olduğunu vs. v.s. görebiliriz.

En büyük üretim ve ciroya sahip firmalar, dokuma, kimya ve metalden gayri madenlerde yoğunlaşmaktadır. Bu ayırıma göre Türkiye'deki en büyük 100 sanayi firmasının 28'i tekstil, 15'i kimya, 11'i ise metalden gayri madenlerden mamul eşya sanayiinde bulunmaktadır. Bunları taşıt araçları, gıda, metal eşya sektörleri izlemektedir.

1971 yılına ait en büyük 100 firmaya baktığımız zaman bunlardan 21 tanesinin kamu teşekkülleri olduğunu görüyoruz. Diğerlerinin çoğunun uluslararası tekeli sermaye ile bütünleşmiş yerli tekeli sermaye yatırımları olduğunu görmüştük. Bunların hemen hepsinin 1950 yılından sonra ve yine önemli bir kesiminin de 1960 sonrası kurulmuş olması ülkenin II. Dünya Savaşı sonrası gelişen yeni sömürgecilik politikası çerçevesinde emperyalizme bağımlı bir şekilde sanayileşmesinin kanıtıdır. Türkiye'de sanayi kesimi belli bir gelişim göstermektedir. Ama görülen üretici güçlerin sağlıklı ve planlı bir gelişmesi değil, emperyalizmin pazarının genişlemesidir. Bu kesimin önemi ve ağırlığı genel ortalamaların gösterdiğinden çok da-

ha büyüktür, çünkü bunlar bir çok malın üretiminde başından beri emperyalizmle bütünleşmiş olarak kurulmuş olup, tekel niteliğini başından beri taşımaktadırlar ve üretici güçlerin gelişimini azamî kârlarını sürdürmek amacıyla engellemekte ve çarpık bir biçimde yönlendirmektedirler. (Sektörlerin ayrı ayrı incelenmesi bu bakımdan çok daha açıklayıcı olmaktadır.) Zaten emperyalizm aşamasında kapitalist üretim ilişkilerinin üretici güçlerin gelişimini engellemesi bu saike dayanır. Üretici güçlerin sağlıklı ve planlı bir gelişmesi ise emperyalist - kapitalist sistemden ve üretim ilişkilerinden kurtulduğu zaman olanak dahiline girecektir.

Teşvik Tedbirlerinin Sektörel ve Bölgesel Dağılımı

Süer KIRÇAK

ALTIN YUNUS	P	T.GARANTİ BANKASI B	BÜROSAN	E
Turistik tesisler İzmir 30,0 %20		Bankacılık İstanbul 450,0 %17 %44,3	Büro malzemeleri üretimi İstanbul 9,0 %23,5 %76,5	
BİLAR	P	ARÇELİK	DÜZEY	E
Bilgi araçları, 3M İstanbul 10,0 %40 %60		Ev aletleri Çayirova, Eskişehir 224,6 %25,4 %36,5	Tüketim malları, lamba ür. İstanbul 20,0 %50 %50	
BURSA GAZ	P	ÖZEMAY	ETMAŞ	E
Gas Ticaret Bursa 6,3 %49,8 %50,2		Emaye hammaddeleri İstanbul 40,0 — %15,9	Elektrik tesisat aletleri ür. İstanbul 40,0 %47,5 %52,5	
BÜROKUR	P	T.GENERAL ELEKT.	GELİŞİM	E
Büro malzemesi İstanbul 7,5 %86,8 %13,2		Elektrikli cihazlar İstanbul 37,7 — %37	Dayanıklı, tüketim malları paz. Ankara 10,0 %40 %30	
KOÇ BURROUGHS	P	T.DEMİR DÖKÜM	İZOCAM	E
Büro makineleri İstanbul 2,5 %55 %45		Demir ve çelik araçlar, kalor. İstanbul 153,0 %28,7 %51,3	İzolasyon için cam elyafı İstanbul 16,9 %25,3 %62,7	
KOÇTAŞ	P	ASIL ÇELİK	KAV	E
Seramik sihi malzeme İstanbul 15,0 %67,5 %32,5		Yüksek derece alaşım çeliği İstanbul 100,0 %24,4 —	Kibrit üretimi İstanbul 30,0 %28,5 %12,3	
TEKİZ	P	ATILIM	MERKEZ	E
İzolasyon malzemesi İstanbul 15,0 — %20		Arçelik mamülleri pazarlama İstanbul 100,0 %40 %30	Yapı araç ve malzemesi Ankara 30,0 %81,7 %18,3	
KOFİSA	P	AYMAR	MESAN	E
Uluslararası pazar araştırma Lozan/İsviçre 17,0 %50 —		Margarin üretimi İstanbul 150 %31 %23,5	Büyük soğutucular İstanbul 5,0 %26 %74	
PORSUK	P	BEKOTEKNİK	TATAS	E
Koç mamülleri pazarlama Eskişehir 10,0 %83 %17		Televizyon, radyo üretimi İstanbul 132,0 %19,3 %80,7	Konserveler İstanbul 30,0 %39,8 %35,2	
RAM	P	T.SIEMENS KABLO	PINAR SÜT	E
Dışalım - Dışatım İstanbul 10,0 %22,5 %72,5		Elektrik kabloları Mudanya 70,0 %14,3 %3,8	Pastörize süt mamülleri İzmir ? %11,5	
SETUR OTO KİRALAMA	P	TÜPKO	SEDKO	E
Motorlu taşıt kiralama İstanbul 3,5 %21,4 %78,6		Televizyon tüpleri, yedek par. İstanbul (yatırım halinde) 200,0 — %14,4	Yapıştırılmalı, sergi bantları İstanbul 10,5 %47 %52,3	
ŞARK SİGORTA	P	BEKO	SİMKO	E
Sigorta şirketi İstanbul 7,5 %33,6 —		Dayanıklı ev aletleri dağıtımı İstanbul 40,0 %81 %19	Siemens mamülleri üretim, paz. Ankara 13,5 %42,5 %6,5	
KOÇ YATIRIM PAZ.	P	BOZKURT	SİMTEL	E
Yatırım ve pazarlama İstanbul 400 %25,3 %18		Tekstil üretimi İstanbul 250,0 %19,3 %32,4	Elektr. süpürgesi, diğer araçlar İstanbul 20,0 %30 %70	

KOÇ

Kısaltmalar:
P: Pazarlama
B: Banka
E: Endüstri
En: Enerji
OÜ: Oto üretim
OP: Oto pazarl.

Açıklama:
Kutu içindeki
ilk sayı sermaye
yesini (milyon TL)
ikinci sayı Koç
Holding'in payı
ve üçüncü sayı
da Koç Ailesinin
payıdır (% ola-
rak).

Koç Holding A.Ş.
Annual Report for 1978

Kaynak:

ALPA	En	OTOSAN	ÖÜ	MOTOR TİCARET	OP
Elektrikli aletler İstanbul	30,0 %18,8 %81,2	Anadol, Ford-Transit İstanbul	157,5 %29,8 %30,1	Ford araçları, mobilite İstanbul	36,0 %48,3 %51,7
ANKARA GAZ	En	CAM ELYAF	ÖÜ	ORMAK	OP
Bütan gaz dağıtım Ankara	1,0 %43,5 %0,5	Çam elyafı üretim, pazarl. İstanbul	100,0 — %10	Fiat oto, kamyon, traktör Ankara	15,0 %58,5 %41,5
AYGAZ	En	TEKERSAN	ÖÜ	TO FAŞ OTO TİC.	OP
Bütan gaz üretim, dağıtım İstanbul	4,0 %31,3 %23,7	Otomobil tekerlekleri İstanbul	55,0 — %61	Murat otomobil pazarl. İstanbul	75,0 %44 %7
MOBİL GAZ	En	OTO-YOL	ÖÜ	BURSA OTO	OP
Bütan gaz ve aletleri pazarl. İstanbul	4,0 — %43,9	Ticari araç ve gereçler İstanbul	105,0 %47,5 %25,5	Fiat, oto, kamyon, traktör Bursa	10,0 %51 %49
AERESOL VALF SAN.	En	TOFAŞ	ÖÜ	OTTAR	OP
Haşarat ilaçları üretimi İstanbul	8,0 — %12,5	Murat otomobil üretim Bursa	450,0 %22,5 —	Fiat, oto, kamyon, traktör Eskişehir	10,0 %55,9 %44,1
GAZAL	En	TÜRK TRAKTÖR	ÖÜ	OTOYOL PAZ.	OP
Bütan gaz aletleri üretimi İstanbul	10,0 %12,4 %57,6	Traktör ve tarım makina. Ankara	70,0 — %30	Ticari araçlar pazarl. İstanbul	30,0 %45,6 %27,4
SICAK	En	KARŞAN	ÖÜ	ROYAL TEVZİ	OP
Akaryakıt dağıtım İstanbul	1,0 %90 %10	Otomobil karoseri imalat Bursa	30,0 — %24,2	Royal oto lastikler paz. İstanbul	15,0 %12 %88
TÜRKAY	En	BELDESAN	ÖÜ	SETUR OTO	OP
Kibrit İstanbul	24,0 %20 %80	Mobilit, Motorsiklet üret. İstanbul	12,0 %16,7 %83,3	Fiat oto, kamyon pazarl. İstanbul	10,0 %10 %90
AK-YAK	En	EGEMAK	OP	STANDART BELDE	OP
Petrol mamülleri Paz. Ankara	1,9 %88 %12	Fiat oto, kamyon, traktör İzmir	36,0 %60,8 %39,2	Otosan ve Beşmot paz. İstanbul	27,0 %20 %80
DÖKTAŞ	ÖÜ	OPAR	OP	OTO KOÇ	OP
Motor bloku döküm İstanbul	299,5 %21,4 %34,5	Fiat yedek parçaları İstanbul	30,0 — %100	Ford, Uniroyal lastik paz. Ankara	36,0 %43 %56,9
BEBİMOT	ÖÜ	EGE OTO	OP	TORMAK	OP
Bisiklet, motorsiklet İstanbul	5,0 %14 %86	Ticari araçlar, Anadol paz. İzmir	30,0 %48,4 %51,6	Fiat oto, kamyon, traktör Adana	15,0 %61,2 %38,8
MAKO	ÖÜ	GÜN OTO	OP	TRAKMAK	OP
Elektrikli cihazlar İstanbul	85,0 %25 %32	Fiat oto, kamyon paz. Antalya	10,5 %55,1 %44,9	Traktör ve tarım makina İzmir	25,0 %29,6 %70,4
OTOBUS KAROSERİ	ÖÜ	İSTANBUL OTO	OP		
Magris-Deutz otobüs karoseri İstanbul	100,0 %26 %41	Fiat oto, kamyon paz. İstanbul	30,0 %49,7 %35,3		

HOLDING

Adapazarı Şeker Fab.	Çayırova Cam San. AŞ	Türk Pirelli Lastikleri
30,0 %20	150,0 %30	120,0 %25,8
Amasya Şeker Fab.	Paşabahçe Cam San	Akdeniz Gübre San.
30,0 %14	80,0 %29,8	162,0 %10
Kütahya Şeker Fab.	Teknik Cam San. AŞ	Koruma Tarım İlaçları
26,0 %25	40,0 %29,6	35,0 %20,7
Türkiye Şeker Fabrik.	Topkapı Şişe San. AŞ	Lever Brothers San-Tic.
500,0 %33	120,0 %31	1,894 %20
Unilever-İç Tic. San.	Türkiye Şişe v. Cam San.	Keban Holding ve Ort.
55,95 %20	100,0 %85	Plastik 30,0 %20
T. Tuborg Bira v. Malt San	Balıkesir Pamuklu Dokü.	Çelik Halat ve Tel San
35,0 %10	35,5 %22,8	27,0 %10,9
Kayısı Kurutma v. Pulb F.	İpekçi Mensucat-T.AŞ	İzmir Metalurji Fab.
20,0 %36,5	30,0 %98,3	180,0 %14,5
Karadeniz Bakır İşletm.	Aksa Akrilik Kimya S.	Madeni İnşaat İşletm.
600,0 %14,7	137,5 %10	50,0 %60
İzmir Çimento Fab.	Polylen Sentetik İplik S.	Ortaş Otomotiv Transmis-
81,0 %12,6	85,0 %11,4	yon Aksamları 48,0 %16,7
Konya Çimento San	Ceytaş Ceyhan Tekstil S.	Presiz Metal İnalat S.
44,0 %33,4	60,0 %15	22,5 %20
Cam Elyaf San. AŞ	Trakya İplik San.	Tezsan Takım Tezgahları
60,0 %10	52,5 %15	50,0 %37,5

İŞ
BAN

Sermayesine
yüzde 10
dan az iş-
tirak olan
şirketlerde
ki toplam
sermayesi:

TL 9654686000
yaklaşık
10 Milyar TL

Tofaş T. Otomobil Fab. A.Ş.	225,0	%10,5	Destek Reasürans T.A.Ş.	2,0	(?) %100	Ege Gübre San. A.Ş.	200,0	%12
T. General Elektrik En. A.Ş.	37,7	%12	Milli Reasürans T.A.Ş.	1,0	(?) %100	Kazlı Deri San. A.Ş.	80,0	%17,4
Wat Elektromek Cihaz ve Motorları San.	120,0	%31	Ersan Ev San. Aletleri San. v. Tic. A.Ş.	15,0	%16,6	Keban Holding ve Ort. Ağin Deri	12,0	%19,2
General Elektrik T.A.O.	10,6	%25	Gıma Gıda v. İhtiyaç Maddeleri T.A.Ş.	48,0	%12,5	Mensa Mensucat San. v. Tic. A.Ş.	75,0	%18
Türk Dış Ticaret Bankası	10,0	%67	Hizmet İşleri Limited Ş.	0,25	%20	Tekstil v. Tic. San. A.Ş. Ödemiş	75,0	%10
Sınai Yatırım v. Kredi Bankası A.O.	40,0	%64,2	Kültür Yayın. İş. T. Lt.Ş.	1,5	%99	Soda San. A.Ş.	310,0	%28,5
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	193,4	%24,6	National Mukayyî Kasa	0,5	%29	Söğüt Seramik San. A.Ş.	26,0	%18,5
Altın Yunus Çeşme Turistik Tesisleri	30,0	%10	Tofaş Oto Tic. A.Ş.	60,0	%10	Taksim Otelcilik A.Ş.	260,0	%10,7
Umumi Mağazalar T.A.Ş.	10,0	%20	Ak-Al Tekstil San. A.Ş.	75,0	%15	Türk-Alman Turizm	37,8	%13,7
Anadolu Anonim T. Sigorta Şirketi	1,5	%45,5	Çukurova Kimya ve Yem Sanayi A.Ş.	60,0	%25	Upaş Uşak Elektro Porselen	20,0	%8
Ankara Anonim Türk Sigorta Şirketi	3,0	%19,7	Edirne Turizm ve Endüstri A.Ş.	0,5	%38	AŞIKLAMA :		
						Firma adı		
						x Milyon Sermayesi		İş Bankası İştiraki %

KASI

T. Sınai Kalkınma Bank.
193,4 %16

Çukurova Çimento
Sanayi T. A.Ş.
62,0 %1

Ayeks Yağ San. ve
Tic. A.Ş.
13,5 %33,3

Sınai Yatırım ve Kredi
Bankası A.Ö.
40,0 %10

Çim Sa Çimento
Sanayi ve Tic. A.Ş.
120,0 %26,9

Marsa Margarin
San. A.Ş.
32,0 %97

Türkiye Halk Bankası
1000,0 %912

Bossa Tic. v. San. İşl.
T. A.Ş.
60,0 %38,3

Yağsa Yağ San.
A.Ş.
50,0 %59

Ak Sigorta A.Ş.
10,0 %98,8

Kordsa Lörd Dezi
San. ve Tic. A.Ş.
100,0 %39,8

Ak Kardan Sain.
ve Tic. A.Ş.
30,0 %34

Doğan Sigorta A.Ş.
1,0 %38,4

Sasa Sun'i ve Sen-
tetik Elyaf San. A.Ş.
275,0 %25

Anasay Anadolu
Nissan Otomotiv San.
ve Tic. A.Ş.
10,0 %10

Tam Hayat Sigorta A.Ş.
7,0 %10

Teksa Tekstil
Tic. ve San. A.Ş.
100,0 %32,3

Donatso Donatım Sa-
bancı Traktör San. T.A.Ş.
32,2 %25

Ak Çimento Tic. A.Ş.
105,0 %17,4

Yünsa Yünlü San.
ve Tic. A.Ş.
40,0 %25

Goodyear Lastikleri
81,0 %906

AK

Lassa Lastik San. ve Tic. A.Ş.	400,0	%25,1	Birleşik Alman İlaç Fab. Türk Ltd.Ş.	26,4	%15	Oto-Yol Paz. A.Ş.
Oto-Yol San. A.Ş.	60,0		İstanbul Turizm ve Otelcilik A.Ş.	175,0	%2,6	Bimsa Bilgi İşlem Merkezi Tic. v. San.
Yapı v. Kredi Banka sı A.Ş.	300,0	%0,12	Olmuk Mukavva San. ve Tic. A.Ş.	75,0	%33,7	T. Maden Bankası
Çelik Hatt ve Tel San. A.Ş.	27,0	%5,4	Çukurova Elektrik A.Ş.	325,0	%4,9	Güney Cam Fab. A.Ş.
Eregli Demir ve Çelik Fab. TAŞ.	567,5	%0,9	Akova Tic. T.A.Ş.	0,5	%91	Uygun Gıda ve İhtiyaç Mad. Paz. A.Ş.
Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.	600,0	%1,7	Ak Yayınlar Ltd.Ş.	0,5	%99,4	0,5
Nasaş Alüminyum San. v. Tic. A.Ş.	195,0	%10	İstanbul Oto A.Ş.	24,0	%15	—

BANK

AÇIKLAM A:

Firma ad

Akbank
İştiraki
Sermaye x milyon %

(TABLO : 384)

AET İLE OLAN İTHALAT VE İHRACATIMIZ GELİŞMELERİ

(Milyon \$)

Yıllar	İthalat	Zincirleme indeks	Genel ithalâta	İhracat	Zincirleme indeks	Genel ihracata
1969	284,5	100,9	35,5	214,9	130,9	40,0
1970	325,2	114,3	34,3	239,1	111,3	40,6
1971	455,6	140,0	38,9	266,6	111,5	39,4
1972	652,2	143,1	41,8	347,0	130,2	39,2
1973	1.142,3	175,1	54,8	611,5	176,2	46,4
1974	1.708,2	149,5	45,2	717,3	117,3	46,8
1975	2.338,2	136,9	49,3	615,1	85,7	43,9
1976	2.342,0	100,1	45,6	958,9	155,8	48,9
1977	2.470,0	105,4	42,6	868,0	90,5	49,5
1978	1.872,6	75,8	40,7	1.090,0	125,6	47,6

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, Değerlendirme G. Md.

raki yıllarda düzensiz bir seyir takip etmiştir. Ticaret dengesi açığı 1978'de, genel dış ticaret hacmimizdeki daralmaya paralel olarak yarı yarıya azalmıştır. Ancak bu değerlendirme yapılırken, İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın AET'ye tam üye olarak 1973 başında katıldığı ve bu ülkelerle olan ticaretimizin daha önceki yıllar rakamlarına dahil olmadığı hatırlanmalıdır.

AET ülkeleri içinde Almanya'dan yapılan ithalatımız devamlı olarak birinci sırayı korumuştur. İkinci sırayı 1978'e kadar İtalya ve İngiltere paylaşmışlar; ancak son yılda bu iki ülkeden yapılan ithalat önemli ölçüde azalmış, buna karşılık Fransa ithalatın arttığı yegâne ülke olarak ikinci sıraya yükselmiştir. (Tablo: 385).

Anılan yıllarda ihracatımızın en büyük ölçüde yöneldiği AET ülkesi yine Almanya olmuştur. 1978 yılında da ihracatımızdaki en büyük artış da yine bu ülkeye yöneliktir. İtalya ikinci sırayı tutmakta, Fransa ve İtalya da bunlardan sonraki en büyük alıcılarımızı oluşturmaktadır (Tablo: 386).

(TABLO : 385)

AET'den İTHALATIMIZ (ÜLKELER İTİBARIYLA)

Memleketler	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Batı Almanya	147,6	176,3	209,8	301,4	437,3	680,9	1.057,7	945,6	944,8	811,6
İtalya	75,5	74,1	120,7	165,9	170,2	270,8	357,9	386,1	454,4	290,4
Fransa	26,7	32,5	75,4	104,7	133,6	244,9	278,6	308,7	327,6	357,7
Hollanda	19,7	24,7	26,3	45,6	99,8	116,2	138,9	168,0	154,1	100,7
Belçika-Lüks	14,9	17,6	23,4	34,9	70,0	106,6	129,3	103,3	159,6	97,3
Danimarka	4,5	4,6	4,1	6,1	6,3	20,6	29,0	19,4	21,9	8,5
İngiltere	94,7	90,9	111,5	170,2	223,9	266,9	344,3	409,9	402,8	205,0
İrlanda	0,5	0,4	0,5	0,7	1,2	1,2	2,5	1,0	4,4	1,0
Toplam :	384,1	421,1	571,7	829,5	1.142,3	1.708,1	2.338,2	2.342,0	2.470,0	1.872,6

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, Değerlendirme Gn. Md. lüğü,

(TABLO : 386)
AET'ye İHRACATIMIZ

(Milyon \$)

	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Batı Almanya	112,4	117,4	131,0	186,5	221,2	343,0	305,0	376,8	388,8	506,7
İtalya	42,9	39,0	39,4	53,3	115,6	90,4	82,1	171,5	163,2	175,2
Fransa	27,6	39,4	48,9	50,8	72,8	66,6	61,9	108,3	94,1	127,4
Hollanda	16,4	21,3	24,4	27,5	41,0	52,4	50,8	63,8	57,4	76,8
Belçika-Lük.	15,5	22,0	22,8	28,9	42,9	67,5	30,2	85,9	56,2	76,6
Danimarka	4,9	9,3	9,5	10,5	15,1	12,7	12,1	11,9	8,6	7,4
İngiltere	30,3	33,7	32,2	45,6	100,5	81,6	70,1	137,6	94,3	113,7
İrlanda	1,0	0,9	0,9	1,6	2,4	3,0	2,9	3,1	5,1	6,2
TOPLAM:	251,0	283,0	309,1	404,7	611,5	717,2	615,1	958,9	868,0	1.090,0

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, Değerlendirme G. Md.

Avrupa
ret hacminin
yon dolara i
deki payı %
Bölge ile ola
yona imişti

İth

İsviçre 3
İsveç 1
Avusturya 7
Norveç 1
Portekiz 1
Finlandiya 1
İrlanda 1

TOPLAM 51

Ticaretin
viğre'dir 1978
ruptan yapıla
yapılan ihrac
için, sırasile

Tablo: 38
tımız 1978 yı
\$31,4 milyonl
gelişmeye rag
milyon kadar
ri münasebeti
1978'de de az

(TABLO : 388)
ABD İLE TİCARETİMİZ

(Milyon \$)

	İthalat		İhracat		Dış Ticaret	
	Genel	Değer	Genel	Değer	Denges	Hacmi
	İthalata %	si	İhracata %	si		
1968	120,6	15,79	72,5	14,61	— 48,1	193,1
1969	154,5	19,29	59,8	11,16	— 94,7	214,3
1970	206,0	21,74	56,2	9,56	—149,8	262,2
1971	171,9	14,69	68,8	10,18	—103,1	240,7
1972	191,8	12,28	103,5	11,70	— 88,3	295,3
1973	185,4	8,89	130,8	9,93	— 54,6	316,2
1974	350,3	9,27	144,2	9,41	—206,1	494,5
1975	425,7	8,98	147,1	10,50	—278,6	572,8
1976	437,8	8,54	191,4	9,77	—246,4	629,3
1977	502,8	8,7	121,8	6,94	—380,9	624,5
1978	280,8	6,1	153,2	6,69	—127,6	433,0

Kaynak: Ticaret Bakanlığı Değerlendirme G. Md.

4. DOĞU BLOKU ÜLKELERİLE TİCARETİMİZ

Doğu Bloku ülkelerinden yaptığımız ithalat 1978 yılında \$ 42,7 milyonluk bir artışla \$ 383 milyon dolara çıkmıştır. Böylece, Blokun toplam ithalatımızdaki payı %5,9'dan %8,3'e yükselmiş olmaktadır. Yıl içinde en büyük artış \$ 60,4 milyon ile Romanya'da görülmektedir. Bu suretle bu ülke, 1976 yılından beri gurup içinde en çok ithalat yaptığımız ülke durumunu korumaktadır. Diğer önemli artışlar Macaristan (\$13,5 m) ve Çekoslovakya'dan (\$12,5 m) yapılan ithalattır. Bunlara karşılık Sovyetler Birliğinden ithalat \$13,7 milyon, Bulgaristan'dan yapılan ithalat da \$19 milyon azalmıştır (Tablo: 389).

Doğu Avrupa ülkelerine yapılan ihracatımız ise 1977'ye nazaran \$150 milyon kadar artarak \$ 324 milyona ulaşmış; buna paralel olarak da toplam ihracatımız içindeki payı %9,9'dan %14,2'ye çıkmıştır. Yalnız Bulgaristan'a olan ihracatımız bir miktar gerilemiş, öteki ülkeler için önemli sayılabilecek artışlar olmuştur. (Tablo: 390).

Sonuç olarak 1978 yılında Doğu Bloku ülkelerile ticari ilişkilerimizde, ihracatımız %85,8, ithalatımız ise %12,5 oranlarında artışlar göstermiş; açığımız \$ 166 milyondan \$ 59 milyona inmiş; toplam dış ticaret hacmi de %37,4'lük bir genişleme göstermiştir.

(TABLO : 389)

DOĞU BLOKU MEMLEKETLERİNDEN İTHALATIMIZ

Memleketler	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
SSCB	33,26	38,75	63,99	120,11	129,09	95,03	73,65	88,95	81,97	68,32
Polonya	10,28	28,45	6,47	7,10	8,19	29,54	29,66	27,18	28,38	23,41
Çekoslovakya	12,38	13,01	11,24	12,33	11,05	16,25	24,58	21,64	42,00	54,48
D. Almanya	11,85	11,28	7,64	8,13	9,60	8,81	13,06	19,40	17,16	10,78
Macaristan	19,57	10,80	11,24	6,55	4,45	16,76	17,15	20,86	15,59	29,44
Romanya	7,55	8,26	6,93	8,89	7,86	77,97	59,65	89,95	114,34	174,72
Bulgaristan	3,98	4,57	5,96	4,25	7,24	15,15	26,34	50,99	40,86	21,83
Arnavutluk	—	—	—	—	0,44	2,63	0,54	—	—	—
Toplam	98,87	115,12	113,47	162,36	174,92	260,14	244,63	318,97	340,30	382,98
Genel ithalata % si	12,34	12,15	9,69	10,37	8,38	6,88	5,16	6,22	5,87	8,33

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, Değerlendirme Gn. Md.lüğü.

(TABLO : 390)

DOĞU BLOKU MEMLEKETLERİNE İHRACATIMIZ

(Milyon \$)

Memleketler	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
SSCB	29,97	29,38	34,25	41,60	50,39	77,46	73,46	80,99	80,41	105,24
Macaristan	14,28	16,37	10,94	5,53	10,57	19,19	12,90	10,00	21,80	42,17
Çekoslovakya	13,84	11,47	11,83	13,70	10,80	16,79	4,20	13,52	3,87	34,64
D. Almanya	10,71	9,81	5,77	7,46	6,90	8,39	7,60	9,03	13,17	13,86
Polanya	8,44	8,03	9,81	4,72	6,38	9,86	10,54	15,70	15,35	42,55
Bulgaristan	4,82	4,81	4,58	5,30	6,84	7,66	6,86	6,87	14,10	11,36
Romanya	8,50	3,95	4,05	8,80	9,61	5,98	6,63	30,62	25,65	74,15
Arnavutluk	—	—	—	0,16	0,44	0,71	0,10	0,11		
Toplam	90,56	83,82	81,23	87,27	101,93	146,04	122,47	166,85	174,34	323,97
Genel İhracata % si	16,87	14,24	12,00	9,86	7,73	9,53	8,74	8,51	9,94	14,16

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, Değerlendirme Gn. Md.

1978 yılı (yısıle tıl ek) olmuştur. İhra leri programla muhtaç bulunc ni sağlayabilim lar da yıl içind

1978 yılına denge ise \$ 365 imkanlar ve k çabılmıştır.

Daha önce 1978 yılında di muştır (1977 de racat gelf rinc ithalat giderleri

Görünmeye oluşturan, yaba vizler \$983 mily ramlanan mıkta lemiştir. Turizm dar açık verdiği milyon net gelir derlerin azalmas bir iyileşmeyi ifa eden ve başlıca den oluşan "Diğ milyonluk bir fa:

yüzde 3,8 oranında
8 oranında bir geri-

978 yılını içeren son
nan ticaret şirketle-
lara ilişkin değişim
de yer almaktadır.

önem içerisinde ku-
nda meydana gelen
üim içindedir. 1975
aktif ve gerekse ko-
1974 ıllarında aza-
ilimi göstermiştir.
paralelliğe karşılık
gelişmelerde farklı
şirketlerin kuruluş
ü zere dönem içe-
erin sermayesi ise;
dilen dönemin öte-
tadır. Ayrıca, Ko-
kse sermaye mik-
ğişmelerde bir pa-

ık dönem içerisinde-
sayısı ile serma-
c bir görüntü ver-

şir) lerin sayısı
imi göstermiş bu-
973 ve 1978 yıllar-
tış kaydetmiş bu-

şirketlerin sayı-
riç) artışa para-
71 ve 1975 yıllar-
ılmış olduğu gö-

(TABLO : 254)
SON ONBİR YIL İÇERİSİNDE KURULAN ŞİRKETLER

	Kollektif Şirket	Komandit Şirket	Limited şirket	Anonim Şirket	Kooperatifler
Yıllar	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet
1968	1425	256	510	318	107,5
1969	1561	408	87,5	282	95,5
1970	1381	284	73,3	283	84,9
1971	1316	270	72,0	323	81,3
1972	1648	324	100,5	333	119,3
1973	1886	337	118,4	344	108,3
1974	1805	281	100,9	339	150,8
1975	1722	307	124,9	359	252,4
1976	2269	332	176,3	759	423,0
1977	2626	363	186,2	902	703,5
1978(*)	...	...	...	936	663,0
1968	1425	256	510	318	107,5
1969	1561	408	87,5	282	95,5
1970	1381	284	73,3	283	84,9
1971	1316	270	72,0	323	81,3
1972	1648	324	100,5	333	119,3
1973	1886	337	118,4	344	108,3
1974	1805	281	100,9	339	150,8
1975	1722	307	124,9	359	252,4
1976	2269	332	176,3	759	423,0
1977	2626	363	186,2	902	703,5
1978(*)	...	...	...	936	663,0

Adet Fark Sermaye Fark Adet Fark Sermaye Fark Adet Fark Sermaye Fark Adet Fark Sermaye Fark Adet Fark Sermaye Fark Adet Fark Sermaye Fark

1968 1425 + 1,6 211,0 + 6,2 256 + 13,8 318 + 9,3 107,5 + 25,9 210 + 47,9 986,6 + 115,0 888 + 11,7 4,2 - 33,0
1969 1561 + 6,7 240,2 + 13,9 408 + 69,4 282 - 11,3 95,5 - 11,2 242 + 15,2 895,1 - 9,3 1,145 + 28,9 5,0 + 19,0
1970 1381 - 9,2 224,8 - 6,4 284 - 30,4 283 + 0,4 84,9 - 11,1 249 + 2,9 1,128,1 + 26,0 2,050 + 79,0 10,7 + 114,0
1971 1316 - 4,7 241,3 + 7,3 270 - 4,9 323 + 14,1 81,3 - 4,2 231 - 7,2 758,0 - 32,8 2,886 + 40,8 15,6 + 45,8
1972 1648 + 26,2 343,7 + 42,4 324 + 20,0 333 + 39,6 119,3 + 46,7 364 + 57,6 2,067,7 + 172,8 2,584 - 10,5 19,7 + 26,3
1973 1886 + 14,4 476,2 + 38,6 337 + 4,0 344 + 3,3 108,3 - 9,2 470 + 29,1 2,256,6 + 9,1 1,836 - 28,9 15,2 - 22,8
1974 1805 - 4,3 512,4 + 7,6 281 - 16,6 339 + 38,9 150,8 - 12,8 671 + 5,5 2,730,3 - 4,2 1,016 - 22,7 24,0 + 75,2
1975 1722 - 4,6 480,3 - 6,3 307 + 9,3 359 + 38,9 252,4 + 67,4 671 + 5,5 2,730,3 - 4,2 1,016 - 22,7 24,0 + 75,2
1976 2269 + 31,8 851,0 + 77,2 332 + 8,1 759 + 40,8 423,0 + 2,7 1,196 + 78,2 4,009,4 + 46,9 2,021 + 98,9 78,2 + 225,8
1977 2626 + 15,7 1,030,3 + 21,1 363 + 9,3 902 + 18,8 703,5 + 66,3 1,651 + 38,0 7,023,7 + 75,2 2,479 + 22,7 36,5 - 53,3
1978(*) ...

(1) Geçici bilgilerdir.
(...) Bilgi temin edilememiştir.
(*) Zincirleme indeks farkıdır.
(**) Milyon liradır.
Kaynak : 1968-1976 Dönemi için T. Odalar Birliği - İstatistik ve Konjonktür Araştırmaları Müdürlüğü
1977-1978 Dönemi için Devlet İstatistik Enstitüsü.

(TABLO : 256)
1968 - 1978 YILLARINDA FESİH VE TASFİYELER

	Kollektif Şirket		Komandit Şirket		Limited Şirket		Anonim Şirket		Koopera- tifler	
Yıllar	Adet	Fark %	Adet	Fark %	Adet	Fark %	Adet	Fark %	Adet	Fark %
1968	588	+ 8,9	86	+45,8	104	- 16,8	17	- 15,0	24	+242,9
1969	613	+ 4,3	109	+26,7	111	+ 6,7	22	+ 29,4	19	- 20,8
1970	667	+ 8,8	163	+49,5	141	+ 27,0	24	+ 9,1	12	- 36,8
1971	737	+10,5	124	-23,9	118	- 16,3	30	+ 25,0	13	+ 8,3
1972	653	-11,4	99	-20,2	123	+ 4,2	35	+ 16,7	9	- 30,8
1973	445	-31,9	79	-20,2	48	- 61,0	20	- 42,9	—	—
1974	590	+32,6	94	+19,0	63	+ 31,2	21	+ 5,0	—	—
1975	539	- 8,6	118	+25,5	29	- 54,0	51	+142,9	—	—
1976	523	- 3,0	86	-27,1	40	+ 37,9	14	- 72,5	3	—
1977	846	+61,8	130	+51,2	115	+187,5	16	+ 14,3	—	—
1978*	...	—	...	—	99	- 13,9	21	+ 31,3	...	—

(*) Geçici bilgilerdir.

(...) Bilgi temin edilememiştir.

Kaynak: 1968 - 1976 yılları için T. Odalar Birliği - İstatistik ve Konjonktür Araştırmaları Müdürlüğü.
1977 - 1978 yılları için Devlet İstatistik Enstitüsü.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminin ilk uygulama yılı olan 1968 den 1978 yılına kadar geçen son onbir yıllık dönem içerisinde fesih ve tasfiye olunan anonim şirketlerin sayısı ise; 1968, 1973 ve 1976 yıllarında olumlu yönde azalışa karşılık dönemin diğer sekiz yılında olumsuz yönde artış kaydetmiş bulunmaktadır.

Aynı dönem içerisinde kooperatiflerde meydana gelen fesih ve tasfiyeler değişik bir görünüm arz etmektedir. Kooperatiflerin fesih ve tasfiyesi 1968, 1971 ve 1976 yıllarında olumsuz

yönde artış ve 1969, 1970 ve 1972 yıllarında olumlu yönde azalış göstermektedir. Dönemin diğer beş yılında ise fesih ve tasfiye olunan kooperatif bulunmamaktadır.

c) Ticari Unvan Tescilleri ve Ticareti Terk Eden Firmalar:

İç ticaret kesiminde yer alan konularda ötedenberi yapmakta olduğumuz son iki yılın mukayeseli incelemesini, ticari unvanları tescil olunan ve ticareti terk eden hakiki şahıs firmalarına ilişkin 1978 yılı verilerinin temin edilememesi nedeniyle ele almak mümkün olmamıştır. Bununla beraber yapagelmekte olduğumuz İkinci Plan döneminin ilk uygulama yılından son yıla kadar olan seri teşkilini devam ettirmekte yarar görülmektedir.

Bu itibarla, 1968-1977 döneminde ticari unvanı tescil olunan ve ticareti terk eden hakiki şahıs firmalarına ilişkin bilgiler (Tablo: 257)'de gösterilmektedir.

(TABLO : 257)
1968 - 1977 YILLARINDA TİCARİ UNVAN TESCİLLERİ VE TİCARETİ TERKEDEN FİRMALAR

Yıllar	Ticari unvan tescilleri		Ticareti terk eden firmalar	
	Adet	Fark %	Adet	Fark %
1968	14.325	- 6,7	5.051	- 25,8
1969	15.741	+ 9,9	4.980	- 1,4
1970	15.243	- 3,2	5.737	+ 15,2
1971	14.651	- 3,9	5.518	- 3,8
1972	17.397	+18,7	5.611	+ 1,7
1973	24.363	+40,0	5.995	+ 6,8
1974	16.325	-33,0	7.907	+ 31,9
1975	16.954	+ 3,9	5.222	- 34,0
1976	22.122	+30,5	4.558	- 12,7
1977	25.049	+13,2	9.442	+107,2

Kaynak: T. Odalar Birliği - İstatistik ve Konjonktür Araştırmaları Müdürlüğü.

olduğuna gö-
protesto edi-
lam değerin-
ği görülmek-

to edilen se-
gerdiği yirmi
a gelmiş bu-
olumlu yön-
lana şubele-
e 9,6 olmak-
arak en faz-
a Şubesinde
da meydana
ni Eskişehir
35,1), Bur-
ubeler takip
artış kayde-
dört şubede
izde 10 ara-

rotesto edil-
yılarına pa-
n, 1978 yı-
Diyarbakır
şinde yüzde
ubede olum-
eydana gel-
yılında pro-
ğerlerle en
latya Şube-
ki cüm sı-
le 77,0), İs-
onüç şube
ğerinde ar-
oranlarının
60 ilâ yüz-
bede yüzde
10 arasın-

İkinci Beş Yıllık Planın ilk dilimini teşkil eden 1968 yı-
lından itibaren son onbir yıl içerisinde protesto edilen senet-
lere ilişkin veriler (Tablo: 260)'da yer almaktadır.

(TABLO : 260)
SON ONBİR YIL İÇERİSİNDE PROTESTO EDİLEN
SENETLER

Yıllar	Senet miktarı		M e b l a ğ	
	Adet	Fark (*) %	T.L.	Fark (*) %
1968	537.347	+ 33,7	1.475.898.862	+ 39,9
1969	658.411	+ 22,5	1.797.962.383	+ 21,8
1970	779.888	+ 18,5	2.291.769.189	+ 27,5
1971	684.927	- 12,2	2.233.863.183	- 2,5
1972	759.040	+ 10,8	2.780.263.348	+ 24,5
1973	960.631	+ 26,6	4.085.268.140	+ 46,9
1974	868.877	- 9,6	5.240.738.044	+ 28,3
1975	550.074	- 36,7	5.666.477.828	+ 8,1
1976	762.896	+ 38,7	8.718.514.929	+ 53,9
1977	945.241	+ 23,9	12.383.043.556	+ 42,0
1978	1.201.792	+ 27,1	20.390.542.109	+ 64,7

(*) Zincirleme indeks farkı
Kaynak: T. Odalar Birliği - İstatistik ve Konjonktür Araştırmaları
Müdürlüğü.

Tablodan da anlaşılacağı gibi, son onbir yıl içerisinde pro-
testo edilen senetlerin gerek miktarında ve gerekse baliğinde
yalnız 1971 yılında azalış kaydedilmiş, buna karşılık 1974 ve
1975 yılları hariç olmak üzere inceleme konusu edilen döne-
min diğer yıllarında önemli ölçüde artış meydana gelmiş bu-
lunmaktadır. 1974 ve 1975 yıllarında ise ters yönde bir eğilim
müşahade edilmektedir. Gerçekten, senet sayılarında meyda-
na gelen olumlu yöndeki azalışa mukabil baliğlerde oldukça
yüksek oranda artış kaydedilmiş olması dikkati çekmektedir.

Protesto edilen senetlerde meydana gelmiş bulunan olum-
suz yönde ve yüksek düzeydeki gelişmeleri daha belirgin bir
biçimde ortaya koyan aynı döneme ilişkin veriler, İkinci Plan
döneminin ilk dilimini teşkil eden 1968 yılı baz alınmak su-
retiyle saptanmış ve (Tablo: 261)'de gösterilmiş bulunmak-
tadır.

(TABLO : 264)

SON ONBİR YILDA KONKORDATO TALEPLERİ

Yıllar	Firma sayısı	Fark (*) %	Sermaye TL.	Fark (*) %
1968	80	+ 11,1	11.559.487	+ 13,2
1969	64	— 20,0	5.734.085	— 50,4
1970	71	+ 10,9	16.153.430	+181,7
1971	70	— 1,4	40.868.507	+153,0
1972	48	— 31,4	6.833.636	— 83,3
1973	44	— 8,3	42.601.000	+523,4
1974	37	— 15,9	24.780.000	— 41,8
1975	13	— 64,9	15.965.000	— 35,6
1976	7	— 46,1	1.645.000	— 89,7
1977	19	+171,4	17.420.000	+959,0
1978	33	+ 73,7	74.060.000	+325,1

(*) Zincirleme indeks farkı.

Kaynak: T. Odalar Birliği - İstatistik ve Konjonktür Araştırmaları Müdürlüğü.

iki yılında (1971 ve 1973) ise, değişik bir durum göze çarpmaktadır. Görüldüğü gibi, bu yıllarda konkordato talebinde bulunan firmaların sayısında kaydedilen olumlu yöndeki azalış karşılık sermaye değerinde olumsuz yönde artış meydana gelmiş bulunmaktadır.

f) İflâslar:

1978 yılı içerisinde meydana gelen iflâslar ile ilgili bilgiler Odalar ve Borsalar itibarıyla ve hakikî ve hükmi şahıslar ayrıntısında olmak üzere (Tablo: 265)'de gösterilmiştir.

Tablonun incelenmesi sırasında görüleceği gibi, 1978 yılı içerisinde toplam sermaye miktarı 124 milyon 172 bin lira olan 77 firmada iflâs vukua gelmiş bulunmaktadır. Toplam iflâs olayının 35 adedi hakikî şahıs firmasında meydana gelmiş olup sermaye miktarı 4 milyon 5 bin lira tutmaktadır. Toplam iflâs içindeki hakikî şahıs firma sayısının oranı yüzde 45,5 sermaye miktarının oranı ise yüzde 3,2 olmaktadır. Aynı yıl içerisinde iflâs etmiş bulunan hükmi şahıs firmalarının gerçek rakamlarla sayısı 42 olup sermaye miktarı 120 milyon 167 bin lira tutmak-

(TABLO : 266)
1977-1978 YILLARINDA İFLÂSLAR

Firma türü	SAYISI			SERMAYESİ		
	1977	1978	Fark %	1977	1978	Fark %
				TL.	TL.	
Hakiki şahıslar	35	35	± 0,0	5.100.000	4.005.000	- 21,5
Hükmi şahıslar	29	42	+44,8	23.371.150	120.167.000	+414,2
Koll. şirketler	10	12	+20,0	2.990.000	8.122.000	+171,6
Komandit "	3	2	-33,3	1.636.150	1.000.000	- 38,9
Limited "	9	16	+77,8	8.945.000	6.115.000	- 31,6
Anonim "	7	11	+57,1	9.800.000	104.900.000	+970,4
Kooperatifler	—	1	+—	—	30.000	+—
TOPLAM	64	77	+20,3	28.471.150	124.172.000	+336,1

Kaynak: T. Odalar Birliği - İstatistik ve Konjonktür Araştırmaları Müdürlüğü.

yısında ve gerekse sermaye miktarında bir önceki yıla nazaran olumsuz yönde artış kaydedilmiş olduğu görülmektedir. İflâslarda kaydedilen olumsuz artışların oranı hükmi şahıslar toplam miktarında yüzde 44,8 ve sermaye tutarında yüzde 414,2 olmaktadır.

1977 yılına nazaran 1978 yılı içerisinde, şirket türleri itibariyle iflâs etmiş bulunan hükmi şahıslardan gerek şirket sayısı ve gerekse sermaye tutarları yönünden kolektif ve anonim şirketlerle kooperatiflerde olumsuz yönde artış, komandit şirketlerde olumlu yönde azalış meydana geldiği müşahade edilmektedir. Limited şirketlerde ise, değişik bir eğilim gözlenmektedir. Gerçekten limited şirketlerin sayısı bir önceki yıla göre artış kaydetmiş olmasına karşılık sermaye değeri olumlu yönde olmak üzere azalış göstermiş bulunmaktadır.

İkinci Plan döneminin ilk dilimini teşkil eden 1968 yılından günümüzedek geçen son onbir yıllık dönem içerisindeki iflâslarla ilgili bilgiler (Tablo: 267)'de verilmektedir.

(TABLO : 267)
1968 - 1978 YILLARINDA İFLÂSLAR

Yıllar	Miktarı		Sermayesi	
	Adet	Fark % (*)	TL.	Fark % (*)
1968	108	— 1,8	21.698.638	— 21,8
1969	101	— 6,5	35.266.000	+ 62,5
1970	103	+ 2,0	23.444.136	— 33,5
1971	88	—14,6	21.891.500	— 6,6
1972	82	— 6,8	24.584.451	+ 12,3
1973	101	+23,2	32.979.400	+ 34,1
1974	43	—57,4	9.092.076	— 72,4
1975	61	+41,9	21.568.500	+137,2
1976	55	— 9,8	25.182.000	+ 16,8
1977	64	+16,4	28.471.150	+ 13,1
1978	77	+20,3	124.172.000	+336,1

(*) Zincirleme indeks farkı.

Kaynak: T. Odalar Birliği - İstatistik ve Konjonktür Araştırmaları Müdürlüğü.

Tablodan da izlenebileceği gibi, inceleme konusu olarak ele alınan dönem içerisinde hakiki ve hükmi şahıs firmalarında meydana gelmiş bulunan iflâslar gerek firma sayısı ve gerekse sermaye değeri yönünden 1973, 1975, 1977 ve 1978 yıllarında olumsuz yönde artış buna mukabil 1968, 1971 ve 1974 yıllarında da olumlu yönde olmak üzere azalış göstermiş bulunmaktadır. Sözü edilen dönemin öteki yıllarında ise ters bir eğilim müşahade edilmektedir. Gerçekten 1969, 1972 ve 1976 yıllarında iflâs etmiş bulunan firma sayılarında meydana gelen olumlu yöndeki eksilişe rağmen sermaye değerleri olumsuz yönde artış kaydetmiş bulunmaktadır. 1970 yılında ise, firma sayısında kaydedilen olumsuz artışa karşılık sermaye değerinde eksiliş meydana gelmiş olduğu görülmektedir.

re Göre Bilegimi

(Yüzde)

Plan hedefi

1977

100,0

71,0

29,0

100,0

22,0

18,4

22,5

37,1

100,0

19,4

21,5

10,7

17,3

31,1

TABLO : 10 — Geçitli Üretim Dallarında Kapasite Kullanımı, 1977

Kapasite Kullanım Oranı
(2)/(1) x 100

Mallar	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Margarin (000 ton)	— (3)	142,2	142,2	—	146,1	146,1	—	102,8	102,8
Likit ve katı bitkisel yağlar (000 ton)	—	508,2	508,2	—	178,9	178,9	—	35,2	35,2
Şeker (000 ton)	680,0	—	680,0	1 734,0	—	1 734,0	155,0	—	155,0
Yüksek alkolü içkiler (000 ton)	48,1	—	48,1	101,7	—	101,7	113,7	—	113,7
Bira (000 Lt.)	44,0	170 839,2 (2)	170 931,1	58,5	108 588,6	108 672,3	133,0	63,7	63,6
Şarap (000 Lt.)	47,9	—	47,9	25,1	—	25,1	52,5	—	52,5
Sigara (000 ton)	71,3	—	71,3	59,2	—	59,2	83,0	—	83,0
Pamuk ipliği (000 ton)	78,2	118,2	196,4	37,8	85,5	123,3	48,0	72,3	62,8
Pamuklu dokuma (000 Mt.)	257,7	492,2	749,9	185,5	267,6	453,1	72,0	54,4	60,4
Halı - Kilim (makine halı 000 m ²)	250,0	9 985,1	10 235,1	145,7	7 352,8	7 498,5	58,0	73,6	73,3
Deri kundura (000 çift)	2 000,0	3 189,0	5 189,0	1 377,0	2 274,7	3 651,7	70,0	71,3	70,4
Deri giyim eşyası (000 ad.)	—	548,6	548,6	—	312,2	312,2	—	56,9	56,9
Fosfatlı gübreler (000 ton)	339,7	232,3	572,0	98,7	210,5	309,2	29,1	90,5	54,1
Azotlu gübreler (000 ton)	202,6	181,2	383,8	117,8	80,7	198,5	58,1	44,6	51,7
LPG (000 varil)	1 192,6	—	—	—	769,0	—	100,0 (4)	64,5	—
Fuel - oil (000 varil)	15 300,0	—	—	—	12 271,1	—	100,0	80,2	—
Motorin (000 varil)	—	—	—	—	7 563,5	—	100,0	80,6	—
Benzin (000 varil)	—	—	—	—	4 575,8	—	100,0	80,3	—
Gazyağı (000 varil)	—	—	—	—	1 253,1	—	100,0	31,6	—
Düz cam (000 ton)	—	156,1	156,1	—	186,1	186,5	—	119,4	119,4
Sıvalı cam kaplar (000 ton)	—	120,9	120,9	—	105,3	105,3	—	87,2	87,2
Sudkostik (000 ton)	43,3	16,7	60,0	35,5	14,6	50,1	81,9	87,4	83,5

TABLO : 10 — Çeşitli Üretim Dallarında Kapasite Kullanımı, 1977 (Devam)

Mallar	Kuruluş Kapasitesi (1)			Fiili Kapasite (Üretim)			Kapasite Kullanım Oranı		
	Kamu	(1)	Toplam	Kamu	(2)	Toplam	(2)/(1) x 100		
		Özel			Özel		Kamu	Özel	Toplam
Çimento ('000 ton)	—	11 262,2	—	—	9 020,3	9 020,3	—	80,1	—
Ferro krom ('000 ton)	60,6	—	60,6	19,0	—	19,0	31,4	—	31,4
Blister bakır ('000 ton)	68,8	—	68,8	32,2	—	32,2	46,8	—	46,8
Alüminyum - Ham ('000 ton)	60,0	—	60,0	51,3	—	51,3	85,5	—	85,5
Alümina ('000 ton)	200,0	—	200,0	170,3	—	170,3	85,0	—	85,0
Alüminyum ürünleri ('000 ton)	56,0	72,3	128,3	51,0	30,5	81,5	91,1	42,2	63,5
Gemi inşa ('000 DWT)	155,0	24,6	179,6	54,0	10,5	64,5	34,8	42,7	35,9

Kaynak : DPT

Not : (1) Kuruluş kapasitesi işletmenin ilk kurulduğu yıldaki kapasiteyi vermektedir. Kuruluş yılından 1977 yılına kadar kapasite artırıcı yatırımlarla ilgili veriler yoktur. Böylece bulunan kapasite kullanım oranları birer üstsınır olmaktadır.

(2) Özel sektör için hira ve şarap toplamını vermektedir.

(3) — o sektörde faaliyet göstermemektedir.

.... veri yoktur.

(4) Mutlak kapasite ve üretim verileri olmamasına karşın kapasite kullanım oranları bilinmektedir.

Kaynak : Türkiye

30. II. Plan dön-
yılında 1.584 al-
yandan, III. Plan dön-
sanayiinde bulunmaklı-
da belirgin bir gelişme

31. III. Plan dö-
lenmektedir. Nitekim,
gelişme ile bu sayı 1977

32. 1975 yılında
tüm holdinglerin yüz
olarak yüzde 4'ünü
yaklaşık yüzde 61'ini
sırmaya yoğunluğu o
ele alındığında bu gi-

33. Sermaye yo-
nıktarının artışı özel

(4) İmalat Sanayi

29. Sermayenin te-
narak süregelen iş. To-
özellikle de anonim şirket

TABLO :

617. Amaçlanan sanai yapının gerçekleştirilmesi ve sanayiın ülke çapında yaygınlaştırılması için özendirme önlemleri yatırımcının kararını sektör, altsektör ve mekân bazında etkileyici özellik kazandırılarak uygulanacaktır.

TABLO : 141 — İmalat Sanayii Dış Ticareti

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon Lira)					
İMALAT SANAYİİ SEKTÖRLERİ	DIŞSATIM		DIŞALIM		Sektörler
	1978	1983	1978	1983	
İMALAT SANAYİİ TOPLAMI	(32.471,0)	(101.222,6)	(80.042,1)	(119.889,3)	Tüketim malları
Gıda Sanayii	11.494,0	21.671,8	1.541,0	2.963,6	Gıda
İçki Sanayii	235,6	650,0	32,1	4,7	İçki
Tütün Mamulleri Sanayii	6.038,8	8.000,0	—	—	Tütün
Dokuma ve Giyim Eşyası Sanayii	6.501,0	19.002,3	1.000,0	1.500,0	Dokuma - giyim
Orman Ürünleri İşletme Sanayii	60,0	600,0	10,0	30,0	Ara malları
Kâğıt Sanayii	—	252,5	1.487,7	378,4	Orman ürünleri
Basım Sanayii	9,1	28,0	154,0	190,0	Kâğıt
Deri ve Deri Mamulleri Sanayii	1.534,7	7.426,0	47,6	206,0	Basım
Lastik Sanayii	1,0	1.539,0	575,5	—	Deri - Kösele
Plastik İşleme Sanayii	60,0	300,0	30,0	150,0	Lâstik
Kimya Sanayii	732,2	5.101,0	9.844,7	19.201,0	Plâstik
Petro - Kimya Sanayii	778,4	3.586,7	5.213,9	3.417,6	Kimya
Petrol Ürünleri Sanayii	1.204,0	4.838,6	7.785,5	2.168,8	Gübre
Gübre Sanayii	—	—	5.404,9	9.317,1	Petrokimya
Çimento Sanayii	601,3	1.922,0	—	—	Petrol ürünleri
Pişmiş Kilden ve Çimentodan Ger. Sanayii	16,9	850,0	229,7	98,6	Çimento
Cam Sanayii	630,8	2.405,2	100,5	12,1	Pişmiş Kil ve Ç Ger.
Seramik Sanayii	86,5	382,0	86,8	28,8	Seramik
Demir Çelik Sanayii	490,3	5.615,8	9.164,0	7.545,0	Cam
Demir Dışı Metaller Sanayii	747,0	2.533,2	1.965,0	5.554,6	Demir - Çelik
Madeni Eşya Sanayii	266,0	1.500,0	3.376,0	7.000,0	Demir dışı metaller
Makine İmalat Sanayii	375,0	3.193,0	14.900,0	33.350,0	Yatırım malları
Tarım, Aletleri ve Makineleri San.	15,0	2.305,0	2.800,0	2.100,0	Madeni Eşya
Elektrik Makine ve Gereçleri San.	26,0	335,0	3.500,0	6.050,0	Eelektriksiz makineler
Elektronik Sanayii	75,0	550,0	2.500,0	4.200,0	Tarım alet ve makineler
Karayolları Taşıtları İmalat San.	247,0	4.602,0	5.681,0	9.010,0	Elektrikli makineler ve elektronik
Demiryolları Taşıtları İmalat San.	104,5	1.069,5	700,0	1.500,0	Karayolu taşıtları
Gemi İnşa Sanayii	127,1	700,0	463,6	675,0	Demiryolu taşıtları
Uçak Sanayii	2,8	50,0	390,6	98,0	Denizyolu taşıtları
Ölçü Aletleri Sanayii	11,0	214,0	1.057,0	3.140,0	Diğer taşıt araçları }
					Diğerleri }
					TOPLAM

inceleyelim. En dinamik sektör olarak özel kesim büyük imalat sanayiinin toplam imalat sanayii katma değeri içerisindeki payı 1962 yılında yüzde 38.4'ten 1971 yılında yüzde 43.3'e çıkmıştır ⁽¹⁶⁾. Özel imalat sanayiinin bu büyüme hızı kamu kesiminin büyüme hızından oldukça yüksektir. En büyük işletmelerin çeşitli alt sektörlerde yerli tekeli sermayenin uluslararası tekeli sermaye ile ortak yatırımlarının en yoğun olduğu sektörler olduğunu izlemek mümkün olacaktır. Burada bir çok gösterge ele alınabilir. Ancak biz yalnız işçi sayıları ve katma değeri aldık. Sektörlerin tek tek incelenmesine geçmeden önce bazı tanımlara gerek var. DİE tasnifine dayanarak en az 10 işçi çalıştıran işletmeler ve üstü büyük işletme olarak alınmaktadır. Ancak işletme büyüklüklerine göre daha ayrıntılı dökümler, gereken yerlerde yapılmıştır. Çok az işletmenin bulunduğu muhtelif imalat sanayii ile yalnız iki büyük özel kuruluş olması dolayısıyla bilgi verilmeyen petrol ve kömür türevleri alt sektörlerinin dökümü yapılmıştır. Dikkat edilecek diğer bir nokta da 1970 için geçici sonuçların kullanıldığı ve rakamların hesaplamada kolaylık amacıyla en yakın haneye yuvarlandığıdır.

(16) DİE, Türkiye Millî Geliri Kaynak ve Yöntemler 1962-1971, Yay. No. 655, Ankara, 1972, s. 22'den hesaplanmıştır.

ÖZEL KESİM BÜYÜK İMALAT SANAYİİ

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	1258	1847	20.3	22	262	763
20 - 49	887	1515	33.4	43	407	1597
50 - 99	313	583	24.9	39	380	1530
100 - 199	170	300	23	42	431	1531
200 - 499	95	217	28.6	67	577	3317
500 - 999	31	68	22.9	47	495	2017
1000 +	20	36	31.8	58	586	2300
TOPLAM	2774	4566	185	318	3138	13052
50 + grubun toplamı	629	1204	131	253	2469	10695
50 + grubun toplama oranı	% 22.6	% 26.4	% 70.8	% 79.6	% 78.7	% 81.9
100 + grubun toplamı	316	621	106	214	2089	9165
100 + grubun toplama oranı	% 11.4	% 13.6	% 57.3	% 67.3	% 66.6	% 70.2
200 + grubun toplamı	146	321	83	172	1658	7634
200 + grubun toplama oranı	% 5.2	% 7	% 44.9	% 54	% 52.8	% 58.5
500 + grubun toplamı	51	104	54.4	105	1081	4317
500 + grubun toplama oranı	% 1.8	% 2.3	% 29	% 33	% 34.4	% 33

1963 ve 1970 yılları arasında büyük işletmelerin payının bütün olarak arttığı yukarıdaki tablodan görülmektedir. 50 + işçi çalıştıran işletmelerin gerek toplam çalışan işçiler, gerekse de yaratılan katma değer içindeki payı artmıştır. Ancak bu büyüklüklerin dünya standartlarına göre çok cılız kaldığı gözden uzak tutulmamalıdır.

GIDA

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	457	542	7.5	6.6	85	208
20 - 49	245	372	8.4	10.3	99	531
50 - 99	68	105	6	7.1	80	285
100 - 199	30	35	4.5	4.8	73	115
200 - 499	18	29	6	7.4	68	311
500 - 999	3	6	3	3.6	38	127
1000 +	1	2	1	2.2	68	177
TOPLAM	822	1091	37	42	510	1754
50 + grubun toplamı	120	177	20.5	25.1	327	1015
50 + grubun toplama oranı	% 14.5	% 16.2	% 55.4	% 59.8	% 64.1	% 57.9
200 + grubun toplamı	22	37	10	13.2	247	730
200 + grubun toplama oranı	% 2.6	% 3.4	% 27	% 31.4	% 48.4	% 41.6

Gıda sektöründe üretimin yoğunlaşması olgusuna ters bir gelişim görülmekte ve en büyük işletmelerin toplam üretim içerisindeki payının azaldığı görülmektedir. Bunun açıklaması bu sektörün çok özel teknikler ve büyük yatırımlar gerektirmediği ve küçük işletme sayısının - mutlak olarak - süratli bir şekilde arttığıdır.

İÇKİ

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	13	20	0.2	0.2	5	9
20 - 49	7	12	0.25	0.3	3	16
50 - 99	4	10	0.3	0.7	9	29
100 - 199	—	3	—	0.5	—	15
200 - 499	—	1	—	0.2	—	15
500 - 999	—	5	—	3	—	135
1000 +	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	24	51	0.75	5	17	219
50 + grubun toplamı	4	19	0.3	1.7	9	194
50 + grubun toplama oranı	% 16.7	% 37.2	% 40	% 34	% 52.9	% 88.6

İçki sanayii, üretimin oldukça hızlı bir şekilde yoğunlaştığı, ancak yabancı sermayenin ağırlıkta olmadığı bir sektördür. 1963-70 yılları arasında kurulan 15 büyük işletmenin bu sektörde üretimin yoğunlaşmasına yol açtığı görülmektedir.

TÜTÜN

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	—	1	—	—	—	2
20 - 49	12	2	0.3	—	15	3
50 - 99	9	5	0.8	0.4	13	11
100 - 199	10	6	0.2	1	12	8
200 - 499	7	11	0.6	3	24	64
500 - 999	2	2	0.9	1.4	12	19
1000 - +	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	40	27	2.8	5.8	76	107
50 + grubun toplamı	28	24	2.5	5.8	61	102
50 + grubun toplama oranı	% 70	% 88.9	% 89.2	% 100	% 80.2	% 95.3

1970 sayımının geçici rakamlarına güvenilebilirse bu sektörde hiç bir yeni işletme kurulmamışsa da 13 tane işletmenin kapandığı görülmektedir. Kapatılan işletmelerin küçük işletmeler olması üretimde yoğunlaşmanın doğal olarak artması sonucunu getirmektedir.

DOKUMA

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	273	341	5.1	4.2	58	154
20 - 49	227	295	11	8.4	83	216
50 - 99	88	103	7.1	6.9	80	186
100 - 199	42	61	6	8.3	74	200
200 - 499	28	55	8.9	17.6	110	476
500 - 999	16	24	11.4	17.1	182	588
1000 +	15	20	24	37	438	1270
TOPLAM	689	899	74	100	1026	3085
50 + grubun toplamı	189	263	57.4	86.9	884	2715
50 + grubun toplama oranı	% 27.4	% 29.3	% 77.6	% 86.9	% 86.1	% 88
200 + grubun toplamı	59	99	22.7	71.7	730	2334
200 + grubun toplama oranı	% 8.6	% 11	% 30.6	% 71.7	% 71	% 75.6

Dokuma sanayiinin 1960'lardan sonra büyük bir gelişme gösterdiği bilinmektedir. 1970'lere gelirken bu sektör gelişim hızının doruğundaydı. Burada da en büyük işletmelerin işçi sayısı ve katma değerdeki payları artmıştır.

KUNDURA VE HAZIR GIYIM (24)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	22	63	.3	.7	5	20
20 - 49	8	29	.2	.9	2	21
50 - 99	1	13	.1	.9	.3	18
100 - 199	1	3	.1	.4	.6	14
200 - 499	—	1	—	.3	—	—
500 - 999	—	—	—	—	—	—
1000 - +	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	32	109	.7	3.3	8	79
50 + grubun toplamı	2	17	.2	1.6	.9	39
50 + grubun toplama oranı	% 6.3	% 15.6	% 28.6	% 48.5	% 11.3	% 49.4

Bu sektörde de küçük işletmelerin sayısı büyük bir hızla artmakta, buna rağmen orta diyebileceğimiz işletmelerin nisbî payı çok daha süratle yükselmektedir.

AĞAÇ VE MANTAR (25)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	42	76	.6	.9	6	26
20 - 49	24	33	.7	.9	8.3	19
50 - 99	6	11	.5	.7	7.6	21
100 - 199	3	7	.4	.9	6.6	39
200 - 499	1	6	.4	1.5	7.6	82
500 - 999	—	—	—	—	—	—
1000 - +	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	76	133	2.6	4.9	36	189
50 + grubun toplamı	10	24	1.3	3.1	21.8	142
50 + grubun toplama oranı	% 13.2	% 18	% 50	% 63.3	% 60.6	% 76.3

Genel eğilimin yanı sıra en büyük altı işletmenin toplam katma değer % 44'ünü gerçekleştirmesi en büyük işletmelerin payının arttığını gösteriyor. Ancak bu sektörün toplam içindeki mutlak önemi büyük değildir.

MOBİLYA - MEFRUŞAT (26)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	28	64	.4	.6	8	14
20 - 49	7	27	.2	.8	3	21
50 - 99	5	10	.4	.6	5	15
100 - 199	—	2	—	.2	—	2
200 - 499	—	1	—	.2	—	2
500 - 999	—	—	—	—	—	—
1000 - +	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	40	104	1	2.5	16	60
50 + grubun toplamı	5	12	.4	1.2	5	25
50 + grubun toplama oranı	% 12.5	% 11.5	% 40	% 48	% 31.3	% 41.7

Bu sektörde zaman içerisinde önemli bir gelişme göze çarpmakla birlikte, mutlak değerler çok küçüktür ve büyük özel işletmeler yoktur. Ancak bu sektörde yoğunlaşmanın 1970'ten sonra hızlandığı ve büyük mobilya fabrikalarının küçük atelyeleri zor duruma düşürdüğü bilinmektedir.

KÂĞIT VE MAMULLERİ (27)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	11	19	.2	.3	2	18
20 - 49	11	24	.3	.8	7	28
50 - 99	1	10	.1	.7	.6	31
100 - 199	1	8	.1	1.2	2.3	60
500 - 999	—	—	—	—	—	—
1000 - +	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	24	61	.7	3	12	135
50 + grubun toplamı	2	18	.2	1.9	2.9	91
50 + grubun toplama oranı	% 8.3	% 29.5	% 28.6	% 63.3	% 24.2	% 67.4

Kâğıt ve mamulleri sanayiinde özel kesimde önemli bir sıçrama görülmekle birlikte bunların hepsinin küçük ve orta ölçekte olduğu görülmektedir. Kâğıt üretimi iki büyük kamu kuruluşu tarafından yapılmaktadır ve bu sektördeki katma değer % 94.4'ü kamu kesimine aittir. Özel işletmeler kâğıdı değil bazı mamullerini üretmektedirler.

MATBAACILIK (28)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	51	74	.7	.9	9.3	29
20 - 49	42	73	1.2	2	22	78
50 - 99	11	15	.7	1.1	13	42
100 - 199	8	9	1.1	1.1	33	70
200 - 499	3	9	.6	3.1	42	244
500 - 999	—	—	—	—	—	—
1000 - +	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	115	180	4.3	8.2	120	492
50 + grubun toplamı	22	33	2.4	5.3	88	356
50 + grubun toplama oranı	% 19.1	% 18.3	% 35.8	% 64.6	% 73.3	% 72.3

Matbaacılıkta teknolojinin elverişliliği dolayısıyla küçük ölçekte işletme sayısının artması, büyük işletmelerin öneminin artmasına rağmen devam etmektedir. Ancak, en büyük dokuz işletme (toplamın % 5'i) katma değerinin % 50'sini gerçekleştirmektedir. Bu, büyük işletmelerde teknolojinin ve verimliliğin ne kadar yüksek olduğunun da göstergesidir.

KÜRK VE DERİ (29)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	20	38	.3	.5	3.3	16
20 - 49	31	42	.9	1.2	12.5	35
50 - 99	11	10	.8	.7	12.3	22
100 - 199	1	2	.1	.2	4	7
200 - 499	—	—	—	—	—	—
500 - 999	—	—	—	—	—	—
1000 - +	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	63	92	2.1	2.6	32	81
50 + grubun toplamı	12	12	0.9	0.9	16.3	29
50 + grubun toplama oranı	% 19	% 13	% 42.8	% 34.6	% 50.9	% 35.8

Bu sektörde büyük özel işletme olmadığı gibi en büyüklerinin payının azalması küçük işletmelerin sayısının artmasına paraleldir.

KAUÇUK (30)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	45	25	.7	.2	5.9	7
20 - 49	38	32	1.5	.9	13.6	15
50 - 99	11	16	1	1	13.9	20
100 - 199	3	3	.4	.4	4.3	12
200 - 499	—	1	—	.2	—	6
500 - 999	—	—	—	—	—	—
1000 +	2	2	2.7	2.9	28.9	80
TOPLAM	99	79	6.3	5.8	66.6	141
50 + grubun toplamı	16	22	4.1	4.5	47.1	118
50 + grubun toplama oranı	% 16.1	% 27.8	% 65	% 77.5	% 70.7	% 83.7
200 + grubun toplamı	2	3	2.7	3.1	28.9	86
200 + grubun toplama oranı	% 2	% 3.8	% 42.9	% 53.4	% 43.4	% 61

Bu sektörde en büyük 3 şirket, Goodyear (1962), Türk Pirelli (1960) ve daha sonra kurulan Uniroyal (1964) toplam çalışanların dörtte üçünü ve toplam katma değer beşte dördünü ellerinde bulundurmaktadır. Diğer işletmelerin hem küçük, hem de diğer konularda faaliyet gösteren olmaları, uluslararası tekelleşmiş sermaye ile ortak bu yatırımların tartışmasız tekel niteliğinde olduğunu göstermektedir.

KİMYA (31)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	61	78	.9	1	21	54
20 - 49	40	79	1.4	2.3	39	102
50 - 99	30	36	2.2	2.6	66	250
100 - 199	14	23	2	3.1	70	200
200 - 499	7	32	2	10	80	758
500 - 999	1	2	.7	1.4	30	65
1000 +	—	2	—	3.2	—	74
TOPLAM	153	252	9	27	306	1504
50 + grubun toplamı	52	95	6.9	20.3	246	1347
50 + grubun toplama oranı	% 34	% 37.7	% 76.7	% 75.2	% 80.4	% 89.6
200 + grubun toplamı	8	36	4.7	14.6	110	897
200 + grubun toplama oranı	% 5.2	% 14.3	% 52	% 54	% 36	% 59.6

Kimya sektörü de uluslararası tekelleşmiş sermaye ile bütünleşmiş yerli tekelleşmiş sermaye yatırımlarının yoğun olduğu veya patent, lisans, know-how anlaşmaları ile yabancı sermaye denetiminin yüksek olduğu bir sektördür. En büyük 36 firma (toplamın % 14.3'ü) katma değer yaklaşık % 60'ını kontrol etmektedir ve bu sektörde mutlak gelişim büyüktür. Özellikle boya ve ilaç sanayiinde yabancı sermayenin bulunduğu Bayer, DYO, Bayraklı, Ciba, Derby, Dewilux, Squibb, Sandoz, Apex gibi firmalar vardır.

**METALDEN GAYRİ MADENLERDEN MAMUL EŞYA
İMALİ (33)**

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	37	87	.6	1	4.6	26
20 - 49	32	101	1.2	2.8	7.6	61
50 - 99	12	47	.9	3.1	7	46
100 - 199	23	34	3.2	5	37.5	134
200 - 499	10	20	3.4	6.2	66.4	342
500 - 999	4	7	2.9	4.7	98	287
1000 +	1	3	2.4	5	27.5	305
TOPLAM	119	299	14.5	28	249	1201
50 + grubun toplamı	50	111	12.8	24	236.4	1114
50 + grubun toplama oranı	% 42	% 37.1	% 88.3	% 85.7	% 94.9	% 92.7
200 + grubun toplamı	15	30	8.7	15.9	192	934
200 + grubun toplama oranı	% 12.6	% 10	% 60	% 56.7	% 77.1	% 77.8

Bu sektör yoğunluğun başından beri yüksek olduğu bir sektördür ve bu nedenle oranlarda artış görülmektedir. Bununla birlikte en büyük 30 şirket (toplam % 10'u) katma değerini % 77.8'ini üretmektedir.

METAL ANA SANAYİ (34)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	16	52	.2	.6	4.5	19
20 - 49	7	51	.3	1.5	6.8	64
50 - 99	2	34	.1	2.3	3.4	104
100 - 199	—	8	—	1.1	—	58
200 - 499	2	6	.5	1.9	7	88
500 - 999	2	2	1	1.7	34	171
1000 +	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	29	153	2.2	9.1	57	505
50 + grubun toplamı	6	50	1.6	8	44.4	421
50 + grubun toplama oranı	% 20.7	% 32.7	% 72.7	% 87.9	% 77.9	% 83.4
200 + grubun toplamı	4	8	1.5	3.6	41	259
200 + grubun toplama oranı	% 13	% 5.2	% 68	% 39.5	% 72	% 51.2

Metal ana sanayii kamu kesiminin ağırlıkta olduğu bir sektördür. Buna rağmen özel kesimin bu kesime ilgisi artmaktadır. Bu sektörde ölçek ve teknoloji sorunundan ötürü uzun dönemde büyük işletmelerin ağırlığının artması beklenir. Nitekim küçük firmaların sayısının artmasına rağmen en büyük 8 firma (toplamın % 5'i) katma değerinin yarısından fazlasını elinde bulundurmaktadır.

MADENİ EŞYA İMALİ (35)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	79	131	1.1	1.6	18.4	69
20 - 49	74	110	2.4	3.2	38.6	153
50 - 99	30	52	2.1	3.5	37.1	151
100 - 199	17	36	2.4	5	49.7	162
200 - 499	7	12	2.1	3.9	35.8	169
500 - 999	1	8	8	5.3	15.6	207
1000 +	1	2	1.1	3.2	24	80
TOPLAM	209	351	12.2	26	219	992
50 + grubun toplamı	56	110	8.5	20.9	162.2	769
50 + grubun toplama oranı	% 26.8	% 31.3	% 69.7	% 80.4	% 74.1	% 77.5
200 + grubun toplamı	9	22	4	12.4	75.4	456
200 + grubun toplama oranı	% 4.3	% 6.2	% 32.8	% 47.7	% 34	% 46

Bu sektörde yoğunlaşmanın yükselmekte olduğu, fakat küçük ve orta işletmelerinin sayısının artmasının karşısı bir eğilimi de getirdiği, ve artışı frenlediği bir sektördür. Yoğunluk özellikle en büyük 22 firma sayesinde artmıştır ki, bunların 13 tanesi 1963 - 1970 arasında kurulmuştur.

MAKİNA İMALİ (36)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	37	53	.5	.6	8.8	18
20 - 49	28	70	.9	2.1	14	56
50 - 99	8	40	.6	2.8	10.7	116
100 - 199	3	19	.3	2.8	6.5	99
200 - 499	3	7	.8	2.3	22.6	298
500 - 999	1	4	.9	2.1	64.4	76
1000 +	—	3	—	3.5	—	273
TOPLAM	80	196	4	16	127	936
50 + grubun toplamı	15	73	2.6	13.5	104.2	862
50 + grubun toplama oranı	% 18.7	% 37.2	% 65	% 62.5	% 82	% 92.1
200 + grubun toplamı	4	14	1.7	8	87	647
200 + grubun toplama oranı	% 5	% 7.1	% 42.5	% 50	% 68.5	% 69.1

Makina imali sektöründe en büyük 14 firma (toplamın % 7'si) katma değerın % 69.1'ini yaratmaktadır. Bu sektör mutlak olarak hızlı bir gelişim göstermektedir. Ancak bu gelişim büyük ölçüde dışa bağımlı bir biçimde devam etmektedir.

ELEKTRİK MAKİNELERİ VE MALZEMESİ (37)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	17	41	.3	.4	5.3	17
20 - 49	8	44	.4	1.2	6.5	40
50 - 99	8	21	.6	1.4	14.4	50
100 - 199	8	13	1.2	2	4.8	87
200 - 499	5	11	2	3.4	72.3	188
500 - 999	1	1	1	1	20.6	2
1000 +	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	47	131	5.5	9.6	160	384
50 + grubun toplamı	22	46	3.8	7.8	112	327
50 + grubun toplama oranı	% 46.8	% 35.1	% 69	% 79.1	% 70	% 85.1
200 + grubun toplamı	6	12	3	4.4	93	190
200 + grubun toplama oranı	% 12.8	% 9.1	% 55	% 46	% 58.1	% 49.5

Bu sektörde en büyük işletmelerin toplam içerisindeki oranı azalırken çalıştırdıkları işçi sayısı ve katma değerdeki paylarının arttığı görülüyor. Dayanıklı tüketim malları üretiminin gösterdiği gelişim ve uluslararası tekeli sermaye ile ortak yatırımlar bu sektörde somut olarak görülebilir. Tekfen (Philips), G. Electric, Northern Elect., Cihan Adi Kom. (Grundig), Profilo, Nevtron, Uğurgil, İzmir Elektronik (Körting, İES), Elektrometa (Schaub-Lorenz) bu sektörde yabancı sermayeye bağımlı gelişmeyi simgeliyor. Ayrıca geçici rakamlarda 500 - 999 grubundaki işletmenin katma değeri muhtemelen olduğundan düşük aktarılmıştır.

TAŞIT ARAÇLARI VE MALZEMESİ (38)

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	18	44	.2	.5	3.4	12
20 - 49	13	35	.4	1	8	33
50 - 99	4	17	.3	1.2	3.8	57
100 - 199	2	14	.3	1.9	6.2	67
200 - 499	3	10	1	3.4	37.8	150
500 - 999	—	5	—	3	—	24
1000 +	—	1	—	1.6	—	43
TOPLAM	40	126	2.3	13	59	376
50 + grubun toplamı	9	47	1.6	11.1	47.8	331
50 + grubun toplama oranı	% 22.5	% 37.5	% 69.6	% 85.3	% 81	% 88
200 + grubun toplamı	3	16	1	8	73.8	217
200 + grubun toplama oranı	% 7.5	% 12.7	% 43	% 61.5	% 64	% 57.7

Taşıt araçları sektörü ortalamasının üzerinde bir gelişim hızına sahip sektörlerdendir ve montajcı niteliği ile uluslararası tekeli sermayenin denetiminde gelişen sektörlerin en çarpıcı örneklerinden biridir. Bu sektörde küçük işletmelerin sayısının artması, tekellere bağlı parça üreten yan kuruluşların artmasına bağlıdır ve nihai ürün Tofaş, BMC, OYAK - Renault, MAN gibi tekkelerde toplanmıştır.